

Med dubbla syften

AVHANDLING FRÅN INSTITUTIONEN FÖR HISTORISKA STUDIER

Med dubbla syften
Forum för kvinnliga forskare, aktivism och
statsfeminism 1975–1995

Jakob Winther Forsbäck

with an English summary

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

Avhandling för filosofie doktorsexamen i historia
Göteborgs universitet, den 2 juni 2017
ISBN: 978-91-629-0107-3 (Print)
978-91-629-0108-0 (PDF)

Distribution: jakob.winther.forsback@gu.se

© Jakob Winther Forsbäck

Omslagsillustration: Erik Frank med inspiration från detalj från brevhuvud,
Forum för kvinnliga forskare i Linköping, 1980-tal.

Tryck: Ineko AB, 2017

E-publikation: <http://hdl.handle.net/2077/51370>

Till Ellinor

Abstract

Ph.D. dissertation, University of Gothenburg, Sweden 2017

Title: *Med dubbla syften: Forum för kvinnliga forskare, aktivism och statsfeminism 1975–1995*

English title: *With a Dual Purpose: Forum for Women Scholars, Activism, and State Feminism, 1975–1995*

Author: Jakob Winther Forsbäck

Language: Swedish, with an English summary

Department: Department of Historical Studies, University of Gothenburg, Box 200, SE-405 30 Göteborg

ISBN 978-91-629-0107-3 (Print)

ISBN 978-91-629-0108-0 (PDF)

This thesis explores the activism surrounding the establishment of women's studies in Sweden from 1975–1995, through an analysis of the organization the Forum for Women Scholars and Women's Studies. The main purpose of the thesis is to analyze how the Forum balanced their two objectives of promoting gender equality in academia and establishing and supporting women's studies and women's perspectives.

By examining the Forum's archive material, this thesis analyzes the organization's struggle for academic gender equality and women's studies, highlighting the dilemmas, consequences and paradoxes inherent in this dual mission by asking: Could the Forum separate the arguments for women's studies on the one hand, and gender equality on the other? What kind of impact did the Forum's activism have, from a so called state feminist perspective? What were the consequences of having multiple agendas and areas of conflict in the intersection between academic research and politics?

Historically, marginalized groups have had to combine different strategies in the struggle for, as Nancy Fraser would put it, redistribution and recognition. For women, the demand for recognition required that women define the differences between women and men. For this purpose, Gayatri Spivak's notion of strategic essentialism is used to highlight the strategic reasoning behind the Forum's demands for the recognition of gendered perspectives and experiences.

As other scholars have noted, the government reinforced stereotypical notions of female scholars and was also unable to separate women's studies from gender equality work. However, with its emphasis on specific aspects of state feminism, i.e. the interaction between feminist activists and the government, this thesis shows that the Forum played an important role in the reproduction of "the female scholar" as well as ideas about gendered perspectives and their value within an academic environment dominated by men. The Forum reproduced, sometimes for strategic reasons, notions of gender difference, in order to navigate ostensibly meritocratic ideas about academic quality. In many ways, this strategic approach was a result of the feminist ambition that undergirded the Forum's very existence: the goal of combating gendered power structures and inequalities. Feminism's normative objectives required an instrumental approach with its focus on a future that should, and could be, more equal.

Keywords: women's studies, gender studies, feminism in academia, feminism, activism, state feminism, history of the academy, history of feminism, gender equality, historiography, Forum for Women Scholars and Women's Studies

Förord

När jag för många år sedan letade efter ett C-uppsatsämne gick jag igenom en förslagslista som historiska institutionens lärare hade sammanställt. Bland ämnesförslagen stod ”Från kvinnohistoria till genushistoria”. Avsändaren var Maria Sjöberg. Jag kontaktade Maria, vilket visade sig vara en lyckoträff! Maria handledde min C-uppsats liksom magisteruppsats och ställde den där frågan alla studenter som närt en dröm om att doktorera behöver höra. Marias ofiltrerade humor, raka sätt, genuina engagemang och helhetsperspektiv har för en tidvis vankelmodig doktorand varit en oslagbar kombination. Som doktorand fick jag också en biträdande handledare i Hanna Markusson Winkvist. Hannas språkliga noggrannhet, pedagogiska sinnelag och djupa kunskaper om akademins könade dimensioner och historia har under årens lopp varit ovärderliga. Utan er, ingen avhandling. Ett innerligt tack för allt!

Ett stort tack riktas också till Anders Ottosson och Birgitta Jordansson som fungerade som slutseminarieopponenter. Texten förbättrades på flera punkter tack vare er noggranna läsning och kritik. För korrekturläsning och hjälp i arbetets slutskede vill jag tacka Sari Nauman, Johannes Daun, Frida Wikström, Linnea Åshede, Paul Borenberg, Daniel Zackrisson, Sara Ellis Nilsson och Rachel Pierce. Tack till Erik Frank för omslagsillustration. Jag vill därtill rikta ett ytterligare ett varmt tack till Sari Nauman för stöd, hjälp och kamratskap från tiden innan jag påbörjade mina forskarstudier och framåt. Ytterligare ett tack riktas till doktorandkollektivet, som jag har haft nöjet att representera i Humanistiska doktorandrådet och Humanistiska fakultetens lärarförslagsnämnd. Tack till det alltid lika stimulerande historiska seminariet och till alla trevliga medarbetare, inte minst på institutionens expedition.

Jag vill rikta en tacksam hälsning till Fia Sundevall och Forum för feministisk forskning i Stockholm som sammanställt Stockholmsforums arkiv. För generösa bidrag och stipendier tackas Stiftelsen Oscar Ekmans stipendiefond, Stiftelsen Paul och Marie Berghaus donationsfond, Adlerbertska Stipendiestiftelsen, Stipendiefonden Viktor Rydbergs minne, Per Lindekrantz fond, Rådman och Fru Ernst Collianders Stiftelse samt Herbert och Karin Jacobssons Stiftelse.

Tack till Karl Persson de Fine Licht för oräkneliga lunchdiskussioner om livets stora och små frågor. För stöd och uppmuntran vill jag tacka mina föräldrar Mats Forsbäck och Elsebeth Winther, mina syskon Maria Winther och Mattias Persson, mina svärföräldrar Annika och Michael Frank samt svägerskor och svågrar.

Ett par år in i doktorandtillvaron föddes Isa. Jag kan bara instämma i de otaliga avhandlingsförord som beskriver hur ett barns ankomst på ett högst påtagligt sätt skakar om livets prioriteringar. Avhandlingen fick ta ett rejält kliv åt sidan medan vi fick ett oförglömligt år tillsammans. Ett fantastiskt privilegium, både ur ett historiskt och globalt perspektiv. Mitt under slutskrivningsperioden, lägligt nog, kom nästa barn. Om allt går vägen är hösten vår tillsammans, Ester! Avhandlingen tillägnas den viktigaste vuxna personen i mitt liv, min fru Ellinor Frank.

April 2017

Jakob Winther Forsbäck

Innehåll

Kapitel 1 – Introduktion	13
<i>Tidigare forskning</i>	19
Historieskrivningens förändring – en samhällelig historia	24
Den nordiska kontexten – jämställdhet och statsfeminism	26
<i>Syfte och frågor</i>	34
<i>Teoretiska utgångspunkter och begrepp</i>	38
Det politiska och akademihistoria	40
Stereotyper, strategier och paradoxer	44
Statsfeminism som perspektiv	48
En pragmatisk definition av feminism	51
<i>Metod och material</i>	53
<i>Avhandlingens disposition</i>	62
Kapitel 2 – Dubbla syften och kämpaglöd 1975–1982	65
<i>Från jämställdhetsproblematik till jämställdhetsforskning</i>	66
Inre och yttre jämställdhet	70
Politiska frågor, vetenskapliga svar	75
<i>Forum bildas</i>	78
Det kvinnliga kvinnoperspektivet	86
Att skapa ett fält – vikten av de få tjänsterna	96
<i>Samordningsmöten och strategier</i>	100
Överbryggbar insiktsbarriär och frågan om separatism	102
Kvinnouniversitetet i Umeå 1982	105
<i>En ambivalent statsfeministisk interaktion</i>	111
JÄMFO och dess kritiker	112
Forum blir inrättningar	116
<i>Sammanfattning</i>	120
Kapitel 3 – Konflikter och definitioner 1983–1989	125
<i>JÄMFO – Forums överrock</i>	128
<i>HSFR-tjänster och motvillig jämställdhetsforskning</i>	133
<i>Män som problem</i>	138
Lesbiskhet ur ett mansperspektiv	141
Könsspecifikt jämställdhetsbegrepp	143
<i>Professuren i kvinnohistoria – ett belysande exempel</i>	146
Kvinnohistoria kontra vetenskaplig historia	150
Mediala reaktioner och fokus på kön	155
Sammanstrålade syften	157
Perspektivet konsolideras	159

<i>Institutionalisering, aktioner och lobbying</i>	162
Blixtaktioner för förändring	163
Lobbying som strategi	166
<i>Utan omfördelning, bara erkännande och ståndpunkt(er)</i>	168
<i>Sammanfattning</i>	171
Kapitel 4 – Fragmentering och brytpunkter 1990–1995	175
<i>1990-talets utmaningar</i>	177
Paralyserande dekonstruktion	179
Konkurrerande kategorier med praktiska konsekvenser	182
<i>Situation och framtid i början av 1990-talet</i>	187
Ökade anslag och förändrad retorik	191
Forskningens framtid – kvotering av beslutsfattare	193
Fler tjänster och HSFR-tjänsternas fortsättning	196
<i>En brytpunkt i retoriken</i>	199
Forum markerar mot sammanblandning	201
Disparata inriktningar under gemensamt paraply	207
<i>Forums betydelse i ett föränderligt 1990-tal</i>	209
<i>Sammanfattning</i>	210
Kapitel 5 – Avslutande diskussion	213
<i>De tidiga årens kontext och betydelse</i>	216
Mål och medel	217
Fluktuerande begreppsanvändning	219
<i>Separatistisk kvinnoforskning och akademisk kvinnokamp</i>	221
Kön som konsekvens	223
Kontextens tvingande omständigheter	224
<i>Strategi och taktik – en balansakt</i>	226
<i>Den statsfeministiska interaktionens betydelse</i>	230
<i>Förklarande sammanhang</i>	234
Vingklippt syfte	235
Kön som kompetens	236
<i>Epilog: Jämställdhet som medel, kön som kvalitet</i>	238
Summary	241
Källor och litteratur	253
<i>Otryckta källor</i>	253
<i>Utredningar, rapporter och propositioner</i>	254
<i>Litteratur</i>	255
Debatt- och nyhetsartiklar i press (nyhetsartiklar efter datum)	266
Internetreferenser	267

Kapitel 1 – Introduktion

Vid tiden för det mytomspunna året 1968 grundade litteraturvetaren Karin Westman Berg ett nydanande könsrollsseminarium i Uppsala. Det skulle visa sig vara en pionjärinsats för det mångfacetterade humanistiska och samhällsvetenskapliga forskningsfält som under andra halvan av 1900-talet intresserat sig för kvinno- och könsrelaterade frågor. Könsrollsbegreppet var vid den tiden redan väl etablerat.¹ Det kommunicerade en syn på kön och könsskillnader som socialt och kulturellt föränderliga storheter. Idag framstår könsrollsbegreppet som närmast förlegat, men då, för snart 50 år sedan, utgjorde det den teoretiska forskningsfronten.

Om betydelsen av detta seminarium skriver litteraturvetaren Anna Nordenstam i artikeln ”Karin Westman Bergs könsrollsseminarium pionjäråret 1967–68” (2005).² Nordenstam konstaterar att seminariet givetvis måste betraktas som ett uttryck för en tid i vilken den alltjämt framväxande frågan om jämställdhet, om könsmässig jämlikhet, stod på dagordningen. Det var en omvälvande period för Sverige. Rekordårens tillväxt och den offentliga sektorns utbyggnad förändrade livsvillkoren för stora delar av befolkningen. Inte minst för kvinnor, som nu äntrade arbetsmarknaden i allt högre grad.

Kvinnors och mäns skilda livsvillkor och möjligheter behövde förklaras och analyseras ur historiska liksom samhälleliga perspektiv. Den spirande kvinnoforskningsmiljön, som Karin Westman Bergs seminarium var en kärna i, betraktade den mansdominerade akademien och den forskning som bedrevs där, som mansforskning. Det vill säga forskning av, för och om män och manligt kodade sfärer. Svaret på denna situation var forskning av, för och om kvinnor, vilket betraktades som en medveten reaktion på en omedveten akademi.³

Nordenstams avslutande analys pekar på en omständighet som kan fungera som ett slags avstamp för den här avhandlingen: ”Westman Berg

¹ Se t.ex. Eva Moberg, ”Kvinnans villkorliga frigivning”, i Hans Hederberg (red.), *Unga liberaler: Nio inlägg i idédebatten*, Stockholm 1961; Edmund Dahlström (red.), *Kvinnors liv och arbete, Kvinners liv og arbeid: Svenska och norska studier av ett aktuellt samhällsproblem*, Stockholm 1962.

² Anna Nordenstam, ”Karin Westman Bergs könsrollsseminarium pionjäråret 1967–68”, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 2005/4.

³ Se t.ex. Karin Westman Berg, *Gråt inte – forskat! Kvinnovetenskapliga studier*, Stockholm 1979.

ville både förändra akademien och påverka den aktuella könsrollsdebatten i samhället.”⁴ Ett tudelat syfte, en dubbel målsättning. Westman Bergs ambitioner stannade inte vid så kallade inomvetenskapliga intressen, att belysa och utforska kvinnors föränderliga villkor. Kunskapens betydelse och konsekvenser skulle ha samhällelig bäring. Det var en vetenskaplig och politisk ambition, med både akademien och det omgivande samhället i sikte.

Tio år senare, 1978, etablerades organisationen Forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning vid universiteten i Lund, Uppsala, Stockholm, Göteborg och Umeå. Linköping skulle följa efter några år senare.⁵ Engagemanget kom underifrån, även om de materiella förutsättningarna utgjordes av riktade medel från Universitets- och högskoleämbetet. Forum startade som föreningar, men kom med tiden att successivt transformeras till permanenta inrättningar och som sådana i sin tur ligga till grund för de kvinnovetenskapliga och sedermera, under 1990-talet, framväxande genusvetenskapliga institutionerna. Likt Westman Bergs ambition med könsrollsseminariet tio år tidigare fanns hos Forum också en tudelat ambition. Syftet var att verka för etableringen av kvinnoforskningen och att arbeta kvinnofackligt för alla kvinnor i akademien. Den här avhandlingen handlar om de svårigheter, ambivalenser och paradoxala situationer som Forums verksamhet dels omgärdades av, dels reproducerade.

Under 1970-talet expanderade jämställdhetspolitiken i Sverige. Ett flertal socialpolitiska reformer sjösattes. Särbeskattning, daghemsutbyggnad, föräldraförsäkring och ett ökande fokus på de jämställdhetspolitiska frågorna överlag var en i många delar logisk fortsättning på efterkrigstidens reformagenda.⁶ Under samma decennium tog myndigheterna följdriktigt ett helhetsgrepp på frågan om dels den framväxande kvinnoforskningen, dels den bristande jämställdheten i akademien. En akademi som alltjämt var en manlig bastion.

Idag finns dussintals högre lärosäten i Sverige. Situationen på 1970-talet var en helt annan. Demokratiseringsprocessen hade förvisso kommit

⁴ Nordenstam 2005, s. 63.

⁵ Forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning kallades på vissa universitet Centrum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning. Av praktiska skäl används hädanefter överlag förkortningen Forum.

⁶ Christina Florin & Bengt Nilsson, *”Något som liknar en oblodig revolution...”: Jämställdhetens politisering under 1960- och 70-talen*, Umeå 2000.

igång, nya grupper av människor hade successivt befolkat akademien. Förändringen från elit- till massuniversitet hade inletts. I ett förhållandevis homogent land som Sverige då var, utgjordes dessa nya grupper av framför allt kvinnor och arbetarklass.⁷

Två övergripande processer kan fungera som kontextualiserande bakgrund till Forums framväxt. För det första hade demokratiseringen av universitetsvärlden under efterkrigstiden inneburit ett ökat intresse för vilka människor som innehade universitetens toppositioner. Under 1970-talet var endast några procent av professorerna kvinnor. För det andra speglades detta förhållande i den forskning som bedrevs, inte minst inom humaniora och samhällsvetenskap. Kvinnors liv och villkor hade inte utforskats. Den omständigheten utgjorde ett stort humanvetenskapligt underskott. Samtidigt fanns en akademisk självuppfattning om att meritokratin som fråga var, eller borde vara, frikopplad från övergripande samhälleliga omständigheter. Meritokratins individuella fokus och karaktär stod i viss utsträckning i kontrast mot den gruppbaseade könskamp som bland annat den vid tiden växande andra vågens feminism innebar. Kritiken mot manssamhället och dess utfall i akademien kom därmed i mångt och mycket att handla om kritik mot hur den samhälleliga meritokratin fungerat.

Till detta ska läggas samhälleliga omständigheter som förvisso är svåråtgångade, men som i stort handlar om de jämställdhetsambitioner som accentuerades under 1970-talet. Tidsandans betydelse bör heller inte underskattas. Den är emellertid svår att slå fast. Märkesåret 1968 har för eftervärlden fått en närmast mytisk status. Det har blivit ett samlingsbegrepp för allsköns radikalitet i det politiska och intellektuella livet.⁸ Samtidigt kan tidsandans engagemang fungera som ett sätt att peka på ett sammanhang i vilket samhället ansågs möjligt att förändra.

Som nämnts ovan hade könsrollsforskningen existerat en tid, sammanlänkad med 1960-talets könspolitiska ambitioner.⁹ Förhållandet dem emellan var givetvis invecklat, men sammantaget bör den akademiska situationen vad gällde jämställdhet, här bland annat representerad av den

⁷ Hanna Markusson Winkvist, "Perspektiv på begåvningsreserven", *Lychmos* 2014, s. 105ff.

⁸ Se t.ex. Kim Salomon, *Rebeller i takt med tiden: FNL-rörelsen och 60-talets politiska ritualer*, Stockholm 1996.

⁹ Jenny-Leontine Olsson, *Kön i förändring: Den svenska könsrollsforskningen 1959–1979*, Lund 2011.

mycket låga andelen kvinnliga professorer, tidens intresse för jämställdhetsfrågorna, forskningens inomvetenskapliga brist på kvinno- och könsrollsperspektiv, samt ett slags radikalt anslag efter 1968 betraktas som en samhällelig och intellektuell fond för Forums framväxt.

Samtidigt gäller det att vara varsam med orden. Var det verkligen radikalt att reagera mot en situation i vilken nästan samtliga av landets professorer var män? Var det radikalt att notera att de humanistiska och samhällsvetenskapliga disciplinerna de facto ägnat mycket lite energi åt halva mänsklighetens villkor och situation? Kunskapens maktdimensioner var härvidlag otvetydiga. De frågor som ställts till historien har alltid varit beroende av samtidens utformning, och de människor som ställt frågorna. Att det fanns en korrelation mellan antalet kvinnor i akademien och mängden forskning om kvinnors liv och leverne var därför knappast förvånande. Redan så här inledningsvis kan därför slås fast att det finns goda skäl att betrakta Forum och dess dubbla syften, samt dess argumentation under årens lopp, som en reaktion på och en konsekvens av yttre omständigheter. Att simultant verka för å ena sidan kvinnors villkor, jämställdhet och emancipation, å andra sidan kvinnoforskningens utveckling och status, innebar samtidigt en balansgång i en akademi präglad av idéer om individuell meritokrati och opolitisk kunskapsproduktion.

Frågan om kvinnors organisering för emancipation har naturligtvis en lång historia. En historia som trots det förflutnas föränderliga omständigheter ändå karaktäriseras av vissa återkommande dilemman och motsättningar. En viktig paradoxal dimension, som historikern Joan Scott har pekat på, är att kvinnokampens strävan efter lika villkor och värde för kvinnor har tagit utgångspunkt i universella idéer, samtidigt som den eftersträvat ett erkännande av specifikt kvinnliga erfarenheter.¹⁰ Forum verkade således i en lång tradition av i det här fallet kvinnor som arbetat för lika värde och lika möjligheter i förhållande till en mansdominerad värld. Samtidigt var de målkonflikter, paradoxer och svårigheter Forum hade att hantera inte unika för den könspolitiska kampen. På många sätt behövde Forum handskas med problem som allehanda grupprelaterade sociala

¹⁰ Joan W. Scott, *Only Paradoxes to Offer: French Feminists and the Rights of Man*, Cambridge 1996; Joan W. Scott, "Kvinnor som bara har paradoxer att erbjuda: fransk feminism 1789–1945", *Häftan för kritiska studier* 1993/4.

kamper har ställts inför. Den amerikanska filosofen och statsvetaren Nancy Fraser har diskuterat underordnade gruppers kamp som ett växelspel mellan krav på å ena sidan omfördelning av materiella resurser och positioner, å andra sidan krav på erkännande av kulturella skillnader och identitetsrelaterade erfarenheter. Kännetecknande för dessa krav är att de många gånger har ett symbiotiskt förhållande till varandra. Att omfördela resurser till en underordnad grupp, menar Fraser, är i viss utsträckning att betrakta som ett slags erkännande. Omvänt bör ett genuint erkännande av kulturella skillnader och olika erfarenheter också resultera i omfördelning av resurser.¹¹ Dyliga krav har emellertid varit svåra att realisera i en akademi som karaktäriserats av en individualistisk och könsblind syn på meritokrati.

Kraven på erkännande har inbegripit ett antagande om att det också finns något att erkänna, en skillnad mellan i det här fallet kvinnor och män. Den omständigheten har utgjort ett problem för en feministisk kamp som i hög grad varit ämnad att bekämpa kön som särskiljande och strukturerande princip i människors liv. Samtidigt har det funnits pragmatiska skäl att understryka kvinnors och mäns skilda erfarenheter som kvalitetsfrämjande egenskaper. Att det tycks vara så föranledde den postkoloniala teoretikern Gayatri Spivak att på 1980-talet förorda en så kallad strategisk essentialism.¹² Det vill säga att marginaliserade grupper borde använda sin uppfattade särart som argument i exempelvis representationspolitiska sammanhang. Den strategiska essentialismen skulle kunna åstadkomma erkännande och i förlängningen även omfördelning. Spivaks essentialism handlar inte om biologiska föreställningar, utan om kulturella. Likt Fraser talar Spivak om marginaliserade grupper överlag. Andemeningen tycks därmed vara applicerbar i olika kontexter. Att understryka kvinnors och mäns olikhet som kvalitetsfrämjande, av pragmatiska snarare än idealistiska skäl, har passat väl i sammanhang där rättvisa mellan samhällsgrupper och representation inte stått speciellt högt i kurs. Akademin har traditionellt varit ett sådant sammanhang.

Forums dubbla syften fick alltså konsekvenser, både för synen på vad forskning och vetenskap är och bör vara, samt för synen på kön och dess betydelse för just forskning och akademisk verksamhet. Genom en skildring

¹¹ Nancy Fraser, *Den radikala fantasin: Mellan omfördelning och erkännande*, Göteborg 2003.

¹² Gayatri Chakraborty Spivak, *In Other Worlds: Essays in Cultural Politics*, New York 1987, s. 204ff.

och analys av Forum studeras i den här avhandlingen utvecklingen ur ett slags gräsrotsperspektiv. Det är ett angreppssätt som belyser och analyserar hur kvinnoforskningens organisation behandlade frågan om kön och jämställdhet, i och som en del av arbetet för jämställdhet i akademien samt implementeringen av kvinnoforskning under perioden 1975–1995.

Beskrivningen av Forum som gräsrotter är ingalunda oproblematiserad. Uttrycket förekommer förvisso då och då i Forums material. Det är emellertid vanskligt i så motto att de akademiska kvinnor som verkade för och inom Forum ur ett bredare samhällsligt perspektiv måste betraktas som ett slags elit. Samtidigt är det för mig lika uppenbart att Forum bör ses som en kanal för ett många gånger ideellt engagemang mot konsekvenserna av manssamhället. Det var konsekvenser som hade både forskningsmässiga och kvinnofackliga aspekter. I förhållande till myndigheter, till regeringen, till makten i stort, bör Forum betraktas som gräsrotter. För den här studiens vidkommande används begreppet för att illustrera en hierarki inom det jag valt att kalla statsfeministisk interaktion, det vill säga det idémässiga utbyte mellan olika nivåer i samhället som i hög grad formade diskussionen om kvinnoforskningen och jämställdhetsarbetet i akademien under de aktuella åren. Det är genom en analys av denna så kallade gräsrotsnivå som viktiga förklaringar står att finna.

Den utveckling Forum var en drivande kraft inom fick tydliga inomvetenskapliga konsekvenser. För historievetenskapens del noterar historikern Klas Åmark exempelvis följande i ett översiktsverk om svensk historieskrivning: ”Kvinn- och genushistoriens genomslag utgör en av de mest slående historiografiska iakttagelserna under perioden 1985–2010.”¹³ Den akademiska och politiska process i vilken detta genomslag blev ett faktum var således ett resultat av feministiskt påverkansarbete, grundat i kvinnovetenskapliga emancipatoriska anspråk. Den av Åmark noterade utvecklingen innebar därmed inte enbart forskningsmässig förändring. En viktig aspekt utgjordes av en till forskningen intimt förbunden akademisk jämställdhetskamp.

Sammanfattningsvis analyseras i denna avhandling den organiserade aktivismen och gräsrotsengagemanget som omgärdade framväxten av kvinnoforskningen i Sverige under tjugoförårsperioden 1975–1995. I fokus

¹³ Klas Åmark & Gunnar Artéus, *Historieskrivningen i Sverige*, Lund 2012, s. 177.

för undersökningen står organisationen Forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning. Forum studeras å ena sidan som ett undersökningsområde i egen rätt, å andra sidan som ett uttryck för aktivismens roll i forskningens och akademins utveckling i vidare bemärkelse. I detta inledningskapitel presenteras och motiveras undersökningen ytterligare, samt placeras i ett mångfacetterat forskningsläge.

Tidigare forskning

Den tidigare forskning som har bäring på den här studien spänner över ett antal olika teman. Dessa handlar bland annat om kvinnoforskningens historia, teoretisk och historiografisk utveckling samt samhällspolitiska förändringar kopplade till jämställdhetspolitiken i Sverige och Norden. Denna överlappning av olika inriktningar understryker att den forskningsmässiga kontexten potentiellt är mycket vid. Mängder av böcker och artiklar om kvinnohistoria, feminism och jämställdhetens problematik har under de senaste decennierna publicerats. Den här genomgången gör inga anspråk på att vare sig kunna täcka in komplexiteten i, eller förändringen av, ett så pass omfattande tankegods. Icke desto mindre gör jag i det följande ett försök att tematisera de olika aspekterna något, i syfte att kunna teckna några för studien relevanta linjer. Diskussionen om tidigare forskning utgör också en kontextuell bakgrund, varför resonemang om både den yttre verkligheten och forskningen om densamma återfinns. Att ett återgivande av det förstnämnda förutsätter det sistnämnda gör att gränsen i praktiken är svår att upprätthålla.

Den vanligaste typen av skildring av utvecklingen ur ett västerländskt perspektiv tar avstamp i idén om det successivt allt mer radikala 1960-talet och en andra våg av feministiskt uppvaknande som en del av denna nya radikalism.¹⁴ Bilden som ges följer gängse uppfattningar om efterkrigstida social och politisk förändring och dess konsekvenser för den akademiska forskningen. Ett sådant exempel är den amerikanska språkforskaren Ellen

¹⁴ Se t.ex. June Hannaman, *Feminism*, Harlow 2012. Vågmetaforen i feminismens historia har kritiserats, på flera grunder. Det glapp som uppstått mellan första och andra vågen osynliggör kampen under decennierna där emellan. Ett sådant tidsmässigt glapp finns emellertid inte mellan andra och tredje vågens feminism. Se t.ex. Dorothy Sue Cobble, *The Other Women's Movement: Workplace Justice and Social Rights in Modern America*, Princeton 2004.

Messer-Davidows fylliga skildring *Disciplining Feminism* (2002). Messer-Davidow konstaterar att det feministiska kvinnovetenskapliga projekt som sjosattes för drygt fyra decennier sedan å ena sidan handlade om att bryta upp disciplinära gränser, å andra sidan att bygga broar mellan akademisk kunskap och social aktivism.¹⁵ Att bryta upp disciplinära och ämnesmässiga gränser var nog så svårt i en akademi djupt präglad av traditioner och inarbetade demarkationslinjer. Samtidigt kunde tvärvetenskapliga ambitioner försvaras och kopplas till det rent vetenskapliga värvet. Annat var det med de broar den nya kvinnoforskningen sökte bygga mellan just forskning och social politisk aktivism. Trots att sådana broar i någon mening var följdriktiga i ett modernt paradigm byggt på upplysningens förnuftstro, utmanade de vidhängande politiska ambitionerna bland annat inomvetenskapliga normer om värderingsfrihet.

Symtomatiskt för skildringar som Messer-Davidows är den ofrånkomliga betydelsen av författarens egna erfarenheter.¹⁶ Till synes obemärkt vävs forskarsubjektets minnen och erfarenheter samman med konkret empiri och handfasta exempel. Detta är nu inget märkvärdigt, utan snarare en konsekvens av att skildra en verksamhet och utveckling forskaren själv har varit en del av. Metoden förmår generera initierade narrativ, fyllda av historier som inte lämnat några skriftliga spår. I så motto är den här typen av bidrag ovärderliga för eftervärlden, samtidigt som de i vetenskaplig mening är svåra att falsifiera och upprepa.¹⁷ Styrkan i de egna erfarenheterna understryks i den brittiska pedagogen Miriam E. Davids bok *Feminism, Gender and Universities* (2014). Faktum är att Davids syfte är att fånga och återskapa ”the feelings of excitement, pleasures and challenge in the heyday of feminists’ entry into academe [...]”.¹⁸

Grundläggande för utvecklingen var enligt både David och Messer-Davidow en reaktion mot maktdiskrepenser mellan kvinnor och män, kort

¹⁵ Ellen Messer-Davidow, *Disciplining Feminism: From Social Activism to Academic Discourse*, Durham/London 2002; se även t.ex. Marilyn Jacoby Boxer, *When Women Ask the Questions: Creating Women's Studies in America*, Baltimore 1998.

¹⁶ Se t.ex. Catherine Kirkwood, ”Investing Ourselves: Use of Researcher Personal Response in Feminist Methodology”, i Joanna de Groot & Mary Maynard (red.), *Women's Studies in the 1990s: Doing Things Differently?*, Basingstoke 1993, s. 18f.

¹⁷ Se även t.ex. Ann Oakley, *The Ann Oakley Reader: Gender, Women and Social Science*, Bristol 2005, s. 207ff; Eileen Boris & Nupur Chaudhuri (red.), *Voices of Women Historians: The Personal, the Political, the Professional*, Bloomington 1999.

¹⁸ Miriam E. David, *Feminism, Gender and Universities: Politics, Passion and Pedagogies*, Farnham 2014, s. 9.

och gott de historiska omständigheter som genererat och reproducerat en värld i vilken kvinnor förtryckts. Den genomgående och genomgripande karaktären av dessa könade ojämställda skiktningar gjorde att de återfanns i alla de sfärer, på de arbetsplatser, som människor levde och verkade i. Akademien, forskningen och universiteten var inget undantag.

Feminismens ständiga aktualitet gör att skildringar av den allt som oftast paras med normativa teoretiska reflektioner kring hur den bör operera idag. Det är i första hand framtiden som engagerar feminismen.¹⁹ Lägg till detta den erfarenhetsmässiga bas som många sentida namnkunniga forskare har och resultatet blir en kombination av historieskrivning och framåtsyftande teoretisk debatt. Ett exempel på sådan historieskrivning är den redan nämnda historikern Joan Scotts artikel ”Feminism’s History” (2004). I artikeln diskuterar Scott den feministiska historieskrivningens utveckling under de föregående tre decennierna. Skildringen baseras emellertid inte på någon empirisk studie, utan Scott lutar sig i hög grad mot sitt eget namn, sina egna förvärvade kunskaper och erfarenheter. Hennes namn blir en hänvisning i sig.²⁰

Kombinationen av forskningsinsatser, personliga skildringar och normativa inspel kring hur den teoretiska och intellektuella feminismen bör formeras, tycks inte sällan ha bottnat i den problematik som uppkommit genom inordnandet av kvinnoforskningen i de gängse akademiska strukturer som den strävat efter att utmana och förändra.²¹ Detta är ett tema som genusvetaren Mia Liinason analyserar i avhandlingen *Feminism & the Academy* (2011). Liinasons ambition är bland annat att genom kritik förbättra feminismen. Genom en analys av framför allt genusvetenskapens utveckling under 1990-talet hävdar hon, bland mycket annat, att fältets snäva definition av genus som primärt knutet till kön marginaliserat de maktrelationer som emanerar ur andra ordningar än just kön. Liinasons studie är inte en empiriskt styrd skildring utan en teoretisk analys av feministiska konfliktlinjer och specifikt genusvetenskapens utformning i Sverige. Utifrån en poststrukturalistisk utgångspunkt artikulerar hon kritik mot bilden av svensk feminism och feministisk forskning som en fram-

¹⁹ Se t.ex. Helena Bergman, ”Vi har tiden på vår sida! Genushistoria och den tvärvetenskapliga vändningen”, *Scandia* 2012/2S, s. 18; Se även t.ex. Louise Morley, *Organising Feminisms: The Micropolitics of the Academy*, Basingstoke 1999.

²⁰ Joan W. Scott, ”Feminism’s History”, *Journal of Women’s History* 2004/2; Se även Joan W. Scott (red.), *Women’s Studies on the Edge*, London 2008.

²¹ Se t.ex. Scott 2008.

gångssaga. Istället har exempelvis det sätt på vilket genusbegreppet generellt använts, med dess fokus på manliga och kvinnliga relationer, cementerat hegemoniska köns- och sexualitetsuppfattningar. Institutionaliseringprocessen av genusvetenskapen har dessutom bland annat befest en samförstånds feministisk syn på könen som komplement till varandra.²² Detta sökande efter konsensus inom feminismen har, enligt Liinason, varit varken fruktbart eller realistiskt.²³

Sökandet efter konsensus i betydelsen konsensus om könsordningen som primär, är enligt Joan Scott i själva verket ett konstituerande element av feminismen. Feminismens traditionella fokus på kvinnors villkor och kön som maktdimension har således inte enbart handlat om maktkamp, utan är en beskrivning av hur världen är beskaffad. Feminismens historia, menar Scott, är historien om ett tankesystem som reducerat skillnader längs andra linjer än kön samtidigt som det, kan tilläggas, har betonat de strukturella och kulturella skillnader som existerat mellan kvinnor och män. Detta i syfte att mobilisera en sammanhållen politisk kraft.²⁴ Samtidigt, den allt annat överskuggande berättelsen, eller snarare skildringen av utvecklingen av den sentida västerländska akademiska och intellektuella feminismen, understryker dess initiala koppling till andra vågens kvinnorörelse. Vilken i sin tur, enligt Scott, kännetecknades av ambitionerna att mejsla ut en enhetlig politisk rörelse. Huruvida kvinnorörelsen på 1970-talet och dess vidhängande intellektuella tänkande i realiteten var enhetlig är emellertid en annan fråga.

Den linjära och med framgång förknippade skildringen av andra vågens kvinnorörelse och dess intåg i akademien har varit föremål för kritik på båda sidor Atlanten. I USA har kritiken artikulats exempelvis av den feministiska teoretikern Clare Hemmings. I artikeln ”Telling Feminist Stories” (2005) slår Hemmings ett slag för komplexiteten i utvecklingen, som i realiteten var brokig, motsägelsefull och allt annat än enhetlig.²⁵ Hon tycks mena att en beskrivning av den andra vågens feminism och dess inträde i akademien, som understryker

²² Mia Liinason, ”A Success story: Explorations of the Disciplinization of Gender Studies in Sweden”, i *Feminism & the Academy: Exploring the politics of Institutionalization in Gender Studies in Sweden*, Lund 2011.

²³ Liinason 2011, Epilogue, s. 2f.

²⁴ Joan W. Scott (red.), *Feminism and History*, New York 1996, s. 4.

²⁵ Clare Hemmings, ”Telling Feminist Stories”, *Feminist Theory* 2005/6(2). Se även Clare Hemmings, *Why Stories Matter: The Political Grammar of Feminist Theory*, Durham 2011.

sammanhållning och koherens, missar de avvikande röster som fanns. Givet det amerikanska sammanhangets storlek är en sådan kritik säkert rimlig.²⁶ Att beskriva utvecklingen som en linjär framgångssaga pressar enligt Hemmings in ett ytterst invecklat fenomen i ett narrativ som per definition tonar ner komplexiteten på ett problematiskt sätt. Det är ett sätt att försöka kontrollera och lägga tillrätta en utveckling som enligt Hemmings främst bör studeras på metadiskursiv nivå. Det vill säga på en nivå som analyserar berättelserna om, samt kunskapsformeringen kring utvecklingen. Hemmings kritikpunkter har säkert visst fog för sig.²⁷ Samtidigt tar hon fasta på förenklingar som inte sällan tycks nödvändiga om vi vill analysera det förflutna i artiklar eller böcker. Att studera ett stort och intrikat fenomen på ett par hundra sidor innebär per definition förenklingar, renodlingar och avskalade resonemang. Att göra det komplexa gripbart och konkret tycks mig därmed vara lika viktigt som att problematisera det till synes givna och självklara.

I ett debattinlägg i tidskriften *Feminist Theory* försöker sociologen Rachel Torr, i polemik mot just Hemmings, understryka rimligheten i att ändå försöka undersöka vad som faktiskt hände inom den akademiska feminismen i västvärlden under slutet av 1900-talet. Torr motsätter sig att sådana projekt främst skulle innebära ett slags epistemiskt våld, ett försök att lägga saker och ting till rätta.²⁸ Min uppfattning är att det är hart när omöjligt att inte, med Hemmings terminologi, göra våld på de texter och det primärmaterial man som historiker använder sig av. Hela artiklar reduceras till en mening och en fotnot, arkivdokument förenklas och vävs in i ett av forskaren bestämt narrativ. Kanske är det viktigare att proaktivt slå fast att så är fallet, att läsningen, tolkningen och analysen av källmaterial och sekundärlitteratur görs mot bakgrund av ett batteri av frågor och perspektiv, som allteftersom modifierats i mötet med materialet.

²⁶ För enbart historieämnets del medverkade exempelvis redan 1973 600 historiker vid den första "Berkshire Women's History Conference" i USA. Året därpå hade siffran mer än tredubblats. Se Johanna Alberti, *Gender and the Historian*, London 2002, s. 23.

²⁷ Se även Ulla Manns, "För framtiden? Emancipatorisk forskning och glapp mellan text och tanke", i Patricia Lorenzoni & Ulla Manns (red.), *Historiens hemvist II: Etik, politik och historikers ansvar*, Göteborg/Stockholm 2016, s. 139.

²⁸ Rachel Torr, "What's Wrong with *Aspiring* to Find Out what has Really Happened in Academic Feminism's Recent Past?", *Feminist Theory* 2007/8(1), s. 60.

Historieskrivningen om feminismens och kvinnorörelsens intåg i akademien från 1970-talet och framåt, samt den kritiska diskussionen om själva skildringen, vittnar om att det föga förvånande existerat olika uppfattningar. Feminismens ständiga aktualitet tycks ha komplicerat försöken att studera dess sentida utveckling och förändring. Inte sällan har olika aspekter behandlats simultant. Kvinnors forskande har analyserats som en del av kvinnohistorien. Kvinnoforskningen i sig har studerats som en del av samma historia. Det vittnar om att forskningen om forskningens värld sällan kan avgränsas till de rent inomvetenskapliga framstegen och förändringarna. Samhälleliga och historiska omständigheter har alltid satt ramar för vad som varit möjligt, även i akademien.

Historieskrivningens förändring – en samhällelig historia

Den historiografiska forskningen och debatten om kvinno- och genus-historieskrivningens förändring, har i det närmaste en lika lång historia som den forskning som är föremålet för analys.²⁹ För historievetenskapens del har den internationella forskningen präglats av intresset för teoretiska skiften. Forskarna har intresserat sig för de tidiga ambitionerna att synliggöra historiens kvinnor, till relationen mellan klass och kön på 1970-talet, till framväxten av genderbegreppet under 1980-talet, till 1990-talets pluralism, queerperspektiv och intersektionella och globala ansatser.³⁰ Jag uppfattar sådana skildringar som ett sätt att begripliggöra en utveckling som i realiteten är långt mer komplex och bunden till specifika utvecklingslinjer i olika länder.

Att hålla en tydlig rågång mellan studiet av i det här fallet kvinnors vetenskapliga insatser och den historiografiska utvecklingen, har i forskningen visat sig svårt. Inte sällan har dessa två dimensioner som sagt behandlats simultant.³¹ Forskningens teoretiska och empiriska utveckling

²⁹ Se t.ex. Ann D. Gordon, Mari Jo Buhle & Nancy Schrom Dye, "The Problem of Women's History", i Berenice A. Carroll (red.), *Liberating Women's History: Theoretical and Critical Essays*, Illinois 1976.

³⁰ Se t.ex. Marilyn Lake, "Women's and Gender History in Australia: A Transformative Practice", *Journal of Women's History* 2013/4; Boxer 1998; Heidi Hartmann, "The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism: Towards a more Progressive Union", *Capital & Class* 1979/3.

³¹ Se t.ex. Birgitta Odén, "Forskande kvinnor inom svensk historievetenskap", *Historisk tidskrift* 1980/3; Ann-Sofie Ohlander, "En utomordentlig balansakt – kvinnliga forskarpionjärer i Norden", *Historisk tidskrift* 1987/1.

har många gånger inte kunnat studeras utan att inkludera analyser av utomvetenskaplig tidsanda, frågan om forskarsubjektets betydelse, samt personella allianser i akademien.³² Den samhällstillvända karaktären på signifikanta delar av kvinno- och sedermera genusforskningen har sannolikt bidragit till detta.

Den nordiska kvinno- och genushistoriska forskningens plats och status inom historieämnet har nyligen studerats av den norska historikern Dunja Blazevic i avhandlingen *Jakten på et fagfelt* (2014). Blazevic analyserar ur ett historiografiskt perspektiv gränslandet mellan den kvinnohistoriska forskningen och det mer tvärvetenskapliga kvinno- och könsforskningsfältet.³³ Det görs genom analyser av de forskningsmässiga positioneringar kvinno- och genushistoriker gjorde i relation till både en traditionell historievetenskaplig disciplin och ett framväxande tvärvetenskapligt köns-teoretiskt fält. Den teoretiska utvecklingen står i fokus, vilket den även gör i idéhistorikern Daniel Nyströms avhandling. Nyström studerar historiografiska aspekter av framväxten av den tidiga kvinno- och arbetarhistorie-skrivningen.³⁴ Nyström menar att det som förenar många skildringar av den här utvecklingen är den till synes självklara kopplingen till en radikal nyordning från 1970-talet och framåt. Den bilden ifrågasätter Nyström genom att problematisera 1970-talet som startpunkt för de angivna inriktningarna, samt förhärskande idéer om framgång och progression. Studiens titel *Innan forskningen blev radikal* (2015) skvallrar om den vikt Nyström lägger vid utvecklingen under tiden före 1970-talet. Inte minst visar Nyströms avhandling att den gängse historiografiska uppfattningen om kvinno- och arbetarhistoria som hårt och primärt knutna till utvecklingen efter märkesåret 1968 måste modifieras. För min studie innebär denna omständighet inte minst ytterligare en påminnelse att processen givetvis inte inleddes i samband med forumorganisationernas tillblivelse 1978. Nu skiljer sig förvisso våra intressen åt på flera plan. Där Nyström genom

³² Se t.ex. Håkan Gunneriusson, *Det historiska fältet: Svensk historievetskap från 1920–1957*, Uppsala 2002; Cecilia Åsberg, ”Debatten om begreppen – ’genus’ i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1980–1998”, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1998/2.

³³ Dunja Blazevic, *Jakten på et fagfelt: den skandinaviske kvinno- og kjønnshistoriens fremvekst i skjæringsfeltet mellom historieforskning og kvinne- og kjønnsforskning*, Bergen 2014; Se även t.ex. Gro Hagemann, *Feminisme og historieskrivning*, Oslo 2003; Christina Carlsson Wetterberg & Anna Jansdotter (red.), *Genushistoria: en historiografisk exposé*, Lund 2004.

³⁴ Daniel Nyström, *Innan forskningen blev radikal: En historiografisk studie av arbetarhistoria och kvinnohistoria*, Malmö 2015.

olika delstudier analyserar betydelsefulla avhandlingar och personer ur ett historiografiskt perspektiv, intresserar jag mig huvudsakligen för ambivalenser inom Forums tudelade aktivism under en senare period.

Den historiografiska förändringen har utan tvekan en koppling till yttre omständigheter, exempelvis avseende akademisk infrastruktur, akademiens sammansättning med mera. Samtidigt studeras historiografisk utveckling oftast, helt följdriktigt, genom studier och analyser av forskningsprodukter, inte sällan avhandlingar. Den här studien innehåller historiografiska aspekter indirekt, i linje med en allmän analys av forskningens förändring, men nota bene inte i linje med traditionell historiografi där tidigare forskning studeras som primärkälla. Det är den genom Forum organiserade aktivismen för kvinnoforskningen och jämställdheten som står i fokus.

Den nordiska kontexten – jämställdhet och statsfeminism

Oavsett de problem som är förknippade med att skildra det organiserade engagemanget för kvinnoforskningen utan att reproducera problematiska förenklingar, kan man konstatera att analysen av exempelvis den amerikanska utvecklingen av uppenbara skäl inte förhållit sig till det slags jämställdhetspolitik och statsfeminism som var utmärkande för de nordiska länderna under den aktuella perioden. Det är en kontextuell och i många delar materiell omständighet som varit helt avgörande för nordisk kvinnoforskning och feminism överlag. Samtidigt som jämställdhetspolitiken som vi känner den idag är en produkt av efterkrigstida reformer och aktivism, bör de längre historiska linjerna samtidigt noteras.

Den gradvisa kvinnoemancipationen i Norden och Sverige under de senaste seklerna är väl utforskad, inte minst frågan om politiskt medborgarskap.³⁵ En av de för den här studien viktigaste komponenterna av den utvecklingen, parallellt med olika typer av formella rättigheter som successivt realiserats, är föreställningarna om kvinnor och intellektuellt arbete. Akademin som arena för könspolitiska konflikter vittnar om det faktum att akademien aldrig kan förstås som en från samhället skild storhet.

³⁵ Se t.ex. Christina Florin, *Kvinnor får röst: Kön, känslor och politisk kultur i kvinnornas rösträttsrörelse*, Stockholm 2006; Josefin Rönnbäck, *Politikens genusgränser: Den kvinnliga rösträttsrörelsen och kampen för kvinnors politiska rösträtt 1902–1921*, Stockholm 2004.

Tvärtom visar just de könsliga omständigheterna att samhälleliga maktdiskrepanser mellan män och kvinnor i allra högsta grad speglades i akademiens behandling av de forskande och studerande kvinnorna. Kön som maktstruktur, som förväntning på den enskilda individen i akademien var vid tiden för kvinnornas inträde och framgent genomgripande.

År 1873 fick kvinnor tillträde till universiteten, men kunde vid tiden inte komma i fråga för statliga tjänster. Där sattes fortfarande kön före kompetens. Det var inte förrän 1923, genom den så kallade behörighetslagen, som statens tjänster öppnades upp för kvinnliga sökanden, prästyrket och militära befattningar undantagna. Historikern Hanna Markusson Winkvist har visat hur den avgörande och samtidigt belysande idén om kvinnors plats i akademien innebar ett slags dubbel bestraffning. Som ett resultat av en kombination av föreställningar om å ena sidan kön, å andra sidan intellekt, var kvinnor i akademien en oxymoron. Om de var intellektuella var de inte riktiga kvinnor, var de kvinnor var de inte intellektuella.³⁶

Frågan om vilken tröghet och eftersläpning som funnits i dessa idéer om kvinnor, kvinnlighet och intellektuellt arbete är naturligtvis svår att reda ut. Samtidigt står det klart att den samhälleligt politiska utvecklingen av jämställdhetsarbetet från 1960-talet och framåt vittnar om att frågan har adresserats på en mängd olika sätt. Likafullt är det viktigt att poängtera att det förändrings- och påverkansarbete som analyseras i den här avhandlingen skedde efter att den formella likställigheten i juridisk mening var uppnådd.³⁷ Forum, som en av många organisationer engagerade för könspolitisk förändring under 1900-talets senare decennier, arbetade med frågan om reell jämställdhet och lika reella möjligheter, inte formella rättigheter i strikt bemärkelse. Dessa var redan på plats.³⁸

För att göra en komplicerad historia kort kan man säga att forskningen om nordisk och svensk jämställdhet brukar slå fast att just begreppet jämställdhet emanerade ur 1960-talets könsrollsdebatt.³⁹ Jämställdhet

³⁶ Hanna Markusson Winkvist, *Som isolerade öar: De lagerkransade kvinnorna och akademien under 1900-talets första hälft*, Stockholm 2003, s. 194ff. Se även Bente Rosenbeck, *Har vetenskapen kön?: Kvinder i forskning*, Köpenhamn 2014.

³⁷ Markusson Winkvist 2003, s. 78.

³⁸ Se t.ex. Fredrik Bondestam, *En önskan att skriva abjektet: Analyser av akademisk jämställdhet*, Uppsala 2004; Maud Eduards, *Kroppspolitik: Om moder Svea och andra kvinnor*, Stockholm 2007; Liisa Husu, "On Metaphors on the Position of Women in Academia and Science", *Nora* 2001/9(3).

³⁹ Se t.ex. Yvonne Hirdman, *Vad bör göras?: Jämställdhet och politik under femtio år*, Stockholm 2014.

skulle beteckna jämlikhet mellan könen. Det nya ordet kommunicerade skillnader, vilka skulle jämsställas. Enligt historikerna Christina Florin och Bengt Nilsson är det under 1970-talet som begreppet och idén det betecknade, vinner politisk mark och institutionaliseras. Inte minst som en följd av socialdemokratiskt reformarbete:

70-talet innebar således en institutionalisering av jämställdheten, början på det som senare brukar kallas *statsfeminism* – ett politiskt fenomen som betecknar att staten etablerar särskilda strukturer som skall höja kvinnors status. Särskilt anställda byråkrater i statsförvaltningen eller i kommunen, s.k. *femokrater* eller *statsfeminister*, intervenerar i frågor som rör relationerna mellan könen, har administrativa uppdrag, handlägger tjänsteärenden och introducerar nya områden som skall göra landet mer jämställt.⁴⁰

Här ges den något ofullständiga bilden av statsfeminism som ett i första hand statligt fenomen. Staten som feministisk aktör. Till detta bör läggas vad statsvetaren Helga Hernes har poängterat, nämligen att statsfeminismen också består av själva interaktionen mellan utomparlamentarisk aktivism och stat/makt/beslutsfattare.⁴¹ Nyare forskning som diskuterat statsfeminism som både praktik och begrepp har visat hur fenomenet hänger samman med den faktiska tillämpningen:

State feminism can simply be defined as the advocacy of women's movement demands inside the state [...] For example, in the Nordic countries, state feminism signifies the achievement of gender equality through the state. The combined pressure that feminists exert on the state from below (women's movements) and from above (feminists in the state) are theorized to result in women-friendly welfare policies in the Nordic countries.⁴²

⁴⁰ Florin & Nilsson 2000, s. 10f [kursiveringar i original].

⁴¹ Se t.ex. Helga Hernes, *Welfare State and Woman Power: Essays in State Feminism*, Oslo 1987.

⁴² Joyce Outshoorn & Johanna Kantola, *Changing State Feminism*, Basingstoke 2007, s. 2.

I betydelsen av statsfeminism ingår som minsta gemensamma nämnare idén om interaktion mellan feminister och beslutsfattare samt det resultat som emanerat ur en sådan process.⁴³ Konsekvensen har då blivit implementering av så kallade kvinnovänliga reformer.⁴⁴ Statsfeminism som teoretiskt begrepp betecknar därmed en interaktion mellan feministisk gräsrotsnivå och statligt genomdriven policy, inspirerad av feministiskt engagemang och teoribildning. Det sistnämnda glöms inte sällan bort, vilket gjort att diskussionen om statsfeminism kommit att primärt handla om just statens agerande, snarare än om de teoretiska och ideologiska grunder detta agerande inspirerades av. Förståelsen av den statsfeminism som kopplats till framväxten av både socialpolitiska reformer och kvinnoforskningen har därmed handlat om att peka på hur staten har agerat. Vilka uttryck och vilka strategier det sista ledet i begreppet tagit, det vill säga feminismen, har därmed hamnat i skymundan i den specifika diskussionen om statsfeminism. Det finns därmed skäl att närmare undersöka vad som skulle kunna kallas gräsrotsnivån i den statsfeministiska interaktionen. Det ska poängteras att själva idén om så kallade kvinnovänliga reformer har fått motta mycket kritik, inte minst för att den postulerar existensen av kvinnliga behov som är långt ifrån okontroversiella.⁴⁵

Från en utomnordisk eller utomeuropeisk horisont framstår möjligtvis de nordiska ländernas hållning i könspolitiska frågor som någorlunda liktydig.⁴⁶ Exempelvis var 1960- och 70-talens könsrolls forskning, konstaterar idéhistorikern Jenny-Leontine Olsson, intimt knuten till det framväxande jämställdhetsarbetet i de nordiska länderna. Nätverk av aktivister, forskare och beslutsfattare, inte minst genom Nordiska rådet, skapade och använde föreställningen om Norden som en gemensam arena för de mer radikala krav på emancipation som utmejslades under 1970-talet.⁴⁷ Idén om Norden som en geografisk och politisk sfär med gemensamma nämnare bör

⁴³ Outshoorn & Kantola 2007, s. 3.

⁴⁴ Nina Almgren, *Kvinnorörelsen och efterkrigsplaneringen: Statsfeminism i svensk arbetsmarknadspolitik under och kort efter andra världskriget*, Umeå 2006, s. 11. Se även Hernes 1987; Cathrine Holst, ”Statsfeminismens moralske grammatikk”, i Cathrine Holst (red.), *Kjønnsrettferdighet: utfordringer for feministisk politik*, Oslo 2002; Anette Borchorst & Birte Siim, ”Woman-Friendly Policies and State Feminism – Theorizing Scandinavian gender equality”, *Feminist Theory* 2008/9(2).

⁴⁵ Anette Borchorst & Birte Siim, ”The Women-Friendly Welfare States Revisited” *Nora* 2002/10(2), s. 91, 93.

⁴⁶ Se t.ex. Bente Rosenbeck, Drude von der Fehr & Anna G. Jónasdóttir (red.), *Is there a Nordic Feminism?: Nordic Feminist Thought on Culture and Society*, London 1998.

⁴⁷ Olsson 2011, s. 259.

emellertid inte skyla över de skillnader som förelåg. Exempelvis var Sverige det första landet i Norden där så kallade basorganisationer för kvinnoforskning bildades, det vill säga Forum. *Kvinnovetenskaplig tidskrift* var också unik i den nordiska kontexten när den etablerades 1980.⁴⁸

Min studie innehåller förvisso inte någon komparation mellan de nordiska länderna. Nordiskt informationsutbyte spelade dock en viktig roll för själva kvinnoforskningens utveckling, även om just Forums efterlämnade material inte vittnar om det i speciellt hög utsträckning.⁴⁹ Det nordiska, konstaterar emellertid idéhistorikern Ulla Manns, utgjordes av närmast förgivet tagna referenspunkter, föreställda gemenskaper, historiska och samtida, bortsett från de rikspolitiska samarbeten som funnits. Trots den tidiga kvinnoforskningens radikala emancipatoriska anspråk, dess grund i en önskan att montera ner patriarkatet, fanns enligt Manns en ganska hög grad av acceptans gentemot den reformistiska karaktär som det statliga jämställdhetsarbetet i de nordiska länderna hade.⁵⁰ Manns har i artiklarna ”På två ben i akademien” (2006) och ”En ros är en ros är en ros” (2009) studerat den tidiga kvinnoforskningens projekt. Hon understryker bland annat betydelsen av kvinnoforskningens dubbla strategi, eller de två så kallade ben på vilka verksamheten och det forskningsfrämjande engagemanget stod.⁵¹ Det ska redan nu observeras att fältets devis om att gå på två ben i akademien inte handlade om Forums dubbla syften, utan åsyftar den tudelade strategi som användes för att dels integrera kvinnoperspektiv i de gängse ämnena, dels mejsla ut ett eget kvinnovetenskapligt fält. De två benen utgjorde därvidlag en underavdelning till Forums ena syfte, det forskningsfrämjande.

I en region präglad av statsmaktens finansiering av akademien utgjorde föga förvånande staten och politiken en nödvändig förutsättning för kvinno- och sedermera genusforskningens framväxt. I genusvetaren Kerstin Alnebratts avhandling *Meningen med genusforskning* (2009) studeras det genusvetenskapliga fältets utveckling i Sverige ur ett politiskt och statligt perspektiv. Det är meningsskapandet och talet om genusforskningen i forskningspolitiskt

⁴⁸ ”Kungälvsmötet den 8-10 maj 1981”, s. 36, (F3:8) FFFS, GUB.

⁴⁹ Nordiska representanter kunde till exempel förekomma vid olika möten som Universitets- och högskoleämbetet anordnade tillsammans med forumorganisationerna.

⁵⁰ Ulla Manns, ”En ros är en ros är en ros: Konstruktionen av nordisk kvinno- och genusforskning”, *Lychnos* 2009, s. 306.

⁵¹ Ulla Manns, ”På två ben i akademien: Om den tidiga kvinnoforskningens projekt”, i Monica Einarsson (red.), *Blad till Blad: En vänbok till Christine våren 2006*, Södertörn 2006; Manns 2009.

material Alnebratt intresserar sig för.⁵² Statens långvariga benämning ”jämställdhetsforskning” (om vad som närmast var kvinno- och sedermera genusforskning) kom efter genusbegreppets genomslag att resultera i en situation där genus i många sammanhang blivit en synonym till jämställdhet. Alnebratt argumenterar för att skiftet från jämställdhetsforskning till genusforskning på den politiska nivån markerade ökad statlig inblandning i jämställdhetsarbetet i akademien. Emellertid kom genus som begrepp inom forskningspolitiken att främst användas för att främja kvinnliga forskare, vilket i sin tur suddade ut gränserna mellan genusforskning och jämställdhetsarbete.⁵³

Ett problematiskt fenomen, enligt Alnebratt, är följaktligen att kvinno- och genusforskare av statsmakterna har blandats samman med kvinnliga forskare överlag. Denna situation tillskrivs välmenande statliga konstruktioner av kvinnliga forskare som en homogen kategori som förutsatts kunna minska hierarkiska och tävlingsinriktade (manliga) mönster inom akademien. Alnebratts huvudsakliga källmaterial utgörs av riksdagsmotioner, regeringspropositioner och relaterat material, som i brist på en bättre beskrivning kan betecknas som representativt för ovanifrånperspektivet. Alnebratt kan visa att de olika partierna, förutom de mest konservativa krafterna, under årens lopp i allt högre grad kom att stödja kvinno- och genusforskning. Stödet från de politiska partierna och i förlängningen statsmakten var emellertid problematiskt, enligt Alnebratt, eftersom statliga satsningar på genusforskning beskrevs som just satsningar på jämställdhet. Fältet kom därmed att uppfattas som viktigt primärt i förhållande till den jämställdhetsfrämjande forskning som skulle produceras. Detta skapade oro och missnöje bland kvinno- och genusforskare.⁵⁴ Alnebratt pekar på att kvinno- och genusforskningens framväxt och myndigheternas jämställdhetspolitik, från myndighetshåll varit behäftad med missförstånd, begreppsförvirring och problematiska statliga konstruktioner av och idéer om, kvinnliga forskare. I så motto inriktas Alnebratts analys mot statsfeminismens ena led, nämligen statens förehavanden och språkbruk. Ett perspektiv som istället fokuserar på den feministiska aktivismen, och dess betydelse för utvecklingen, kan

⁵² Kerstin Alnebratt, *Meningen med genusforskning: Så som den framträder i forskningspolitiska texter 1970-2000*, Göteborg 2009.

⁵³ Alnebratt 2009, s. 231. Samma slutsats drar ekonomhistorikern Kerstin Norlander i artikeln ”Kvinnoforskning och statsfeminism – en ohelig allians?”, *Häftet för kritiska studier* 1997/4.

⁵⁴ Alnebratt 2009, s. 232.

vidga förståelsen. Här kan en studie av Forum fylla en viktig funktion, inte minst som ett empiriskt verktyg för att studera utvecklingen underifrån.

Dagens teoretiska diskussion och forskning om representation, makt och inkludering i akademien tycks vara förankrad i en intersektionell förståelse av de problem som akademien alltjämt tampas med. Emellertid tycks jämställdheten ännu betraktas som en särskild storhet. I en nyutgiven svensk antologi på temat med titeln *Att bryta innanförskapet* (2014) vittnar redan undertiteln, *Kritiska perspektiv på jämställdhet och mångfald i akademien*, om att jämställdhet inte tycks kunna inlemmas i mångfalden, utan får, trots de intersektionella ambitionerna, en särskild status.⁵⁵ Den svenska utveckling som är i fokus i den här avhandlingen karaktäriserades emellertid av att kön uppfattades som den primära maktdimensionen och därmed också det prioriterade problemet. Kön och jämställdhet som problemområde i akademien och annorstädes har visat sig vara en svårmanövrerad fråga i egen rätt, även utan inblandning av de än mer komplicerande tilläggen av andra intersektionella kategorier som etnicitet, klass, sexualitet, ålder och så vidare.

Den faktiska utvecklingen de senaste decennierna, liksom forskningen om den, karaktäriseras av närvaron av målkonflikter och principiella motsättningar kring frågan om meritokrati, rättvisa och dess relation till kvalitet.⁵⁶ Till detta ska läggas frågan om universitetets samhällsansvar, men även frågan om akademien över huvud taget kan vara befriad från politik.⁵⁷ Problemet kön och jämställdhet i akademien kan därför inordnas i den konflikt som sedan efterkrigstiden funnits och som alltjämt finns, kring relationen mellan universitetens elitistiska och demokratiska ideal.⁵⁸

⁵⁵ Kerstin Sandell (red.), *Att bryta innanförskapet: Kritiska perspektiv på jämställdhet och mångfald i akademien*, Göteborg/Stockholm 2014; Se även Jenny Lantz & Linda Portnoff (red.), *179 år av ensamhet*, Stockholm 2016.

⁵⁶ I mångt och mycket präglas den samtidshistoriska frågan om meritokrati och kön av samma slags konflikttyper som var framträdande vid tiden för kvinnors inträde i akademien. Markusson Winkvist 2003, s. 51.

⁵⁷ Kerstin Alnebratt & Birgitta Jordansson, "Jämställdhet, meritokrati och kvalitet: ett triangeldrama i den akademiska världen", *Tidskrift för genusvetenskap* 2011/2-3; Birgitta Jordansson, *Jämställdhetspolitikens villkor: Politiska intentioners möten med den akademiska världen: exemplet "Thamprofessorerna"*, Göteborg 1999; Birgitta Jordansson, *Genusprofessorerna – skildring av en process: Vad händer i universitetsvärlden när politikerna gjorde en satsning på genusprofessorer?*, Göteborg 2003; Birgitta Jordansson, "Jämställdhet och genus på akademins villkor: Två exempel på det vetenskapliga fältets agerande i samband med politiska satsningar", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 2005/2.

⁵⁸ Se t.ex. Daniel Ankarloo & Torbjörn Friberg (red.), *Den högare utbildningen: Ett fält av marknad och politik*, Möklinta 2012; Anders Ekström & Sverker Sörlin, *Alltings mått: Humanistisk kunskap i framtidens samhälle*, Stockholm 2012;

En till Alnebratts slutsats besläktad och likaledes kritisk konklusion drar statsvetaren Malin Rönnblom i artikeln ”Att överleva eller övervinna” (2014). När jämställdhetsarbetet, inte minst inom universitetsvärlden, successivt har utmynnat i riktlinjer och signaldokument har jämställdheten enligt Rönnblom blivit ett problem i sig, snarare än en lösning på ett problem. I akademien har jämställdheten gradvis avpolitiserats och blivit byråkrati, inriktad på reaktiv individuell antidiskriminering, snarare än en ”proaktiv strategi för att motverka maktrelationer mellan grupper”.⁵⁹

Den tidigare forskningen vittnar om, inte minst till följd av spänningen mellan elitism och demokrati, förekomsten av en hel del så kallade hegemoniska begrepp kopplade till akademins maktproblematik, arbetssätt och jämställdhetsarbete. Det vill säga koncept och begrepp som uppnått ett slags självklarhet och status, som därmed i det närmaste omöjliggör kritik. Kvalitet, rättvisa, demokrati och jämställdhet är belysande exempel.⁶⁰ Hegemonin gör att dylika begrepp fylls med olika innebörd beroende på intressent, sammanhang och målsättning. Ett tydligt exempel kan hämtas från partipolitikens värld. Alla partier från vänster till höger är idag för jämställdhet, dock menar de ofta olika saker med begreppet, men framför allt i vilken mån politiken kan, eller över huvud taget ska göra någonting åt bristande sådan i olika sammanhang. Detsamma kan sägas om exempelvis rättvisa och kvalitet i den akademiska kontexten. Både rättvisa och kvalitet kan kopplas till och försvaras med hänvisning till individuell elitistisk meritokrati, men också till universitetens samhällsansvar, demokratisk representation och inkludering.

I ett flertal skildringar av den utveckling som skisserats ovan, av framväxten av kvinnoforskningen och den parallella jämställdhetskampen, omnämns Forum som en viktig aktör.⁶¹ Inte sällan framhålls att dagens genusvetenskapliga institutioner till slut kunde växa fram tack vare de öronmärkta

Ylva Hasselberg, *Vem vill leva i kunskapssambället: Essäer om universitetet och samtiden*, Hedemora 2009; Ylva Hasselberg, *Vetenskap som arbete: Normer och arbetsorganisation i den kommodifierade vetenskapen*, Möklinta 2012.

⁵⁹ Malin Rönnblom, ”Att överleva eller övervinna: Feministisk forskning i en post-politisk tid/ett post-politiskt rum”, i Kerstin Sandell (red.), *Att bryta innansförskapet: Kritiska perspektiv på jämställdhet och mångfald i akademien*, Göteborg/Stockholm 2014, s. 305. Se även Sara Edenheim & Malin Rönnblom, ”Akademisk feminism – institutionalisering, organisation och kritik”, *Tidskrift för genusvetenskap* 2014/1.

⁶⁰ Se t.ex. Alnebratt & Jordansson 2011.

⁶¹ T.ex. Alnebratt 2009, s. 113f; Manns 2006; Liinason 2011; Rita Foss Fridlitzius, *Vetenskap – Feminism – Politik: Till en social förståelse av den feministiska forskningen som en differentierad och heterogen helhet*, Göteborg 1997.

medel Universitets- och högskoleämbetet initialt gav forumorganisationerna i slutet av 1970-talet. Den tidigare forskningen ger vid handen att den sammanlänkade process som karakteriserade framväxten av kvinnoforskningen och jämställdhetsarbetet i akademien har resulterat i en motsägelsefull situation i vilken jämställdheten blivit byråkrati, samtidigt som statsmakterna blandat samman kvinno- och genusforskare med kvinnliga forskare överlag. Något som inte minst reproducerat könsstereotyper.

Att feminismen och jämställdhetsarbetet i akademien varit förbundna med ett flertal olika motsättningar och svåra val vet vi redan.⁶² Det saknas dock en studie som tar ett mer samlat grepp om just forumorganisationernas aktiviteter och framför allt deras argument. En analys av Forums material kan tillföra forskningsläget en viktig pusselbit i den föränderliga förståelsen av kvinnoforskningens utveckling, paradoxala villkor och dess konsekvenser. Den här studien bidrar, inte minst genom det empiriska materialets karaktär, till förståelsen av *hur* dessa teoretiska och praktiska motsättningar hanterades, manifesterades och reproducerades på organisatorisk lokal nivå, snarare än på en principiellt teoretisk eller statlig nivå. På så sätt kan den del av svensk statsfeministisk jämställdhetskamp som inte handlade om statsmaktens agerande, utan snarare om den idémässiga och aktivistiska jordmånen, belysas. Det finns därmed goda vetenskapliga skäl att studera Forum och att genom en undersökning av dess efterlämnade dokument analysera hur det gräsrotsnära arbetet för akademisk jämställdhet och kvinnoforskning organiserades och bedrevs.

Syfte och frågor

Avhandlingens övergripande syfte är att analysera hur organisationen Forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning balanserade sina dubbla syften att dels etablera och stödja kvinnoforskning, dels arbeta kvinnofackligt och främja jämställdhet inom akademien.

Studien koncentreras empiriskt på hur Forum arbetade och argumenterade i linje med sina två syften och i ett andra steg hur det kom sig att man agerade och resonerade som man gjorde. Mot bakgrund av ovanstående

⁶² Se t.ex. Alnebratt 2009; Alnebratt & Jordansson 2011; Jordansson 1999; Jordansson 2003; Linnasson 2011; Bondestam 2004.

utkristalliseras två frågor som utgör studiens ledmotiv: Hur argumenterade och agerade Forum för behovet av kvinnoforskning? Hur argumenterade och agerade Forum för akademisk jämställdhet? Dessa kan ytterligare specificeras: i vad mån höll Forum isär argumentationen för kvinnoforskning respektive jämställdhet och var det överhuvudtaget en målsättning? Vilken roll spelade Forums hållningar och opinionsbildning ur ett statsfeministiskt perspektiv? Vilka blev konsekvenserna av att ha flera agendor och konfliktytor i skärningspunkten mellan politik och forskning?

I avhandlingen analyseras annorlunda uttryckt hur idéer om kön och jämställdhet och dess relation till forskning har fungerat som en del av aktivismen och opinionsbildningen kring framväxten av kvinnoforskningen under perioden 1975–1995. Genom en analys av den organiserade kvinnoforskningens föränderliga villkor och arbete kan den intrikata relation som finns och har funnits mellan politisk aktivism och forskning analyseras. Observera återigen att Forums två syften inte ska misstas för den tidigare nämnda dubbla strategin, eller kvinnoforskningens så kallade två ben, vilka handlade om det forskningsfrämjande syftets två dimensioner, separation i ett eget fält respektive integration i gängse discipliner.⁶³

Förutom de frågor som riktar intresset mot diskursiva dimensioner och Forums opinionsbildning, finns ambitionen att resonera kring potentiella förklaringar. Det vill säga varför utvecklingen såg ut som den gjorde. Varför-frågans svar, förklaringen, måste emellertid föregås av en analys av hur saker och ting har varit beskaffade. Och hur saker och ting sett ut är lättare att leda i bevis, än frågan om varför de sett ut som de gjort. Givet gängse brasklappar om källmaterialets, perspektivets, ingångens begränsningar, kan historiker ofta visa hur det fenomen som undersöks såg ut, vilka egenskaper och vilka dimensioner det hade. Att förklara varför så var fallet kräver emellertid en uppsättning mer eller mindre säkra antaganden och analytiska resonemang. Därför tycks förklaringar ofta bli mer tentativa än analyser av hur ett fenomen utvecklats över tid. Så också i denna studie.

Analysen av Forums arkivmaterial har bland annat genomförts mot bakgrund av den feministiska paradox som tycks genomsyra stora delar av förändringsarbetet kring de könsrelaterade maktrelationerna överlag; nämligen att idéer om kön kontinuerligt görs och reproduceras i sammanhang

⁶³ Se Manns 2006.

som syftar till att montera ner betydelsen av kön som strukturerande princip, som begränsande eller privilegierande faktor i människors liv. En variant, eller snarare konkretisering av denna motsättning är det som sociologen Fredrik Bondestam kallar olikhetens paradox:

[P]aradoxen består av ett antagande att kategorin kvinnor som olika är den grund varpå jämställdhet i termer av lika möjligheter ska uppnås, vilket återskapar olikheten som sådan och omöjliggör likhet och jämställdhet.⁶⁴

Denna feminismens paradox har varit en del av utvecklingen sedan Mary Wollstonecrafts dagar.⁶⁵ I artikeln ”Genus som serialitet: Tankar om kvinnor som ett socialt kollektiv” (2000) diskuterar statsvetaren Iris Marion Young problematiken:

Jag instämmer med den kritik som visar att sökandet efter gemensamma egenskaper hos kvinnor eller kvinnoförtryck har normaliserande och utsötande konsekvenser. Jag kommer också att instämma med dem som hävdar att det finns pragmatiska politiska skäl för att hålla fast vid föreställningen om kvinnor som en typ av grupp. Båda dessa hållningar innebär ett dilemma för den feministiska teorin. Om å ena sidan ”kvinnor” inte kan sägas beteckna ett socialt kollektiv, då finns det inget som utmärker feminismen. Å andra sidan tycks alla försök att ringa in egenskaperna hos detta kollektiv undergräva den feministiska aktivismen genom att utesluta några av dem som borde vara inkluderade.⁶⁶

Ovanstående motsättning utgör ett slags analytiskt kompass i den här studien. En nyckelmening i citatet handlar om nödvändigheten av att av pragmatiskt politiska skäl hålla en viss föreställning om världen för sann, givet att motsatsen underminerar möjligheterna till förändring och kollek-

⁶⁴ Bondestam 2004, s. omslag.

⁶⁵ Se Année Olofsson, ”Från redaktionen”, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 2002/4, s. 2f.

⁶⁶ Iris Marion Young, ”Genus som serialitet: Tankar om kvinnor som ett socialt kollektiv”, i *Allt kasta tjejkast: Texter om feminism och rättvisa*, Stockholm 2000, s. 217.

tiv kamp. När denna politiska nödvändighet hamnar i en akademisk kontext, där föreställningar om verkligheten förväntas omhuldas av andra skäl än pragmatiska, skapas friktion i både teoretisk och praktisk bemärkelse.

Undersökningens fokus är således inte den feministiska kunskapsproduktionen i sig, även om sådana dimensioner återfinns i texten. Jag är därmed i det här sammanhanget inte intresserad av att analysera bruket av exempelvis genusbegreppet i forsknings- eller undervisningspraktiker. Intresset riktas istället mot nivån ovanför forskningen i sig, det vill säga den organiserade kvinnoforskningens forsknings- och jämställdhetsfrämjande verksamhet och argumentation. Empiriskt innebär det att Forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning får representera den organiserade aktivismen för kvinnoforskning och kvinnliga forskares villkor.

Jag menar att en skildring av Forum är ett forskningsresultat i sig, en historia om en i materiell bemärkelse liten men viktig aktör i akademien under ett par decennier. Samtidigt är Forum ett medel för att empiriskt studera innebörden av, effekten och utfallet av motsättningar, spänningar och feministiska paradoxer. Det är omständigheter som i hög grad bottnat i spänningen mellan universitetens elitistiska och demokratiska ideal.

Den tidigare nämnda teoretikern Clare Hemmings har noterat att historieskrivningen om feminismens moderna historia inte sällan tycks innebära att viktiga skiften märkligt nog sammanfaller med tidsmässiga övergångar från ett decennium till ett annat.⁶⁷ Hennes kritik uppmanar till försiktighet med att svepande tala om såg 1980-talets feminism, som om åren 1980–1989 på något sätt i sig är betydelsebärande. Samtidigt måste avgränsningar göras.

Den tidsmässiga inramningen tar för den här studiens vidkommande avstamp år 1975. Anledningen är att Universitetskanslerämbetet det året initierade en utredningsserie om jämställdheten och kvinnoforskningen vid de svenska universiteten. Det är en kontext som är viktig för att förstå det sammanhang i vilket forumorganisationerna inom några år kom att etableras med hjälp av medel från samma myndighet (som då bytt namn till Universitets- och högskoleämbetet). Att studien avslutas 1995 har flera skäl, det viktigaste är empiriskt. Under 1990-talets lopp blir Forums arkiv allt magrare, vilket i hög grad beror på att dess verksamhet hade inkorporerats i

⁶⁷ Hemmings 2005; Hemmings 2011. Se även Manns 2016; Nyström 2014, s. 41ff.

de kvinnovetenskapliga institutioner som var ett resultat av Forums övergång till mer formella arbetsenheter. Tidsinramningen är därmed på många sätt artificiell. Det gäller dock de flesta historiska avhandlingar. Att Forums arkiv glesas ut och luckras upp under 1990-talet speglar inte utvecklingen av den reella kvinno- och genusforskningen. Det vill säga den faktiska forskningen som bedrivits vid genusvetenskapliga och traditionella ämnesinstitutioner. Den har tvärtom expanderat, både i bredd och kvantitet.

Teoretiska utgångspunkter och begrepp

I en introducerande text om kvinno- och genushistorieskrivningens förändring nämner den amerikanska historikern Merry E. Wiesner-Hanks i förbifarten fältets politiska koppling. I en passage om huruvida 1980-talets historiker, i linje med den så kallade kulturella vändningens intresse för språk och symboler, ville anamma "gender" som analytiskt verktyg, snarare än "women", konstaterar hon att företrädare för "gender" som fruktbart koncept insåg att dess koppling till det politiska (och feminismen) inte var lika tydlig som användningen av "women" var. Det var därför strategiskt klokt att använda "gender" i exempelvis ansökningshandlingar.⁶⁸ Här blottläggs en omständighet som berättar något om akademins logik, men också något om synen på det politiska som någonting fult, nästan irrationellt och antivetenskapligt.

Historikern Josefin Rönnbäck skriver i avhandlingen *Politikens genusgränser* (2004): "Vad menas då med politik? Min uppfattning är att politik handlar om att påverka i syfte att bevara eller förändra en samhällsordning."⁶⁹ Hon konstaterar vidare att politik också handlar om vad staten i vid bemärkelse bör göra och inte bör göra, det vill säga statsmaktens gränser. Rönnbäck pekar på det faktum att även om ett historiskt fenomen kan sägas ha politiska dimensioner innebär det inte att man hävdar att (parti)politiken och staten i empirisk mening har varit, eller i normativ mening bör vara lösningen på det aktuella problemet. Samtidigt poängterar Rönnbäck att politik är ett föränderligt begrepp, det pågår en ständig kamp om vad som ska betraktas som politiskt och inte. Det faktum att konsensus

⁶⁸ Merry E. Wiesner-Hanks, *Gender in History: Global Perspectives*, Oxford 2011, s. 7.

⁶⁹ Rönnbäck 2004, s. 20.

saknas och att definitionen av politik förändras, ger vid handen att själva begreppsbestämningen av politik också är en politisk handling, i någon mån.

Med akademien i åtanke kan diskussionen ovan breddas något ytterligare. Ulla Manns har konstaterat att den tidiga kvinnoforskningen utgjorde kvinnorörelsens akademiska gren.⁷⁰ Att detta har med politiska (makt)dimensioner att göra är alltså tydligt. Det är då inte det strikt partipolitiska spelet eller liknande vardagliga uppfattningar av begreppet som åsyftas. Snarare är det den vida innebörd av ”det politiska” som idéhistorikern Sverker Sörlin utforskar i essäsamlingen *Pianona i Västerbotten* (2014) i vilken han på olika sätt försöker resonera kring det politiska i fenomen som vid en första anblick inte tycks ha med politik att göra. Med uttrycket ”det politiska” vill Sörlin peka på det som ligger utanför och bortom politik som en sektor och resonera kring hur det ”inbegriper och omfattar” andra sfärer.⁷¹ Det avpolitiserade samhället är inte avpolitiserat, tycks Sörlin mena och sammanfattar saken genom att pregnantly utropa: ”Det är politik att vara emot all politik.”⁷²

Vad gäller kopplingen mellan politiska värderingar och främst humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning konstaterar Sörlin: ”Nästan alla riktigt framstående intellektuella i varje fall inom samhällsvetenskaperna och stora delar av humaniora kunde i sin skarpaste intellektuella gärning inte skiljas från sina värderingar.”⁷³ Sörlin exemplifierar detta genom att peka på de två nobelpristagarna Milton Friedman och Gunnar Myrdal, som båda fick ekonomipriset. De djupgående värderingar som präglade dessa forskare är ”idéer som bara i en mycket preliminär mening går att bekräfta vetenskapligt. Skulle det vara möjligt behövde vi ingen politik”.⁷⁴

Det politiska i det område avhandlingen behandlar ringas därmed in via en kombination av fenomen som utvecklingen uppvisar, från uppenbara politiska komponenter i form av kvinnofacklig jämställdhetskamp, till kopplingarna mellan kvinnoforskning och feministisk emancipatorisk förändringsintention. En aspekt av det politiska är den aktivism som präglade Forums arbete. Helt enkelt de försök att bedriva det arbete, bilda det slags opinion,

⁷⁰ Manns 2006.

⁷¹ Sverker Sörlin, *Pianona i Västerbotten: Det politiska och politikens platser*, Stockholm 2014, s. 16.

⁷² Sörlin 2014, s. 19.

⁷³ Sörlin 2014, s. 35.

⁷⁴ Sörlin 2014, s. 35. Värderingar är inte detsamma som konkret politik. Sörlins ärende är emellertid att just vidga innebörden av det politiska.

som organisationens två syften postulerade.⁷⁵ Begreppet aktivism betecknar det politiska påverkansarbete som inte är en del av den politiska eller administrativa makten, den nivå där beslut tas. Vi tänker oss sällan att regeringen eller riksdagspartierna ägnar sig åt aktivism. Det behöver de per definition inte göra. Aktivism är således namnet på politiskt påverkansarbete utfört av grupperingar som inte själva besitter exekutiv makt.⁷⁶ Aktivismen som åsyftas i avhandlingens titel handlar därför om det slags opinionsbildning, de resonemang och det påverkansarbete Forum använde i syfte att förbättra kvinnoforskningens läge, samt de kvinnliga forskarnas villkor. En sådan verksamhet kan i lika hög utsträckning handla om att protestera mot något, som att argumentera för en viss policyförändring eller forskningspolitisk prioritering. Det betyder emellertid inte att aktivismen måste vara informell till sin natur. Även om Forum ibland drog nytta av informella kontakter inom ramen för vad de aktiva själva benämnde lobbying, handlade Forums aktivism och opinionsbildning främst om gängse kommunikation, genom exempelvis remissvar och skrivelser.

Det politiska och akademihistoria

Studiens övergripande syfte placerar således avhandlingen i en diskussion om det politiska i akademien och forskning. I mångt och mycket handlar diskussionen om politiska intentioner i forskningen i hög grad om den vetenskapliga dygden värderingsfrihet. Direkt politiska intentioner tycks i forskningssammanhang vid första anblicken stå om inte i kontrast till, så i varje fall skava mot tanken om värderingsfrihet. Frågan om huruvida forskare kan eller ens bör vara värderingsfria tycks emellertid ha tröskats nog. Att forskningen bör vara värderingsfri är dessutom också ett värdeomdöme.⁷⁷

⁷⁵ Historikern Janken Myrdal hävdar följande angående humanioras betydelse: "Humanvetenskapen har således flera olika nyttoaspekter. En är att diskutera hur samhället som sådant ska utformas och därmed ge underlag till den politiska debatten." Häri, menar jag, ligger den mest uppenbart politiska dimensionen av inte minst den (emancipatoriska) humanistiska och samhällsvetenskapliga forskningen. Se Janken Myrdal, *Spelets regler i vetenskapens hantverk*, Stockholm 2009, s. 68. Se även Manns 2016, s. 129.

⁷⁶ Mia Liinason & Marta Cuesta, *Hoppets politik: Feministisk aktivism i Sverige idag*, Göteborg/Stockholm 2016.

⁷⁷ Peter Josephson, *Den akademiska frihetens gränser: Max Weber, Humboldtmodellen och den värdefria vetenskapen*, Stockholm 2005, s. 7f; Thomas Brante, "Den sociologiska invändningen", i Margareta Bertilsson & Anders Molander (red.), *Handling, norm och rationalitet: Om förhållandet mellan samhällsvetenskap och praktisk filosofi*, Stockholm 1992, s. 195.

Historia och många andra humanistiska och samhällsvetenskapliga ämnen, är en tolkande verksamhet. Som sådan är den beroende av perspektiv (oavsett om de är implicita eller explicita, medvetna eller omedvetna). Perspektivval i vetenskapen fluktuerar och är förutom rent inomvetenskapliga verktyg också beroende av många utomvetenskapliga faktorer, varav många är svårdefinierade storheter som tidsanda, demokratisk representation, forskarens erfarenheter och så vidare. Det betyder inte att forskningsresultaten av dessa skäl blir orimliga eller osannolika. Det innebär bara att idén om den strikt kumulativa forskningen blir svår att upprätthålla. Det är därmed också svårt att bevisa att ett visst perspektiv är generellt överlägset, givet antagandet att olika perspektiv belyser olika aspekter, som tillsammans förhoppningsvis kan resultera i en tillräckligt begriplig men ändå av nödvändighet komplicerad analys av verkligheten. Historikern Andreas Åkerlund diskuterar utgångspunkter för en analys av akademi och politik på följande sätt:

En socialhistoriskt orienterad universitets- och vetenskapshistoria skiljer sig från en mer idé- och teorihistorisk på så sätt att den är mer inriktad på att undersöka praktiskt handlande än idéer och ideologier. [...] ”[V]etenskap” [ska] inte bara omfatta teorier och resultat utan även konkret handlande inom den sociala värld som den högre utbildningen och forskningen utgör.⁷⁸

Åkerlund menar att vi bör inbegripa ”handlande” i en förståelse av vetenskapens domäner. Detta är naturligtvis kopplat till teoretiska och intellektuella hållningar, varför dessa två dimensioner i hög grad förutsätter varandra. Min undersökning kan sägas innehålla aspekter av båda ansatserna. Vad gäller ”konkret handlande” menar jag att organisationer som Forum helt klart bör betraktas på detta sätt, även det slags handlande som Forums argumentation och därmed idégoods var ett uttryck för.

Samtidigt finns en skillnad mellan vetenskapens politik å ena sidan och forskningspolitik å den andra. En skillnad som vetenskapsociologen Mats Benner beskriver på följande sätt:

⁷⁸ Andreas Åkerlund, *Mellan akademi och kulturpolitik: Lektorat i svenska språket vid tyska universitet 1906–1945*, Uppsala 2010, s. 32.

Det förra området behandlar vetenskapens förhållande till sociala processer av olika slag, och det sätt på vilket vetenskapliga anspråk görs legitima i samhället [...]. Det senare området [...] syftar på de ansträngningar stater gör för att utveckla den akademiska forskningen och sprida dess resultat i samhället.⁷⁹

Benner särskiljer vetenskapens sociala dimensioner, exempelvis emancipatoriska aspekter och kopplingar till sociala processer, och statens engagemang och styrning. Min studie befinner sig av empiriska skäl i gränslandet mellan även dessa två renodlade positioner. Skälet är att Forums verksamhet inbegrep båda dimensionerna. Den sistnämnda aspekten inkluderas emellertid främst indirekt genom den statsfeministiska interaktion som var en viktig del av framväxten av kvinnoforskningen överlag och Forums verksamhet i synnerhet.

Relationen mellan politik och forskning är förvisso inte något nytt fenomen. I statsvetaren Oskar Petterssons avhandling visas att den tidiga statsvetenskapen i Sverige hade tydliga politiska beröringspunkter. Studieexemplet är de konservativa statsvetarna Pontus Fahlbeck (1850–1923) och Rudolf Kjellén (1864–1922). Petterson konstaterar:

Statsvetenskapen hade och skulle ha politiska konsekvenser. Dess uppgift var att ge ledning och riktning åt politiken. Som konservativa modernister menade Fahlbeck och Kjellén att god statsvetenskaplig forskning gav stöd och argument för ett konservativt samhällsideal. En god politisk vetenskap skulle ge en god vetenskaplig politik.⁸⁰

Petterson sammanfattar här kunskapsproduktionens betydelse som utgångspunkt för en evidensbaserad vetenskaplig politik. Den här relationen är *en* del av forskningens politiska dimension, det vill säga idén om att fakta är grundläggande och nödvändigt för att mejsla ut reformer och riktlinjer, en annan del är som sagt forskningspolitik. Termen i sig

⁷⁹ Mats Benner, *Kontravers och konsensus: Vetenskap och politik i svenskt 1990-tal*, Stockholm 2001 s. 20.

⁸⁰ Oskar Pettersson, *Politisk vetenskap och vetenskaplig politik: Studier i svensk statsvetenskap kring 1900*, Uppsala, 2003, s. 203. Se även Peter Aronsson, ”Den historiska kunskapens politiska kraft”, i Patricia Lorenzoni & Ulla Manns (red.), *Historiens hemvist II: Etik, politik och historikernas ansvar*, Göteborg/Stockholm 2016, s. 104f.

indikerar med all tydlighet att forskningen är beroende av politiska beslut, men också av politiskt tänkande om maktdiskrepenser i samhället och dess konsekvenser i olika sfärer, exempelvis akademien.

Därmed kan man tänka sig att det i forskningens värld finns ett flertal politiska fenomen av olika slag. Jag nöjer mig med att försöka renodla tre: (i) Forskning som får politiska konsekvenser. Det vill säga att forskningsresultat ger upphov till politiska beslut eller opinionsförändringar av något slag. (ii) Forskning som har politiska intentioner. Till exempel studier som syftar till att inte bara blottlägga världen, utan också förändra den. (iii) Forskarkollegiets pluralitet som ett rättvise- och/eller kvalitetsmått (vilket i det här sammanhanget handlar om kön). Sannolikt har punkterna två och tre vållat mest debatt.

Givetvis finns ingen konsensus kring eventuella problem eller förtjänster med politiska komponenter i forskning. För den här studiens del kan så här inledningsvis konstateras att vissa kvinno- och genusforskare har velat tona ner eller ifrågasätta explicit feministisk politik inom forskningen. De har upprörts över sammankopplingen av jämställdhetsarbete och könsperspektiv i forskningen och kritiserat att könsteoretiska forskare ska behöva beblandas med jämställdhetsfrågan.⁸¹ Medan andra, som exempelvis Joan Scott, menar att politiken inte kan lyftas bort.⁸² Härvidlag delar den framväxande kvinnoforskningen den samhällstillvända politiska ambition som har karaktäriserat exempelvis fältet kulturstudier, eller Cultural Studies.⁸³ Betecknande för signifikanta delar av dessa inriktningar har varit oviljan och den uppfattade omöjligheten, att separera politiskt samhällsengagemang från kritisk forskning.⁸⁴ Det är dock skillnad mellan att en verksamhet, exempelvis forskning, å ena sidan är politiskt styrd av politiker och myndigheter och att det å andra sidan finns politiska dimensioner i samma forskning. Diskussionen om det politiska syftar här till att peka på att mycken forskning och forskningsrelaterad verksamhet som har en förändrings-

⁸¹ Jordansson, 2005, s. 26. Se även t.ex. Joan W. Scott, *Gender and the Politics of History*, New York 1988, s. 6; Karin Widerberg, "Har kvinnoforskning med jämställdhet att göra?" *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1986/3.

⁸² Cecilia Riving, intervju med Joan Scott, 2015, <http://tidskriftenrespons.se/news/var-upptagenhet-av-skillnader-forenar-oss/> (Hämtad 2015-09-16).

⁸³ Thomas Johansson, Ove Sernehede & Mats Trondman (red.), *Samtidskulturer: Karaoke, karnevaler och kulturella koder*, Nora 1999, s. 29.

⁸⁴ Se även t.ex. Catharina Eriksson, Maria Eriksson Baaz & Håkan Thörn (red.), *Globaliseringens kulturer: Den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället*, Nora 2002.

ambition bör förstås som politisk, eller i vart fall inte som opolitisk. Det är då viktigt att komma ihåg att detta är en principiell uppdelning som inte kan appliceras på någon specifik disciplin som helhet. Forskning som söker lösa identifierade problem, må det vara miljöförstöring, låg ekonomisk tillväxt, sociala skiktningar, sexism, rasism med mera delar på många sätt denna strävan. Ambitionen att med hjälp av kunskap förändra och förbättra samhället finns inom många olika forskningsfält och i varierande grad. För den här studiens del bör Forum förstås som en organisatorisk kanal för den emancipatoriska kvinnoforskningens politiska målsättningar och kunskapstörst.

Stereotyper, strategier och paradoxer

Det finns många sätt att närma sig det problem som undersöks i avhandlingen. Jag har tagit fasta på ett antal aspekter som bör kunna belysa viktiga omständigheter i Forums verksamhet i synnerhet och relationen mellan kvinnoforskningen och jämställdhetskampen i allmänhet.

Joan Scotts hållning är och har som sagt varit att det inte finns någon motsättning mellan akademisk forskning och politiskt samhällsengagemang. I en intervju för tidskriften *Respons* hävdar hon i linje med detta att en av de viktigaste uppgifterna för historiker är att bryta upp och ifrågasätta stereotyper.⁸⁵ Den kritiska forskning Scott uppmanar till är därmed inte enbart kritisk i en traditionell humanvetenskaplig betydelse, utan också kritisk mot rådande samtida ordningar, vars hegemoni kan och ska utmanas med hjälp av forskning som i viss mån syftar till politisk och samhällelig förändring.⁸⁶ Just könsstereotyper utgjorde en aspekt i argumentationen och aktivismen kring framväxten av kvinnoforskningen och dess relaterade frågor om könslig representation i akademien. Avhandlingens undersökningsområde innebär därför att själva reproduktionen av idéer om kön av nödvändighet hamnar i blickfånget. Det är en forskningspraktik som, vilket Ulla Manns påpekar, bland annat handlar ”om att identifiera och studera mönster i produktionen av könsstereotyper samt olika aktörers försök att bryta ned

⁸⁵ Cecilia Riving, intervju med Joan Scott, 2015, <http://tidskriftenrespons.se/news/var-upptagenhet-av-skillnader-forenar-oss/> (Hämtad 2015-09-16). Om studiet av stereotyper som metodologiskt verktyg, se även Manns 1997, s. 19.

⁸⁶ För en diskussion om ordet ”kritisk”, Se t.ex. Sven-Eric Liedman, ”Kritisk är ett viktigt ord”, <http://www.dik.se/bloggar/dik-bloggen/kritisk-aer-ett-viktigt-ord/> (Hämtad 2015-09-16).

dessa stereotyper”.⁸⁷ Att söka identifiera och blottlägga stereotypiseringar inom Forums verksamhet framstår därför som både rimligt och belysande.

Pedagogen Sara Backman Prytz diskuterar sociologen Tessa Perkins teori om stereotyper, vilken i princip kan sammanfattas i fem punkter:

1. Stereotyper kan vara positiva.
2. Stereotyper behöver inte riktas mot minoriteter eller grupper som är förtryckta i samhället.
3. Stereotyper kan skildra den egna gruppen.
4. Stereotyper behöver inte vara falska.
5. Stereotyper kan vara föränderliga över tid.⁸⁸

Flera av punkterna kan framstå som självklara, men det kan ändå vara på sin plats att understryka dem. Man skulle kunna säga att stereotyper är produkter av vissa generaliseringar. Som sådana har de potential att vara både positiva och negativa. Exempelvis är den exotiserande rasismen och sexismen beroende av generaliseringar, som när de preciseras kan bli stereotyper. Perkins noterar en del omständigheter hos stereotyper som gör att de blir tydliga och synliga i sammanhang som inte enbart handlar om nedvärderande och kränkande praktiker, att stereotyper oavsett om de är hyllande eller nedvärderade är formade av samma slags ingredienser. En mer abstrakt version av det som den första punkten pekar på är att uttryck för idéerna ”kvinnor är hemska” respektive ”kvinnor är underbara” inte är varandras motsatser, utan konsekvenser av det stereotypa tänkandet. Att exempelvis älska kvinnor generellt, är inte att älska alla kvinnliga individer, utan vad som älskas är en stereotyp, en mall, en idealtyp.

Samtidigt meddelar Perkins att stereotyper inte behöver vara falska.⁸⁹ Punkten 4 i uppställningen ovan riktar sökarljuset mot aggregerade omständigheter. Att notera och kommunicera ett statistisk historisk sakförhållande, till exempel om kvinnors obetalda hemarbete, är inte att reproducera en felaktig stereotyp, det är att beskriva det kön som av samhället redan är producerat. Att kvinnor på, säg 1970-talet, utförde mer hemarbete än män

⁸⁷ Ulla Manns, *Den sanna frigörelsen: Fredrika-Bremer-förbundet 1884–1921*, Stockholm 1997, s. 19.

⁸⁸ Sara Backman Prytz, *Borgerlighetens döttrar och söner: Kvinnliga och manliga ideal bland läroverksungdomar 1880–1930*, Uppsala 2014, s. 29.

⁸⁹ Se vidare Tessa Perkins, ”Rethinking Stereotypes”, i Michèle Barrett (red.), *Ideology and Cultural Production*, New York 1979.

är en generaliserande stereotyp som på aggregerad nivå stämmer, men inte nödvändigtvis på individuell nivå. På individnivå kan ett antagande om exempelvis en kvinnas obetalda hemarbete enbart betraktas som en statistisk sannolikhetsbedömning. Samma sak gäller en mängd olika erfarenheter. Det är därmed skillnad mellan aggregerade omständigheter och individuella erfarenheter eller egenskaper. Graden av korrespondens mellan dessa nivåer är inte given. Och här blottläggs, för den här studiens del, den signifikanta skillnaden mellan struktur och individ eftersom universiteten och akademien överlag aldrig har anställt grupper av människor, utan individer vars egenskaper och erfarenheter i mer eller mindre bemärkelse korresponderat med gruppen, eller grupperna, de tillhört. Denna problematik fungerar i den kommande skildringen som en analytisk utgångspunkt.

Argumentation för erkännande av en grupps erfarenheter i en individfokuserad kontext kan alltså inte undvika ett visst mått av stereotypiserande. Det bör dock observeras att stereotypiserandet och produktionen av idéer om kön i det här sammanhanget i första hand bör förstås som en konsekvens och inte som en medveten intention. Kön gjordes som en konsekvens av de sätt som man kunde argumentera på i ett givet sammanhang. Det vill säga, de stereotypiseringar Forum kommunicerade, inte sällan som argument för ökad jämställdhet och kvinnlig representation, formulerades mot bakgrund av sammanhanget. Det finns inga skäl att tro att Forums intention under åren var att reproducera stereotyper. Intentionen var, vid en ytlig analys av dess stipulerade syften, att just främja kvinnoforskningen och kvinnliga forskares villkor och representation. Forum stod emellertid inför ett pedagogiskt problem som handlade om att manövrera en hållning som i korthet å ena sidan säger att kompetens inte sitter i könet, å andra sidan att kön är en kompetens.

Jag betraktar därmed Forums verksamhet och argumentation mot bakgrund av den paradoxala situation som den feministiska aktivismen och det feministiska tänkandet alltid har varit tvungen manövrera inom. Andemeningen i situationen fångas väl redan i titeln på Joan Scotts bok *Only Paradoxes to Offer* (1996).⁹⁰ Paradoxerna är flera och komplicerade, men en av de viktigaste för utvecklingen som står i blickfånget här beskrivs träffande av statsvetaren Carol Bacchi:

⁹⁰ Scott 1996.

[F]eminists have been impelled to assign a meaning to 'women' because women have been asked to provide grounds to defend an increase in representation in positions of influence.⁹¹

Bacchi konstaterar i likhet med Scott att feminister har avkrävts skäl till varför kvinnors inflytande bör öka. Den mening, den betydelse av kvinnligheten som har skapats i en sådan process har därmed inte i första hand varit en följd av feminismens krav och intentioner, utan snarare en konsekvens av yttre omständigheter.

Till detta ska läggas den relation mellan omfördelning och erkännande som den tidigare nämnda filosofen och statsvetaren Nancy Fraser har pekat på. Fraser vill med detta begreppspar analysera relationen mellan omfördelning i materiella termer och erkännande av specifika grupper och kulturell skillnad.⁹² En genomförd omfördelning innebär enligt Fraser också en realisering av erkännandet. Och ett genuint erkännande, om det ska betraktas som genuint, innebär per definition att omfördelning av maktpositioner och resurser sker. Dessa två dimensioner är därmed olösligt förbundna. Det finns dock en analytisk poäng med att särskilja de två aspekterna.⁹³ Som vi ska se har akademins ordning utgjort en arena där krav på omfördelning av resurser och positioner på gruppbasis visat sig svårt att realisera, varför krav på erkännande av exempelvis kvinnliga perspektiv tycks ha varit en framkomlig väg. Frasers tänkande kring omfördelning och erkännande är alltså inte primärt knuten till kvinnors villkor och rättigheter. Hon behandlar i princip alla grupper som på något sätt är marginaliserade eller förfördelade. Denna omständighet är en påminnelse om att feminismen och kampen för kvinnors lika värde inte är en unik företeelse så till vida att försöken att uppnå omfördelning och erkännande spänner över många olika sociala kamper.

⁹¹ Carol Lee Bacchi, *The Politics of Affirmative Action: Women, Equality & Category Politics*, London 1996, s. 10.

⁹² Frasers två dimensioner blottlägger alltså kön som social strukturering med avseende på dels fördelning, i form av t.ex. arbetsdelning som då skapar ”en ekonomisk struktur som alstrar könsspecifika former av orättvis fördelning” och dels erkännande som handlar om status och existensen av androcentrism. Se Fraser 2003, s. 233.

⁹³ Fraser har själv separerat de två dimensionerna i sin kritik av de senaste decenniernas politiska samtal. Hon menar att de radikala och kritiska krafterna har tonat ner sina krav på omfördelning till förmån för identitetspolitiska krav på erkännande.

I arbetet med Forums material har teoretikern och litteraturvetaren Gayatri Spivaks resonemang om så kallad strategisk essentialism varit belysande på flera sätt. I en analys av Spivaks tänkande konstaterar litteraturvetaren Ann Heilmann att den strategiska essentialism Spivak förordade på 1980-talet handlade om ett oförblommerat bruk av essentialistiska idéer och argument i representationspolitiska sammanhang, som en strategi för ökat inflytande.⁹⁴ Idén handlar inte nödvändigtvis om biologisk essentialism, snarare understryks kulturell essentialism som en strategi i syfte att frammana erkännande samt omfördelning mellan grupper, i Frasers tappning. Spivaks hållning innebär inte att essentialismen betraktas som sann, utan som pragmatiskt effektiv för marginaliserade grupper. Jag kommer att argumentera för att delar av Forums opinionsbildning och argumentation kan belysas, och i viss mån förklaras, mot bakgrund av just denna essentialismens strategiska styrka.

Ett fokus på eventuella stereotypiseringar och strategier för omfördelning och erkännande är emellertid inte tillräckligt för att förklara utvecklingen. För det krävs bredare ansatser som förmår att på ett mer generellt plan åskådliggöra orsakssamband. Ett perspektiv som understryker statsfeminismens realiteter kan här fungera både som ett kontextualiserande verktyg och som en förklarande teori.

Statsfeminism som perspektiv

Samtidigt som statsfeminism utgör en beskrivande teori om hur saker och ting förhåller sig i det efterkrigstida Norden, framför allt från 1970-talet och framåt, kan den användas som ett teoretiskt verktyg. Det förmår att blottlägga och förtydliga viktiga aspekter av den utveckling som undersökningen avhandlar. Jag använder begreppet för att belysa och begripliggöra interaktion mellan olika nivåer i samhället. Idag har begreppet emellertid fått en viss konspiratorisk anstrykning. Antifeminister använder statsfeminism som ett skällsord, medan vissa feminister och forskare anser att det var och är något bra. I förordet till en nu tio år gammal monografi skriver exempelvis ekonomhistorikern Ulla Wikander att hon är tacksam

⁹⁴ Spivak 1987, s. 205; Ann Heilmann, "Gender and Essentialism: Feminist Debates in the Twenty-First Century", *Critical Quarterly* 2011/4, s. 82ff.

gentemot just statsfeminismen, eftersom den möjliggjorde hennes fortsatta karriär som forskare på 1980-talet.⁹⁵

Samtidigt bör statsfeminismen förstås som en del av den konsensusinriktade reformistiska jämställdhetspolitiken. En politik där just begreppet jämställdhet, snarare än jämlikhet, fått beteckna samförstånd och konsensus. Sådan jämställdhet har kritiserats på grund av den vidmakthållande kraft som finns i könsföreställningar som understryker olikhet, men lika värde. Eller med genusvetaren Tiina Rosenbergs ord: ”Jämställdhet är dock inte emanciperande i sig utan i någon mening konserverande eftersom den i flera avseenden bekräftar de strukturer som den är tillsatt att förändra.”⁹⁶

Begreppet statsfeminism är ingalunda oproblemiskt. Det verkar finnas åtminstone tre olika sätt att närma sig och förstå begreppet och vad det betecknar. Det första sättet begagnar statsfeminism som en beskrivning av reell utveckling, för att illustrera hur de nordiska välfärdsstaterna i dialog med feministiska gräsrotter har implementerat feministiska eller så kallade kvinnovänliga reformer i statsapparaten och andra samhällsorganisationer.⁹⁷ Det andra förhållningssättet innebär att denna verklighetsbeskrivning i stort accepteras men att dess inneboende utvecklingsoptimistiska innebörd inte i tillräcklig utsträckning problematiserar välfärdsstatens paternalistiska makt över kvinnors liv.⁹⁸ Det vill säga, välfärdsstaten som ett ”partnerskap mellan kvinnor och stat”, eller en ”förmyndarstat”.⁹⁹ Detta utgör i realiteten en alternativ verklighetsbeskrivning och inte enbart en normativ ståndpunkt. Ett tredje användningsområde är kritik mot själva existensen av statsfeminism. Fenomenet betraktas som en verklighet, men som något negativt eller odemokratiskt i sig. I den här studien är emellertid normativa uppfattningar om statsfeminismens vara mindre intressanta. Det är i stället

⁹⁵ Ulla Wikander, *Feminism, familj och medborgarskap: Debatter på internationella kongresser om nattarbetsförbud för kvinnor 1889–1919*, Stockholm 2006, s. 7.

⁹⁶ Tiina Rosenberg, ”Är könet kallare än kapitalet – Feminismens uppgång och fall i Sverige”, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 2010/3, s. 55.

⁹⁷ Hernes 1987.

⁹⁸ I en retrospektiv artikel från 2001 diskuterar Hernes några av de uttryck som hennes forskning frambringt. Hon slår fast att när hon på 1980-talet använde begreppet ”kvinnevennlig” för att beskriva de skandinaviska välfärdsstaterna syftade det inte till att beskriva en uppnådd situation, som många av hennes kritiker tydligen uppfattade hennes teori. Istället handlade det om att de skandinaviska staterna haft potential att bli kvinnovänliga. Det verkar alltså som om Hernes under senare år velat nyansera en tes som av vissa betraktades som alltför positiv. Se Helga Hernes, ”Hvor kvinnevennlige er de skandinaviske velferdsstatene?”, *Kvinneforskning* 2001/3, s. 50.

⁹⁹ Holst 2002, s. 58.

beskrivningen av samhällsförändringen, det vill säga statsfeminism som en förändringskraft till följd av relationen mellan stat och i det här fallet en gräsrotsaktör, som används som ett analytiskt begrepp.

Att begreppet statsfeminism vållat debatt beror kanske också på dess bredd och teoretiska omfång. Historikern Nina Almgren poängterar exempelvis att "[b]egreppet statsfeminism får den dubbla betydelsen av politisk strategi och politiskt resultat".¹⁰⁰ Här kan saken betraktas från minst två håll. Å ena sidan kan statens inblandning och engagemang betraktas som ett slags övertagande, ett sätt att gripa makten, att kontrollera situationen. Detta kan möjligen beskrivas som att staten försöker agera, i det här fallet, feministiskt. Det är emellertid å andra sidan något annat än statsfeminism i den teoretiska bemärkelse som forskningen poängterar, som just understryker nödvändigheten av att det feministiska teoretiska tankegodset kommer utifrån, underifrån.

Det verkar rimligt att anta att kärnan i Helga Hernes beskrivning av utvecklingen stämmer. Det vill säga att gräsrotsengagemang i kombination med statligt genomförda reformer är ett uttryck för kommunikation och utbyte mellan de två leden. Mobilisering underifrån och politik ovanifrån konstituerar en situation eller förändringskraft som kan benämnas statsfeminism. Begreppet framstår i och för sig som aningen oundvikligt givet det politiska innehåll som diskuteras och vilken aktör som har exekutiv makt att realisera idéerna, nämligen feminism och stat. Konkret maktutövning av typen socialpolitiska reformer, förbättring av barnbidrag, utbyggd dagisverksamhet, arbetsmarknadslagar med mera har i en blandekonomi av nordiskt snitt per definition varit en uppgift för staten. Hur är det då med forskningen?

Hernes nämner att just kyrkan och universiteten utgör speciella institutioner i det här hänseendet. Frågan om vad fri forskning innebär, eller bör innebära kan troligtvis fylla flera avhandlingar. Emellertid finns ett par grundläggande frågor som tycks återkomma i samband med forskningspolitiska satsningar. Den kanske viktigaste handlar om den fria akademins möjlighet att välja forskningsområde, perspektiv och metod utan politisk inblandning. Det har funnits ett strukturellt motstånd mot sammanblandning av vetenskap och politik, vars orsak troligtvis bör sökas i idealet om

¹⁰⁰ Almgren 2006, s. 11.

det fria och opartiska kunskapssökandet.¹⁰¹ Uppenbarligen har forskningspolitiska satsningar sporrat debatt och meningsskiljaktigheter. Jag vill emellertid ta fasta på Hernes analys av förändringstekniken, det vill säga hur en statsfeministisk blick på Forum som en del av kvinnorörelsens politiska krav, kan åskådliggöra utvecklingen. Jag tror att detta kan göras trots oenighet om huruvida Hernes bild är alltför positiv.¹⁰²

Sammanfattningsvis handlar statsfeminism i den här studien inte i första hand om att betrakta och använda begreppet som en beskrivning av statlig feminism, utan snarare som interaktion i en process. Det är därmed den för teorin om statsfeminism helt avgörande punkten att inspirationen, det intellektuella stoffet, emanerat underifrån som är i fokus. Forum får därmed i det här sammanhanget representera den feministiska inspirationen i den statsfeministiska interaktionen. Det innebär att jag har ambitionen att understryka vikten av Forums verksamhet som en avgörande del av statsfeminismen som helhet, en statsfeminism underifrån.

En pragmatisk definition av feminism

Dagens feministiska aktivism är brokig och pluralistisk, något som åskådliggörs i Mia Liinasons och Marta Cuestas färsk skildring *Hoppets politik* (2016).¹⁰³ Olika feminismerna har historiskt varit kopplade till olika situationer och politiska ideologier. Emellertid tycks det finnas en någorlunda etablerad kärna som kortfattat innebär att det (i) existerar en kvinnlig underordning (kön som struktureringsprincip) samt (ii) att denna bör bekämpas och avvecklas. Till detta kan möjligtvis också fogas ett synsätt som innebär (iii) att könen uppfattade egenskaper och könsstrukturerna, är socialt konstruerade. Därför är ordningen också föränderlig och framför allt förändrings- och förhandlingsbar.¹⁰⁴

Om en viss verksamhet ska definieras som just feministisk krävs därmed att den överensstämmer med dessa punkter i mer eller mindre bemärkelse. Att en forskare är feminist innebär emellertid inte att dennes

¹⁰¹ Se t.ex. Jordansson 2003.

¹⁰² Detta korrelerar för övrigt med beskrivningen av kvinno- och genusforskningen som en framgångssaga vilket har problematiserats. Se Mia Liinason 2011; Nyström 2015.

¹⁰³ Liinason & Cuesta 2016.

¹⁰⁴ Se t.ex. Lena Gemzöe, *Feminism*, Stockholm 2014.

forskning per definition är feministisk (lika lite som socialistisk, liberal, antirasistisk eller konservativ). Det politiskt feministiska i denna definition ligger framför allt i intentionen, i syftet att exempelvis förbättra jämställdheten, utmana könsstrukturer, bekämpa patriarkatet med mera. Det vill säga intentionen att genom att studera (i) göra (ii).

Den feministiska dimensionen av kvinnoforskningen har därför explicita politiska syften.¹⁰⁵ Feminismen är på grund av (ii) ett nutids- och framtidsprojekt. Det gör historiska perspektiv extra intressanta. Historie-skrivningen och forskningen kan därmed i instrumentell bemärkelse bidra med kunskap om hur underordningen opererat (i), vilket tycks nödvändigt för handling enligt (ii). Arbetet med (ii) har inom akademien bedrivits av exempelvis gräsrotsorganisationer som Forum och på statlig nivå inom till exempel Universitets- och högskoleämbetet och Delegationen för jämställdhetsforskning. Dessa dimensioner är delar av en helhet, eller som den feministiska sociologen Nancy A. Naples formulerar saken:

Like many feminist scholars, I address questions in my research that are simultaneously personally, politically, and academically significant. From my earliest memories I have been concerned with understanding and fighting inequality and injustice. Not surprisingly, my academic work focuses on examining the reproduction of, and resistance to, inequalities in different communities, as well as identifying strategies that foster social and economic justice.¹⁰⁶

Naples noterar hur en blandning av personliga, politiska och akademiska omständigheter föranlett hennes vetenskapliga värv, liksom syftet att faktiskt försöka identifiera strategier för förändring. Att verksamheten som utgör den här undersökningens studieobjekt har politiska dimensioner kan tyckas självklart. Den emancipatoriska forskningstraditionen består i hög grad av intentionen att belysa och förändra orättvisor.

Bör Forum då, i ljuset av detta, betraktas som en feministisk organisation? Svaret står sannolikt att finna redan i Forums dubbla syften, det vill

¹⁰⁵ Se Margareta Hallberg, *Kunskap och kön: En studie av feministisk vetenskapsteori*, Göteborg 1992, s. 69.

¹⁰⁶ Nancy A. Naples, *Feminism and Method: Ethnography, Discourse Analysis and Activist Research*, New York 2003, s. 13.

såga det simultana arbetet för kvinnoforskning och kvinnofackliga frågor. Dessa två syften svarar mot en gängse och avskalad definition av feminism som tecknats ovan. Ulla Manns menar att är det rimligt att med feminist beteckna ”personer som oavsett kön önskar upphäva kvinnors underordnade samhällsposition”.¹⁰⁷ Historikern Yvonne Hirdman definierar saken likartat: ”Att vara feminist är att inte acceptera kvinnors underordnade status.”¹⁰⁸ Feminismen tycks därmed, återigen, bestå av minst två dimensioner: (i) ett erkännande av sakförhållandet att kvinnors underordning och könsrelaterade (makt)strukturer existerar, (ii) den normativa idén om att detta bör bekämpas, ordningen bör monteras ner. Den forskning Forum ville premiera och etablera svarade mot det emancipatoriska behovet av gediget underlag för (i) och den fackliga kamp som utgjorde Forums andra syfte svarade mot och var en konkretion av (ii). Givet denna definition är det rimligt att betrakta Forum som en feministisk organisation. Mötet mellan (i) och (ii) är på många sätt en historisk truism, eller med Joan Scotts ord: ”There is a long history of feminists who write the history of women in order to make an argument for the equal treatment of women and men.”¹⁰⁹

Att Forum var en feministisk organisation som drev feministiska frågor, innebär emellertid inte att allt Forum gjorde per definition var feministiskt. Distinktionen är viktig. Forums opinionsbildande verksamhet, lobbying hos makthavare med mera, var inte feministisk i sig. Det var handlingar som är och har varit gängse praktik för liknande föreningar, fackförbund, miljöorganisationer och så vidare. Det är de aktiviteter och den argumentation som skedde mot bakgrund av Forums feministiska karaktär som har potential att illustrera intressanta och svårmanövrerade dimensioner inom den könspolitiska kampen och feminismen överlag.

Metod och material

I en artikel om samtidshistoriens dilemma konstaterar historikern Elisabeth Elgán att

¹⁰⁷ Ulla Manns, ”En man för sin sak – Lars Hierta, Oscar Stackelberg och Fredrik Borg”, i Yvonne Swanström & Kjell Östberg (red.), *Än män då?: Kön och feminism i Sverige under 150 år*, Stockholm 2004, s. 26.

¹⁰⁸ Yvonne Hirdman, *Gösta och genusordningen: Feministiska betraktelser*, Stockholm 2007, s. 180.

¹⁰⁹ Scott 1996, s. 1.

[i] långt större utsträckning än den som undersöker tidigare perioder eller den som söker efter en förklaringsmodell till vissa företeelser, kommer samtidshistorikern att konfronteras med de personer, de ”historiska aktörer”, vars handlingar denne berör i våra [sic] studier.¹¹⁰

Elgán konstaterar att den samtidshistoriska forskningen står inför andra problem än den historieskrivning som fokuserar på tidigare perioder. Hennes konstaterande sker mot bakgrund av normer och traditioner inom det historiska fältet. För exempelvis en sociolog framstår kanske Elgáns resonemang som märkligt. Men ur ett historievetenskapligt perspektiv är hennes synpunkter viktiga. För den här studiens del slutar inte samtidshistoriens dilemma här. När undersökningen dessutom handlar om akademien och forskning kompliceras den samtidshistoriska analysen än mer. Till detta ska läggas att de historiska aktörerna, i det här fallet forskare, själva intresserat sig för den utveckling som studeras, inte sällan i form av erfarenhetsbaserade retrospektiva skildringar av ett liv i akademien.¹¹¹

Studien fokuserar förvisso inte på de många enskilda aktörer, föregångare eller pionjärer som utvecklingen uppvisar. Sådana behandlas i andra studier.¹¹² I den mån individer omnämns, görs det för att deras insats, argumentation eller språkbruk kan säga något generellt eller särskilt intressant om en given episod eller ett ämne. Många av Forums medlemmar och drivande personligheter är fortfarande aktiva forskare och akademiker. Bland dessa finns naturligtvis en stor tyst kunskap i form av minnen och erfarenheter. Jag har emellertid valt att inte intervjua dessa personer, av framför allt källkritiska skäl.

¹¹⁰ Elisabeth Elgán, ”Tillägnelse och kränkning, några av samtidshistoriens dilemman”, i Ragnar Björk m.fl. (red.), *Människan i historien och samtiden: Festskrift till Alf W. Johansson*, Stockholm 2000, s. 114. Elgán beskriver de begränsningar samtidshistorikern måste förhålla sig till, både av arbetstekniska och teoretiska skäl. Dessa begränsningar och vägval kan dock bli föremål för kritik av ett annat slag än den äldre historien.

¹¹¹ Se t.ex. Kirsti Niskanen & Christina Florin (red.), *Föregångarna: Kvinnliga professorer om liv, makt och vetenskap*, Stockholm 2010; Karin Widerberg, *Kunskapens kön: Minnen, reflektioner och teori*, Stockholm 1995. Detta dilemma gäller givetvis inte enbart analysen av kvinnoforskningens förändring. Samma sak gäller exempelvis diskussionen om hur de så kallade ”68-orna” skriver sin egen historia. Se Kjell Östberg, ”Det är nått visst med en trotskist: Om den svenska trotskismens framväxt”, i Ragnar Björk m.fl. (red.), *Människan i historien och samtiden: Festskrift till Alf W. Johansson*, Stockholm 2000, s. 310, n. 2.

¹¹² T.ex. Niskanen & Florin 2010; Nyström 2015.

Undersökningens fokus rör fenomen som inte låter sig minnas på ett adekvat sätt. Livet läggs till rätta och efterhandskonstruktioner formuleras. Eller med etnologen Pia Lundahls ord: ”Att konstruera en livshistoria genom att sätta ihop minnen från det förflutna är i själva verket en högst selektiv handling där det som passar in får vara med medan det övriga sorteras bort.”¹¹³ Lundahl pekar här på ett självskrivet problem med historiska intervjuer. Om man är intresserad av hur aktörer idag ser på sitt förflutna finns inget problem här, men så fort intresset i stället riktas mot just attityder, argument och språkbruk som var aktuella i den tid som undersöks, då är dokument från den aktuella tidsperioden ett långt mer rimligt källmaterial. Elgán ser liknande problem i sin studie av den feministiska organisationen Grupp 8. Likt jag själv har Elgán valt bort intervjuer av den anledningen att de inte svarar på de frågor hon intresserar sig för. Samtidigt poängterar hon ytterligare en källkritisk omständighet som är relevant även i den här studien:

För tidigare aktivister är ofta minnet en resurs för deras engagemang idag. Detta kan innebära att intervjuvaren formuleras med sikte på att framföra budskap som anses angeläget att få fram idag.¹¹⁴

Elgán pekar här på att vår egen tids problem och sammanhang riskerar att förvanska eventuella intervjuvar. Samma generella problematik gäller också min studie, vilket utgör ytterligare en anledning till varför inga intervjuer genomförts liksom varför referenser till dagsaktuella retrospektiva personliga skildringar hålls till ett minimum.¹¹⁵ Skriftligt arkivmaterial är emellertid också problematiskt på flera sätt.

I författaren Lena Anderssons roman *Utan personligt ansvar* (2014) sitter huvudpersonerna Ester och Olof och diskuterar över varsin mjukglass. Ester menar att enskilda händelser inte utgör livet. Snarare är händelserna som ett fotoalbum, som en antropologisk analys av främmande folkslag. Ester säger:

¹¹³ Pia Lundahl, *Intimitetens villkor: Kön, sexualitet och berättelser om jaget*, Lund 2001, s. 152.

¹¹⁴ Elisabeth Elgán, *Att ge sig själv makt: Grupp 8 och 1970-talets feminism*, Stockholm 2015, s. 14.

¹¹⁵ Detta är i praktiken en omöjlig gräns att dra, men ändå en principiellt viktig distinktion.

Enligt både antropologen och fotoalbumet tycks det enda människorna gör vara att dansa regndans, fylla år, ha kräftskiva, fira midsommar, smycka sig inför högtiden, fälla en best, äta tårta, gifta sig, fira jul, vara på semester, utföra riter. Men sådana händelser utgör inte livet, de är undantag, och det är därför vi fäster vikt vid dem genom fotografering och nedtecknande. Det är strömmen av medvetande däremellan som är liv, och det är där kulturerna utövas. Livet sker i mellanrummen, när etnografin inte skildras och familjens kamera inte tas fram.¹¹⁶

Anderssons observation, att livet och i förlängningen verkligheten utspelas bortom fotografiernas ögonblicksskildringar, har bäring på den här studien. Analogin haltar visserligen en aning, men ett arkiv från en organisation som Forum förmår inte att spegla mellanrummen i all sin variation och komplexitet. Mellanrummen och därmed grunden för det analyserande narrativet, får historikern formulera med assistans av sekundärlitteratur. Ett arkiv som Forums bör analyseras med insikten om att endast en liten del av den verklighet som utgjorde aktivismen och engagemanget för kvinnoforskningen och de kvinnliga forskarna har lämnat avtryck i arkivet. Så är fallet med de flesta arkiv, så är fallet med historiska arkivstudier generellt. Allt detta kan tyckas självklart, men det är en självklarhet som har betydelse för vad vi kan veta och hur. Telefonsamtal eller korridorssnack fångas sällan upp i arkiv.

Forum och dess arkiv, ur ett historievetenskapligt perspektiv, är det närmaste vi har en representant för kvinnoforskningens organisatoriska plattform under de aktuella åren. Det betyder att den variation som då fanns på fältet, de kritiska och problematiserande tankar och idéer som diskuterades på konferenser och i mellanmänniska möten, inte nödvändigtvis är representerade i Forums material. Ett antagagande om Forum som kvinnoforskningens organisatoriska plattform handlar om just organisation. Denna omständighet utgör också en forskningsmässig avgränsning. Forum kan inte representera den faktiska och disparata kvinnoforskning som bedrivits, inte minst eftersom ingen kvinnoforskning finns

¹¹⁶ Lena Andersson, *Utan personligt ansvar*, Stockholm 2014, s. 128.

i dess arkiv. Det är istället resonemang och argumentation *om* forskning och kvinnliga forskares situation som återfinns.

De aspekter av Forums verksamhet som lämnat avtryck i arkivet var just omständigheter, satsningar, incidenter, händelser som var så viktiga eller i vissa fall så konfliktfyllda att de föranledde en respons, ett uttalande, en promemoria, ett remissvar från Forum. Alla de frågor där det fanns konsensus, alla de aktiviteter som förlöpte utan problem lämnar inte speciellt många spår. De blir en notis, ett meddelande, en informationspunkt, det vill säga dokument som ur en historikers perspektiv inte berättar särskilt mycket (givet frågeställning naturligtvis). Låt vara att mitt historiska intresse i viss mån handlar om vilka paradoxer och motsättningar som återfanns inom denna utveckling. Det är en infallsvinkel som förvisso ligger väl i linje med ovanstående omständighet. Det finns en reciprocitet vad avser materialet, som gör att arkivet å sin sida också manar till analys av de till synes mest iögonfallande fenomen som finns däri, som har sparats för eftervärlden. Samtidigt är inte arkivet en agent. Det är människor, personer verksamma inom Forum, som valt att spara vissa dokument, och kassera andra.

Det är Forums arkiv i Göteborg och Stockholm som har undersökts. Göteborg har på flera sätt utgjort en viktig plats för utvecklingen. Det var exempelvis i Göteborg som de kvinnohistoriska samlingarna förlades redan 1958, tack vare ideellt arbete. Universitetets kvinnohistoriska professor, vilken analyseras i kapitel 3, utgjorde under 1980-talet en av få tjänster kopplade till kvinnoforskningen. Göteborgsmiljöns betydelse kan sägas sträcka sig fram till våra dagar i och med att det Nationella sekretariatet för genusforskning är förlagt till Göteborg. Göteborgsforums material återfinns i genusvetenskapliga institutionens arkiv. Själva upplägget i arkivet berättar en egen historia. Det tidigaste materialet från sent 1970-tal och tidigt 1980-tal handlar föga förvånande uteslutande om Forums förehavanden, korrespondens mellan olika fora med mera. När sedan 1980-tal blir 1990-tal domineras materialet från Göteborg av Forum för tvärvetenskapliga kvinnostudier, det vill säga den fasta inrättning som Forum transformerades till, och som fick disciplinär status 1995, samma år som studien avslutas.

Stockholsforums arkiv är emellertid större än Göteborgs. Det utgörs av drygt femtio volymer och innehåller också material från övriga

fora i Lund, Uppsala, Umeå, Göteborg och Linköping. Materialet har legat osorterat i lådor och kassar fram till slutet av 2000-talet då styrelsen för Forum för feministisk forskning i Stockholm organiserade och upprättade ett gängse arkiv. Det betyder att arkivets dagsaktuella utformning i sig inte berättar något om Forums handhavande av dokumenten under de undersökta åren, eller på vilka grunder material antingen sparats eller kasserats.

Arkivet är överlag sorterat ämnesvis och därefter kronologiskt i varje enskild volym. Exempelvis finns volymer med material om jämställdhetsarbete vid Stockholms universitet som spänner över flera år. I arkivets följebrev meddelas emellertid att många dokument inte kunnat inordnas i den för föreningsarkiv vanliga arkivordningen. Många volymtitlar har därför tilläggen ”blandat” och ”diverse år”. Exempelvis finns under F2, som innehåller ”Forums verksamhet och dokumentation”, en volym som är rubricerad ”Artiklar, rapporter, newsletters, allmänt. Främst 1980-tal”. Variationen inom enskilda volymer är således stor. Det gäller även de tidigare nämnda volymerna som innehåller material från och samarbete med övriga fora. Där har material från Uppsala eller Umeå samlats i enskilda volymer oaktat dokumentens innehåll. Samtidigt finns, som brukligt i dylika arkiv, volymer som innehåller protokoll, verksamhetsberättelser och medlemsförteckningar, samt utgående handlingar. I dessa finns exempelvis remissvar till myndigheter i samband med olika utredningar och jämställdhetspolitiska eller kvinnovetenskapliga satsningar. Där återfinns också av Forum initierade skrivelser till universitetsledning och andra myndigheter. Den typen av material har för den här undersökningen blivit extra intressant eftersom det per definition innehåller Forums argumentation om och för kvinnoforskningen och de kvinnliga forskarna.

Arkiven är framtunga i så motto att de glesas ut allteftersom åren går. Det är också under Forums formativa år man resonerade mest om verksamheten, om kvinnoperspektivets utformning, om akademiens jämställdhetsproblem. Av naturliga skäl definierades verksamheten främst under de tidiga åren. Det var knappast nödvändigt att år efter år diskutera vad som skulle åstadkommas. Detta avspeglas följaktligen i arkivmaterialet, men bör inte skymma det faktum att det sätt på vilket Forum argumenterade, om exempelvis satsningar på kvinnoforskning, förändrades över tid.

Överlag återfinns i arkiven och därmed i min analys, en hel del dokument som var resultaten av kollaboration mellan de olika organisationerna. Under årens lopp träffades representanter för delorganisationerna i så kallade flerforamöten. Resultatet av dessa var inte sällan exempelvis gemensamma remissvar till myndigheter eller skrivelser kring någon aktuell fråga. Summan av detta samarbete återfinns i arkiven. Givet detta har jag av arbetsekonomiska skäl gjort antagandet att en analys av material även från andra orter eller privata arkiv inte skulle förändra helhetsbilden nämnvärt. Gemensamma remissvar, upprop med mera, var gemensamma oavsett i vilket arkiv de återfinns. Den bilden förstärks av det faktum att kopior av samma dokument återfinns i båda arkiven. Analysen av materialet har emellertid inte syftat till att identifiera eventuella lokala skillnader mellan de olika fora. Jag har dock vinnlagt mig om att i den kommande skildringen redogöra för vilken delorganisation det aktuella exemplet hämtats från, samt när det handlat om gemensamma hållningar.

Jag har även gått igenom Delegationen för jämställdhetsforsknings arkiv i Stockholm. JÄMFO, som den kallades, existerade mellan åren 1982–1992. Delegationen var en statlig version av Forum som arbetade med i det närmaste samma frågor som forumorganisationerna. Eftersom fokus i avhandlingen ligger på den aktivistiska lokala nivån och Forum som representant för den organiserade kvinnoforskningen, får med några undantag delegationens dokument inte särskilt stor betydelse. Av samma anledning får statliga rapporter ett relativt begränsat utrymme i den kommande skildringen. De har förövrigt redan undersökts.¹¹⁷ Det är främst i syfte att kontextualisera bildandet av Forum som källor i form av tryckta rapporter från statliga organ, exempelvis Universitets och högskoleämbetet, har konsulterats.

Genomgången av materialet har styrts av två övergripande frågor, som emellertid inte utgör forskningsfrågor utan endast har syftat till att göra materialet hanterligt. Urvalet har inriktats på material som explicit eller implicit belyser frågorna om varför kvinnoforskning behövs och varför jämställdhet behövs. Med implicit menar jag exempelvis argumentation som vid första anblicken tycks handla om behovet av jämn könsnumerär i akademien, men istället ägnar stor kraft åt kvinnoforskningens betydelse

¹¹⁷ Se Alnebratt 2009.

och vice versa. En sådan argumentation förmår illustrera växelspelet mellan Forums dubbla syften på ett sätt som både belyser de svårigheter organisationen ställdes inför, samt den emancipatoriska forskarvärldens helhetssyn på frågor rörande makt och kunskapsproduktion.

Jag har därmed fokuserat på material där Forum argumenterar för kvinnoforskning respektive akademisk jämställdhet. Det betyder konkret olika remissvar till myndigheter och skrivelser till anslagsgivande organ, promemorior om Forums verksamhet och ambitioner, intern korrespondens mellan forumorganisationerna och verksamhetsberättelser. Kort sagt dokument som belyser det språkbruk, de argument och de strategier organisationen begagnade sig av. Det är material som belyser Forums uppfattningar och antaganden om kön, både i forskningsmässigt hänseende och som en del av diskussionen om nödvändigheten av akademisk jämställdhet. Dokument som inte innehåller argumentation och resonemang som är av intresse för studiens syfte har därmed ignorerats. Det handlar exempelvis om kortare utskick, inbjudningar till föreläsningar, korrespondens av mer privat karaktär och kurslitteraturlistor.

Arkiven innehåller även exempelvis brev från studenter och forskare med förfrågningar om allt från handledarhjälp till litteraturtips. Trots att dessa vittnar om Forums dagliga arbete har de inte studerats närmare. Vad de visar är främst det faktum att Forum fungerade som ett informations-spridande nav för det växande kvinnovetenskapliga fältet. Även kortfattade mötesprotokoll har efter genomgång också exkluderats. De flesta av dem är så pass stackatoartade och formella att de inte berättar något mer matnyttigt än att Forum förde till synes gängse protokoll.

Materialets beskaffenhet gör att jag emellertid inte har haft direkt tillgång till den typ av motstånd som Forum mötte i den akademiska världen. Samtidigt kan en studie av Forums reaktioner och aktioner, bibringa en bild av karaktären på sådant som föranlett reaktionen. Låt vara att reaktionen inte enbart var ett svar på en oproblematiskt yttre social verklighet, utan ett svar på hur denna verklighet uppfattades och tolkades av Forum. Till allt detta bör fogas följande: Att urvalet av materialet har skett mot bakgrund av ett visst forskningsintresse och vidhängande teoretiska verktyg innebär också att det finns många andra möjliga sätt att närma sig samma material. Ett källmaterial av den här typen tar inte slut.

En ingång som fokuserat på de många individuella pionjärer och namnkunniga forskare som återkommer i dokumenten, som skribenter eller som engagerade medlemmar, skulle via exempelvis en nätverksanalys kunna teckna en alternativ, men likaledes intressant bild av den tidiga kvinnoforskningsmiljön.

Studien har en begrepps- och argumentationsanalytisk prägel. Det innebär att stor vikt läggs vid de begrepp och uttryck Forum använde i sin argumentation. Exempelvis kan de sätt uttrycket kvinnoperspektiv användes i Forums argumentation illustrera intressanta omständigheter, samt visa hur idéer om både kön och forskning producerades som en konsekvens av samtalsordningen, den feministiska kampen och interaktionen med myndigheter. Det bör dock än en gång understrykas att studien inte behandlar kvinnoforskningen i sig. Den fokuserar inte på den disparata och pluralistiska forskning som de facto bedrivits inom ramen för olika discipliner och det framväxande kvinnovetenskapliga fältet. Analysen ligger en nivå ovanför forskningen, det vill i det här fallet säga det gräsrots-engagemang som genom Forum kämpade *för* kvinnoforskningen och de kvinnliga forskarnas villkor. Dessa omständigheter gör att Forum i den kommande skildringen blir ett slags abstraktion. När jag således skriver om vad Forum tyckte, vad Forum gjorde, sker det mot bakgrund av en verklighet i vilken det var människor, drivande individer, som agerade, kommunicerade och producerade de dokument studien baseras på.

Som historiker är det intressant att just historikerskrået, inklusive idé-historiker och ekonomhistoriker var väl representerade i forumorganisationerna. Samtidigt har det varit en ambition att om inte helt tona ner individerna, så i vart fall fokusera på Forums argumentation som resultatet av samarbete. Enskilda medlemmar som exempelvis fick i uppgift att författa ett remissvar eller upprop, gjorde det i egenskap av forumrepresentant. I den mån individer ändå omnämns i den kommande skildringen bör läsaren ha i åtanke att uppfattningar förändras med tidens gång. Hur en namngiven forskare uttryckte sig exempelvis år 1980 kan inte representera samma persons uppfattningar drygt 35 år senare.

Analysen av Forum som organisation har ett akademihistoriskt värde, men det huvudsakliga intresset riktas mot de sätt på vilka Forum som organisation förhandlade och resonerade om kön och forskning i den

statsfeministiska interaktion som simultant sökte etablera kvinnoforskning och bedriva jämställdhetsarbete vid svenska universitet. Ett sådant fokus kan belysa även bredare problematiker och motsättningar, bortom Forum som organisation. Statsvetaren Drude Dahlerup resonerar i en artikel om studiet av feministisk aktivism på följande sätt:

Forskningen i feminismens historia måste alltid ha ett synkront perspektiv, även vid diakrona analyser. [...] Analysen måste alltid inkludera vad skilda historiska epokers feminister uppfattade sig som varande emot. Ambivalenser, dilemman och strategiska valmöjligheter måste analyseras.¹¹⁸

Det gäller enligt Dahlerup att med försiktighet jämföra olika av tiden åtskilda röster, även om tidsperspektivet här är relativt kort. Emellertid är det genom just jämförelser och blottläggandet av förskjutningar i handling och argumentation som förändring och kontinuitet över tid kan belysas. Jag instämmer i Dahlerups anmodan att inkludera analyser av ambivalenser, dilemman och strategiska valmöjligheter. Forums historia innehåller alla dessa tre aspekter. Forskningsproblemet angrips därmed genom analyser av Forums handhavande av olika paradoxer, strategier och begrepp kopplade till arbetet för organisationens två syften, vilka i sin tur skildras genom specifika exempel på komponenter av framväxten av Forum, dess aktivism och interaktion med statsmakten och anslagsgivande organ under den aktuella tidsperioden. Genom en analys av Forums arkivmaterial kan jag dra slutsatser på basis av ett mig vederligen utforskat material och genom ett underifrånperspektiv nyansera och utveckla kunskapen och därmed forskningsläget.¹¹⁹

Avhandlingens disposition

Boken har av historievetenskapliga skäl ett kronologiskt upplägg. Genom att kronologin får styra tematiken och inte tvärt om, görs tidsperspektivet tydligare.

¹¹⁸ Drude Dahlerup, "Ambivalenser och strategiska val: Om problem kring begreppen särart och jämlikhet i kvinnorörelsen och i feministisk teori", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 2001/1 s. 36.

¹¹⁹ I vetenskapsteoretikern Rita Foss Fridlitzius avhandling från 1997 diskuteras Forum i Göteborg övergripande som en historisk bakgrund. Foss Fridlitzius verkar inte ha några empiriska ambitioner avseende detta utan använder Forum som en ingång till en överlag mycket teoretiskt komplex diskussion om feminismens kognitiva och sociala dimensioner. Se Foss Fridlitzius 1997, s. 68-71.

Samtidigt är vissa teman i sig tydligt tidsbundna. Det var exempelvis främst under de formativa åren som Forum explicit resonerade om kvinnoperspektiv och hur det skulle definieras. En viss överlappning mellan kapitlen sker förvisso, inte minst eftersom den undersökta perioden är förhållandevis kort.

Givet att forumorganisationerna inte etablerades i ett vakuum inleds kapitel 2, *Dubbla syften och kämpaglöd 1975–1982* med en kontextualisering av etableringen av organisationerna. Ett avstamp tas i statsmakternas försök att komma till rätta med universitetens jämställdhetsproblem i mitten av 1970-talet. Något som resulterade i att UHÄ 1978 tilldelade Forum medel och därmed möjliggjorde ett mer organiserat engagemang. Kapitlet behandlar Forums tidiga år med fokus på den tidens argumentation, inte minst i relation till anslagsgivande myndigheter. Analysen inriktas på hur Forum resonerade kring det kvinnliga perspektivet, behovet av kvinnliga forskare och kvinnoforskningens nödvändighet. Härvidlag analyseras Spivaks idé om strategisk essentialism som en potentiell förklarande omständighet till argumentationens utformning. Att kapitlet avslutas runt 1982 beror på ett flertal samverkande faktorer. Exempelvis resulterade forumorganisationernas arbete i konferensen Kvinnouniversitetet som hölls i Umeå sommaren 1982. Den blev ett slags crescendo av de föregående årens forskningsfrämjande arbete. I samarbete med UHÄ författade forumorganisationerna vid tiden också utvärderingar av verksamheten som på flera sätt är betydande för utvecklingen under de första åren.

Kapitel 3, *Konflikter och definitioner 1983–1989* följer Forums verksamhet under 1980-talet, inte minst mot bakgrund av den statliga överrock Delegationen för jämställdhetsforskning kom att uppfattas som. Bland annat analyseras hur Forums dubbla syften opererade i samband med att regeringen instiftade fem tjänster i så kallad jämställdhetsforskning 1983. Därefter analyseras ett antal konfliktfyllda händelser under 1980-talet som lämnat avtryck i Forums arkiv. Analyserna syftar till att skildra interaktionen och intersektionen mellan Forums två syften, det vill säga hur idéer om kvinnors forskningsmässiga situation som kvinnor användes i frågor som rörde jämställdhet och vice versa. I detta avseende skildras några kontroverser där män figurerade, eftersom de genom sin blotta närvaro (i en kvinnoforskningssammanhang) satte frågan om Forums syn på kön, forskning och jämställdhet på sin spets. I detta avseende görs en

djupdykning i en konflikt kring en kvinnohistorisk professur vid Göteborgs universitet i slutet av 1980-talet. I kapitlet analyseras också den tidigare nämnda relationen mellan omfördelning och erkännande.

Under loppet av 1980-talet transformerades forumorganisationerna till arbetsenheter, men de utgjorde ännu inte riktiga ämnesinstitutioner, inte minst givet det faktum att varje Forum ännu i slutet av 1980-talet endast hade en eller två anställda. I och med inordnandet av Forum i universitetsverksamheten kom dock skillnaden mellan kvinnoforskare och kvinnliga forskare att successivt accentueras. Denna omständighet behandlas i kapitel 4, *Fragmentering och brytpunkter 1990–1995*. Fokus ligger på de teoretiska utmaningar som aktualiserades under tidigt 1990-tal och i vilken mån dessa påverkade Forums argumentation kring behovet av kvinnoforskning och problemen med snedrekrytering i akademien. I avhandlingens sista kapitel summerar och analyserar jag studiens slutsatser, samt försöker förklara utvecklingen över tid.

Kapitel 2 – Dubbla syften och kämpaglöd 1975–1982

Som nämndes i kapitel 1 karaktäriserades 1970-talet bland annat av stora socialpolitiska reformer som var direkta konsekvenser eller delar av den framväxande jämställdhetspolitiken. 1960-talets könsrollsdebatt hade stegvis förvandlats till konkret politik. Inte sällan lyfts Olof Palmes tal om jämställdhet på SAP:s kongress 1972 fram som en viktig språngbräda för 1970-talets politiska reformarbete för just jämställdhet, som bland annat innebar särbeskattning, ny abortlag, föräldraförsäkring, daghemsutbyggnad och antidiskrimineringslagar.¹²⁰

Efterkrigsperioden kännetecknades av kraftig ekonomisk expansion och tillväxt, något som inte minst kom universitetsvärlden till del. Förändringen från elit- till massuniversitet inleddes.¹²¹ Samtidigt växte andra vågens kvinnorörelse fram. Dess koppling till det akademiska feministiska tänkandet var tydlig.¹²² Akademin var fortfarande en manlig bastion. En mycket liten andel av landets professorer var kvinnor, samtidigt som antalet kvinnliga studenter ökade.¹²³ I detta komplicerade sammanhang tog Universitetskanslerämbetet (UKÄ) 1975 sig an universitetens jämställdhetsproblematik.¹²⁴

Det borgerliga regeringsinnehavet under åren 1976–1982 bröt en lång socialdemokratisk hegemoni. Det var emellertid inte frågan om något systemskifte. Tvärtom, vad gäller jämställdhetspolitiken i allmänhet och kvinnoforskningens utveckling i synnerhet tycks reformerna och satsningarna ha fortsatt i maklig takt. Universitets- och högskoleämbetets beslut att 1978 rikta särskilda medel till vad som då kallades basorganisationer för kvinnoforskning bör i det ljuset knappast betraktas som ett utslag av en ny borgerlig politik, utan som en logisk fortsättning på de jämställdhetspolitiska reformer som successivt implementerades. Även den milstolpe som lagen om jämställdhet mellan män och kvinnor i arbetslivet 1980 utgjorde bör förstås på detta sätt, det vill säga som ett utslag av politisk konsensus.

¹²⁰ Florin, & Nilsson 2000.

¹²¹ Hasselberg 2012.

¹²² Olsson 2011; Nyström 2015.

¹²³ Markusson Winkvist 2014.

¹²⁴ Något år senare ändrades myndighetens namn till Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ).

I det här kapitlet analyseras etableringen av Forum och det arbete som simultant sökte etablera ett kvinnligt- eller kvinnoperspektiv i forskningen och forskningspolitiken, samt genom kvinnofackligt arbete försökte förbättra den bristande akademiska jämställdheten. Kapitlet tar avstamp i statsmakternas trevande försök att tillsammans med forskare på fältet ringa in den forskningsmässiga och könsrelaterade problematik som akademien led av. Därefter inriktas analysen på Forum som en representant för den organiserade kvinnoforskningens dubbla kamp för teoretisk nydaning och jämställdhet i akademien. De ekonomiska förutsättningarna för detta arbete kom från Universitets- och högskoleämbetet. Det samarbete som Forum och myndigheterna kom att inleda var, i brist på bättre beskrivning, en ambivalent statsfeminism.

Från jämställdhetsproblematik till jämställdhetsforskning

Jag vill alltså hävda att det finns en förnekad kvinnlighet som har sin grund i kunskapssystemets manligt-teknokratiska-byråkratiska uppbyggnad. Eller för att formulera det annorlunda: Kvinnans konstruktiva briljans förnekas i ett segmenterat och elitistiskt utbildningssystem.¹²⁵

Orden är Rita Liljeströms, i mitten av 1970-talet en namnkunnig kvinno- och könsrollsforskare tillika docent i sociologi. Citatet är hämtat ur den debattskrift som utgjorde starten på en utredningsserie om jämställdheten i högskolan som sjuöstades 1975 av UKÄ. Den initiala skriften, med titeln *Jämställdhet i högskolan: En debattskrift om könsroller i högre utbildning*, innehöll en inventering och beskrivning av den skeva könsfördelningen inom olika utbildningar och yrkesgrupper. Men även inspel av forskare som Liljeström, som försökte sätta ord på forskningens och akademins könsdimensioner och problematik. Överlag skildrades i rapporten strukturella könsbaserade orättvisor inom utbildningssystemet, familjereationer och på arbetsmarknaden. Vad gällde uttalat teoretiskt resonemang om jämställd-

¹²⁵ *Jämställdhet i högskolan: En debattskrift om könsroller i högre utbildning*, UKÄ-rapport 1975:10, s. 29. Liljeström var en framgångsrik könsrollsforskare med stor betydelse för forskningsutvecklingen. Se Olsson 2011.

hetens olika dimensioner begränsade den sig till att konstatera skillnaden mellan formell och reell jämställdhet, det vill säga distinktionen mellan juridiska regelverk och utfallet av dessa regelverk och samhällsstrukturer. Problematiken som skulle angripas i det kommande arbetet handlade om de jämställdhetspolitiska områdena representation och kvalitet.

Det visade sig emellertid svårt att vid tiden tydligt definiera vad jämställdhet borde innebära i just akademiska sammanhang. UHÄ kunde i en efterföljande rapport konstatera att jämställdhetsdiskussioner ofta tycktes bygga på subjektiva uppfattningar. Även om det enligt UHÄ fanns så ”flagrant” ojämlikhet att den knappast behövde bevisas, ansåg utredningen att medel borde avsättas för forskning om jämställdhet.¹²⁶ Därutöver efterlystes en översikt av forskning ”med anknytning till jämställdhetsfrågorna”.¹²⁷ Här nämndes först och främst kvinnohistoria men även litteraturvetenskap och vissa samhällsvetenskapliga ämnen.

Det gjordes således en viss åtskillnad mellan å ena sidan så kallad jämställdhetsforskning och å andra sidan forskning med anknytning till jämställdhetsfrågorna. Kring den här benämningsproblematiken fanns det olika uppfattningar, vilka diskuterades av inbjudna forskare och tjänstemän vid en UHÄ-konferens i maj 1978. Vad skulle den nya forskningen man hade samlats för att diskutera och främja kallas? Det förekom oenighet kring och kritik mot begreppet jämställdhetsforskning. En av konferensens olika diskussionsgrupper hävdade att ”[p]araplybeteckningen ’jämställdhetsforskning’ är olycklig eftersom det är en alltför allmän term och dessutom språkligt orimlig (ungefär som framstegsforskning)”.¹²⁸ Samma grupp förordade istället benämningen ”forskning om kvinnor”. Andra förslag var ”kvinnoforskning”, eller ”forskning om kvinnor och mäns villkor”.¹²⁹ Ett återkommande förslag, även i andra sammanhang, var ”forskning om, för och av kvinnor”. Det var emellertid en benämning som inte alla ansåg ”var samma sak”.¹³⁰ Ett förslag som tydligt exemplifierar begreppsproblematiken var följande:

¹²⁶ *Förändring för jämställdhet*, UHÄ-rapport, 1977:4, s. 11.

¹²⁷ UHÄ-rapport 1977:4, s. 13.

¹²⁸ *Forskning om jämställdhet: Rapport från UHÄ:s konferens i Uppsala den 8 och 9 maj 1978*, UHÄ-rapport 1978:22, s. 46.

¹²⁹ UHÄ-rapport 1978:22, s. 41, 43.

¹³⁰ UHÄ-rapport 1978:22, s. 46.

Vi föreslår KVINNO- OCH JÄMSTÄLLDHETSFORSKNING som ett övergripande begrepp – sedan skall man kunna använda det som är applicerbart på sin egen forskning. Egentligen är termerna inte alls jämförbara!¹³¹

Några ansåg att definitionsfrågan egentligen var oviktig. Samtidigt vidhölls den internationellt unika benämningen jämställdhetsforskning trots att ingen av de medverkande egentligen var odelat positiv till den. I en senare utredning konstateras att det fortsatta valet av jämställdhetsforskning som benämning var ”betingad av praktiska skäl”.¹³²

Konferensdeltagaren tillika historikern Ann-Sofie Kälvemarm [Ohlander] ansåg att det fanns viktiga skillnader mellan kvinnoforskning och jämställdhetsforskning. Den förstnämnda

termen innehåller i sig inte några anvisningar för vilka områden och på vilket sätt en sådan forskning bedrivs eller bör bedrivs [...] I praktiken finns dock ofta en tyst förutsättning, att en sådan forskning bör gälla och belysa rådande orättvisor i kvinnans ställning, förutsättningarna för dem och hur de uppkommit. Begreppet jämställdhetsforskning å andra sidan innehåller däremot ett utpräglat normativt element – dvs en forskning som skall vara ett medel för att uppnå jämställdhet mellan män och kvinnor. [...] Det är alltså inte en förutsättningslös forskning, utan en forskning med målet att i vissa bestämda avseenden förändra värderingar och faktiska förhållanden i samhället.¹³³

Kälvemarm sällade sig inte till dem som hävdade att kvinnoforskningen skulle tolkas som explicit emancipatoriskt normativ i så motto att den skulle analysera kvinnors underordning i syfte att upphäva den.¹³⁴ Istället fanns i kvinnoforskningen, enligt Kälvemarm, en ”tyst förutsättning” om

¹³¹ UHÄ-rapport 1978:22, s. 48 [versaler i original].

¹³² *Jämställdhetsforskning: Förslag från UHÄ:s arbetsgrupp för jämställdhetsforskning*, UHÄ-rapport 1979:16, s. 16.

¹³³ UHÄ-rapport 1978:22, s. 7 [understrykningar i original].

¹³⁴ Se t.ex. ”Om kvinnoforskningens nödvändighet för ett kvalitativt högtstående universitet”, Forum i Umeå 1983, s. 8, (E1:3) GUIG, GUA.

ett visst innehåll.¹³⁵ Ur ett retrospektivt perspektiv bör jämställdhetsforskning förstås som den statligt genomdrivna versionen av emancipatorisk kvinnoforskning, givet att de båda försökte blottlägga och bekämpa könsrelaterade orättvisor.¹³⁶ Men frågan är hur tyst kvinnoforskningens ambition egentligen var. I ett remissyttrande från Forum i Göteborg, i vilket termen jämställdhetsforskning kritiserades, framgår intentionen tydligt:

Vi anser att termen kvinnoforskning är den relevanta i detta sammanhang. Kvinnoforskningen utgår ifrån att det råder ett kvinnoförtryck. [...] Kvinnoforskningens mål är kvinnofrigörelse. För att nå detta mål krävs att det läggs nya perspektiv på forskningen om kvinnor. [...] Termen kvinnoforskning kan stå såväl för forskning om kvinnor som för forskning sedd utifrån ett kvinnligt perspektiv. Kvinnors erfarenheter bör dock tas till vara inom all forskning och inte bara inom kvinnoforskningen.¹³⁷

Citatet står i kontrast till idén om att kvinnoforskningen hade en outtalad målsättning. I själva verket var den mycket tydlig avseende de sakförhållanden som undersöktes, samt vilka normativa uppfattningar som följde, eller snarare borde följa därav. I UHÅ:s slutrapport illustrerades även jämställdhetsforskningens dubbla natur som både inom- och utomvetenskapligt relevant:

Det bör också återigen understrykas att mycket av den forskning som behandlar kvinnor ur olika aspekter för den skull inte nödvändigtvis är jämställdhetsforskning – dvs en forskning som syftar till att kartlägga och förklara ojämlika förhållanden mellan könen eller bidra till att utveckla handlingsprogram som kan avhjälpa dessa förhållanden.¹³⁸

¹³⁵ UHÅ-rapport 1978:22, s. 7.

¹³⁶ Det vore problematiskt att retrospektivt hävda att de delar av kvinnoforskningen som var feministisk i någon mening inte intresserade sig för, eller syftade till, samhällelig förändring. I så fall skulle feminismens normativa målsättningar skalas bort, vilket skulle innebära att den knappast vore feministisk.

¹³⁷ ”Remissyttrande över ’Jämställdhetsforskning. Förslag från UHÅ:s arbetsgrupp för jämställdhetsforskning, UHÅ-rapport 1979:16”, Forum Göteborg 1980-01-25, s. 1, (F7:1) GUIG, GUA.

¹³⁸ UHÅ-rapport 1979:16, s. 27.

Jämställdhetsforskningen betraktades alltså av UHÄ både som ett verktyg för att analysera och förklara faktiska förhållanden, men även som ett medel för att åtgärda dessa förhållanden. I den bemärkelsen delades på många sätt både fokus och målsättning med den emancipatoriska forskningstraditionen. Man kan säga att svaret på den initiala debattskriften från 1975, på frågan om vad som kunde förbättra jämställdhetssituationen på universitet och högskolor, enligt UHÄ och den humanistiska forskarvärlden, var ”jämställdhetsforskning” med dess mångfacetterade betydelse och praktiska användningsområden.

Den här studien analyserar framför allt Forums argumentation och engagemang. Emellertid utgör just den statsfeministiska interaktion som det stundtals ambivalenta samarbetet mellan gräsrotsnivån och beslutsnivån utgjorde, en viktig dimension. Flera av de utredningar och rapporter UHÄ producerade var författade och utarbetade av forskare med anknytning till kvinnoforskningen och sedermera även Forum. Deras tankar publicerades genom myndighetskanaler, vilket gör det problematiskt att behandla exempelvis de UHÄ-utredningar som rör det här området som strikt statliga. Detta är nu inget märkvärdigt. Statliga utredningar har alltid använt sig av forskare och experter. Den lilla värld som kvinnoforskningen utgjorde under slutet av 1970-talet och början av 80-talet befolkades av personer som hade kunskap om ämnet och som därmed var lämpliga att konsultera.

Inre och yttre jämställdhet

I slutrapporten *Jämställdhetsforskning: Förslag från UHÄ:s arbetsgrupp för jämställdhetsforskning*, under rubriken ”Jämställdhet i forskningen” slås grundproblematiken fast:

En grundförutsättning för en framgångsrik forskning kring jämställdhetsfrågor är att det råder jämställdhet också i själva forskningen. Denna jämställdhet kan ses ur två aspekter. Det gäller dels en yttre jämställdhet i den meningen att det råder lika villkor för, och en jämn fördelning mellan, manliga och kvinnliga forskare. Det gäller dels också en inre jämställdhet som innebär att man erkänner att skilda manliga och kvinn-

liga referensramar påverkar val av forskningsobjekt och metod och att man medvetet försöker komplettera den dominerande ”manliga” forskningen med en systematisk forskning ur ett kvinnligt perspektiv.¹³⁹

På flera sätt tycks yttre och inre jämställdhet härvidlag korrespondera med Nancy Frasers begreppspar omfördelning och erkännande, där det förstnämnda motsvaras av yttre jämställdhet, och det sistnämnda inre jämställdhet. Förutom definitionerna av yttre och inre jämställdhet är det värt att notera att rapporten använder citationstecken kring ordet ”manliga” men inte när man talar om *ett* kvinnligt perspektiv.

Det verkar som om det kvinnliga perspektivet var en avgörande komponent av den inre jämställdheten. Men vad var det som åsyftades? Kunde ett forskningsprojekt baserat på ett visst perspektiv i sig utgöra jämställdhet? En sådan hållning kunde innebära problem, något som dryftades i en UHÄ-rapport från 1981:

En komplikation är att en genomförd yttre jämställdhet i dessa sammanhang inte nödvändigtvis garanterar en motsvarande inre jämställdhet. Om huvudmålet är att uppnå en inre jämställdhet inom högre utbildning och forskning bör således rekrytering och urval till dessa områden ske på grundval av individens intressen, attityder etc utan hänsyn till den yttre jämställdheten, dvs oberoende av individens biologiska kön.¹⁴⁰

Citatet väcker många frågor. Det antyder att en förverkligad jämställdhet i form av jämn könsrepresentation, det vill säga yttre jämställdhet, inte nödvändigtvis var tillfredställande ur jämställdhetssynpunkt. Här efterfrågades även en inre jämställdhet i form av genomslag för vissa forskningsintressen kopplade till könsliga erfarenheter. Enligt detta resonemang kunde inte en jämställd situation på universitet och högskolor konstateras förrän det bedrevs forskning på basis av erkända könsbestämda erfarenheter. Paradoxalt nog skulle enligt UHÄ den typ av inre

¹³⁹ UHÄ-rapport 1979:16, s. 11 [understrykningar i original].

¹⁴⁰ *Kvinnor och män i högre utbildning: Trender och tendenser*, UHÄ-rapport 1981:20, s. 111 [understrykning i original].

jämställdhet som rapporten diskuterar teoretiskt kunna innebära att en mycket homogen uppsättning forskare skulle kunna motsvara kravet på inre jämställdhet. Samma utredning beskriver frågans komplexitet genom att hänvisa till en annan rapport i vilken det framgår följande:

Denna utredning antyder att en större andel kvinnliga forskare inte är en absolut garanti för att detta kvinnliga perspektiv ges större utrymme, men också att målet delvis kan nås om man inom forskningen uppmuntrar Feminina män.¹⁴¹

Enligt rapporten skulle alltså den inre jämställdheten kunna realiseras med hjälp av feminina män, en idé som dock lyser med sin frånvaro i de dokument som Forum lämnat efter sig. I en av Forum författad rapport om jämställdheten vid Stockholms universitet 1981 skriver man om just denna konflikt mellan numerär och innehållslig jämställdhet:

Det är ju faktiskt inte mer än rätt, d v s det är helt enkelt rättvist. Rättvisesynen för dessutom med sig ett ganska enkelt sätt att ”mäta” jämställdheten. För universitetets del t ex, blir ambitionen enligt detta, att hälften av alla personer i forskarutbildningen, inom lärarkåren, bland forskare och inom beslutande organ, ska vara kvinnor. Liksom att hälften av sekreterarna, städarna, kanslisterna och telefonisterna förstås ska vara män.¹⁴²

Här markerade Forum frågans rättvisedimension. Det var helt enkelt orättvist att könsfördelningen var så pass ojämn som den var. Emellertid ansåg även Forum att eventuell jämn könsnumerär i framtiden inte skulle innebära att jämställdheten var uppnådd, eftersom även den inre jämställdheten var en väsentlig aspekt av problematiken. Jämn fördelning av positioner skulle inte automatiskt leda till att ”kvinnornas erfarenheter, kunskaper och sätt att se på världen bleve lika giltiga och värdefulla som

¹⁴¹ UHÄ-rapport 1981:20, s. 111 [versal i original].

¹⁴² ”Jämställdheten inom forskarutbildning och forskning – en beskrivning av läget vid Stockholms universitet 1981”, Forum Sthlm, s. 13, (F2:1) FFFS, GUB [understrykning i original].

männens”.¹⁴³ Något som var nödvändigt om målet skulle uppnås. Forums hållning var här dubbel. Frågans rättvisedimension uppmärksammades som en faktor, men samtidigt anammades mer kvalitativa argument om förnekad och tillbakatryckt kvinnlighet som exempelvis Rita Liljeström påtalade i den UKÄ-rapport som nämndes inledningsvis.

I ett remissyttrande från Forum i Uppsala angående UHÄ:s slutrapport framträder förutom positiva omdömen om vikten av bättre rekrytering, förbättrad jämställdhet med mera, också belysande föreställningar om kvinnor och män:

Det råder idag stor obalans inom forskning till de manliga perspektivens fördel. Vi bedömer det som en oerhört viktig uppgift att kvinnoperspektiv kommer in i den teknologiska forskningen. Vi lever i ett högteknologiskt samhälle med maskiner, datorer och kärnkraftverk. Denna mekanisering av tillvaron upplevs som mycket skrämmande av många kvinnor.¹⁴⁴

För det första bör man rent språkligt notera att manliga perspektiv här ställs mot kvinnoperspektiv och inte mot sin språkliga motsvarighet kvinnliga perspektiv. Detta är bara ett bland många exempel där kvinnoperspektiv och kvinnliga perspektiv användes synonymt. För det andra, huruvida många kvinnor på 1970-talet verkligen var skrämda av den tekniska utvecklingen är en separat fråga. Vad citatet framför allt blottlägger är mäns och kvinnors olika världar, att mäns i det närmaste inneboende manlighet hade resulterat i en högteknologisk värld som kvinnor per definition inte kände sig hemma i. Uttrycket inre jämställdhet fungerade därför inte sällan som ett verktyg för att operationalisera betydelsen av dessa skilda kvinnliga och manliga erfarenheter.

I den ovannämnda slutrapporten *Jämställdhetsforskning: Förslag från UHÄ:s arbetsgrupp för jämställdhetsforskning*, vars titel skvallrar om lösningen på universitetens jämställdhetsproblematik, föreslogs just ökade satsningar på jämställdhetsforskning, något som i sig kunde öka antalet kvinnliga forskare. Speciella tjänster i jämställdhetsforskning kunde vara en möjlighet:

¹⁴³ ”Jämställdheten inom forskarutbildning och forskning – en beskrivning av läget vid Stockholms universitet 1981”, Forum Sthlm, s. 14, (F2:1) FFFS, GUB.

¹⁴⁴ ”Remissvar på UHÄ:s rapport Jämställdhetsforskning 1979:16”, odat., s. 2, (F3:4) FFFS, GUB.

En åtgärd som både stärker inriktningen mot jämställdhetsforskning och samtidigt kan bidra till ökad rekrytering av kvinnliga forskare är inrättandet av särskilda tjänster i jämställdhets- eller kvinnoforskning.¹⁴⁵

Utöver särskilda tjänster föreslog UHÄ bland annat reserverade utbildningsbidrag för underrepresenterat kön i forskarutbildningen, ett centralt sekretariat för jämställdhetsforskning och fortsatt stöd till de olika forumorganisationerna, med mera. Till detta tillade man: ”Vi anser det angeläget att man därutöver i all forskning särskilt beaktar kvinnoaspekten. Detta bör vara den naturliga ordningen och avvikelser därifrån bör motiveras.”¹⁴⁶ Detta var ett förslag som den kvinnohistoriska pionjären Gunnar Qvist, för övrigt ledamot i UHÄ:s jämställdhetsgrupp, hade drivit. I varje fall ifråga om undervisning.¹⁴⁷

Diskussionen om själva begreppet jämställdhetsforskning återopades även i slutbetänkandet. Vissa beförde att benämningen jämställdhetsforskning skulle bli alltför inkluderande, det vill säga att jämställdhet som begrepp riskerade att inbegripa ”raser” och ”sociala grupper”.¹⁴⁸ Man skulle kanske kunna betrakta reaktionen som en mycket tidig kritik mot de intersektionella ansatser som senare skulle bli vanliga i den könsteoretiska forskningen. Slutsatsen blev som nämndes ovan att jämställdhetsforskning som benämning skulle anammas av praktiska skäl.¹⁴⁹

1970-talets diskussion om inre jämställdhet bottnade i idén om könen olik livserfarenheter och följaktligen de olika frågor som dessa livserfarenheter gav upphov till. På grund av den sneda könsfördelningen inom forskningen hade därmed en mängd viktiga frågor dittills aldrig ställts. Den tidigare nämnda litteraturvetaren Karin Westman Berg ställde frågan

¹⁴⁵ UHÄ-rapport 1979:16, s. 55.

¹⁴⁶ UHÄ-rapport 1979:16, s. 57. Faktum är att motsvarande uppmaning har levt vidare i olika former fram till våra dagar. I den senaste forskningsproposition anges att det som nu kallas köns- och genusperspektiv enligt regeringen ska integreras i den forskning som exempelvis Vetenskapsrådet finansierar, när som man uttrycker det ”så är relevant”. Utöver behovet av jämn könsrepresentation och lika villkor hävdas att ”ett köns- och genusperspektiv [behöver] integreras i forskningens innehåll för att stimulera framväxten av den bästa forskningen”. Se *Kunskap i samverkan – för samballets utmaningar och stärkt konkurrenskraft*, Prop. 2016/17:50, s. 79f.

¹⁴⁷ Jakob Winther Forsbäck, ”Gunnar Qvist och jämställdheten: Historia som politik”, i Maria Sjöberg (red.), *Personligt talat: Biografiska perspektiv i humaniora*, Göteborg 2014, s. 95.

¹⁴⁸ UHÄ-rapport 1979:16, s. 14.

¹⁴⁹ UHÄ-rapport 1979:16, s. 16. Se även Alnebratt 2009, s. 82.

på sin spets genom att postulera den nya kvinnoforskningens potentiellt omvälvande implikationer. Hon ville inte se ”en debatt, där vi måste förklara och försvara kvinnoforskningens existens – utan där våra kolleger måste försvara varför de inte ännu börjat med kvinnoforskning”.¹⁵⁰

Politiska frågor, vetenskapliga svar

Det tycks vara ett historiskt faktum att akademisk pluralism (längs alla möjliga axlar) i någon mån genererar pluralism inom det batteri av forskningsfrågor som ställs. Inte minst visar universitetens expansion från 1960-talet och framåt hur nya grupper av människor ställt nya frågor. Kopplingen mellan den så kallade nya kvinnorörelsen och den akademiska kvinnohistorieskrivningen är ett sådant tydligt exempel, även om utvecklingen i många delar var inomvetenskaplig.¹⁵¹ Den brittiska historikern Sheila Rowbotham konstaterar exempelvis att kvinnorörelsen lyfte frågor vars svar hon sökte i historien. Rowbotham inleder sin klassiska bok *Hidden from History* (1973) med att uttryckligen slå fast: ”This book comes very directly from a political movement.”¹⁵² Politiseringen av 1970-talets kvinnoforskning handlar förvisso om att frågan lyftes till en politisk nivå. Perspektivet kom successivt att institutionaliseras, tjänster tillsätts, utredningar initieras och medel beviljas. Men den politiska dimensionen fanns som tidigare nämnts också på gräsrotsnivån i form av viljan till och kampen för förändring, både samhällelig och akademisk. I det här fallet specifikt könsmissig sådan.

Det tidiga 1980-talets anglosaxiska kvinnohistoria hade ett komplicerat förhållande till feminism. Den kompensatoriska kvinnohistorieskrivningen som främst inriktats på att synliggöra kvinnor i historien och samhället var inte tillräcklig mot bakgrund av den alltmer raffinerade synen på könsstrukturernas och könsföreställningarnas inverkan på historiska processer.

¹⁵⁰ Se *Kvinneaspekter i humanistisk forskning: Rapport fra en konferanse om kvinneaspekter i humanistisk forskning*, NAVF 1975, s. 31; Historikern Gunnar Qvist nyttjade distinktionen mellan formell och reell jämställdhet för att föreslå en övergripande frågeställning för forskningen: Varför, skriver Qvist, ”har faktisk jämställdhet mellan könen inte uppnåtts i de västerländska industrisamhällena trots raden av jämlikhetsreformer och mängden av jämlikhetsparoller inom politiska, fackliga och ideella organisationer?”. Se UHÄ-rapport 1978:22, s. 9.

¹⁵¹ Nyström 2015.

¹⁵² Sheila Rowbotham, *Hidden from History*, London 1973, s. ix.

Historikern Anna Davin försökte vid tiden, enligt historikern Johanna Alberti, artikulera skillnaden mellan kvinnohistoria och feministisk historia. Det gjorde hon genom att peka på att den förra bestämdes av forskningsobjektet kvinnor, medan det sistnämnda ”[s]tart consciously with the experience and recognition of women’s oppression in their own society, and the desire to end it...”.¹⁵³ Alberti diskuterar vidare historikern Patricia Hildens tankar om den då växande kvinnohistorieskrivningen:

Patricia Hilden had linked the surge in women’s history to the understanding of modern feminists that “successful politics in the present must grow out of an historical analysis”, and she wanted feminist historians to “strike a balance between present politics and a commitment to history”.¹⁵⁴

Feministiska historiker behövde balansera politiska ambitioner med hängivenhet åt det historiska värvet. Kravet på balans mellan politiska och vetenskapliga målsättningar förutsätter ett tänkt scenario där det ena blir viktigare än det andra, vilket man får anta, skulle försvaga den nedtonade dimensionen. Joan Scotts syn på saken var som tidigare nämnts tydlig. Feministisk politik och akademiska studier av kön/genus utgjorde delar av samma politiska projekt: att konfrontera och förändra rådande makt-diskrepenser.¹⁵⁵

Men att förändra maktstrukturer kräver breda syntesliknande analyser av just strukturer, inom vilka det inte bara finns individer, utan också grupper, mot eller för vilka politikens reformer kan utformas. Den omständigheten krävde en väg ut ur det återkommande dilemmat om gruppkonstruktionernas konserverande, reproducerande och stereotypiserande karaktär. Till detta ska läggas att den politiska intentionens dilemma inte enbart handlade om antaganden om en hierarki i vilken feministiska politiska målsättningar trumfades eller styrde den historiska analysen, utan även om anakronismer. Alberti noterar hur historikern Gisela Bock

¹⁵³ Citerad i Alberti 2002, s. 70.

¹⁵⁴ Alberti 2002, s. 70.

¹⁵⁵ Scott 1988, s. 6.

acknowledge that women’s history was “influenced by feminist experience and thought, often by the desire to contribute to social change”. But she added that such motivation could also be “a weakness, namely when today’s ideas and values are simply projected back into the past, as an anachronism”.¹⁵⁶

Citatet illustrerar att eventuella anakronistiska tolkningar kunde utgöra ett problem i historievetenskapliga termer. Det vill säga att ett alltför stort fokus på att skriva historien baklänges är ett potentiellt problem för en historieskrivning som strävar efter det motsatta, men är i sig inte ett problem för en feminism vars mål är förändring i nuet och framtiden.

Härvidlag delar den kvinnoemancipatoriska forskningen mycket av de vänsterpolitiska forskningssammanhang som brukar tillskrivas det radikala 1970-talet. Exempelvis påbörjade den namnkunnige ekonomen Klas Eklund sina nationalekonomiska studier i början av 1970-talet för att anskaffa kunskap om kapitalismen i syfte att störta den.¹⁵⁷ Ett av sannolikt hundratals exempel, som även inbegrep en omvänd ordning, det vill säga att akademiker ”proletariserade” sig och lämnade akademien för att bli arbetare.¹⁵⁸ Vänsterengagemanget tog även historievetenskapliga uttryck.¹⁵⁹ Kampen mellan klass och kön inom vänstern fick akademiska motsvarigheter. Utmaningen för den könsrelaterade kampen var att den behövde hantera både det forskningsmässiga underskottet och de könsrelaterade organisatoriska och samhällseliga orättvisorna, samt dess utfall i en alljämt mansdominerad akademi.

Forums dubbla syften speglade just dessa två dimensioner. Å ena sidan kampen mot kvinnoförtryck och patriarkat, å andra sidan kampen för en förnyelse av forskningspraktiken genom utvecklingen av kvinnoforskningen.

¹⁵⁶ Alberti 2002, s. 92.

¹⁵⁷ David Brolin, *Ompriövningar: Svenska vänsterintellektuella i skiftet från 70-tal till 80-tal*, Lund 2015, s. 193.

¹⁵⁸ Torbjörn Tännsjö, *Vänsterdocenten*, Lidingö 2017, s. 100.

¹⁵⁹ Arkivet för folkets historia, *Meddelanden*, April 1973, s. 4; Janken Myrdal, ”Arkivet för Folkets historia 10 år”, *Folkets historia* 1980/1, s. 6.

Forum bildas

Samtidigt som UHÄ under 1978/79 avslutade rapportserien om jämställdheten inom akademien etablerades Forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning vid fem av Sveriges då sex universitet. Det skulle dröja ytterligare några år innan Forum etablerades vid det nya universitetet i Linköping. Engagemanget kom underifrån och lokalt. Det myndighetsbeslut som blev helt avgörande för kvinnoforskningens organisatoriska etablering och senare utveckling var UHÄ:s tilldelning av ”medel för jämställdhetsforskning” i maj 1978.¹⁶⁰ Dessa medel kom att utgöra en grundplåt för Forums existens. Nu handlade det inte om några stora summor, 95 000 kr till exempelvis Forum i Lund. Siffran motsvarar cirka 380 000 kr i dagens penningvärde/kpi. Med dessa resurser kunde ett nätverk formuleras, även om en stor del av arbetet utfördes på ideell basis. Förutom de personliga tjänster som historikern Gunnar Qvist och litteraturvetaren Karin Westman Berg innehade utgjorde dessa medel en ekonomisk bas för kvinnoforskningen i allmänhet och för Forum i synnerhet. Med detta första steg konkretiserades också grunderna för institutionaliseringen av kvinnoforskningen och jämställdhetsarbetet i akademien. Dessa två frågor hade under föregående år behandlats simultant, en typ av ordning som blev förhärskande under många år.

För organisationen i Göteborg fastslogs stadgarna för ”Forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning” den 18 december 1978. Föreningens målsättningar var:

- att stimulera och sprida kvinnoforskning.
- att bevaka kvinnliga forskares fackliga rättigheter och arbetsvillkor.
- att kartlägga kvinnliga forskares sociala villkor.
- att uppmuntra och stödja kvinnliga forskare genom att organisera olika former av stödgrupper såsom studiegrupper, basgrupper m.m.
- att verka för spridning av kvinnoaspekter i undervisning och kurslitteratur.

¹⁶⁰Fördelning av medel för jämställdhetsforskning”, UHÄ, 1978-05-25, (F3:6) FFFS, GUB.

- att verka för utveckling av en feministisk teoribildning på tvärvetenskaplig grundval.
- att stödja en kritiskt engagerad kvinnoforskning be driven i nära anslutning till kvinnors verklighet.¹⁶¹

Punkterna understryker den dubbla målsättning som karakteriserade verksamheten, nämligen utveckling av kvinnoforskning och kvinnofackligt arbete. En grovsortering ger vid handen att punkterna två, tre och fyra tydligast svarar mot den sistnämnda målsättningen. Det var en indelning som skulle visa sig svår att upprätthålla, av både praktiska och teoretiska skäl.

Vad gällde medlemskap stipulerade stadgarna följande: ”Medlemskap i Forum är öppet för alla kvinnor verksamma inom forskning och undervisning vid högskolorna i Göteborg. Övriga kan av stormötet beviljas intresentskap (utan rösträtt på stormötet och årsmötet).”¹⁶² Det dubbla syftet var inte okomplicerat. Vid ett stormöte i april 1979 var en av diskussionspunkterna ”spänningen mellan de två syftena för Forum”.¹⁶³ Dessvärre finns någon sådan diskussion inte bevarad i det efterlämnade källmaterialet.

För Forum Stockholms del startade verksamheten den 28 november 1978. Då hölls ett stormöte med drygt hundra kvinnliga forskare i syfte att sondera terrängen inför etableringen av en Forum- eller Centrumorganisation i Stockholm. På mötet diskuterades allt från akademins manliga dominans och kvinnliga forskares dåliga självförtroende, till finansiering av forskningsresor för medföljande barn.¹⁶⁴ Mötet var endast sonderande och därför fanns det utrymme för olika förslag; några menade att Centrum (som man då kallade det) främst skulle stödja kvinnliga forskare och i andra hand ägna sig åt kvinnoforskningsfrämjande frågor. Man förordade ”Stöd och tröstgrupper”, ”Tvärvetenskapliga kontakter”, ”Talträning” med mera.¹⁶⁵ Någon utropade: ”Alla ämnen berörs av

¹⁶¹ ”Stadgar för Forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning. Antagna vid årsmötet 18.12.1978”, Forum Gbg, s. 1, (A1:1) GUIG, GUA.

¹⁶² ”Stadgar för Forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning. Antagna vid årsmötet 18.12.1978”, Forum Gbg, s. 1, (A1:1) GUIG, GUA.

¹⁶³ ”Protokoll från stormötet den 26 april 1979 i Kvinnohuset”, Forum, Göteborg, s. 1, (F3:2) GUIG, GUA.

¹⁶⁴ ”Protokoll från stormöte med kvinnliga forskare i Stockholm tisdagen den 28 nov 1978”, Forum Sthlm, s. 1f, (B2:3), FFFS, GUB.

¹⁶⁵ ”Protokoll från stormöte med kvinnliga forskare i Stockholm tisdagen den 28 nov 1978”, Forum Sthlm, s. 3, (B2:3) FFFS, GUB.

kvinnor. Vi ska vända upp och ned på hela samhället, varken mer eller mindre!”¹⁶⁶ Man enades dels om att hålla ytterligare ett stormöte, dels om att arbeta vidare utifrån några ”visioner”, vilka var:

- stöd- och tröstgrupper (medvetandehöjande)
- s.k. brandkårsuttryckningsgrupp för att bistå någon vid klara fall av diskriminering o dyl.
- arbetsgrupper för att bevaka vår ställning vid universitetet
- ordna seminarier för diskussioner om t ex: en manlig teori- bildning, finns den? Eller, om kvinnligt språk eller för att diskutera sin forskning mer opretentiöst.
- Att C blir en facklig intresseorganisation.¹⁶⁷

Så här i sin linda, och mot bakgrund av punkterna ovan, framstod Forum som en i hög grad facklig förening som skulle kämpa mot diskriminering och manssamhällets konsekvenser i akademien.

I Lund hade man redan i mars samma år kommit igång och tydligt angett organisationens två övergripande syften:

- Bevaka de kvinnliga forskarnas intressen, främja och underlätta fortsatt rekrytering av kvinnor till olika utbildningslinjer, forskningsuppgifter, tjänster och uppdrag inom universitetets styrande organ
- Främja kvinnoforskningen bl a för att bättre kunna förstå kvinnornas villkor idag, för att korrigera mansdominerad teoribildning inom olika områden och för att ta fram mönster och identifikationsobjekt för kvinnor.¹⁶⁸

Det initiala arbetet skulle fokusera på kartläggning av könsfördelningen bland studenter, forskare och annan personal på Lunds universitet. Men återigen, Forums övergripande syfte var tudelat, där det direkt kvinno-

¹⁶⁶ ”Protokoll från stormöte med kvinnliga forskare i Stockholm tisdagen den 28 nov 1978”, Forum Sthlm, s. 4, (B2:3) FFFS, GUB.

¹⁶⁷ ”Protokoll från stormöte med kvinnliga forskare i Stockholm tisdagen den 28 nov 1978”, Forum Sthlm, s. 5, (B2:3), FFFS, GUB.

¹⁶⁸ ”Informations- och diskussionsmöte [...]”, Forum Lund, 1979-03-16, s. 1, (F3:1) FFFS, GUB.

fackliga arbetet kombinerades med den kvinnovetenskapliga analysen av ”kvinnornas villkor”. Målet var, enligt en rapport från Forum i Lund, att

Förutom att anordna debatter, seminarier och stimulera till forskningsprojekt om kvinnors situation hoppas vi att Centrum i framtiden, när vi fått lokal och tjänst, ska fungera som en kontaktcentral för kvinnliga forskare i Sverige och utomlands för såväl frågor om pågående och avslutad kvinnoforskning som ”kvinno-forskar-fackliga frågor”.¹⁶⁹

I Uppsala hade Centrum/Forum bildats den 25 maj 1978, under liknande omständigheter.¹⁷⁰

För Forum Stockholms del organiserades uppstartsverksamheten 1979 genom olika arbetsgrupper. Dessa skulle ansvara för exempelvis fackligt arbete, föreläsningar med mera. Bland andra fanns en grupp som hette ”Arbetsgruppen för invandrarforskning”. Gruppens syfte var, förutom att samla tvärvetenskaplig forskning ”kring invandrarfrågor”, framför allt att studera invandrarkvinnors situation. Man utarbetade två riktlinjer som skulle styra arbetet; dels ”invandrarkvinnornas utbildningsbehov och integrering i svenska samhället”, dels ”behovet av ett tvärvetenskapligt paket i invandrarkunskap riktat till svenskarna”.¹⁷¹ För den första punkten skulle ett utbildningsprogram utformas:

Programmet syftar till att göra invandrarkvinnan medveten om sin situation och sina möjligheter, så att hon sedan själv skall kunna aktivt medverka i den omställningsprocess hennes byte av vistelse-land innebär.¹⁷²

Exemplet visar att ett embryo till etnicitetskritiska perspektiv som långt senare skulle få fäste i humanistisk forskning redan vid Forums bildande utgjorde en del av arbetet. En tydlig tidsmarkör i citatet ovan är bruket av

¹⁶⁹ ”Kort rapport från Centrum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning i Lund”, Forum Lund, 1978-09-03, s. 2f, (F3:1) FFFS, GUB.

¹⁷⁰ ”Centrum för kvinnliga forskare och kvinnoforskare i Uppsala”, informationsblad 1979, Forum Uppsala, (F3:4) FFFS, GUB.

¹⁷¹ ”Arbetsgruppen för invandrarforskning”, Forum Sthlm, s. 1, (B2:3) FFFS, GUB.

¹⁷² ”Arbetsgruppen för invandrarforskning”, Forum Sthlm, s. 1, (B2:3) FFFS, GUB.

uttryck som ”invandrarkvinnan”, i bestämd form singularis. Men frågan är i vilken utsträckning ett sådant språkbruk korresponderar med reella uppfattningar om invandrarkvinnors homogenitet. Historikern Elisabeth Elgán konstaterar exempelvis att den feministiska organisationen Grupp 8 genomgående använde begreppet kvinnan i singularis, trots medvetenhet och respekt för olika kvinnors skilda livsvillkor och erfarenheter.¹⁷³ Emellertid får den här typen av språkbruk vissa typer av konsekvenser oaktat intentioner eller bakomliggande uppfattningar. Vi får anledning att återkomma till det.

En annan arbetsgrupp, som förvisso strax föll i glömska, hette ”Alternativt samhälle”. Gruppen skulle försöka mejsla ut just alternativa samhällsmodeller, inte bara i utopisk, utan också i rent politisk mening. Gruppen skulle arbeta med konkreta policyreformer i syfte att uppnå normativa mål om hur samhället borde se ut och organiseras. Detta skulle bland annat ske genom att Forum skulle ”knyta kontakter med och stödja rörelsen Kvinnokamp för fred och frihet m fl grupper inriktade på miljö, ekologi, energifrågor och alternativ produktion”.¹⁷⁴ Det kan i förbigående framstå som en bisak, men gruppen vittnar, trots att den aldrig riktigt kom igång, om existensen av en viss intellektuell akademisk miljö i vilken det direkta politiska arbetet var en integrerad del av samtalsordningen och av den övergripande intentionen. Här suddades gränserna mellan konkret politik och akademi ut. Det politiska kom i det här exemplet utan tvekan underifrån, det var inte fråga om politisering från ovan.

Jag menar att man kan förstå dylika exempel på åtminstone två olika sätt. Å ena sidan kan de politiska dimensionerna ses som uttryck för kvinnoforskningens generella vetenskapskritik, enligt vilken man som en del av emancipatoriska anspråk utmanade och ifrågasatte den gängse forskningens sannings- och objektivitetsanspråk. Å andra sidan kan man betrakta inbegripandet av politiska normativa frågor som en följdriktig del av det moderna rationella paradigmet, enligt vilket de stora (framstegs)-berättelserna faktiskt gav politisk vägledning.¹⁷⁵ Kanske kan de förändringsintentioner och forskningsanknutna politiska aktiviteter som Forum

¹⁷³ Elgán 2015, s. 19.

¹⁷⁴ ”Kort presentation av arbetsgruppen”, Forum Sthlm, (B2:3) FFFS, GUB.

¹⁷⁵ Petterson 2003, s. 203.

uppvisade betraktas som en följdriktig applicering av ett modernt rationellt paradig i upplysningens anda.

Ytterligare en gruppering var ”Arbetsgruppen för fackliga frågor”.¹⁷⁶ De fackliga frågorna handlade om kvinnliga forskares situation, men gruppen skulle också arbeta med stöd och tröst. En tydlig tidsspegel var frågan om medvetandehöjning. Deltagarna i gruppen efterfrågade just medvetandehöjning vad gällde arbetssituationen på universitetet. Den gick ut på ”att alla i gruppen lägger fram sina erfarenheter och målsättningen är att nå en större förståelse för sig själv som människa och kvinna, samt att lära känna igen förtryck”.¹⁷⁷ Fenomenet medvetandehöjning hade sitt ursprung i 1960-talets andra feministiska våg och fungerade bland annat som kunskapsproduktion genom utbyte av de erfarenheter individer ur förtryckta grupper kunde förmedla till varandra. Verksamhetens koppling till kvinnorörelsen i stort var tydlig. Även i Göteborg bildade Forum så kallade ”basgrupper” efter ”kvin-norörelsemodell”, inspirerade av material från de danska rödstrumporna, vars syfte var att utkristallisera och resonera kring gemensamma erfarenheter.¹⁷⁸

Likaså dryftades frågor om kvinnliga forskares problem att förena familj och forskning. Man diskuterade även om huruvida krav på kvotering av tjänster var en framkomlig väg, men uppfattningarna var delade. Överlag uppvisar just den här gruppens protokoll en ganska försiktig inställning. Exempelvis skriver man: ”Ska man jobba med attitydförändringar som sådana för att försöka få en större balans mellan män och kvinnor på arbetsmarknaden.”¹⁷⁹ Detta i kombination med att det inte fanns konsensus kring frågan om kvotering, avslöjar en varsam hållning, trots de långtgående ambitionerna. En deltagare poängterade till och med att det var viktigt hur gruppen förde sig ”så att vi inte uppväcker motreaktioner och rädsla hos våra manliga forskningsbröder”.¹⁸⁰ Kanske vittnar dylika uppfattningar om

¹⁷⁶ ”Minnesanteckningar fört vid första sammanträffande (sic) för arbetsgruppen halv-fackliga frågor/stöd och tröst de 30/1/79”, Forum Sthlm, (B2:4) FFFS, GUB.

¹⁷⁷ ”Minnesanteckningar fört vid första sammanträffande (sic) för arbetsgruppen halv-fackliga frågor/stöd och tröst de 30/1/79”, Forum Sthlm, s.1, (B2:4) FFFS, GUB.

¹⁷⁸ ”Verksamhetsberättelse för Forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning i Göteborg 1978/79”, Forum Sthlm, s. 7, (F3:2) FFFS, GUB.

¹⁷⁹ ”Protokollsanteckningar förda vid andra sammankomsten, gruppen för halv-fackliga frågor, 1979-02-13”, Forum Sthlm, s.1, (B2:4) FFFS, GUB.

¹⁸⁰ ”Protokollsanteckningar förda vid andra sammankomsten, gruppen för halv-fackliga frågor, 1979-02-13”, Forum Sthlm, s. 2, (B2:4) FFFS, GUB.

att de engagerade kvinnorna upplevde att man trots den principiellt hårda kritiken mot manssamhällets konsekvenser, var tvungna att anpassa både språkbruk och engagemang efter akademins normer och kultur.

Hur arbetsgrupperna i realiteten kom att arbeta framgent är otydligt. Vissa tycks ha upplösts, medan andra kom att inbegripas i den gängse verksamheten. Icke desto mindre berättar ambitionen något om det tidiga engagemanget. Ambitionen var att kombinera olika kamper under samma paraply. Vissa aktiviteter var mer praktiskt inriktade, till exempel nätverksbyggande med anslagsgivande organ och facklig stöttande verksamhet. Andra verksamheter var istället mer teoretiska i så motto att strategins två ben var ett genomtänkt tillvägagångssätt för att försöka integrera kvinnoperspektiv i traditionell forskning, samtidigt som ett nytt separat fält skulle mejslas ut.¹⁸¹

Forum i Lund kunde 1981 konstatera att de forskningsfrämjande aktiviteterna tagit överhanden, till nackdel för det kvinnofackliga arbetet, som därför återigen skulle prioriteras.¹⁸² En dylik notis vittnar i all sin korthet om flera olika omständigheter. Att Forum initialt hade fokuserat på det forskningsfrämjande arbetet ger vid handen att kunskapsfrågan på många sätt var det man som akademiker egentligen ville ägna sig åt. Det kvinnofackliga arbetet mot diskriminering och andra konsekvenser av ett ojämnt samhälle bör förstås som ett nödvändigt ont. Det vittnar också om att många av de drivande individerna under Forums formativa år var kvinnoforskare snarare än kvinnliga forskare i traditionella ämnen. För de kvinnliga forskare som ägnade sig åt ämnen med svagare inomvetenskaplig koppling till könsteoretiska frågor, handlade medlemskap i Forum främst om kvinnofackliga aspekter.

Under de formativa åren upplevde Forum motstånd, ibland kombinerat med misstänksamhet gentemot Forums verksamhet i allmänhet och mot kvinnoforskningen i synnerhet.¹⁸³ I det efterlämnade materialet lämnas dessvärre inga konkreta uppgifter om vilka uttryck motståndet explicit tog. Klart är att organisationens engagemang utmanade både rådande idéer om vetenskaplig verksamhet och på vilka grunder kollektiv kamp skulle föras. Forums fackliga verksamhet satte per definition kön före klass, vilket i sig utmanade förhärskande idéer om just fackligt arbete.

¹⁸¹ Se även Manns 2006.

¹⁸² "Forums inriktning det kommande året", odat., 1981, Forum Lund, (F3:1) FFFS, GUB.

¹⁸³ "Kungälvsmötet den 8-10 maj 1981", s. 36, (F3:8) FFFS, GUB.

Kritik och ifrågasättanden kunde också komma från mer oväntade håll. Inför etableringen av Forum i Lund kontaktade Forum Birgitta Odén, då Sveriges enda kvinnliga professor i historia, för att få råd och tips. I ett brev till Forum listar Odén olika handlingsalternativ som var beroende av vilka problem Forum ansåg föreligga. I brevet framgår inte vad Odén själv ansåg om universitetsvärldens jämställdhetsproblem; hon formulerade enbart strategier baserade på potentiella problemformuleringar. Hennes avslutande ord är dock intressanta och kanske symtomatiska för kritiken mot denna och angränsande sociala kamper, nämligen prioriteringsordningen.

Till slut vill jag emellertid citera vad jag skrev [...] 1975 – under FN:s kvinnoår ”...att de stora kvinnoproblemen idag trots allt inte gäller kampen för jämställdhet i fråga om statens toptjänster. De gäller i vår egen kulturmiljö de underprivilegierade kvinnogrupperna: unga och ensamma mödrar med förvärvsarbete, kvinnliga skiftarbetare i låglöneyrkena och äldre kvinnor i de språkliga minoriteterna. Men de gäller först och främst de väldiga helt utbildade kvinnoskarorna i u-länderna [...] vi kvinnor [borde] under kvinnoåret snarare ställa oss frågan, hur vi prioriterar våra engagemang än hur vi gör bruk av våra rättigheter.¹⁸⁴

Odén var inte direkt kritisk till Forums målsättningar per se, men kunde inte avhålla sig ifrån att implicit ifrågasätta Forums prioriteringar givet tillståndet i den stora världen, samt det faktum att lika rättigheter i juridisk mening numera var en realitet i Sverige. Samhällets toptjänster var inte rätt kvinnopolitiska målsättning. Här kan man skönja en aspekt som tycks återkomma i debatter om diverse aktivism och engagemang; att andra problem än de för tillfället aktuella är viktigare, större och mer angelägna.¹⁸⁵

¹⁸⁴ ”Förslag till handlingsprogram”, Birgitta Odén, odat, s. 3f, (F3:1) FFFS,GUB.

¹⁸⁵ För en diskussion om etablerade resursstarka kvinnor och så kallad ”queen bee”- mentalitet, Se Londa Schiebinger, *Has Feminism Changed Science?*, Cambridge 2001, s. 9.

Det kvinnliga kvinnoperspektivet

Undersökningsperioden uppvisar en mängd olika begrepp och benämningar; kvinnoforskning, kvinnliga perspektiv, kvinnoforskare, kvinnoperspektiv, jämställdhetsforskning, könsperspektiv, genusperspektiv och feministiskt perspektiv. Och att så många olika uttryck har använts genom åren skapar svårigheter för forskare att benämna undersökningsområdet samtidigt som samma forskningsobjekt uppvisar ambivalens och stor variation. Andra forskare har valt att klumpa ihop de olika benämningarna. Genusvetaren Mia Liinason använder exempelvis uttrycket WGFS (Women Gender Feminist Studies).¹⁸⁶ Trots den uppenbart praktiska nyttan kan en sådan begreppsanvändning dölja att de olika begreppen uppkommit och använts i olika historiska sammanhang och av olika anledningar. Inte minst utgör begreppsfloran olika tidsmarkörer som är intressanta ur ett historiskt perspektiv.

Forums arkivmaterial belyser försöken att slå fast definitioner av olika begrepp och uttryck. Det skedde bland annat genom den statsfeministiska interaktionen mellan Forum och beslutsfattare. En sådan aktivitet var argumentation och diskussion kring olika utredningar. I dylika texter återfinns argumentation och språkbruk som kan kasta ljus över inställningar till ett flertal frågor, exempelvis vad det nya kvinnoperspektivet kunde tänkas vara, kvalitet och kvantitet, inre och yttre jämställdhet, relationen mellan grupprelaterade erfarenheter och jämställdhetsproblematik, med mera. I ett remissvar från 1981 tillstyrkte Göteborgsforum den aktuella utredningens fokus på forskningens kvalitet snarare än kvantitet:

Det är i denna anda vi väljer att tolka begreppet ”kvinnlig begåvningsreserv”. Dvs att samhället och forskningen behöver de unika erfarenheter och kunskaper kvinnor genom könsmässig arbetsfördelning förvärvat.¹⁸⁷

Vidare anges att förutom de generella rättviseskäl som förelåg för ökad rekrytering av kvinnor, borde idén om annorlunda forskning få genomslag:

¹⁸⁶ Se Liinason, 2011.

¹⁸⁷ ”Remissyttrande över betänkandet Forskningens framtid [...] SOU 1981:29”, Forum Gbg, s. 1, (F4a:3) GUIG, GUA.

”Vi ansluter oss till vad som kommer till uttryck i UHÄ-rapport 1979:16 om Jämställdhetsforskning, där man talar om en annorlunda forskning.”¹⁸⁸ Här kan man skönja argumentstyper som är viktiga för att förstå dåtidens tankegångar och argument. Rättviseargument ansågs inte tillräckliga. Istället framhölls just särkulturer, idén om två olika sfärer, en kvinnlig och en manlig, där den senare utgjorde normen varför ett kvinnligt perspektiv ansågs vara ett nödvändigt verktyg för både forskning och kvinnofrigörelse.

Här blev kopplingen mellan kvinnoforskningen och kvinnliga forskare tydlig men samtidigt komplicerad. I ett remissvar till utredningen *Om hälften vore kvinnor...*, (SOU 1983:4), skriver Forum i Göteborg bland annat att det de tror skulle gynna ”kvinnoforskningens nuvarande läge vore en större satsning på rekryterings- och meriteringstjänster för disputerade *kvinnoforskare*. Om *kvinnor* skall ha någon möjlighet att [...]”.¹⁸⁹ Här skymtar ett genomgående sätt att argumentera kring kvinnoforskare, kvinnliga perspektiv och kvinnor, det vill säga att koppla dem samman på ett sätt som skapar en naturlig brygga mellan idéer om annorlunda forskning och jämställdhet i form av jämn könsrepresentation. Artikuleringen av det kvinnliga perspektivet blev här ett slags produktion av det kvinnliga, på samma sätt som argumentation kring ”inre jämställdhet” också var det.¹⁹⁰ Hur uttryck som dessa förhandlades och argumenterades är en nyckel till en förståelse av forskningens förändring men just framför allt kopplingen mellan jämställdhetsambitioner och forskningsinriktningar inom det jag valt att kalla statsfeministisk interaktion.

Det fanns ingen enhetlig uppfattning i frågan om kvinnors annorlunda forskning. I vissa dokument framträder helhjärtat stöd för idén om annorlunda forskning som argument för ökad kvinnlig representation.¹⁹¹ Samtidigt fanns alltså undantag. I en skrivelse till utbildningsdepartementet 1981 listar Forum i Lund de olika argument som florerade för fler kvinnor i forskningen:

¹⁸⁸ ”Remissyttrande över betänkandet Forskningens framtid [...] SOU 1981:29”, Forum Gbg, s. 3, (F4a:3) GUIG, GUA. Detta åtföljs av ett längre citat av Gunnar Qvist, som satt med i utredningen (dock utan explicit hänvisning till honom), i vilket han diskuterar huruvida män och kvinnor kan tänkas tillhöra ”särkulturer” och att detta sannolikt påverkar vilka forskningsfrågor som ställs.

¹⁸⁹ ”Remissyttrande över betänkandet Forskningens framtid [...] SOU 1981:29”, Forum Gbg, s. 3, (F4a:3) GUIG, GUA [min kursivering].

¹⁹⁰ Inre jämställdhet innebär att ”man erkänner att skilda manliga och kvinnliga referensramar påverkar val av forskningsobjekt och metod och att man medvetet försöker komplettera den dominerande ”manliga” forskningen med en systematisk forskning ur ett kvinnligt perspektiv”. Se UHÄ-rapport 1979:16, s. 11.

¹⁹¹ Se t.ex. ”Remissyttrande över betänkandet ’Om hälften vore kvinnor ...’ SOU 1983:4”, Forum Göteborg 1983, s. 3, (F7:1) GUIG, GUA.

För det första har vi uppfattningen att kvinnorna är en outnyttjad ”begåvningsreserv”. Forskning kräver begåvning och om man kan aktivera denna begåvningsreserv, blir forskningen bättre – inte annorlunda – utan bättre med utgångspunkt i de normer och om bra och dålig forskning som redan gäller.¹⁹²

Vidare anfördes det övergripande rättviseargumentet, som likställdes med generella rättvisekrav av typen lika lön för lika arbete. Först därefter presenterades det enligt Forum viktigaste argumentet:

Det tredje argumentet utgår från att kvinnor som grupp har andra erfarenheter, andra värderingar, andra uppfattningar om världen och livet och kanske också en annan arbetsstil och att de därför skulle kunna tillföra något nytt och värdefullt, nya infallsvinklar, nya ämnesområden. Detta är Forums huvudargument för flera kvinnor i forskningen.¹⁹³

Trots markeringen att forskningen inte skulle bli annorlunda utan bättre, angav Forum att det var just de nya erfarenheterna som utgjorde huvudargumentet för fler kvinnliga forskare. Dessa andra erfarenheter torde rimligtvis få konsekvenser av något slag, annars vore de inte betydelsefulla. Vad betyder ”nytt” om inte just annorlunda i förhållande till rådande norm, rådande situation? Här kan man skönja en ambivalens som bör analyseras mot bakgrund av dels en meritokratisk och universalistisk norm, dels ståndpunktsteoretiska försanthållanden.¹⁹⁴ Ambivalensen uttrycks också i det avsteg man i det här fallet gjorde från den generella vetenskapskritik den nya kvinnoforskningen karaktäriserades av. I det citerade stycket hävdas att forskningen skulle bli bättre med utgångspunkt i rådande normer, samma normer som man annars betraktade som manliga till följd av universitetsvärldens historiska och närmast totala mansdominans.

¹⁹² ”Till Utbildningsdepartementet”, 1981-09-25, skrivning från Forum Lund, s. 1f, (F3:1) GUIG, GUA.

¹⁹³ ”Till Utbildningsdepartementet”, 1981-09-25, skrivning från Forum Lund, s. 2, (F3:1) GUIG, GUA.

¹⁹⁴ Se t.ex. Sandra Harding, ”Feminist Standpoint Epistemology”, i Muriel Lederman & Ingrid Bartsch (red.), *The Gender and Science Reader*, London 2001, s. 145.

Till detta bör fogas att uttrycken ”kvinnoperspektiv” och ”kvinnliga perspektiv” användes synonymt och till synes slumpartat.¹⁹⁵ Denna omständighet utgjorde en genomgående tendens under årens lopp. Det förstnämnda begreppet tycks konnotera kvinnor som undersökningsobjekt, medan det senare implicerar att själva perspektivet är kvinnligt. Utan några jämförelser i övrigt är det en semantisk skillnad mellan barnperspektiv och barnsliga perspektiv. Ett barnsligt, kvinnligt eller manligt perspektiv är på något ofrånkomligt sätt kopplat till det tänkande/forskande subjektet på ett sätt som barn-, mans- eller kvinnoperspektiv inte riktigt är, åtminstone vid en ytlig språklig analys.

Som tidigare nämnts finansierades forumorganisationerna under de första åren av projektmedel från Universitets- och högskoleämbetet. Vid ett utvärderingssammanträde i oktober 1982 mellan UHÄ och de olika fora, om UHÄ:s satsning på Forum, förslog byrådirektören Helena Streijffert att föreningarna skulle författa uppsatser om Forumverksamheten. Dessa skulle dels kunna fungera som underlag inför en kommande konferens om det fortsatta arbetet, dels utmana den då rådande negativa attityd som fanns kring kvinnoforskningen i universitetsvärlden.¹⁹⁶ Resultatet blev i ett par fall djuplodande och långa idéskrifter om Forums verksamhet och kvinnoperspektivets innehåll och status. Från att på våren 1979 kommunicerat en ganska oklar vision och inte minst en haltande organisation, hade forumorganisationerna några år senare utarbetat en tydlig verksamhet samt långa policy-dokument som slog fast organisationernas förtjänster och syften.

Uppsatserna är goda exempel på interaktionen mellan Forum och i det här fallet UHÄ, som alltså representerades av Streijffert. Själv drev hon en särartsbetonande linje i sina resonemang om kvinnoforskningens betydelse och kvinnliga akademikers villkor. Hon gjorde det som representant för UHÄ, samtidigt som hon hade varit med och byggt upp Forum i Göteborg. Streijffert framhöll bland annat ”kvinnokultur” som en viktig aspekt av den kvinnovetenskapliga verksamheten, och den process som hon nu arbetade med som tjänsteman.

¹⁹⁵ Se t.ex. ”Om kvinnoforskningens nödvändighet för ett kvalitativt högstående universitet”, Forum Umeå, 1983. s. 24, (E1:3) GUIG, GUA.

¹⁹⁶ ”Sammanträde om eventuell utvärdering av verksamheten vid universitetens kvinnoforskningsfora”, UHÄ, minnesanteckningar, 1982-10-12, (F7:1) GUIG, GUA.

Vår kvinnokultur kom således att innehålla ytterligare en dimension: Kvinnliga forskare har bidrag att ge; medvetna kvinnliga forskare kan skapa kvinnoforskning. Denna aspekt av vår kvinnokultur kan vi då identifiera som en kollektiv medvetenhet om vår särart som forskare.¹⁹⁷

I citatet kan man notera att Streijffert inte talar om kvinnoforskare, utan just kvinnliga forskare som genom ökad medvetenhet skulle kunna se och begagna sig av kollektivets särart.

I inledningen till en av de idéskrifter eller uppsatser som de sex olika fora författade som en del av återkopplingen till UHÄ slås tidigt fast att kvinnoforskningen var intimt knuten till jämställdhetsarbetet.

I det övergripande målet för samhällets verksamhet, betonas utvecklingen mot ökad demokrati och jämlikhet starkt (SOU 1979:56). Olika sociala och politiska reformer under 1900-talet har genomförts med detta mål i sikte. Forskning om kvinnor kan ses som ett sätt att bidra till ett jämställt samhälle [...].¹⁹⁸

Man skriver vidare att från ”[k]vinnorörelsen kommer också krav på att kvinnoforskningen skall vara användbar”.¹⁹⁹ Sammantaget framträder i flera källor och dokument en varierad men ändå tydlig forskningsintention som postulerade att emancipationen var beroende av kunskap och att kunskapsproduktionen alltså bland annat skulle syfta till ett jämställt samhälle och kvinnoemancipation. På så sätt skapade Forum en koppling mellan forskningen, forskarna och den politiska målsättningen.

Forum i Umeå författade också en idéskrift. Den präglas av ett helhetsgrepp om samhällsutvecklingen och kvinnors och kvinnorörelsens plats i denna. Med uttryck som ”småborgerligt” och ”antiauktoritära kamp- former” hämtade från den ”kinesiska kulturrevolutionen” placerade

¹⁹⁷ ”Kvinnoforskningens organisering – erfarenheter från Sverige”, Helena Streijffert (UHÄ), PM, 1983-11-14. s. 8, (F7:1) GUIG, GUA [understrykning i original].

¹⁹⁸ ”Vad är kvinnofora bra för och hur kan det bli bättre”, Forum Linköping 1983 s. 1, (E1:3) GUIG, GUA.

¹⁹⁹ ”Vad är kvinnofora bra för och hur kan det bli bättre”, Forum Linköping 1983 s. 3, (E1:3) GUIG, GUA.

man den nu aktuella kvinnoforskningen i 68-vänsterns jordmån och studentrörelsens radikala kamp:

Inom kvinnoforskningen har de grundläggande frågorna formulerats mot bakgrund av frigörelsesyftet. För att förstå och upphäva kvinnornas särskilda underordning måste vi veta vilka faktorer som är centrala och måste påverkas. Det gör att kvinnoforskningen är politiskt viktig.²⁰⁰

Samma text trycktes sedermera av UHÄ under överinseende av Streijffert. Där har dock citatet ovan och hänvisningar till den kinesiska kulturrevolutionen tagits bort.²⁰¹ Det finns en viktig poäng vad gäller diskrepansen mellan uppsatserna i de originalversioner som finns att tillgå i arkiven och de reviderade texter som publicerades genom UHÄ och Streijffert. Uppenbarligen redigerades texten i något steg, en självklarhet i de flesta publicistiska sammanhang. Ett intressant faktum oavsett detta är att någon, oklart vem, har redigerat bort de stycken som poängterade forskningens politiska dimensioner, betydelse och bakgrund. Det kan givetvis vara en slump motiverad av utrymmesbrist. Samtidigt är praktiken helt följdriktigt en statsfeministisk interaktion i vilken gräsrötternas mer radikala krav och språkbruk tonas ner och förpackas om till ett mer följsamt och konsensusinriktat budskap.²⁰²

Den då aktuella kvinnoforskningen karaktäriserades enligt Forum i Umeå av ”kvinnoperspektiv”:

[F]orskning ur kvinnoperspektiv innebär att man ser kvinnorna som rationellt handlande subjekt – men handlande utifrån en annan rationalitet än den manligt dominerande. Och perspektivet som anläggs utgår ifrån kvinnors erfarenhetssfär.²⁰³

²⁰⁰ ”Om kvinnoforskningens nödvändighet för ett kvalitativt högtstående universitet”, Forum Umeå, 1983. s. 8, (E1:3) GUIG, GUA.

²⁰¹ Se *Kvinnorna är hälften: Om kvinnoforskningen och de kvinnliga forskarna vid universiteteten*, UHÄ/FoU 1984:1. s. 75ff.

²⁰² Se UHÄ/FoU 1984:1, s 75-98.

²⁰³ ”Om kvinnoforskningens nödvändighet för ett kvalitativt högtstående universitet”, Forum Umeå, 1983. s. 7, (E1:3) GUIG, GUA.

Huruvida Forum med ”kvinnors erfarenhetsfär” ville peka på de eventuella kvinnliga forskningsobjekten eller de kvinnliga forskarsubjekten är inte helt klart. Möjligtvis en kombination. Klart var i alla fall att man utgick ifrån existensen av mäns och kvinnors olika rationalitet. En nästan identisk hållning presenterades från Forum i Stockholm:

Det kvinnliga perspektivet innebär – grovt skisserat – att man till sitt ämne ställer frågor, som tidigare varit både bortglömda och vetenskapligt otänkbara, därför att de utgår från kvinnors verklighet och att man ser på kvinnor som – trots förtrycket som man utgår ifrån som reellt – handlande subjekt. Det innebär givetvis att kvinnoforskningen deltar i den emancipatoriska forskningstraditionen också i dess uppgörelse med Vetenskaplig Objektivitet.²⁰⁴

Här bör man notera att skribenten använder begreppet ”Det kvinnliga perspektivet” och inte ”kvinnoperspektiv” som i det föregående citatet, trots att man diskuterar samma sak, nämligen definitionen av detta nya kvinno- och eller kvinnliga perspektiv. Sannolikt illustrerar denna skiftande begrepps-användning en mer eller mindre medveten kritik av distinktionen mellan forskningsobjekt och forskarsubjekt. Konsekvensen blev en praktik som i sin tur monterade ner, eller i vart fall osynliggjorde skillnaden mellan kvinnoforskare och kvinnliga forskare. Samtidigt finns markeringar i Forums uppsatser som pekar i en annan riktning. Från Umeå ville man exempelvis understryka:

Och låt oss än en gång påpeka att uppgiften inte är att komplettera en patriarkal historieskrivning (mäns historia om män) med kvinnors historia om kvinnor. Det gäller istället att korrigera vår gemensamma historieuppfattning [...] Inte heller männen har studerats med avseende på det könsrela-

²⁰⁴ ”Vad är Forum bra för? Hur kan det bli bättre? Beträktelser utifrån exemplet Stockholm”, Forum Stockholm, 1983, s. 7. (E1:1) GUIG, GUA [versaler i original]. I citatet skymtar förövrigt två potentiellt svärförenliga påståenden, nämligen försanthållandet av ett objektivt existerande förtryck, mot vilket emancipation krävs, samtidigt som grunderna för detta försanthållande ska utmanas. Om denna paradox, se Anne Seller, ”Realism Versus Relativism: Towards a Politically Adequate Epistemology”, Mary Evans (red.), *Feminism – Vol. IV: Feminism and the Politics of Difference*, London 2001, s. 426ff.

terade maktsystemet [...] hur motverkar den manliga social-karak-
 tären t ex arbetarklassens enhet? Vilka drag i
 manligheten binder upp lönearbetaren till det kapitalistiska
 produktionssystemet och dess rationalitet?²⁰⁵

Här blottläggs ett embryo till det som senare skulle kallas genus. Genus-
 begreppet är idag gängse i både akademi, samhällsdebatt och statlig verk-
 samhet. Det är utpräglat svenskt i den bemärkelsen att andra nordiska mot-
 svarigheter inte existerar. Inte sällan har det sammanblandats med jäm-
 ställdhet, även om många forskare varit tydliga med att jämställdhet bör
 förstås som ett politiskt mål, medan genus är ett (eller flera) perspektiv.²⁰⁶

Genusbegreppet lyfte forskningen ur det ståndpunktsteoretiska tänkan-
 det på så sätt att det teoretiserade kunskapen om relationerna mellan könen,
 manligt, kvinnligt och vidhängande maktstrukturer. Även om Yvonne
 Hirdman presenterade det så kallade genussystemet i en närmast epok-
 görande artikel först 1988, användes begreppet i Stockholmsforums idé-
 skrift redan 1983 genom hänvisning till ”vad som med en närmast oöver-
 sättbar amerikansk term kallas för the gender system”.²⁰⁷ Till saken hör
 förvisso att det var samma Hirdman som författat den idéskrift citatet är
 hämtat ur.²⁰⁸ Därefter kan konstateras att genusbegreppet hade en mycket
 marginell närvaro i Forums arkivmaterial. Det var ett begrepp som ännu
 under 1980-talet inte användes i den löpande Forum-verksamheten. Hur det
 var med själva forskningen är en dock annan fråga.

Skillnaden mellan det som i det närmaste hade presenterats som ett
 kvinnligt kvinnoperspektiv och det successivt framväxande genusbegreppet
 kan lite förenklat ha varit följande: Det förstnämnda uttrycket kom-
 municerar ett ståndpunktsteoretiskt försanthållande och könsstyrda tolk-
 ningshorisonter. Det sistnämnda hade snarare potential att distansera

²⁰⁵ ”Om kvinnoforskningens nödvändighet för ett kvalitativt högtstående universitet”, Forum Umeå,
 1983. s. 8, (E1:3) GUIG, GUA.

²⁰⁶ Alnebratt 2009, kap 7.

²⁰⁷ ”Vad är Forum bra för? Hur kan det bli bättre? Beträktelser utifrån exemplet Stockholm”, Forum
 Stockholm, 1983, s. 14, (E1:1) GUIG, GUA. Se även ”Doktorandkurs: ’Genussystemet i arbetslivet’
 5-10 poäng”, 1984, (F3:3) FFFS, GUB. Den teoretiska inspirationen hämtades i hög grad från den
 amerikanska antropologen Gayle Rubin. Se t.ex. Gayle Rubin, ”The Traffic in Women”, i Reiter, R.
 Rayna (red.), *Toward an Anthropology of Women*, New York 1975, s. 158. Se även Yvonne Hirdman,
 ”Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning”, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1988/3.

²⁰⁸ Hirdmans analys kom sedermera inbegripas i den så kallade Maktutredningen (SOU 1990:44). På så
 sätt fick begreppet även brett politiskt genomslag.

användaren från det egna könet. Det skulle emellertid dröja ett decennium innan genusbegreppet hade letat sig upp i de forskningspolitiska hierarkierna. Först 1992 börjar myndigheter i forskningspolitiska sammanhang begagna sig av begreppet, men då, som Kerstin Alnebratt påpekat, inte sällan som ett sätt att argumentera för jämställdhetssatsningar i akademien.²⁰⁹

Hur kan Forums resonemang om kvinnors kvinnliga perspektiv och forskningens kvinnoperspektiv begripliggöras? För att belysa Forums tendens till homogenisering av kvinnor (och män), under sent 1970-tal och tidigt 1980-tal, kan den tidigare nämnda teoretikern Gayatri Spivaks begrepp strategisk essentialism vara till hjälp. Spivak förordade under 1980-talet enligt Ann Heilmann en ”strategic use of essentialism in a scrupulously visible political interest”.²¹⁰ Det vill säga en oförblommerad användning av essentialistiska särartsresonemang i till exempel representationspolitiska sammanhang, av pragmatiska snarare än idealistiska skäl. Kan de kontextuella omständigheterna frammanat vissa strategiska argumentationslinjer även i fallet Forum?

Samtidigt gör en sådan läsning att dåtidens resonemang om könets olikheter framför allt betraktas som strategiskt retoriska grepp snarare än reellt hållna uppfattningar. Det är omöjligt att avgöra vilka specifika uttalanden som bör ses i ljuset av Spivaks teoretiska begrepp, och vilka som faktiskt baseras på idéer om könets olikhet, eller om det var fråga om en kombination. Tillämpningen av idéer om autentiska gruppbaseade erfarenheter kan förstås mot bakgrund av den nytta som strategisk kulturell essentialism kunde medföra.²¹¹ Det vill säga en essentialism som inte nödvändigtvis är kopplad till biologiska föreställningar men som ändå är kulturellt essentialistisk och/eller särartsbetonad och kan användas för vissa politiska syften.²¹²

²⁰⁹ Alnebratt 2009, s. 88.

²¹⁰ Se Spivak 1987, Citat från Heilmann 2011, s. 83.

²¹¹ Kulturell essentialism bör förstås i samma anda som generaliserande föreställningar om kulturer som biljardbollar, internt koherenta och svåra att beblanda. Denna kultursyn behöver inte ha med biologiska föreställningar om ras att göra. Resonemanget kan i överförd mening appliceras på könsdebatten där föreställningar om ”kvinnokultur” och relaterade fenomen på motsvarande sätt inte nödvändigtvis är biologiskt essentialistiska, men väl kulturella på så sätt att enskilda individer per definition antas bära på och representera, vissa för gruppen autentiska erfarenheter, egenskaper och karaktäristika. Se t.ex. Eriksson, Eriksson Baaz & Thörn 2002.

²¹² Spivaks strategiska essentialism bör emellertid hållas åtskild från de individuella så kallade överlevnadsstrategier som enskilda kvinnor begagnat sig av i olika organisatoriska sammanhang. Se

Den strategiska essentialismen behövde dock inte vara falsk. Om de essentialistiska föreställningarna omhuldades som sanna kunde de fortfarande användas strategiskt ändamålsenligt för att uppnå exempelvis erkännande och i förlängningen omfördelning av resurser. Spivaks idé om strategisk essentialism är alltså frikopplad från huruvida det verkligen finns ett kvinnligt perspektiv och om alla kvinnor har detta perspektiv etcetera. Den bör förstås som ett slags taktik i första hand, men en taktik som reproducerar idéer om kön.

Sammanfattningsvis kan man säga att såtillvida det i varierande grad särartsbetonade språkbruket under de formativa åren överensstämde med reellt hållna uppfattningar så utgjorde det ett betydande samtida exempel på den under föregående decennier framväxande diskussionen om jämställdhet. Skillnaderna mellan könen skulle erkännas, men ställas i paritet med varandra, alltså jämföras. Det var i samma anda som när debattören Eva Moberg på 1960-talet proklamerade att könen var olika som ”lingon och blåbär”, men skulle ställas sida vid sida.²¹³ I flera avseenden kommunicerar Forums tidiga material liknande idéer. Ett exempel kan hämtas ur ett informationsutskick från Forum i Uppsala 1981, i vilket George Sand (1804–1876), den franska 1800-talsförfattaren Amantine Lucile Dupins pseudonym, citeras på engelska och vars budskap förärades en helsida:

That women differ from men, that heart and intellect are subjects to the laws of sex, I do not doubt. But ought this difference, so essential to the general harmony of life, to constitute a moral inferiority? And does it necessarily follow that the souls and minds of women are inferior to those of men, whose vanity permits them to tolerate no other natural order.²¹⁴

Budskapet var tydligt: könen är olika men lika mycket värda.

t.ex. Anna Wahl, *Könsstrukturer i organisationer: Kvinnliga civilekonomers och civilingenjörers karriärutveckling*, Stockholm 1992.

²¹³ Sara Edenheim & Malin Rönnblom, ”Avskaffa jämställdhetspolitiken!”, i Maud Eduards m.fl. (red.), *Det heter feminism!: 20 anspråksfulla förslag för att förändra världen*, Stockholm 2012, s. 23. ”lingon och blåbär” är sannolikt en parafra.

²¹⁴ Informationsutskick från Forum i Uppsala, 1981-09-25, s. 1, (F3:4) FFFS, GUB.

Att skapa ett fält – vikten av de få tjänsterna

I slutet av 1970-talet fanns få tjänster med inriktning mot kvinnoforskning. Definitionen av dem var en viktig fråga för Forum i det kontinuerliga arbetet med att etablera ett kvinnovetenskapligt fält, både inom och utom traditionella discipliner.²¹⁵ Som vi ska se i kapitel 3 utgjorde just definitionsproblematiken en viktig dimension av konflikten kring en professur i kvinnohistoria vid Göteborgs universitet 1987. Redan i samband med att samma professur instiftades 1982 engagerade sig kvinnohistoriker och Forum i frågan om professurens tjänstebeskrivning. Tjänsten var en fortsättning på historikern Gunnar Qvists personliga tjänst i kvinnohistoria. Den var inte en professur, även om Qvist hade förärats professors namn 1980.²¹⁶ I samband med Qvists död 1980 uppvaktade Fredrika Bremer-förbundet och Forum dåvarande utbildningsminister Jan-Erik Wikström. Endast två kvinnovetenskapliga tjänster existerade, Gunnar Qvist kvinnohistoriska docentur och Karin Westman Bergs tjänst i kvinnolitteratur. Qvists död och Westman Bergs annalkande pension motiverade nya och fortsatta satsningar. Samtliga fora samt Fredrika Bremer-förbundet krävde i en skrivelse att regeringen skulle inrätta två professurer i de ämnen, vid de lärosäten som Qvist och Westman Berg representerade.²¹⁷ Regeringen beslutade strax därpå att skrivelsen skulle överlämnas till UHÄ och beaktas i samband med anslagsframställan.²¹⁸

Överlag förordade Forum tjänstebeskrivningar som innehöll någon form av kvinnoperspektiv, till skillnad från den forskning som exempelvis betraktade kön som en statistisk variabel. Vad gällde Nordens första professur i kvinnohistoria blev tjänstebeskrivningen, författad av professor Jörgen Weibull på uppdrag av UHÄ, följande:

Ämnet kvinnohistoria omfattar kvinnans sociala och ekonomiska, kulturella och rättsliga ställning i familj och samhälle

²¹⁵ För en mer samtida analys av utvecklingen av fältet, se Anita Göransson, ”Fältet, strategierna och framtiden”, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1989/3-4.

²¹⁶ Winther Forsbäck 2014.

²¹⁷ ”Tjänster för kvinno- och jämställdhetsforskning måste permanentas”, 1980-11-14, (F1:1) FFFS, GUB.

²¹⁸ ”Skrivelse angående inrättande av två professurer m.m”, Utbildningsdepartementets beslut, 1980-11-27, (F1:1) FFFS, GUB.

från äldsta tid till våra dagar, de ideologiska och politiska faktorer som varit av betydelse i detta sammanhang samt den roll hon spelat i politik och samhällsliv. För behörighet till professuren krävs dokumenterad vetenskaplig kompetens inom den bemärkelse som ovan anförts. Vid värderingen av sökandes vetenskapliga produktion skall särskilt avseende fästas vid arbeten i kvinnohistoria, även om specimina på andra områden inom ämnet historia också skall tagas i beaktande.²¹⁹

Här presenterades kvinnohistoria i allt väsentligt som studiet av kvinnors liv och leverne. Forums krav på tjänstebeskrivningen var något mer specifika. Den springande punkten handlade om vad kvinnohistoria var och framför allt vilken betydelse meriter utanför fältet skulle tillmätas. Förutom att understryka professurens vikt för det kvinnohistoriska fältet poängterade man hur omfattande forskningsområdet var:

En forskare som har sin tyngsta meritering inom något helt annat än kvinnohistoria kan inte väntas fullgöra vad som är avsett med tjänsten. [...] Vid meritering för professuren i kvinnohistoria måste alltså krävas att största delen av forskningsmeriteringen ska ligga inom kvinnohistoria. För att forskningen ska kunna definieras som kvinnohistoria krävs att den i huvudsak skall avse kvinnor och kvinnors verklighet. Det är inte tillräckligt att kvinnor endast hänförs till ”variabeln kön”. Forskningen måste alltså ha ett kvinno-perspektiv.²²⁰

Forum krävde att definitionen av kvinnohistoria inte begränsades till kön som statistik omständighet. Forums krav på ett explicitgörande av kvinno-perspektiv bifölls inte av UHÄ, som istället accepterade Weibulls formuleringar. Även den litteraturvetenskapliga professuren i Westman Bergs efterföljd borde enligt Forum innehålla ett tvärvetenskapligt kvinno-perspektiv:

²¹⁹ Utbildningsdepartementet, Universitets- och högskoleämbetet, beslut, 1982-12-06, reg. nr. 3601-1740-82, RA; ”Jörgen Weibulls förslag till krav på en professor i kvinnohistoria”, (F2:6) FFFS, GUB.

²²⁰ ”Angående innehållsbeskrivning av professur i kvinnohistoria”, 1982 -04-04, (F2:6) FFFS, GUB.

Vi vill därför framhålla att denna forskning kräver tvärvetenskaplig och metodisk medvetenhet. Det innebär något mer än att t.ex. i sin forskning ta hänsyn till existensen av två kön i statistiska sammanhang. Innehavaren av tjänsten bör därför kunna uppvisa yäl dokumenterad jämställdhetsforskning ur kvinnoperspektiv.²²¹

Motiven till Forums hållning tycks i hög grad varit teoretiskt inomvetenskapliga, men hade också att göra med rekrytering av kvinnliga studenter och forskare. Ett ökat antal tjänster inom det kvinnovetenskapliga området antogs vara en förutsättning för att fler kvinnor skulle söka sig till forskning över huvud taget, dels på grund av vikten av kvinnliga förebilder, men i minst lika hög grad till följd av ämnesinriktningen. Detta är något som understryks i ett remissvar från Forum i Uppsala 1981:

Erfarenheterna visar att så snart det finns möjlighet att arbeta med dessa problem som ligger kvinnor nära ökar tillströmningen av kvinnliga doktorander. Ett mycket bra exempel utgörs av utvecklingen vid historiska institutionen, Göteborgs universitet, där forskningen i kvinnohistoria tog fart med många kvinnliga forskare, när Gunnar Qvist tillträdde sin professur.²²²

I början av 1980-talet fanns alltså endast dessa två fasta tjänster inom det kvinnovetenskapliga fältet. Några forumorganisationer utnyttjade de av UHÄ anslagna medlen till finansiering av exempelvis halva forskartjänster. Det skulle dröja ytterligare några år innan Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR) utlyste ett antal tjänster i så kallad jämställdhetsforskning.

Skapandet och etableringen av det kvinnovetenskapliga fältet karaktäriserades som tidigare nämnts av en dubbelhet. Den innebar hängivenhet åt både inomvetenskapliga frågor och politisk samhällstillvänd förändringsvilja. Ett av många exempel på det politiska engagemangets betydelse

²²¹ Brev till samhällsvetenskapliga fakultetsnämnden, från Forum i Uppsala, 1981-01-27, (F3:5) FFFS, GUB [understrykning i original].

²²² Informationsblad från Forum i Uppsala, 1981-10-22, s. 6, (F3:5) FFFS, GUB.

är argumentationen kring grundandet av *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1980, av Forum i Lund. Ett år efter att Forum i Lund etablerades sökte organisationen pengar av Riksbankens Jubileumsfond i detta syfte. Tidskriftens syfte var att fungera som både informationskanal och mötesplats för kvinnoforskare. Forskningens praktiska tillämpning underströks i ansökan:

Resultaten från kvinno- och jämställdhetsforskning har svårt att nå de stora intressegrupper i samhället som behöver och efterfrågar dem: fackföreningsrörelsen, berörda myndigheter såsom t ex arbetsförmedlingen, jämställdhetsgrupper på olika arbetsplatser, undervisning och yrkesrådgivning i skolorna, massmediafolk och andra opinionsbildare. F n finns det ingen instans i landet eller i Norden som sprider dessa resultat. Det finns heller inget forum för problemdiskussion mellan kvinnoforskare från olika ämnesområden.²²³

Det är intressant att notera hur den inomvetenskapliga betydelsen av den tänkta tidskriften nämns först mot slutet av alla de behov publikationen skulle fylla. Det var otvetydigt så att man från Forum underströk och poängterade den direkt samhällspolitiska nytta tidskriften skulle generera. *Kvinnovetenskaplig tidskrift* skulle dels ”ge argument och stöd åt jämställdhetsarbetet i samhället, dels underlätta för svenska forskare att delta i den internationella debatten inte minst genom att göra den svenska forskningen känd för en internationell publik”.²²⁴ Den emancipatoriska dimensionen var intimt sammanvävd med nya forskningsmässiga insikter, samt den praktiska nytta dessa nya perspektiv skulle kunna leverera. Den analytiskt viktigaste dimensionen av etableringen av *Kvinnovetenskaplig tidskrift* är att den motiverades av både politiska och vetenskapliga omständigheter. Den forskningsutvecklande ambitionen att etablera ett nytt fält kombinerades med det politiska kunskapsbehov som förelåg i arbetet för ett jämlikt samhälle.

²²³ Ansökan till RJ, från *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 1979-04-01, (F3:1) FFFS, GUB.

²²⁴ Ansökan till RJ, från *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 1979-04-01, (F3:1) FFFS, GUB; se även Alnebratt 2009, s. 37.

Samordningsmöten och strategier

I december 1979 samlades representanter från de olika fora till en konferens i Göteborg. Syftet var att diskutera och samordna organisationernas verksamhet. Mötesdeltagarna kunde konstatera att en stor del av verksamheten vid de olika lärosätena bedrevs i mindre arbetsgrupper som ägnade sig åt exempelvis remissarbete. I Lund fanns en grupp som arbetade med uppstarten av *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, i Stockholm fanns som framgått en arbetsgrupp om invandrarkvinnors villkor.²²⁵ Organisationerna i Lund, Stockholm och Göteborg drevs i projektform med de av UHÄ tilldelade medlen, medan Forum i Uppsala och i Umeå drevs genom forskartjänster.²²⁶ Fler möten anordnades under 1980.

Den 8–10 maj 1981 hölls det tredje samordningsmötet mellan samtliga fora, finansierat av UHÄ. Förutom forumorganisationernas olika deltagare var även kvinnoforskare från Finland, Norge och Danmark representerade, samt UHÄ genom Helena Streijffert.²²⁷ Det är ur ett statsfeministiskt perspektiv intressant att anslagsgivande myndighet hade en representant på plats i form av den tidigare nämnda Helena Streijffert från UHÄ. Streijffert var en av grundarna av Forum i Göteborg och bör betraktas som en vad man inom statsfeministisk teoribildning brukar kalla femokrat, det vill säga den typen av tjänstemän som arbetade med feministiska frågor inom statsapparaten i mer eller mindre samklang med utomparlamentariska feministiska grupper.²²⁸

Ett flertal områden skulle behandlas varför de olika mötesdeltagarna delades in i grupper. Dessa grupper utgör en god indikator på organisationens prioriteringar. En grupp fick till uppgift att ansvara för den viktiga konferensen Kvinnouniversitetet, som skulle hållas i Umeå i juni 1982. En annan grupp skulle ägna sig åt frågor rörande makt, jämställdhet och finansiering. Gruppen skulle bland annat ”förteckna goda kontakter vad beträffar kvinnoforskning och personer positiva till jämställdhet –

²²⁵ ”Protokoll fört vid konferens i Göteborg 7/12 (6-8/12) 1979 med representanter för de fem Fora för kvinnliga forskare och kvinnoforskning”, s. 1, (B2:3) FFFS, GUB.

²²⁶ ”Protokoll fört vid konferens i Göteborg 7/12 (6-8/12) 1979 med representanter för de fem Fora för kvinnliga forskare och kvinnoforskning”, s. 2, (B2:3) FFFS, GUB.

²²⁷ ”Kungälvsmötet den 8-10 maj 1981”, s. 5ff, (F3:8) FFFS, GUB.

²²⁸ ”Verksamhetsberättelse för Forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning i Göteborg 1978/79”, s. 2, (F3:2) FFFS, GUB. Se även Florin & Nilsson 2000, s. 10f.

personer som har någon slags maktställning eller inflytande över ärendens behandling.”²²⁹ Ytterligare en grupp skulle syssla med information och samordning inom och mellan olika fora. Utopi- och framtidsfrågor, det vill säga möjligheterna för foras fortsatta existens och kvinnoforskningens finansiering, skulle diskuteras av en fjärde grupp.

Källmaterialet ger vid handen att dessa möten fungerade som ett tillfälle för informationsutbyte. Ombuden diskuterade exempelvis hur långt enskilda fora hade kommit med sin verksamhet och vad som planerades bli nästa steg.

På mötet utarbetade arbetsgruppen ”Makt – finansiering – jämställdhet” ett förslag till rutiner som de olika fora skulle följa. Dessa rutiner rörde det löpande arbetet för inflytande och jämställdhet. Dokumentet ger inblick i vilka strategier Forum ansåg vara framkomliga samt vilka prioriteringar organisationen gjorde. Man förutsatte att alla fora skulle bidra till den nystartade *Kvinnovetenskaplig tidskrift* genom att anskaffa medel till arvoderingar. Vikten av Forums funktion som remissinstans för olika utredningar underströks. Grupper skulle tillsättas vid varje Forum för att se till att remisser blev författade. Inte minst skulle Forum själv initiera och föreslå utredningar för exempelvis UHÄ. För detta ändamål skulle man ”hålla kontakt med riksdagskvinnorna”.²³⁰ När det gällde det konkreta jämställdhetsarbetet vid universiteten skulle man bland annat kräva redovisningar av könsfördelning vid rekryteringar, bevaka och sammanställa tillfällena och tillsättningsärenden där kvinnor utsatts för diskriminering, samt samla in kvinnliga forskares avslagna ansökningar. Forum skulle också verka för att pedagogiska meriter från skolvärlden skulle betraktas som just meriter vid lektorattillsättningar. En mängd olika handlingsförslag och strategier presenterades alltså.²³¹

Tidigare stora foramöten hade också handlat om strategier och Forums möjligheter att få en stabil ekonomisk bas. Man var under de första åren helt beroende av de medel som UHÄ tillhandahöll på årsbasis. Vid ett möte mellan de olika fora i maj 1980 diskuterades hur organisationen skulle kunna få fastare ekonomiska ramar, större projekt

²²⁹ ”Kungälvsmötet den 8-10 maj 1981”, s. 4, (F3:8) FFFS, GUB.

²³⁰ ”Kungälvsmötet den 8-10 maj 1981”, s. 44, (F3:8) FFFS, GUB.

²³¹ Se även ”Verksamhetsberättelse 79/80”, Forum Sthlm, (A1:1) FFFS, GUB.

och anslag som löpte över flera år. För att uppnå detta lanserades ett batteri av insatser. Bland annat föreslogs att Forum borde ägna sig åt lobbying i olika former. Man skulle bland annat: ”1) söka få in lämpliga personer i fonder mm, 2) söka påverka fonderna och politiker, jämställdhetskommittéer, departement att stödja fora och dess projekt.”²³² Eftersom ambitionerna var högt ställda ökade arbetsbelastningen fortlöpande.

Även om exempelvis Forum i Göteborg vid 1980-talets början hade cirka 140 medlemmar utfördes arbetet av en mindre grupp engagerade kvinnor.²³³ De flesta av dem som satt i styrelserna och höll i verksamheten på de olika fora arbetade ideellt. Mycket arbete utfördes alltså utan ersättning varför det i källmaterialet ibland framträder en frustration över att aktiva medlemmar inte hann forska. Att för Forum läsa utredningar, skriva remissvar, kartlägga behov kring kvinnofackliga frågor och samtidigt bedriva egen forskning var påfrestande. Forskningen blev helt klart lidande, vilket var besvärligt för unga forskare utan fasta tjänster. Till detta ska också fogas en irritation över akademins stelbenta sätt att se på forskarlivet som ett kall, en verksamhet som kunde och skulle utföras också utanför arbetstid. Det var en omöjlig ekvation för personer med ett övergripande ansvar för hem och barn, det vill säga kvinnor i de allra flesta fall. Det var också en akademisk kulturell omständighet som i allra högsta grad fungerade som en påminnelse om att akademien var skapad av och för män. Forum ville därför ”krossa myten” om att forskning mellan kl. 8 och kl. 17 var en omöjlighet.²³⁴

Oöverbryggbar insiktsbarriär och frågan om separatism

I november 1981 hölls ett möte i Köpenhamn som syftade till att sondera terrängen inför en eventuell uppstart av ett nordiskt Forum för kvinnoforskning. Representanter från Norge, Danmark, Sverige och Finland var på plats. Deltagarna kunde strax konstatera att de svenska kvinnoforskarna hade kommit längst vad gällde ordentliga organisationer, i form av Forum. I Norge fanns visserligen NAVF, Sekretariatet för kvinde-

²³² ”Djurökonferensen nr 2’ 1980-05-31- - 06-01”, s. 11, (F3:8) FFFS, GUB.

²³³ ”Medlemmar i Forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning i Göteborg 1/11 1980”, (B1:1) GUIG, GUA.

²³⁴ ”Djurökonferensen nr 2’ 1980-05-31- - 06-01”, s. 10, (F3:8) FFFS, GUB.

forskning. I Finland och Danmark fanns ännu inte några fasta organisationer att tala om.²³⁵ Diskussionerna vid mötet kom i hög grad att handla om vilken inriktning en eventuell gemensam organisation skulle ha. De flesta tycks ha fastnat för att en ”internordisk paraplyorganisation för främjande av kvinnoperspektiv i forskningen” var bäst benämning på den framtida verksamheten.²³⁶ Mötet fortskred och eftermiddagen ägnades åt ett mer brännbart ämne som förtjänar ett längre citat:

Under eftermiddagen åtgick en oproportionerligt stor tid till att diskutera om män skulle kunna vara med i den nordiska föreningen vi ville bilda. Några danska kvinnor, framför allt Mette Bryld och Nina Lykke, ville absolut inte ha några män med i organisationen p g a att de menade sig ha en vetenskapsteoretisk åskådning enligt vilken bara kvinnor kan utföra kvinnoforskning. Män skulle inte kunna ta sig över de insiktsbarriärer som fanns mellan de olika könen.²³⁷

Här fanns det uppenbarligen olika uppfattningar. Någon hävdade gentemot danskarna att ”sexism” var ”oförenlig” med den verksamhet hon ville se. Den svenska delegaten Ulla Wikander förordade att män skulle kunna vara med under förutsättning att man ”granskade” så att eventuella ”sabotörer” inte blev medlemmar.²³⁸ Sammantaget kunde Wikander konstatera:

Majoriteten var dock troligen emot en helt separatistisk organisation. Den svenska gruppen berättade om sina erfarenheter i frågan, som visat ett [sic!] det inte finns någon egentlig risk att man ska bli ”överinvaderad” av män. Men mot Odensegruppens vetenskapsteori kunde ju inte detta bita – där var det frågan om en princip.²³⁹

²³⁵ ”Rapport från ett möte i Köpenhamn 6-7 november 1981”, (F1:2) FFFS, GUB. Som en kuriositet kan nämnas att någon skrivit ”konfidentiellt” på minnesanteckningens försättsblad.

²³⁶ ”Rapport från ett möte i Köpenhamn 6-7 november 1981”, s. 1, (F1:2) FFFS, GUB.

²³⁷ ”Rapport från ett möte i Köpenhamn 6-7 november 1981”, s. 2, (F1:2) FFFS, GUB. Ståndpunktsfeminismen, i denna rena form som Lykke proklamerade, innebar något slags tolkningsföreträde på basis av antingen objektiva eller identitetsbaserade egenskaper som i sig kunde generera korrekt kunskap.

²³⁸ ”Rapport från ett möte i Köpenhamn 6-7 november 1981”, s. 2, (F1:2) FFFS, GUB. Observera att de dubbla citattecknen indikerar att Wikander själv satte citattecken kring orden.

²³⁹ ”Rapport från ett möte i Köpenhamn 6-7 november 1981”, s. 2, (F1:2) FFFS, GUB.

Wikanders notering att män inte skulle bli ett problem stöds av det faktum att exempelvis Forum i Göteborg 1980 hade cirka 140 medlemmar, varav samtliga var kvinnor. På dessa få citerade rader blottläggs en principfråga som handlade om just forskarens kön (och i förlängningen andra karaktäristika) och dess eventuella konsekvenser för vilken typ av forskning vederbörande inte bara ville utan också kunde utföra. Medan vissa ansåg att separatism vore sexistiskt i någon mening, gjorde andra det tydligt att (kvinno)forskningen var oskiljbar från forskarnas könstillhörighet. En alternativ hållning i denna fråga formulerades av Forum i Göteborg.

Kvinnoforskning är [...] inte enbart fokuserad på kvinnors situation och förhållanden. [...] Kvinnoforskning ifrågasätter en manlig syn på verkligheten, en verklighet som är befolkad av män såväl som kvinnor och barn. Kvinnoforskningen tar således i sitt perspektiv hänsyn till både kvinnors och mäns liv. Man ser helt enkelt på samma fenomen som den traditionella forskningen ser, men från ett nytt håll – kvinnors. Då blir forskningen ett korrektiv till existerande forskning. Som tidigare sagts kan även män försöka se på verkligheten från detta håll. Det är inte nödvändigtvis bara kvinnor som kan bedriva kvinnoforskning – även om det många gånger underlättar.²⁴⁰

Kvinnoforskning handlade enligt Forum i Göteborg om att se på verkligheten från kvinnors håll och som framgår i citatet utslöt man inte att män kunde ”försöka” göra detta. Det fanns alltså lite olika uppfattningar i frågan. I några avslutande personliga kommentarer noterar Wikander i sina minnesanteckningar att organisationen skulle få en ”missvisande image” om de få danska forskarna som drev den ”helseseparatistiska linjen” skulle lyckas driva igenom sin version av kvinnoforskning.²⁴¹ Tydligt ville den danska minoriteten snabbt ordna en konferens för att konsolidera sin syn på saken.

Det visade sig svårt att komma överens om hur den nordiska organisationen skulle utformas. Skulle den till exempel prioritera bland olika

²⁴⁰ ”Remissyttrande över betänkandet ’Om hälften vore kvinnor ...’ SOU 1983:4”, Forum Göteborg 1983 s. 2, (F7:1) GUIG, GUA [understrykningar i original].

²⁴¹ ”Rapport från ett möte i Köpenhamn 6-7 november 1981”, s. 2, (F1:2) FFFS, GUB.

forskningsinriktningar, eller skulle den huvudsakligen fungera som en informationskanal? Det enda konkreta beslut som fattades var att man skulle tillsätta en interimsstyrelse som skulle mejsla ut stadgar och målsättningar. Mot slutet av 1980-talet kunde Forum konstatera att den gemensamma organisationen inte hade fungerat så väl. Den hade blivit ”svårhanterlig” och fått ringa betydelse.²⁴²

Kvinnouniversitetet i Umeå 1982

Under ett samordningsmöte mellan de olika fora i Kungälv 1981 dominerades verksamheten av planeringen inför konferensen Kvinnouniversitetet som skulle gå av stapeln i Umeå sommaren 1982. Konferensen var ett crescendo av de föregående årens verksamhet. Att konferenser arrangeras inom ett framväxande forskningsfält är gängse akademisk praktik, men anledningarna till denna konferens kan analyseras närmare.

Forum betraktade framväxten av den nya ”jämställdhets- och kvinnoforskningen” som full av utvecklingspotential. De upplevde dock motstånd och i många fall oförståelse. Därför krävdes insatser som kunde motverka ”patriarkala” samhälleliga mönster, i vilka den nya kvinnoforskningens vetenskaplighet och värde ifrågasattes.²⁴³ Dessa insatser skulle i hög grad utgöras av rekrytering av nya forskare:

Eftersom den nya forskningen samtidigt är beroende av att kategorin kvinnliga forskare tendentiellt [sic] bär upp den, är rekryteringen av kvinnoforskare ett vitalt problem för forskningens utveckling. Den försvåras av kvinnornas samhälleliga ställning och medvetande – samma faktorer som gör kvinnorna lämpade för den nya forskningen och ger den dess paradigmöverskridande potential.²⁴⁴

Här framträder återigen en viktig aspekt av Forums syn på forskningens samhälleliga koppling. Citatets första mening blottlägger den självklarhet

²⁴² ”Förslag om bildandet av en nordisk förening för kvinnoforskning”, 1988-08-29, (E1:3) FFFS, GUB.

²⁴³ ”Kungälvsmötet den 8-10 maj 1981”, s. 36, (F3:8) FFFS, GUB.

²⁴⁴ ”Kungälvsmötet den 8-10 maj 1981”, s. 36, (F3:8) FFFS, GUB.

med vilken ”kvinnliga forskare” och ”kvinnoforskare” kopplades samman. Det var samhällliga, könsrelaterade omständigheter som gjorde just kvinnor lämpade att utföra framtidens kvinno- och jämställdhetsforskning. Att vara kvinna utgjorde en kvalitativ aspekt, en meritokratisk egenskap. Vad kvinnor (och i förlängningen män) var, antogs vara mer eller mindre bestämmande för vad de gjorde och sa.

Samtidigt som kopplingen mellan kvinnliga forskare och kvinnoforskningens kvinnoperspektiv tydliggjordes dryftades också tankar om att kvinnoperspektiv bara var ett delmål.

[...] kvinnouniversitetets innehåll koncentreras till utarbetandet av ett kvinnoperspektiv såväl ämnesmässigt som tvärvetenskapligt. Kvinnoperspektivet inom vetenskapen har visat sig oundgängligt under en övergångsfas tills ett mer helhetsbetonat paradig tagits fram.²⁴⁵

Ett av Kvinnouniversitetets huvudsyften var alltså arbetet med ett kvinnoperspektiv, som i en mer utopisk framtid skulle kunna monteras ner. Citatet indikerar att kvinnoperspektivet inte alltid uppfattades som ett mål i sig, utan också kunde ses som ett tillfälligt verktyg för omdaning av vetenskapen.

Ett flertal konkreta argument för Kvinnouniversitetet specificerades. Bland annat skulle konferensen utveckla ny teori, teori som hade ”avgörande vetenskaplig och samhällspolitisk betydelse”.²⁴⁶ Forum poängterade att ”[k]vinnoforskningens allmänvetenskapliga och opinionsbildande betydelse [knappast kunde] överskattas”.²⁴⁷ Konferensens resultat och kunskapsförmedling skulle påverka debattklimatet i samhället, precis på samma sätt som Karin Westman Bergs könsrollsseminarium drygt tio år tidigare.²⁴⁸ På så sätt poängterades att forskningen inte enbart skulle vara till för sin egen skull utan också samhällstillvänd. Till detta fogades: ”Kvinnoforskningen har en särställning som utveckling av en samhälleligt

²⁴⁵ ”Kungälvsmötet den 8-10 maj 1981”, s. 39f, (F3:8) FFFS, GUB.

²⁴⁶ ”Kungälvsmötet den 8-10 maj 1981”, s. 42, (F3:8) FFFS, GUB.

²⁴⁷ ”Kungälvsmötet den 8-10 maj 1981”, s. 42, (F3:8) FFFS, GUB.

²⁴⁸ Nordenstam 2005, s. 63.

underordnad kategoris perspektiv och kunskaper.”²⁴⁹ Här gjordes inga försök att hålla isär gruppen kvinnor och kvinnoforskningens utövare.

Kvinnouniversitetet i Umeå 1982 finansierades av Riksbankens Jubileumsfond (RJ). Fonden hade några år tidigare instiftat en ”områdesgrupp för jämställdhetsforskning” som skulle fungera som beredande organ för styrelsen. I gruppen satt bland andra ekonomhistorikern Anita Göransson från Forum i Umeå, historikern tillika en av grundarna av Forum i Uppsala, Ann-Sofie Kälvemark [Ohlander] samt sociologen Rita Liljeström.²⁵⁰ Vid ett forummöte i mars 1981 uppdrog Forum Göransson att till RJ:s områdesgruppmöte i april samma år presentera Forums förslag om ett Kvinnouniversitet året därpå.²⁵¹ I ett brev till Forum underströk Kälvemark att hon personligen ansåg att konferensen var ett ”viktigt initiativ”, men underströk samtidigt att RJ krävde ett gediget underlag.²⁵² I en del av detta underlag hade Forum poängterat att ”kategorin kvinnliga forskare” bar upp kvinnoforskningen. Områdesgruppen ansåg att den skrivningen skulle mjukas upp så att det inte framstod som att män inga omständigheter kunde ägna sig åt kvinnoforskning.²⁵³

En till synes obetydlig episod i ansökningsförfarandet visar enligt min mening en viss diskrepans mellan Forums separatistiska tendenser och maktens (i det här fallet anslagsgivande organs) krav på könsneutralitet. Forum hade alltså i sitt första underlag använt ett språkbruk som antydde att konferensen var kvinnoseparatistisk. Huruvida det var en medveten hållning eller språklig omständighet framgår inte av materialet. RJ krävde ett förtydligande av syftet med konferensen, samt en ytterligare motivering av behovet av ett kvinnoperspektiv. Forum var därför tvunget förtydliga att konferensen var ”öppen för alla som arbetar med dessa problem, kvinnor såväl som män”.²⁵⁴

Sju år senare, när några inom Forum och olika myndighetsorgan sonderade terrängen inför ett nytt kvinnouniversitet ansåg Delegationen för

²⁴⁹ ”Kungälvsmötet den 8-10 maj 1981”, s. 42, (F3:8) FFFS, GUB.

²⁵⁰ ”Information om områdesgruppen för jämställdhetsforskning”, RJ, s. 3, (F1:1) FFFS, GUB;

”Centrum för kvinnliga forskare och kvinnoforskare i Uppsala”, informationsblad 1979, (F3:4) FFFS, GUB.

²⁵¹ ”Hej Policygruppen”, brev, 1981-03-27, (F1:11), FFFS, GUB.

²⁵² Brev från Ann-Sofie Kälvemark, till Ingegerd Lundström, Forum Umeå, 1981-01-08, s. 2, (F3:7) FFFS, GUB.

²⁵³ Informationsbrev från Forum Umeå, 1981-09-01, (F3:2), FFFS, GUB.

²⁵⁴ Brev från Forum till Riksbankens Jubileumsfond, 1981-10-21, (F3:5) FFFS, GUB.

jämställdhetsforskning, det vill säga statsmaktens version av Forum, att namnet ”Kvinnouniversitet” skulle slopas. Istället skulle man ”se det som en konferens om kvinnoforskning/jämställdhetsforskning”.²⁵⁵ Även detta kan vid första anblicken framstå som en marginell notering. Jag menar emellertid att den här typen av yttranden visar hur de av regeringen tillsatta samordningsorganen och exempelvis Universitets- och högskoleämberet representerade en mer nedtonad form av det engagemang som kanaliserades genom Forum. Kanske ansåg man att namnet ”Kvinnouniversitet” hade en separatistisk prägel, vilket anslagsgivande organ och myndigheter inte accepterade.

Konferensen utmynnade i en publikation i vilken ett flertal namnkunniga forskare presenterade övergripande analyser av olika discipliners potential för ett så kallat kvinnoperspektiv. Även om majoriteten av texterna emanerade från humanistiska och samhällsvetenskapliga ämnen, fanns även exempelvis medicinska perspektiv.

Till skillnad från de humanistiska texterna fokuserade de mer naturvetenskapligt inriktade bidragen på skillnader mellan kvinnors och mäns kroppar. Skribenterna pekade på det faktum att män utgjort den kroppsliga norm om vilken medicinsk forskning framför allt handlat, vilket fått problematiska följder. Likväl innebar den medicinska kvinnoforskningen något mer, den skulle utgå ifrån att ”kvinnor är undertryckta i samhället och att detta har inflytande på deras hälsa”.²⁵⁶ Kvinnors samhällsliga position skulle inbegripas i analysen av könsspecifika medicinska problem. Exempelvis skulle forskning kring amningsproblematik sättas i relation till kvinnors strukturella underordning, till skillnad från det manliga forskarperspektivet som hade fokuserat på fysiologiska orsaker och lösningar. Då skulle bättre resultat åstadkommas. Detta visade att ”i all kvinnoforskning måste målet vara frigörelse genom förmedling av kunskap”.²⁵⁷

En tydlig distinktion mellan naturvetenskap och humaniora visade sig vara vad kvinnoperspektiv på ett visst ämne skulle innebära. För fysikern Sylvia Benckert handlade problemkomplexet om vilka ämnen som skulle

²⁵⁵ Promemoria från JÄMFO, ”Ett nytt kvinnouniversitet” 1988-12-2, s. 1, (E1:3) FFFS, GUB.

²⁵⁶ Anna Bexell, ”Kvinnoforskning inom medicinen – behövs det?”, i Eva Aniansson m.fl. (red.), *Rapport från Kvinnouniversitetet: Vetenskap, patriarkat och makt*, Stockholm 1983, s. 101.

²⁵⁷ Bexell 1983, s. 102.

utforskas om utövarna vore kvinnor.²⁵⁸ Ju mer naturvetenskapligt ett ämne var, desto mer intresse riktades alltså mot kvinnors plats i akademien, snarare än mot epistemologin. Ingen påstod exempelvis att matematikens eller fysikens inre logik var könsbestämd. Vad man däremot använde matematiken till, det var en annan fråga.

Konferensens tema, ”Vetenskap, patriarkat och makt”, avspeglade den invecklade väv av emancipatorisk forskning som Kvinnouniversitetet behandlade. Det är svårt, om inte omöjligt, att vikta betydelsen av de olika dimensionernas, det vill säga forskning, emancipation och dess olika uttryck. Den generella vetenskapskritik som började skönjas, bland annat i Kvinnouniversitetets publikationer, var inte helt sammanhållen. Det är förvisso en självklarhet givet de olika forskarnas divergerande ämnen och vetenskapssyn. I flera bidrag kan ett slags feministisk empirism urskiljas, enligt vilken vetenskapen antogs bli mer sanningslik om de kvinnliga forskarnas kvinnoperspektiv inbegreps. En sådan kritik var då följsam gentemot ett modernt vetenskapsideal. I konferenspublikationens förord står att läsa: ”Kunskapen av verkligheten blir bristfällig, om det inte innefattar kvinnors kunskaper och erfarenheter.”²⁵⁹ Detta var något av en portalparagraf för den verksamhet som Kvinnouniversitetet utgjorde ett exempel på.

Kvinnoperspektivet skulle enligt konferensrapporten fungera ”som ett korrektiv till övrig forskning”.²⁶⁰ Detta korrektiv bestod enligt konferensarrangörerna av forskning som utgick från en samhällelig könsuppdelning och maktrelation som underordnade kvinnors intressen och erfarenheter. Den skulle dessutom bidra med en mer ”total” och ”helhetlig” bild som kunde utmana demarkationslinjer mellan olika forskningsdiscipliner. Därmed var det nya kvinnoperspektivet också en ämneskritisk reaktion mot ”manligt dominerande teorier och metoder.”²⁶¹

²⁵⁸ Sylvia Benkert, ”Kvinnoperspektiv på naturvetenskapen med utsiktspunkt från fysiken”, i Eva Aniansson m.fl. (red.), *Rapport från Kvinnouniversitetet: Vetenskap, patriarkat och makt*, Stockholm 1983, s. 70ff.

²⁵⁹ Eva Aniansson m.fl. (red.), *Rapport från Kvinnouniversitetet: Vetenskap, patriarkat och makt*, Stockholm 1983, s. 7.

²⁶⁰ Aniansson m.fl. 1983, s. 8.

²⁶¹ Aniansson m.fl. 1983, s. 8. Att kvinnoforskningen utgjorde ett ”korrektiv” bör förstås som att forskningen i positivistisk bemärkelse skulle bli sannare om dessa insikter anammades. Det är alltså vid den här tiden ännu inte fråga om någon dekonstruktion av forskningens möjligheter att nå sanna svar, snarare handlade detta om varianter av empiristisk feminism; manlig bias kunde neutraliseras med kvinnoperspektiv. Detta leder enligt genusvetaren Nina Lykke till en epistemologisk paradox: ”Å ena sidan hävdar den

Kvinnoperspektivet var, föga förvånande, en kvinnlig angelägenhet. Huruvida kvinnoforskningen borde vara separatistisk rådde det som tidigare nämnts delade meningar om. Källorna lämnar få spår vad gäller mäns eventuella medverkan. En forskare som under konferensen hävdade kvinnoforskningens klart separatistiska prägel var sociologen Rita Liljeström. I sitt konferensbidrag skisserade hon olika dimensioner av könsproblematiken genom att ställa olika strategier i en matris:

	LIKHET	SÄRART
Tillsammans med männen	1. svensk jämställdhetspolitik i en anda av könsneutralitet	2. Defensiv kompletaritet, ”kvinno-nischer”
Kvinnor för sig	3. Politiska partiers kvinnoförbund	4. Offensiv kvinnokultur, kvinnoforskning

Källa: *Rapport från Kvinnouniversitetet. Vetenskap, patriarkat och makt*, Stockholm 1983, s. 130.

Liljeström definierade kvinnoforskningen som inte bara separatistisk, utan också kulturellt särartsbetonad genom anammandet av en särskild kvinnokultur. Den teoretiska motsatsen tycks enligt Liljeström ha varit den alltjämt framväxande svenska jämställdhetspolitiken. Liljeströms uttalanden framstår som tydligt särartsbetonade. Hennes uppfattningar var knappast omhuldade av alla.

Kopplingen till kvinnorörelsen var i varje fall otvetydig. En del av konferensen behandlade kvinnorörelsens historia och framväxten av den så kallade nya kvinnorörelsen. Man analyserade ”vägen bakom oss”, med hänvisning till historiens kvinnorörelser.²⁶² Hur detta återkommande växelspel mellan forskning och emancipatorisk politik kan förstås ur ett statsfeministsikt perspektiv blir därmed intressant. För som det ska visa sig karaktäriserades Forums relation till statsmakterna av antipatier mot

[feministiska empirismen] med hänvisning till traditionell empirism att elimineringen av bias, *in casu* könsbias, kan ’rensa’ vetenskapen från ideologiskt inflytande och göra den bättre och mer objektiv i positivistisk bemärkelse. Men när feministiska empirister avkrävs en förklaring om vad som skiljer dem från traditionella forskare – vad det är som utgör grunden för att just de kan prestera bättre vetenskap, det vill säga vetenskap som är mindre präglad av (köns)bias – så är det å andra sidan svårt för dem att undgå att hänvisa till forskningssubjektets politiska kontext i sociala kritiska rörelser och feministiska värderingar.” Se Nina Lykke, *Genusforskning: En guide till feministisk teori, metodologi och skrift*, Stockholm 2009, s. 132f.

²⁶² Aniansson m.fl. 1983, s. 10.

styrning och kontroll, men också sympatier med satsningar på kvinno- och jämställdhetsforskning och kvinnliga forskare.

En ambivalent statsfeministisk interaktion

Som noterades i kapitel 1 är begreppet statsfeminism svårmanövrerat, bland annat på grund av att det finns olika uppfattningar om dess normativa aspekter, alltså idéer om vad som utgör en godtagbar samhällssituation. För den här studiens vidkommande är åsikter om statsfeminismens värde mindre intressanta. Det är istället analysen av samhällsförändringen, det vill säga statsfeminism som en förändringskraft och process, som kan fungera som ett belysande analytiskt verktyg. Som tidigare nämnts ingår i betydelsen av begreppet statsfeminism förekomsten av interaktion mellan feminister och beslutsfattare och den inspiration exekutiva nivåer kan få från feministiskt engagemang. Ett tydligt exempel på detta kan hämtas ur ett konferensbidrag av den tidigare nämnda Helena Streijffert, som under tidigt 1980-tal hade en position som handläggare på UHÄ. Streijffert deltog som sagt dessutom i etableringen av Forum i Göteborg. I bidraget diskuterar hon medel och mål för kvinnoforskningen och beskriver bland annat sin bakgrund som forskare med kvinnorörelsen som specialitet:

[s]amt som praktiker dvs mitt deltagande i uppbyggnaden av fora för kvinnliga forskare och kvinnoforskning både på gräsrotsnivå vid Göteborgs universitet och central planeringsnivå, dvs i universitets- och högskoleämbetet. Kollektiv mobilisering, kollektiva särintressen och kvinnokultur kommer att utgöra begrepp för den fortsatta framställningen.²⁶³

Bruket av begrepp som ”kollektiva särintressen” och ”kvinnokultur” är signifikant. De understryker inte minst den mobilisering underifrån som förfäktades. Streijffert betraktade dock statsfeminism som något problematiskt. Statligt stöd till exempelvis kurser i könsrollsfrågor kunde enligt Streijffert betraktas som

²⁶³ Helena Streijffert (UHÄ), ”Kvinnoforskningens organisering – erfarenheter från Sverige”, PM, 1983-11-14, s. 2, (F7:1) FFFS, GUB.

[e]tt utslag av statsfeminism, dvs statligt agerande motiverat ej av kvinnors krav på detta slag av stöd, utan av statsmaktens intresse att fånga upp och tygla den begynnande kollektiva kvinnoopinionen vid universiteten [...].²⁶⁴

Här framträder en hållning som ganska väl motsvarar den kritiska syn på statsfeminism som skisserades i kapitel 1, nämligen som statsmaktens strategi att inkorporera och avradikalisera sociala kamper av olika slag. Samtidigt utgjorde Streijfferts dubbla funktioner som forummedlem och UHÄ-tjänsteman i sig ett tydligt exempel på just statsfeministisk interaktion och samarbete mellan olika nivåer. Här hade statsfeminismens primus motor, interaktionen mellan olika nivåer, paradoxalt nog samlats och manifesterats i en och samma person. En person som dessutom var kritisk mot just statsfeminism.²⁶⁵

Den tillsynes motsägelsefulla hållning som Streijfferts dubbla positioner och uttalanden var ett uttryck för, kan möjligtvis förklaras av att det framväxande kvinnovetenskapliga fältet som all annan forskning eftersträvade autonomi. Men likt annan forskning behövdes också resurser och inflytande. Att verksamheten också inbegrep en emancipatorisk och jämställdhetspolitisk ambition, fördjupade troligtvis problematiken.

JÄMFO och dess kritiker

Det är rimligt att betrakta Forums samarbete med statliga instanser som UHÄ som en typ av statsfeministisk interaktion, det vill säga aktivistiskt utomparlamentariskt engagemang som fångas upp och i viss mån drivs igenom av statsmakterna. I ett remissvar från 1979 understryker Stockholmsforum sitt stöd till UHÄ: ”Forum vill ge sitt helhjärtade stöd till UHÄ:s arbete för jämställdhet och jämställdhetsforskning.”²⁶⁶ Denna hyllning gällde dock inte alla UHÄ:s förslag. Redan 1979 diskuterade

²⁶⁴ Helena Streijffert (UHÄ), ”Kvinnoforskningens organisering – erfarenheter från Sverige”, PM, 1983-11-14, s. 6, (F7:1) FFFS, GUB.

²⁶⁵ Man bör notera att den statsfeminism Streijffert år 1983 var kritisk mot handlade just om staten som feministisk aktör och knappast om den mer komplicerade bild av fenomenet som senare forskning har diskuterat.

²⁶⁶ ”Yttrande över UHÄ-rapport 1979:16 ’Jämställdhetsforskning’”, Forum Sthlm, s. 1, (F1:1) FFFS, GUB.

UHÄ ett förslag om att inrätta ett centralt sekretariat för ”jämställdhetsforskning”, det som senare kom att bli Delegationen för jämställdhetsforskning (JÄMFO).²⁶⁷ Redan i ett tidigt skede riktade Forum kritik mot ett sådant förfarande. Forum ansåg att trycket på de akademiska strukturerna och institutionerna borde komma från den nivå som berördes, det vill säga de kvinnliga forskarna, även om konkret stöd genom lagstiftning och anvisningar givetvis behövdes:

Vi vill med detta säga att förslaget om ett sekretariat är alltför centralistiskt och byråkratiskt, och att det är långt viktigare att förstärka de befintliga kvinnoforskningsgrupperna [...] Överhuvudtaget ser vi stora risker med att institutionalisera jämställdhetsarbetet i forskning och undervisning.²⁶⁸

Kritiken var alltså bitvis hård från kvinnoforskarhåll. Forum hade fördragit om de resurser som tilldelades JÄMFO istället hade tillfallit de olika forumorganisationerna. JÄMFO:s existens är ett typexempel på svensk statsfeministisk praktik, inte minst eftersom den övergripande statliga organisationen kom att arbeta med i det närmaste exakt samma frågor som de aktivistiska forskarna och Forum.

Strax före jul 1982 inrättade den nytilträdde socialdemokratiska regeringen trots allt Delegationen för jämställdhetsforskning. Delegationen, organiserad i arbetsmarknadsdepartementets regi, skulle enligt anvisningarna bland annat ”[f]astställa forskningsbehov i frågor rörande jämställdhet mellan kvinnor och män och kvinnans roll i samhällsutvecklingen samt att initiera, samordna och följa forskning i dessa frågor”.²⁶⁹ Man skulle dessutom verka för att resultaten skulle spridas för att kunna användas i ”reformarbete” och ”praktisk tillämpning”.²⁷⁰ Utöver detta var rekrytering av kvinnliga forskare och deras villkor en viktig fråga för delegationen att, som man skrev, ”följa”.²⁷¹

²⁶⁷ UHÄ-rapport 1979:16, s. 57.

²⁶⁸ ”Yttrande över UHÄ-rapport 1979:16 'Jämställdhetsforskning'”, Forum Sthlm, s. 2, (F1:1) FFFS, GUB.

²⁶⁹ ”Verksamhetsberättelse 1983/1984”, s. 2, (vol. 4) JÄMFO, RA. Se även ”Bemyndigande att tillkalla en delegation för jämställdhetsforskning”, 1982-12-22, (vol. 4) JÄMFO, RA.

²⁷⁰ ”Verksamhetsberättelse 1983/1984”, s. 2, (vol. 4) JÄMFO, RA.

²⁷¹ ”Verksamhetsberättelse 1983/1984”, s. 2, (vol. 4) JÄMFO, RA.

JÄMFO skulle därtill yttra sig över forskningsanslag remitterade från arbetsmarknadsdepartementet samt samarbeta med ett flertal andra intressenter och beslutsfattare, bland dessa Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) samt Humanistiskt-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR). Delegationen skulle även samråda med kvinnohistoriska samlingarna vid Göteborgs universitet kring dokumentationsfrågor. Slutligen ansågs det ”naturligt att delegationen särskilt utvecklar kontakter [...] med intresseföreningarna Forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning på de olika universitetsorterna”.²⁷²

I den promemoria som författades i anslutning till delegationens tillblivelse underströks just forskningens betydelse för det samhälleliga jämställdhetsarbetet:

Forskningen har en central betydelse för det fortsatta arbetet för att nå jämställdhet mellan kvinnor och män och främja kvinnans ställning i utvecklingsprocessen i olika länder. En utökad och bättre samordnad och planerad forskning kan förbättra beslutsunderlag och stimulera samhällsdebatten i dessa frågor och därmed även medverka till en bättre precisering av målen och handlingsalternativen för en politik som främjar jämställdhet.²⁷³

Här poängterades inte bara att forskningen skulle syfta till ökad jämställdhet, utan också hur den skulle kunna medverka till att precisera mål och handlingsalternativ.

Sammanfattningsvis skulle JÄMFO förutom att ”följa” frågan om kvinnliga forskares villkor också ”fastställa” forskningsbehov kring frågor som rörde jämställdhet, samt initiera forskning kring relaterade frågor.²⁷⁴ Därutöver skulle delegationen sprida forskningsresultat till beslutsfattare, samarbeta med andra länder och fungera som ett rådgivande organ vid forskningsansökningar. Delegationen utgjordes av en grupp personer från både politiken och akademien. Ett par riksdagsledamöter samt en kom-

²⁷² ”Verksamhetsberättelse 1983/1984”, s. 3, (vol. 4) JÄMFO, RA.

²⁷³ ”Promemoria 1982-12-22, Delegationen för jämställdhetsforskning (JÄMFO)”, s. 2. (vol. 4) JÄMFO, RA.

²⁷⁴ ”Diskussionsunderlag” 1983-09-15, s. 3, (vol. 5) JÄMFO, RA.

munfullmäktigeledamot märktes bland de dominerande akademiska representanterna, som bland annat bestod av statsvetarna Christina Jonung och Per-Erik Back, sociologen Rita Liljeström och historikern Gunhild Kyle.²⁷⁵

JÄMFO var en i raden av liknande organ som kontinuerligt etablerats av statsmakterna, andra exempel har varit Delegationen för naturresursforskning, Delegationen för social forskning, Delegationen för migrationsstudier och Delegationen för militärhistorisk forskning. Gemensamt för alla dessa har varit viss samordnings- och/eller remissverksamhet. Syftet har varit mer eller mindre problemorienterat, det vill säga inriktat mot att lösa samhällsproblem, undantaget den sistnämnda.

Forums initiala inställning till JÄMFO var som sagt inte odelat positiv. Även från Göteborg höjdes röster om att en del av de medel som tilldelats JÄMFO istället borde gå direkt till de existerande forumorganisationerna. Historikern Gunhild Kyle satt som ledamot i JÄMFO och blev av Forum i Göteborg uppmanad att å föreningens vägnar kritisera inrättandet av det centrala organet eftersom det var

en handling som försvagar kvinnoforskningen och kvinnoforskare eftersom den fogar in sig i dels den centrum-periferi-struktur som vi redan vet är förödande för människor och samhälle ur alla synvinklar, ekonomiskt som själsligt, dels drar in kvinnoforskarna i en hierarki och klassskiktning.²⁷⁶

Den statliga inblandningen kunde alltså bland annat skapa hierarkier mellan forskare. Som exempel lyfte Forum i Göteborg

felaktigheten och motsägelsefylldheten [sic!] i att en forskare som Rita Liljeström, som i hög grad gjort sig känd som en försvarare av kvinnliga värden såsom omsorg, lokal förankring, dialog, osv. själv accepterat att sitta som medlem i snart sagt alla forskningsråd och referensgrupper som existerar

²⁷⁵ "Förordnande av ledamöter i delegationen för jämställdhetsforskning", Arbetsmarknadsdepartementet, 1983-04-11, (vol. 5) JÄMFO, RA.

²⁷⁶ "Förslag till program för JÄMFO", minnesanteckningar, Forum Göteborg 1983-09-23, s. 1f, (F7:1) GUIG, GUA

inom de humanistiskt-samhällsvetenskapliga och tvärvetenskapliga områdena på central och statlig nivå.²⁷⁷

I dessa minnesanteckningar blottläggs, förutom med vilken självklarhet Forum talade om kvinnliga värden, en tydlig kritik mot det statliga engagemang som var en konsekvens av en alltmer institutionaliserad jämställdhets- och kvinnoforskning. Den principiella kritiken föranledde trots detta inte något reellt avståndstagande.

JÄMFO:s utformning, arbetsuppgifter och simultana arbete för kvinno- och jämställdhetsforskning och jämställdhetsarbete bör betraktas som en tydlig statsfeministisk konsekvens, en produkt av interaktion. Delegationen är ett exempel på hur lokal aktivism fick en central motsvarighet, genomdriven från ovan. Produkten var initialt varken efterfrågad eller ens omtyckt av den feministiska gräsrotsnivån, av forumorganisationerna. Kritiken tycks dock främst ha handlat om frågor om inflytande, makt och resurser, snarare än om det faktum att JÄMFO behandlade samma frågor som Forum, dessutom simultant.

Forum blir inrättningar

Våren 1982 hade Forum etablerats som förening även i Linköping. För de redan existerande organisationerna var verksamheten direkt kopplad till de få personer som var anställda på respektive Forum. Behovet av stabilitet och långsiktighet i verksamheten var stort. Göteborg och Lund hade en deltidstjänst vardera. I Stockholm, Uppsala och Umeå fanns två personer på varje Forum.²⁷⁸ Detta var enligt flera fora en ohållbar situation och därför påbörjades arbetet med att ge organisationerna en fastare form genom att koppla dem till respektive universitetsstruktur.

I Uppsala kom förslaget om skapandet av en arbetsenhet från Forum. Kvinnoforskningens ställning skulle genom en så kallad inrättning kunna säkras, inte minst med tanke på att så mycket arbete och engagemang bedrivits på ideell basis. I källmaterialet används termerna arbetsenhet och

²⁷⁷ "Förslag till program för JÄMFO", minnesanteckningar, Forum Göteborg 1983-09-23, s. 2, (F7:1) GUIG, GUA

²⁷⁸ "Utskick nr 2 5/4 1982", Forum Lund, s. 6f, (F3:1) FFFS, GUB.

inrättning synonymt. Forum i Uppsala trodde inte att den fackliga dimensionen skulle bli lidande. De poängterade tvärtom att: ”Om Centrum blir en forskningsinstitution kan många kvinnor som nu inte får jobb på universiteten bedriva egen forskning där med lön från projekten.”²⁷⁹ Citatet implicerar att man förutom kvinnoforskning skulle kunna erbjuda en samlingsplats, en allmän institution för kvinnor, till synes oberoende av forskningsämne. Forum skulle erbjuda ett eget rum för kvinnor. Arbetsenheten som organisationsstruktur blev en verklighet sommaren 1982.

I maj 1983 ansökte Forum i Göteborg om att bli en arbetsenhet inom universitetsorganisationen. Ett grundkrav var instiftandet av en fast tjänst. På så sätt skulle verksamheten kunna säkras. En arbetsenhet skulle också innebära en plats för sådan forskning och undervisning som inte rymdes vid de traditionella institutionerna. Detta var ett första steg mot den ämnesmässiga separation som sedermera skulle resultera i genusvetenskapliga institutioner på 1990-talet. Det var samtidigt ett potentiellt steg tillbaka för den andra strategin, eller ambitionen, det vill säga integrationen av kvinnoperspektiv i de gängse ämnena. Till dessa mer inomvetenskapliga skäl angav man också inrättningens jämställdhetspolitiska dimension. Forum i Göteborg ville framhålla:

[E]n dylik etablering av kvinnoforskningen inom universitetet också är i linje med statsmaktens intentioner. ”Det är ett sätt att leva upp till jämställdhetslagens krav på planmässigt och aktivt arbete för jämställdheten” (SOU 1983:4, s. 235).²⁸⁰

I Lund hade rektorsämbetet i december 1982 föreslagit att Forum skulle omvandlas till en arbetsenhet.²⁸¹ I samband med övergången till inrättningar blev Forum bland annat ett serviceorgan för undervisning i kvinno- och jämställdhetsrelaterade frågor. Inrättningen skulle vid de olika inrättningarna ledas av en föreståndare och en nämnd bestående av ledamöter från varje universitetsfakultet.²⁸² Processen var inte oproblematisht.

²⁷⁹ ”Centrums ställning”, 1981-02-02, Forum Uppsala, s. 1, (F3:4) FFFS, GUB.

²⁸⁰ ”Anhållan om att bli arbetsenhet inom universitetet”, 1983-05-20, Forum Göteborg, s. 2, (F5:1) FFFS, GUB [understrykning i original].

²⁸¹ ”Förslag om inrättande av Forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning, 1982-12-08, rektorsämbetet i Lund, (F5:1) FFFS, GUB.

²⁸² ”Material rörande fora som inrättningar”, 1987-03-12, s. 2, (F3:7) FFFS, GUB.

Universitetens gradvisa integrering av verksamheten hotade att urvattna Forums dubbla karaktär som både intresseorganisation och forskningsinrättning. Från Forum i Lund kunde man konstatera:

Upplösningen av motsättningen måste vara en process som innebär att kvinnornas och det kvinnligas inflytande kan göra sig gällande och upphäva den manliga dominansen över forskning och universitet. Först när män och kvinnor, manligt och kvinnligt, har samma inflytande i forskning och forskningsinstitutioner är motsättningen upplöst och Forums dubbla karaktär av intresseorganisation och universitetsinrättning upphävd. Intill dess måste motsättningen och dubbelkaraktären erkännas och respekteras.²⁸³

Forum önskade att dess så kallade dubbla karaktär även framgent skulle respekteras. Denna karaktär skulle bli redundant först den dag jämn könsrepresentation och lika inflytande för det manliga och kvinnliga blivit en realitet.

År 1982 påbörjades följaktligen den process i vilken kvinnoforskningen skulle få fastare ramar och sedermera utvecklas till en separat disciplin, det vill säga det som senare skulle kallas genusvetenskap. Processen i vilken Forums engagemang inkorporerades i de gängse universitetsstrukturerna kom också att resultera i en slagsida mot vetenskaplig separation, kanske till nackdel för integrationen av könsperspektiv i de traditionella disciplinerna. Forum i Stockholm såg potentiella problem med detta. De befarade att om Forum skulle expandera och bli ”en säregen institution inom universitetet” skulle kvinnoforskningen undermineras inom de gängse ämnena:

Å ena sidan krävs en viss isolering av kvinnoforskning för att en utveckling ska kunna ske – man måste specialisera sig för att utvecklas – å andra sidan innebär denna isolering risk för att den likgiltighet, nonchalans (och här och var fiendskap) som redan nu finns gentemot kvinnoforskningen, kommer att öka.²⁸⁴

²⁸³ Skrivelse till UHÄ, från Forum i Lund, odat, sannolikt 1982, s. 2, (F3:8) FFFS, GUB.

²⁸⁴ ”Vad är Forum bra för? Hur kan det bli bättre? Beträktelser utifrån exemplet Stockholm”, Forum Stockholm, 1983, s. 14, (E1:1) GUIG, GUA.

Att koppla kvinnoforskningen till Forum på så sätt att det blev en egen ”storhet”, skulle enligt Forum i Stockholm vara en ”bedrövlig utveckling”.²⁸⁵ Risken fanns att en sådan inrättning skulle bli en

lekplats för kvinnliga forskare där de kan kläcka idéer bilda teorier, komma med ny kunskap, nya metoder – utan att någon bryr sig om det. Hur ska det här kunna lösas? Det finns bara ett sätt: genom arbete efter två linjer, dels ”isolering” dvs en fördjupning inom kvinnoforskningen, dels integrering i de olika ämnena. Den tudelningen kan bara åstadkommas om kvinnliga forskare blir fler och accepterade i den akademiska världen.²⁸⁶

Redan 1983 varnade Stockholmsforum för en utveckling där den kvinno- och könsrelaterade forskningens skulle förläggas till, som man skriver, en säregen institution.

Det kan vara värt att notera att man skriver ”kvinnliga forskare” och inte ”kvinnoforskare” i inledningen av citatet ovan. Det är ytterligare ett exempel på den bitvis slumpvisa användningen av olika begrepp som de facto gjorde kvinnors forskning överlag till en kvinnovetenskaplig fråga. Omstruktureringen innebar hur som helst att fokus i den fortsatta utvecklingen kom att ligga på undervisning och forskning kopplad till kvinnoforskning, varför den, i brist på bättre uttryck, gräsrotsaktivism som hade präglat engagemanget långsamt började upptas inom de akademiska strukturerna. Innan Forum blev inrättning lyfte man även denna potentiella problematik i Uppsala:

Den största fördelen med att fortsätta verksamheten som hittills torde vara att det då går att agera mera ”utomparlamentariskt” och okonventionellt, vilket innebär större frihet men samtidigt risk att inte bli bemött tillräckligt seriöst. Ett inordnande i universitetsorganisationen kan dessutom i sämsta fall medföra icke önskad styrning.²⁸⁷

²⁸⁵ ”Vad är Forum bra för? Hur kan det bli bättre? Beträktelser utifrån exemplet Stockholm”, Forum Stockholm, 1983, s. 14, (E1:1) GUIG, GUA.

²⁸⁶ ”Vad är Forum bra för? Hur kan det bli bättre? Beträktelser utifrån exemplet Stockholm”, Forum Stockholm, 1983, s. 14, (E1:1) GUIG, GUA.

²⁸⁷ ”Centrums ställning”, 1981-02-02, Forum Uppsala, s. 2, (F3:4) FFFS, GUB.

Under de påföljande åren blev även de andra fora likartade inrättningar, eller arbetsenheter, med liknande uppdrag. I Linköping påbörjades processen 1984, endast två år efter att föreningen bildats.²⁸⁸ I Umeå skulle det dröja till 1987 innan man där ansökte om att bli en inrättning.²⁸⁹ Vid samma tid blev även Stockholm en formell inrättning.²⁹⁰ Parallellt med att Forum successivt underställdes universitetsorganisationerna och därmed i högre grad fokusera på det forskningsfrämjande arbetet, skapades fristående föreningar för kvinnliga forskare och kvinnoforskning. Även om inrättningarna var formellt frikopplade från de ideella föreningarna för kvinnliga forskare, tycks samma människor varit engagerade på båda nivåer. Att uppdelningen mellan en formell inrättning och en fristående ideell förening i viss mån var en pappersprodukt, vittnar exempelvis ett brev från föreningen Forum i Stockholm ställt till samtliga inrättningar i landet. I brevet understrykerstryker föreningen att inrättningen och föreningen hade olika postadresser. Bakgrunden var att de olika inrättningarna skickat material till inrättningen i Stockholm och förutsatt att informationen också kom föreningen till del.²⁹¹ Övergången från föreningar till inrättningar förefaller från Forums horisont varit en pragmatisk lösning på såväl strukturella problem som ekonomisk osäkerhet.

Sammanfattning

1970-talets sista år och början av 1980-talet var händelserika vad avser kvinnoforskningens etablering och det jämställdhetspolitiska arbetet. Akademisk jämställdhet och kvinnoforskning i vid mening politiserades. 1970-talets övergripande jämställdhetspolitik konsoliderades, organiserades och genomfördes i allt högre grad, så även i universitetsvärlden.

Begreppspluralismen i källmaterialet är slående. UHÅ:s utredningar, i många delar utformade tillsammans med forskare på fältet, vittnar om svårigheterna både beslutsfattare och forskare hade i att finna ett enkelt och konsekvent språkbruk. Att olika begrepp användes omlott vittnar

²⁸⁸ "Material rörande fora som inrättningar", 1987-03-12, s. 13, (F3:7) FFFS, GUB.

²⁸⁹ "Material rörande fora som inrättningar", 1987-03-12, s. 18, (F3:7) FFFS, GUB.

²⁹⁰ "Stadgar för Centrum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning vid Stockholms universitet", rektorsämbetet, 1987-06-12. (F5:1) FFFS, GUB.

²⁹¹ Brev till samtliga centra/fora, från föreningen Forum i Stockholm, odat., (F1:11) FFFS, GUB.

kanske inte bara om språklig variation utan också kanske om faktisk ambivalens. Handlade frågan om kvinnors forskning eller om kvinnliga perspektiv? Var det forskning om jämställdhetssituationen i samhället i stort? Var det forskning om kvinnor? Var definitionen avhängig en speciell politisk intention hos forskaren? Begreppsfloran och dess varierande användning var inte bara ett tecken på verksamhetens ringa ålder, utan kanske också på svårigheterna att diskursivt manövrera i ett sammanhang med många olika målsättningar och konfliktytor.

UHÅ:s pragmatiskt motiverade anammande av uttrycket jämställdhetsforskning bör betraktas i ljuset av den statsfeministiska interaktionens avradikaliseringseffekter. Det vill säga att statsapparaten tonade ner de konfliktytor som låg inbäddade i en mer radikal kritik mot forskningens mansdominans och det manliga perspektivets normerande status. Kopplingen mellan så kallad inre jämställdhet (det vill säga genomslag för kvinnliga perspektiv) och kvalitativa aspekter av forskningen skapade en situation i vilken homogeniserande könsbaserade erfarenheter kom att betraktas som meritokratiska egenskaper, jämförbara med analysförmåga eller språkkänsla. Meritokratins logik krävde att samhällsliga orättvisor omformulerades till positiva egenskaper (kvinnliga perspektiv), som kunde representeras av enskilda kvinnor. I en könsbinär värld innebar en sådan hållning underförstått att enskilda män också antogs representera det manliga perspektivet, en problematik som kommer att diskuteras i nästa kapitel. Olika intressenter, inklusive Forum, kunde inte undvika den övergripande paradox som allehanda grupprelaterade sociala kamper står inför; nämligen att betona de skillnader vars existens/betydelse man samtidigt inte erkänner alternativt vill problematisera/göra redundanta.

Vidare har kapitlet visat hur Forums verksamhet under de tidiga åren fokuserade på utvecklingen av kvinnoforskningen, samtidigt som kraven på "kvinnliga perspektiv" direkt kopplades till den så kallade kvinnofackliga frågan. Forum uppvisade under de formativa åren en tämligen slumpartad användning av uttrycken kvinnliga perspektiv och kvinnoperspektiv, liksom kvinnoforskare och kvinnliga forskare.

De arbetsgrupper som initialt formerades i Stockholm vittnar om en ambitionsnivå som sträckte sig långt utanför akademins väggar. Låt vara att flera av dem strax föll i glömska. Ambitionen att inom ramen för

akademiskt intellektuellt arbete mejsla ut politiska idéer för förverkligandet av en bättre värld vittnar om dels en aktivistisk hållning, dels en tro på forskningens möjligheter och kraft.

Den statsfeministiska interaktion som dominerade utvecklingen var ambivalent. Etableringen av JÄMFO var allt annat än oproblematiserad i så motto att Forum helst hade sett att medlen tilldelats Forum direkt. JÄMFO:s verksamhet var i det närmaste en kopia av Forums, fast i statlig regi. JÄMFO:s syfte var inte bara att initiera och samordna jämställdhets- och kvinnoforskning. Man skulle också fokusera på jämställdhetsarbetet vid universiteten samt fungera som informationskanal för lagstiftare och politiska beslutsfattare.

UHÄ:s rapportserie från slutet av 1970-talet utgör ett intressant exempel på tidens otydliga diskrepans mellan jämställdhetsforskning och kvinnoforskning, mellan kvinnoforskning och kvinnliga perspektiv och i förlängningen mellan kvinnoperspektiv och kvinnor. Serien började med en debattskrift om jämställdhetsproblematiken vid svenska universitet och slutade med förslag som handlade om utökad jämställdhetsforskning utförd av kvinnliga forskare. Jämställdhet kunde därmed uppnås genom att kvinnor (med tillhörande a priori kvinnliga perspektiv) skulle forska om kvinno- och eller jämställdhetsrelaterade frågor. På så sätt skulle de både öka den kvinnliga representationen en aning, samtidigt som de skulle lösa ett politiskt problem genom sin emancipatoriska forskning. I en sådan kontext framstod skillnaden mellan kvinnoforskning och jämställdhetsforskning som att den sistnämnda var mer uttalat jämställdhetspolitiskt målrational och ändamålsenlig, medan den förstnämnda snarare utgick från målsättningen kvinnoemancipation.²⁹² Den eventuella skillnaden dem emellan handlade ur detta perspektiv om grader av radikalitet samt om diskrepansen mellan jämställdhet och kvinnoemancipation.

Att det främst var statsmakterna som propagerade för jämställdhetsforskning snarare än kvinnoforskning, och att kvinnoforskare och Forum var kritiska mot detta, är i sak korrekt. Men de två uttrycken tycks ha varit olika sätt att förmedla nästan samma sak, nämligen att kvinnoförtrycket/könsstrukturerna/ojämställdheten existerar, vilket borde motverkas och förändras. För att kunna göra det behövdes kunskap om hur

²⁹² UHÄ-rapport 1978:22, s. 7.

förtrycket/strukturerna var beskaffade, varför de fortlevde, för att på så sätt kunna mejsla ut strategier för att förändra samhället till det bättre. Emancipatorisk kvinnoforskning och jämställdhetsforskning var därmed om inte samma sak, så i vart fall svåra att separera. Låt vara att det tycks finnas en tydligare emanciperande komponent för det forskande subjektet i den emancipatoriska traditionen. Den personliga emancipatoriska nyttan för de enskilda forskarna var något som Forum sällan påtalade. Kvinnoemancipation handlade om generella frågor.

Kapitel 3 – Konflikter och definitioner

1983–1989

År 1983 publicerades den statliga utredningen *Om hälften vore kvinnor...: Jämställdhetskommitténs betänkande om kvinnorna i forskningen* (SOU 1983:4). Utredningen utarbetades i nära samarbete med en referensgrupp av forskare, bestående av bland andra historikerna Gunhild Kyle och Anne-Sofie Kälvemark [Ohlander], samt sociologen Rita Liljeström. Innehållet utgörs framför allt av en mängd uppsatser, skrivna av kvinnliga forskare, om kvinnoforskningen generellt och betydelsen av kvinnlig representation i synnerhet.

För den här studien är, som tidigare nämnts, inte de enskilda författarna eller forskarna av primärt intresse, istället är det exempelvis ovan nämnda utredning som tidsdokument, som är intressant. Det beror på att sätten på vilka man argumenterade för både kvinnoperspektiv, kvinnliga perspektiv respektive inre och yttre jämställdhet fick skiftande konsekvenser för synen på en mängd storheter som rättvisa, jämställdhet, meritokrati och könsskillnad. Idéer om kön producerades och kommunicerades i argumentation kring akademins jämställdhetsproblem och behoven av att skapa könsbalans, likaså i argumentation för kvinnoforskning som perspektiv och disciplin. Ledordet var kvalitet. Forskningen skulle göras bättre av att kvinnors erfarenheter tillvaratogs.²⁹³ Ett längre citat från utredningens sammanfattning, kan exemplifiera det tidiga 1980-talets samtal:

De fjorton kvinnliga forskarnas svar i betänkandet på frågan ”Tror Du forskningen i Ditt ämne skulle förändras om hälften av forskarna vore kvinnor?” visar att fler kvinnor som forskare mer är en fråga om kvalitet – behovet av *annorlunda* forskning, än en fråga om kvantitet – behovet av *mer* forskning. Konsekvenserna blir allvarliga om forskningen bortser från halva mänskligheten och därmed halva verkligheten. När kvinnors kunskaper, erfarenheter, värderingar och

²⁹³ Jfr Alnebratt 2009, s 148f.

intresseinriktning inte finns med i forskningen betyder det att vår kunskapsutveckling saknar viktiga dimensioner. Det påverkar samhället negativt. En av de viktigaste forskningspolitiska åtgärderna anser vi därför vara att rekrytera fler kvinnor till forskningen. Kvinnliga forskare kan göra kvinnornas värld synlig och ge den en röst.²⁹⁴

Kvinnors forskning ansågs vara annorlunda än mäns och sammantaget skulle forskningens kvalitet öka genom att i högre grad tillvarata denna annorlundahet. Detta var utgångspunkten för myndigheternas och forskares arbete för akademisk jämställdhet under tidigt 1980-tal. Även från den politiska nivån framfördes liknande tankegångar. Under rubriken ”Forskning och praktisk politik går hand i hand” höll det dåvarande socialdemokratiska statsrådet Anita Gradin ett anförande på en av Nordiska ministerrådet anordnad konferens om kvinno- och jämställdhetsforskning 1983. Hon underströk:

Den akademiska kvinnoforskningen är en nödvändig del i samhällets utveckling mot jämställdhet mellan kvinnor och män. [...] Det är endast genom resultat av ofta mödosamt forskningsarbete, utfört av kvinnoforskare, som andra kvinnor kan få ta del av sitt eget kulturella arv.²⁹⁵

Gradin värnade således om kvinnors rätt att få del av sin egen historia, skriven av kvinnliga kvinnoforskare. På vissa punkter överensstämde hennes och regeringens uppfattningar med Forums, på andra inte. En parallell och vid tiden förhållandevis ny hållning var att den nya kvinnoforskningen skulle, snarare än att handla om kvinnor, erbjuda en ny teoretisk blick. Som nämndes i föregående kapitel underströk Forum i Umeå:

Och låt oss än en gång påpeka att uppgiften inte är att komplettera en patriarkal historieskrivning (mäns historia om

²⁹⁴ *Om hälften vore kvinnor: Jämställdhetskommitténs betänkande om kvinnorna i forskningen*, SOU 1983:4, s. 229 [kursiv i original].

²⁹⁵ *Organisering av jämställdhets- / kvinnoforskning i Norden: Rapport från Nordiska ministerrådets konferens den 8-10 november 1983 på Lejonaldals slott i Brv, Sverige*, Nordiska ministerrådet 1984, s. 111f [understrykning i original].

män) med kvinnors historia om kvinnor. Det gäller istället att korrigera vår gemensamma historieuppfattning [...].²⁹⁶

Två linjer kan noteras här; å ena sidan den mer särartsbetonande idén om kvinnors annorlunda forskning, å andra sidan en mer principiell argumentation om kön som struktureringsprincip och dess nödvändighet för en i empirisk mening mer verklighetsanpassad historisk analys. I början av 1980-talet tycks fortfarande det förstnämnda resonemanget ha använts mer frekvent än det sistnämnda, även av Forum.

Under 1980-talet konsoliderades foras position som primära organ för kvinnoforskning och jämställdhetsarbete vid svenska universitet. Omstruktureringen till så kallade inrättningar skedde förvisso vid lite olika tidpunkter vid de olika universiteten. Samtidigt arbetade UHÄ, JÄMFO och HSFR med den övergripande frågan om universitetens jämställdhetsproblem och vidhängande inomvetenskapliga frågor.

I föregående kapitel analyserades den kombination av aktivism och kämpaglöd som dominerade Forums tidiga år, alltså den utveckling som kom att resultera i sammanhållna policydokument, strategier och inte minst konferensen kvinnouniversitetet sommaren 1982. I det här kapitlet analyseras ett antal händelser och utvecklingslinjer efter Forums formativa år. Avhandlingens kronologiska upplägg har som tidigare nämnts vissa brister. Jag menar att fördelarna överväger nackdelarna. Kronologin gör det möjligt att bibehålla ett för den historiska skildringen viktigt tidsperspektiv. Kapitel 3 är därför upplagt enligt två styrande principer. Dels är ambitionen att följa källmaterialets kronologi, dels inriktas kapitlet på situationer och konflikter som kan spegla principiella dimensioner av Forums förhållande till kön, forskning och akademisk jämställdhet. Framställningens tematik vetter därmed mot det övergripande syftet.

Kapitlet inleds med en kortare analys av Delegationen för jämställdhetsforskningens verksamhet. Avsikten är bland annat att visa hur delegationen i det närmaste helt adopterade Forums dubbla syften. Ett slags statligt inkorporerande i mikroformat. Därefter studeras mötet och relationen mellan Forums syften genom en analys av organisationens argu-

²⁹⁶ "Om kvinnoforskningens nödvändighet för ett kvalitativt högtstående universitet", Forum Umeå, 1983. s. 8, (E1:3) GUIG, GUA.

mentation i samband med en statlig satsning på forskartjänster i jämställdhetsforskning i början av 1980-talet. Den tematiken återkommer därefter i en analys av några konfliktfyllda ärenden där manliga forskare figurerade. Männan ställde genom sin närvaro i ett kvinnovetenskapligt och jämställdhetsfrämjande sammanhang frågan om kön och definitionerna av kvinnoforskning på sin spets. Avslutningsvis analyseras mot bakgrund av det statsfeministiska perspektivet vilken betydelse Forums lobbying hos makt-havare bör tillmätas.

JÄMFO – Forums överrock

I samband med att Jämställdhetskommittén publicerade utredningen *Om hälften vore kvinnor* (SOU 1983:4) bildades Delegationen för jämställdhetsforskning.²⁹⁷ I föregående kapitel analyserades hur Forum initialt ställde sig till inrättandet av ett nationellt organ för samordning och spridning av den framväxande kvinno- och jämställdhetsforskningen. Forum var inte odelat positivt och menade att de resurser som skulle tillfalla JÄMFO istället borde ha fördelats till just Forum. Som nämndes i kapitel 2 var Forum redan 1979, det vill säga precis i etableringsfasen, kritiska till en modell enligt vilket både kvinnoforskningen och akademins jämställdhetsarbete skulle koordineras ovanifrån.²⁹⁸

År 1983 kunde Forum konstatera: ”Vi har alltså fått det centrala organ vi tidigare försökt undvika”.²⁹⁹ Kritiken mot JÄMFO från forumhåll bottnade i konkurrens om knappa resurser, tveksamhet inför centralistiska lösningar och inte minst motvilja mot extern kontroll och makt. Samtidigt intogs en pragmatisk hållning på så sätt att JÄMFO enligt Forum potentiellt kunde bli en tillgång, men att det ankom på Forum att se till att det blev så.

Den principiella kritiken som framfördes i början av processen förbyttes mot pragmatiskt samarbete; Forum skulle göra det bästa av situationen. Organisationens pragmatiska hållning bör förstås mot bakgrund av att Forum och JÄMFO i allt väsentligt delade fokus och syften.

²⁹⁷ ”Stormöte i Forum! 5 maj 1983 kl 18”, s 1, (F3:2) FFFS, GUB.

²⁹⁸ Se t.ex. ”Yttrande över UHÄ-rapport 1979:16 ’Jämställdhetsforskning’”, s. 2, (F1:1) FFFS, GUB.

²⁹⁹ ”Stormöte i Forum! 5 maj 1983 kl 18”, s 1, (F3:2) FFFS, GUB.

Kvinnoforskare var också representerade i JÄMFO. Målsättningen att förbättra den samhälleliga och framför allt den akademiska jämställdheten var densamma. Målsättningen att understödja forskningen om dessa frågor delades också. Skillnaden fanns möjligtvis på teoretisk nivå, vilket var en fråga om grad, inte art. Om kvinnoforskningens mål var emancipation så var JÄMFO:s och den reformistiska statsmaktens mål jämställdhet. I syfte att analysera något av JÄMFO:s verksamhet och språkbruk redogörs nedan för några av delegationens arbete och satsningar.

Ett av de första projekt JÄMFO initierade rörde handledarfrågor. Delegationen underströk att maktrelationen mellan doktorander och handledare innehöll tydliga jämställdhetsproblem. Projektet var uppskattat av de olika Forum-organisationerna som såg stora problem med handledningssituationens jämställdhetsdimension.³⁰⁰ I en promemoria konstaterade JÄMFO att problemet var tudelat: ”Inom forskarhandledning kan man från jämställdhetsperspektiv urskilja två huvudproblem: dels handledningssituationen i sig, dels brister på handledare i kvinnoforskning vid universitetet.”³⁰¹

Bristande teoretisk kunskap om och i den framväxande kvinnoforskningens epistemologi betraktades som en del av jämställdhetsproblemet. De två dimensionerna ansågs intimt sammankopplade, vilket också avspeglades i de förslag som diskuterades:

Arbetsgruppen inom JÄMFO anser att handledarutbildningen i sin undervisning bör integrera två jämställdhetsaspekter dels (a) kunskap om kvinnliga forskares villkor dels (b) information om kvinnoforskning.³⁰²

Relationen mellan (a) och (b) kan sannolikt bestå av flera dimensioner. Möjligtvis skulle kunskap om (a), kvinnliga forskares villkor, vara beroende av (b), det vill säga kvinnoforskningens teorier. Likväl är det snarare argument kring kvinnors forskning som används i dokumentet:

³⁰⁰ Se t.ex. Brev från Forum i Lund, ”Angående handledarfrågor”, 1984-01-19, (vol. 5) JÄMFO, RA; Brev från Forum i Umeå, ”Synpunkter på Ert PM [...]” 1984-01-23, (vol. 5) JÄMFO, RA; Brev från Forum i Linköping, ”Handledarfrågan”, 1984-01-30, (vol. 5) JÄMFO, RA.

³⁰¹ ”PM om handledarfrågor”, 1984-05-03, s. 1, (vol. 5) JÄMFO, RA.

³⁰² ”PM om handledarfrågor”, 1984-05-03, s. 4, (vol. 5) JÄMFO, RA.

Intimt förknippad med föregående punkt [alltså kunskap om kvinnliga forskares villkor, min anmärkning] är betydelsen av att informera om kvinnoforskning. Syftet med denna information skall bli att vara att göra handledare "lyhörda för – och uppmuntra – att kvinnor kan vilja ställa andra frågor och pröva andra forskningsmetoder än män traditionellt har gjort. De måste bli medvetna om att det är viktigt att de som handledare skaffar sig kunskaper om bli metodfrågor inom kvinnoforskningen för att kunna handleda också kvinnoforskare (SOU 1983:4)".³⁰³

Jag tolkar stycket ovan bland annat som att JÄMFO menade att kvinnliga forskare som forskade om ovanliga (det vill i det här fallet säga icke-manliga) ämnen med andra metoder, nästan per definition var kvinnoforskare.

I en promemoria om handledarfrågan presenterades JÄMFO:s förslag. Bland annat efterfrågades

1. Försök med handledarutbildning där frågor som rör jämställdhet i forskningen integreras. [...] 3. Utbildning av handledare i kvinnoforskning. 4. Skrivelse till regeringen om utformningen av eventuella särskilda docenttjänster för jämställdhetsforskning.³⁰⁴

Att delegationen, som ett resultat av sammanvägda remissvar från UHÄ, HSRF, Forum-organisationerna med flera, valde att som ett av förslagen inbegripa "[u]tbildning av handledare i kvinnoforskning" kan tolkas på två sätt. Det kan för det första ha varit en konsekvens av delegationens dubbla syften och för det andra ha varit en följd av en sammankoppling av dessa som blottlägger en föreställning om att kvinnors forskande styrs av och representerar specifikt kvinnliga perspektiv, om vilka handledare

³⁰³ "PM om handledarfrågor", 1984-05-03, s. 4, (vol. 5) JÄMFO, RA.

³⁰⁴ "Kvinnoperspektiv i forskarhandledningen och handledarutbildning i jämställdhetsfrågor – Vad kan JÄMFO göra?", s. 11 (vol. 5) JÄMFO, RA. Från Forum i Umeå poängterades att punkterna 1 och 3 borde knytas "nära samman". Kunskap i kvinnoforskning borde leda till en mer jämställd handledningssituation, menade Forum. Se Brev från Forum i Umeå till JÄMFO, 1984-01-23, "Synpunkter på ert PM av 1983-11-03", (Vol. 5) JÄMFO, RA.

borde vara insatta. Även forumorganisationerna tycks ha haft en snarlik hållning kring problematiken med fungerande handledning för kvinnliga forskarstuderande. På en så kallad flerforuträff 1987 presenterades ett antal förslag inför arbetet med den kommande forskningspropositionen. Situationen för kvinnliga forskare analyserades mot bakgrund av den samhällsliga arbetsdelningen. Den hade lett till skilda erfarenheter och värderingar mellan könen. Därför var det enligt Forum besvärligt för manliga handledare att förstå kvinnliga doktoranders sätt att tänka och arbeta, vilket i sin tur gjorde det svårt för ”manliga forskare att framgångsrikt verka som handledare för kvinnliga doktorander.”³⁰⁵ Av bland annat den anledningen krävdes fler kvinnliga forskare som kunde fungera som handledare åt kvinnliga doktorander.

Överlag framhöll JÄMFO att jämställdhetsproblematik i relationen mellan handledare och forskarstuderande inte enbart borde analyseras som en maktrelation med tydliga könsaspekter, utan att jämställdhetsproblematiken också handlade om bristande kunskaper i kvinnoforskning, som genom denna typ av argumentation blev närmast synonymt med kvinnors forskning. Sammankopplingen mellan dessa dimensioner låg samtidigt i linje med JÄMFO:s direktiv, vilka i sig var en kopia av Forums dubbla syften. JÄMFO:s arbetsuppgifter är därmed ett exempel på hur det statsfeministiska utfallet kan tolkas som en effekt av idéer hämtade från den lokala aktivistiska nivån.

Ett av de större projekt JÄMFO arbetade med under slutet av 1980-talet var ”Kvinnors makt och inflytande”. Projektet samarbetade till viss del med den då pågående statliga maktutredningen, i vilken Yvonne Hirdmans bidrag ”Genussystemet” sedermera skulle publiceras.³⁰⁶ JÄMFO:s projekt inbegrep i det här fallet inga historiker, utan istället medverkade företrädare för andra discipliner som nationalekonomi och psykologi. Samhällets könsmissigt sneda maktfördelning stod i fokus, men överlag handlade de sonderande forskningsinsatserna om orsakerna till kvinnoförtrycket. Frågan var av ”centralt politiskt intresse”.³⁰⁷ Vetenskaplig forskning gick hand i hand med de politiska målsättningarna. Argumenten

³⁰⁵ ”Material från flerforumträff i Lund 3-4 december 1987”, s. 3, (F3:7) FFFS, GUB.

³⁰⁶ Se *Demokrati och makt i Sverige: Maktutredningens huvudrapport*, SOU 1990:44; Hirdman 1988.

³⁰⁷ ”Uppdraget ’Kvinnors makt och inflytande’: inledningen, sammanfattning och förslag till stöd”, promemoria, 1989-08-28, s. 14, (vol. 28) JÄMFO, RA.

kring behovet av ”kvinno- och jämställdhetsforskning” var tydligt instrumentella och målrationella:

För att kunna skapa ett jämställt och demokratiskt samhälle måste vi kunna analysera och förstå vår verklighet som inte svarar upp mot detta. *Vilka mekanismer ligger bakom köns- ojämligheten?* Vilka är kvinnors taktik och strategi för att förbättra situationen för kvinnokollektivet?³⁰⁸

Forskningen blev här ett verktyg för att åtgärda problem och orättvisor. Som mycket annan forskningsrelaterad verksamhet svarade JÄMFO:s arbete mot en samhällelig vilja och efterfrågan.³⁰⁹ Den efterfrågan var i hög grad beroende av ett erkännande av möjligheten att uppnå orsaksförklaringar, detta paradoxalt nog i en tid då varför-frågan, det vill säga orsaken till kvinnoförtrycket, successivt förlorade mark till förmån för hur-frågan inom kvinnoforskningen.³¹⁰ Att JÄMFO eftersökte orsaksförklaringar bör ses i ljuset av att dessa i högre grad än analytiska beskrivningar kan leda till reformförslag som åtgärdar just problemens orsaker. Till detta kan läggas den under 1980-talet framväxande feministiska kritiken av både det moderna vetenskapsparadigmet och vetenskapens objektivitetsanspråk. Det var två storheter som implicit förutsattes inom den typ av målrationell forskning som JÄMFO uppmuntrade och efterfrågade.

Parallellt med en initialt principiell kritik mot att JÄMFO inrättades för medel som kunde ha tilldelats Forum var organisationen också kritisk till begreppet jämställdhetsforskning. Nedan följer en analys av Forums uppfattningar i samband med att ett antal forskartjänster i just jämställdhetsforskning inrättades i början av 1980-talet.

³⁰⁸ ”Uppdraget ’Kvinnors makt och inflytande’: inledningen, sammanfattning och förslag till stöd”, promemoria, 1989-08-28, s. 12, (vol. 28) JÄMFO, RA [min kursivering].

³⁰⁹ Kan JÄMFO möjligtvis ses som ett uttryck för statlig kommodifiering? Att vetenskapen generellt, och naturvetenskapen i synnerhet, de senaste 30 åren allt mer har kommit att lyda under de så kallade marknadskrafterna verkar uppenbart. Man kan säga att vetenskapen kommodifieras. De vetenskapliga produkterna blir just produkter. De svarar mot en efterfrågan. Men om efterfrågan istället kommer från det politiska, staten, eller det allmänna, kan vi då tala om kommodifiering? Se t.ex. Hasselberg 2012; Ankarloo & Friberg 2012.

³¹⁰ Se Hirdman 1988; se även Maria Sjöberg, ”Från kvinnohistoria till genushistoria”, i Magnus Perlestam (red.), *Genusperspektiv i historia*, Lund 2001, s. 15; Åsberg 1998.

HSFR-tjänster och motvillig jämställdhetsforskning

År 1983 föreslog den socialdemokratiska regeringen i en proposition instiftandet av ett antal forskartjänster i jämställdhetsforskning. Dessa skulle handhas och behandlas av Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR). Det är vid denna punkt och i samband med dessa tjänster som Forums kritik mot begreppet jämställdhetsforskning blir extra tydlig. Tidigare hade det inte funnits något konkret ärende, eller någon reell fråga att koppla denna kritik till. I en promemoria från Forum i Linköping inleds synpunkterna på utformningen av tjänsterna med att Forum utgick ifrån ”det för oss självklara att tjänsterna bör rubriceras kvinnoforskning istället för jämställdhetsforskning”.³¹¹ Inom jämställdhetsforskningen, ansåg Forum, sattes variabeln kön i främsta rummet, varför kvinnoforskningens utvecklande av ”korrigerande teorier” kom i skymundan. Tjänsterna borde därför både rubriceras som och bestå av kvinnoforskning, som exempelvis Linköpingsforum i det här sammanhanget preciserade på följande sätt:

Kvinnoforskning innebär att kvinnors villkor och erfarenheter erkänns ha samma värde som mäns villkor och erfarenheter, och att de på samma sätt får påverka problemformulering, metodutformning och teoriutveckling. Sådan forskning med respekt för kvinnors särart medför alltid konsekvenser för jämställdheten mellan kvinnor och män och påverkar vetenskapens innehåll, berikar och förnyar.³¹²

Tjänsterna borde enligt Forum innebära ett erkännande av könade erfarenheter, erfarenheter som genom att kanaliseras genom de kvinnliga forskarna skulle påverka och berika forskningens problemformuleringar. Kvinnoforskningen kopplades här uteslutande till kvinnors subjekspositioner som just kvinnor och den ”särart” som var en del av detta. Särartsretoriken hade tydliga beröringspunkter med begreppet kvinnokultur, som

³¹¹ ”Synpunkter på inriktningen av tjänster inom området jämställdhetsforskning”, utkast, Forum Linköping, s. 1, (F3:3) FFFS, GUB [understrykning i original].

³¹² ”Synpunkter på inriktningen av tjänster inom området jämställdhetsforskning”, utkast, Forum Linköping, s. 1, (F3:3) FFFS, GUB.

fanns i vissa delar av 1970-talets feminism.³¹³ I ett annat förslag till skrivelse tonades dessa krav ned en aning. Istället konstaterades följande:

Eftersom universitetens traditionellt massiva mansdominans starkt bidragit (ja, troligen skapat) det nu akuta behovet av kvinnoforskning/könsteoretiskt perspektiv, står det klart att teoriutvecklingen under uppbyggnadsskedet kräver de kunskaper och erfarenheter som kvinnorna har. Därför föreslår vi att i den första omgången kvinnliga tjänsteinnehavare utses. I ett längre perspektiv är naturligtvis manliga tjänsteinnehavare inte uteslutna.³¹⁴

Här kan noteras att Forum nöjde sig med lyfta upp kunskaper och erfarenheter ”som kvinnorna har” snarare än de kunskaper som ”kvinnoforskare” besatt. Det är mycket möjligt, rent av sannolikt, att de implicit talade om kvinnoforskare, men jag menar att utbytbarheten av orden kvinnor och kvinnoforskare illustrerar en tydlig trend i Forums argumentation under de första åren. En trend som i korthet handlade om att kvinnors kvinnliga erfarenheter utgjorde en nödvändig förutsättning inom kvinnoforskningen, varför distinktionen mellan kvinnor och kvinnoforskare i vissa sammanhang framstod som onödig.

Forum hade inför författandet av skrivelsen internt kommit överens om att kräva att tjänsterna gick till kvinnor.³¹⁵ Därutöver skulle tjänsterna inte kopplas till befintliga ämnen utan snarare till områden, även om de framtida innehavarna skulle vara knutna till både Forum och sin heminstitution. Det var ett tydligt led i den dubbla strategin, de två benen, enligt vilken både separation och integration i gängse discipliner krävdes. Även om Forum föredrog utlysningar i form av ”områdesbeskrivningar” skulle dessa baseras på ”det kritiska, materialistiska könsteoretiska perspektivet”.³¹⁶ Som paraplyområden föreslog Forum att tjänsterna skulle

³¹³ Elisabeth Elgán noterar för övrigt att historikern Ulla Wikander retrospektivt pekat på att kvinnokulturbegreppet ”var förödande för feminismen. Eftersom det betonade skillnader mellan kvinnor och män”. Se Elgán 2015, s. 252, not 736.

³¹⁴ ”Synpunkter på inriktningen av tjänster inom området jämställdhetsforskning”, s. 4, (F3:6) FFFS, GUB [understrykning i original].

³¹⁵ ”Kära Forum/Centrum”, odat. internt PM, ”annandag pingst”, (F3:6) FFFS, GUB.

³¹⁶ ”Synpunkter på inriktningen av tjänster inom området jämställdhetsforskning”, s. 2, (F3:6) FFFS, GUB.

omfatta ”Kön som historisk kategori”, ”Kön som social och ekonomisk kategori”, ”Kön som politisk kategori”, ”Kön som psykologisk kategori” samt ”Kön som ideologisk och estetisk kategori”.³¹⁷ Under vart och ett av dessa områden kunde flera gängse discipliner komma i fråga.

I den gemensamma skrivelse som forumorganisationerna författade angående de aktuella anställningarna hävdades att tjänsterna borde

inriktas på forskningsområden, som är centrala för förståelsen av den sociala könsstrukturen och dess konsekvenser. En gemensam utgångspunkt för samtliga områden bör vara ett kritiskt, könsteoretiskt perspektiv, förankrat i en förståelse av kvinnors underordnade ställning som orsakad av sociala och ekonomiska förhållanden.³¹⁸

Här menar jag att man kan se, cirka fem år efter etableringen av Forum, att budskapet blir mer könsteoretiskt betonat och principiellt. Dock fortsatte under många år frågan om kvinnliga erfarenheter spela en framträdande roll i Forums verksamhet och argumentation. Men betoningen av ”kön” och ”könsteoretiskt perspektiv” snarare än ”kvinnliga perspektiv” började så smått göra sig gällande, inte minst i de områdesbeskrivningar som formulerades i samband med instiftandet av de så kallade HSFR-tjänsterna i jämställdhetsforskning.

Till skrivelsen ovan bifogades ett följebrev i vilket det framgick att alla fora utom Göteborgs stod bakom skrivelsen. Göteborgs Forum författade en egen skrivelse. I följebrevet underströk Göteborgsforum att dessa olika uppfattningar skulle tolkas som ett tecken på ”mångfalden inom kvinnoforskningsrörelsen”.³¹⁹

Vilka avvikande uppfattningar hade då Forum i Göteborg? Det är nu inte helt tydligt, men Göteborgsforum ville i varje fall understryka att det ännu så länge inom kvinnoforskningen inte fanns några ”givna kriterier”

³¹⁷Synpunkter på inriktningen av tjänster inom området jämställdhetsforskning”, s. 2ff, (F3:6) FFFS, GUB.

³¹⁸”Synpunkter på inriktningen av tjänster inom området jämställdhetsforskning 1984-06-30”, Samtliga fora utom Gbg. s. 2, (E1:3) GUIG, GUA. Observera att detta är den officiella skrivelsen från alla forum utom Göteborg, ett dokument som alltså inte är identiskt med de ovan refererade förslagen till skrivelse.

³¹⁹”Synpunkter på inriktningen av tjänster inom området jämställdhetsforskning 1984-06-30”, Samtliga Forum utom Gbg. s. 6, (E1:3) GUIG, GUA.

för vad som var kvinnoforskning, förutom ett ”förutsättningslöst” prövande av ”givna verklighetsdefinitioner”.³²⁰ Exempelvis hävdades:

Kvinnors utanförstående och distans till denna Givna verklighet är den skapande källan i kvinnoforskningen och kvinnoforskningsrörelsen och en skapande resurs som är oerhört väsentlig att värna om, att inte exploatera.³²¹

Det faktum att kvinnor historiskt exkluderats i akademien utgjorde ett slags resurs och nödvändig komponent av själva kvinnoforskningen. Vidare ansåg Forum i Göteborg att kvinnoforskningen, snarare än att fokusera på strukturella problem på ”makronivå eller maktnivå”, skulle erbjuda ett visst ”seende” på de konsekvenser för mänskliga levnadsvillkor som industrialisering och modernisering hade skapat. Hur dessa mänskliga levnadsvillkor ”ur specifikt kvinnors perspektiv” hade förändrats till följd av modernitetens omvandlingar kunde enligt Forum utgöra en utgångspunkt för en bred tvärvetenskaplig forskning som kunde mynna ut i nya teoretiska begrepp och men inte minst i ”kunskap som har relevans för konkreta mänskliga problem.”³²²

Det som avviker mest från de andra foras gemensamma skrivelse är specificeringen av de forskningsområden som HSFR-tjänsterna enligt Forum skulle behandla. De ovan listade områdena, till exempel ”Kön som politisk kategori” hade i göteborgsforums skrivelse ersatts med exempelvis ”Det nya vardagslivet”, ”Omvårdnadsfrågor” och ”Barn-Ungdom-Daghem/Skola-Fostran”.³²³ Gemensamt för dessa förslag tycks ha varit en tydligare specificering av forskningen, närmast uppslag till konkreta projekt, snarare än inriktningar. Områden av typen ”Människan som individ och kollektiv i förändringen från landsbygdsboende till storstadsboende” konkretiserades ytterligare genom att just dylika forskningsämnen

³²⁰ ”Synpunkter på inriktningen av tjänster inom området jämställdhetsforskning 1984-06-28”, Forum Göteborg, s. 2, (E1:3), GUIG, GUA.

³²¹ ”Synpunkter på inriktningen av tjänster inom området jämställdhetsforskning 1984-06-28”, Forum Göteborg, s. 2, (E1:3), GUIG, GUA.

³²² ”Synpunkter på inriktningen av tjänster inom området jämställdhetsforskning 1984-06-28”, Forum Göteborg, s. 2, (E1:3), GUIG, GUA.

³²³ ”Synpunkter på inriktningen av tjänster inom området jämställdhetsforskning 1984-06-28”, Forum Göteborg, s. 2f, (E1:3), GUIG, GUA.

tidigare saknat eller ej tagit hänsyn till kvinnliga levnadsvillkor. Ett femte forskningsförslag handlade om ”Genmanipulation – insemination – abort”, ett område som föranleddes av skiftet från ”kvinnors urålderliga makt över släktets reproduktion” till en vid 1980-talet dominerande ”manlig kontroll över barnafödande”.³²⁴

Sammantaget kan således konstateras att Forum i Göteborg avvek från de övriga fora på så sätt att den tänkta forskningen inom ramen för de fem HSFR-tjänsterna i hög grad borde konkretiseras och stakas ut i förväg. Här var det inte bara fråga om ett nytt teoretiskt perspektiv som skulle anläggas på generella forskningsområden, det var frågan om vad som nästan kan betraktas som direkta projektbeskrivningar.

Den statsfeministiska interaktion som framväxten av kvinnoforskningen varit behäftad med, stod inte oemotsagd från kvinno forskarhåll. År 1986 publicerade Karin Widerberg en artikel med titeln ”Har kvinno forskning med jämställdhet att göra?”.³²⁵ Svaret på frågan var i princip nej. De två storheterna borde hållas åtskilda. Det har dessutom knappast funnits någon konsensus kring eventuella problem och förtjänster med politiska komponenter i forskning. Som tidigare nämnts har vissa forskare velat tona ner eller ifrågasätta explicit feministisk politik inom forskningen. Medan andra, exempelvis Joan Scott, verkar mena att politiken inte kan lyftas bort.³²⁶ Andra teoretiker har gått ett steg längre och hävdad att explicit politiskt emancipatoriskt engagemang ökar resultatens trovärdighet, eller med Sandra Hardings ord: ”In a socially stratified society the objectivity of the results of research is increased by political activism by and on the behalf of oppressed, exploited, and dominated groups.”³²⁷ Samtidigt har andra forskare upprörts över sammanblandningen av jämställdhetsarbete och könsperspektiv och problematiserat att, som nämndes i kapitel 1, könsteoretiskt inriktade forskare ska behöva beblandas med jämställdhetsfrågan.³²⁸ Sociologen Maria Thörnqvist, som i sin avhandling bland

³²⁴ ”Synpunkter på inriktningen av tjänster inom området jämställdhetsforskning 1984-06-28”, Forum Göteborg, s. 3, (E1:3), GUIG, GUA.

³²⁵ Widerberg 1986.

³²⁶ Joan Scott, ”Women’s History”, i Peter Burke (red.), *New Perspectives on Historical Writing*, Cambridge 2001, s. 61; Se även Sörlin 2014, s. 34.

³²⁷ Harding 2001, s. 150.

³²⁸ En ”kvinno forskare” beskriver det som att ”[d]et här med jämställdhetsforskning är ju ett politiskt grepp som vi skulle vara befriade från att befatta oss med”. Se Jordansson 2005, s. 26; Widerberg 1986; Alnebratt 2009.

annat analyserar debatten kring de så kallade Thamprofessorerna på 1990-talet, formulerar med hänvisning till Gro Hanne Aas en idé om den politiska dimensionen och akademien:

En fråga är således vad det innebär att akademien är styrd. Gro Hanne Aas formulerar det som att frågan snarast gäller synen på vad vi betraktar som politik: ”Thamprofessorerna är ur en sådan synvinkel inte någon politisk intervention i ett opolitiskt system, utan ett explicit politiskt ingrepp i ett system fullt av icke erkända politiska konsekvenser.”³²⁹

Sannolikt är det även så vi bör förstå satsningen på de fem tjänsterna i jämställdhetsforskning under tidigt 1980-tal, det vill säga som politiskt ingrepp i ett system redan behäftat med politiska dimensioner. Det var ett ”ingrepp” som var tänkt att resultera både i forskning till gagn för det samhälleliga jämställdhetsarbetet och i en vitaliserad akademi. Att Forum, och därmed sannolikt en majoritet av kvinnoforskarna, inte ville kalla inriktningen på tjänsterna för jämställdhetsforskning understryker den bitvis spänningsfyllda statsfeministiska interaktion som var en viktig del av utvecklingen av både det kvinnovetenskapliga fältet och arbetet för akademisk jämställdhet.

Män som problem

Forums två syften handlade som bekant om både akademisk jämställdhet i vid bemärkelse och kvinnoforskningens etablering och läge. Mot bakgrund av den verksamhet Forum bedrev är mäns eventuella närvaro en intressant fråga. Män i den tidiga kvinnoforskningen satte på många sätt principiella frågor som hade just med relationen mellan Forums syften att göra på sin spets.

Studiens källmaterial uppvisar få män. I de fall där de trots allt förekommer utgör de ofta exempel på problem. Med några undantag. Kvinno-

³²⁹ Maria Törnqvist, *Könspolitik på gränsen: Debatterna om varannan damernas och Thamprofessorerna*, Lund 2006, s. 160. Thamprofessorerna var en satsning som den socialdemokratiska regeringen drev igenom på 1990-talet, bland annat i syfte att förbättra den kvinnliga representationen bland professorer.

historikern Gunnar Qvist är ett sådant. I ett brev från den 4 februari 1980 till Forums styrelse i Göteborg meddelade ordföranden Ulla Broman att Qvist hade betalat in medlemsavgift till Forum. Detta skapade lite problem eftersom Qvist, enligt Broman, tydligen trott att stadgarna i Göteborg var de samma som i Lund, där de var mindre restriktiva. I Göteborg kunde enligt stadgarna ”övriga” beviljas intressentskap utan rösträtt. Broman noterade att Stockholm och Umeå hade mest restriktiva regler vilka i Stockholms fall formulerades som att medlemskap var öppet för kvinnliga forskare och att ”andra intresserade kvinnor kan beviljas medlemskap”.³³⁰ I ett svar till Bromans brev framkommer att Qvists eventuella medlemskap borde föranleda diskussion med Forum i Stockholm och Umeå för att uppnå ”likalydande formuleringar”.³³¹ Broman poängterade att ”speciellt förtjänta medlemmar av motsatt kön, som Gunnar är borde nog få vara med”.³³²

I samband med Gunnar Qvists död i september 1980 underströk Forum i Göteborg hur viktiga hans insatser för den kvinnohistoriska forskningen hade varit. Qvist hade också visat ”stort intresse för [Forums] verksamhet, samtidigt som han själv [höll] sig diskret i bakgrunden”.³³³ Forum konstaterade vidare att Qvist på grund av sitt frånfälle

inte [hann] vara med på den diskussion vi kommit fram till är oundviklig: ”Förhållandet mellan kvinnoforskningen och de krav kvinnorörelsen ställer på forskning.” En sådan diskussion borde kunna vara fruktbar, både för dem som värnar om forskningens objektivitet och för de kvinnoforskare som vill få bruk för den kunskap de inhämtat i kvinnorörelsen. När urartar vi till att bara propagera, något som bl.a. Gunnar såg som en stor risk hos yngre kvinnoforskare.³³⁴

Tydligen diskuterades relationen mellan forskningens vetenskaplighet och de emancipatoriska krav som kom från kvinnorörelsen. Samtidigt hade Qvist själv tidigare använt sina historiska analyser för att mejsla ut

³³⁰ Brev till styrelseledamöter i Forum, Göteborg. 1980-02-04, från Ulla Broman, (E1:1) GUIG, GUA.

³³¹ Brev till Ulla Broman, Göteborg, 1980-02-08, från ”Christina H”. (E1:1) GUIG, GUA.

³³² Brev till styrelseledamöter i Forum, Göteborg. 1980-02-04, från Ulla Broman, (E1:1) GUIG, GUA.

³³³ ”Informationsblad nr: 5, 1980”, s. 1, (F3:2) FFFS, GUB.

³³⁴ ”Informationsblad nr: 5, 1980”, s. 1, (F3:2) FFFS, GUB; Se även Se även Foss Fridlitzius 1997, s. 70, not 223.

dagspolitiska reformförslag för jämställdhet och kvinnoemancipation. Likväl tycks den komplicerade frågan om vetenskapens objektivitet och politiska dimensioner varit aktuell när det gällde Qvists förhållande till Forum.³³⁵

Under Forums tidiga år hade de olika organisationerna lite olika ordalydelser vad gällde eventuella manliga medlemmar. På ett samordningsmöte i maj 1980 uppmanades alla fora att formulera sina stadgar i enlighet med dem som gällde i Lund.³³⁶ Där hade föreningen 1979 mjukat upp stadgarna en aning. En tidigare skrivning postulerade att ”annan person, vars medlemskap anses vara till gagn för föreningen” kunde antas genom styrelsebeslut. Nu ströks meningen om ”gagn för föreningen” och man stannade vid att styrelsen fattade beslut om medlemskap.³³⁷ Det manliga medlemskapet var i vilket fall som helst extremt sällsynt. Som exempel kan nämnas att av Göteborgsforums medlemmar 1980 hade samtliga 138 personer kvinnonamn.³³⁸

Som nämndes i föregående kapitel var inställningen till män och manlighet kluven givet att det inte tycktes finnas någon konsensus kring mäns eventuella medverkan. I några diskussionsanteckningar från ett seminarium om ”kvinnoforskningens grunder” år 1984 kunde deltagarna konstatera att det fanns en ”massiv motvilja mot att ta ’hänsyn’ till män”.³³⁹

I materialet från de tidiga åren skymtar dock vad Forum kallade lojala män, en handfull män som av olika anledningar medverkade på jämställdhetsforskningskonferenser eller seminarier anordnade av exempelvis UHÄ. Och vad gäller just UHÄ tycks byrådirektören Torsten Kälvemark ha varit en pådrivande kraft för utvecklingen av kvinno- och jämställdhetsforskningen.³⁴⁰

³³⁵ Winther Forsbäck 2014. Qvists övergripande forskningsprogram, som inte minst avhandlades inom ramen för hans kvinnohistoriska seminarium, handlade om att förklara varför den genomdrivna formella jämställdheten inte hade resulterat i reell jämställdhet. För en analys av Qvists författarskap ur ett historigrafiskt perspektiv, se Nyström 2015.

³³⁶ ”Djurökonferensen nr 2 1980-05-31- - 06-01” s. 7, (F3:7) FFFS, GUB.

³³⁷ ”Protokoll från årsmöte för kvinnliga forskare och kvinnoforskning 1979-10-18”, s. 1, (F3:1) FFFS, GUB.

³³⁸ Källmaterialet uppvisar inga exempel på aktiva manliga medlemmar. Jag har inte lusläst källmaterialet i jakt på män, men om de hade funnits hade de sannolikt lämnat spår. Se ”Medlemmar i Forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning i Göteborg 1/11 1980”, (B1:1) GUIG, GUA.

³³⁹ ”Seminarier Kvinnoforskningens grunder – diskussionsanteckningar”, 1984-10-25, (B2:3) FFFS, GUB.

³⁴⁰ Se t.ex. Torsten Kälvemarks anförande i *Organisering av jämställdhets-/ kvinnoforskning i Norden*, Nordiska ministerrådet 1984, s. 47-53.

Inte sällan är det dock de händelser eller episoder som var problematiska och konfliktfyllda som lämnat avtryck i källmaterialet. I några sådana fall blottläggs intressanta och principiella frågor. En sådan incident handlar om en kurs i feministisk teori som skulle hållas i Göteborg 1987.

Lesbiskhet ur ett mansperspektiv

Under hösten 1987 utspelades ett mindre drama inom Forum i Göteborg, en konflikt som på flera sätt kan illustrera paradoxer och teoretiska problem inom kvinnoforskningen i allmänhet och Forums verksamhet i synnerhet. Händelserna ställde bland annat den ståndpunktsepistemologiska tanken på sin spets. Kontroversen bestod i att en man vid namn Egfried Bleukx skulle hålla i en av Forum organiserad kurs i feministisk teori, framför allt lesbisk feminism. Bleukx var gästforskare vid Göteborgs universitet och författade vid tillfället en filosofisk avhandling om feministisk teori. Efter flera turer ställdes kursen in, på grund av den interna kritik som valet av föreläsare hade förorsakat. Enligt några kritiker hade Eva Björkander, då foruminrättningens föreståndare, planerat kursen utan att först förankrat saken i föreningen.³⁴¹ Kritiken, samt Eva Björkanders svar, återfinns i Forums arkivmaterial men publicerades också i *Tvärtanten*, Forums informationsskrift.³⁴²

Tanken var att Bleukx skulle hålla en föreläsningsserie med titeln ”Not For Lesbians Only”, bestående av fem undervisningstillfällen med följande teman: ”Det andra könet”, ”Tvärtanten”, ”Tvångsheterosexualitet”, ”Separatism”, ”Den lesbiska kroppen” samt ”Sado-masochism”. Kritiken mot kursutbudet och dess lärare handlade i hög grad om att Bleukx var man och de konsekvenser det antogs få för hela projektet. Talande är kritiken mot föreläsningen ”Det andra könet”:

Egfried Bleukx kan givetvis läsa innantill ur de böcker han avser att tala om. Men vad sexismen innebär kan han bara ha kunskap – i ordets djupare mening – utifrån ett mansper-

³⁴¹ Eva Borgström m.fl., ”Den lesbiska kroppen – en metaforisk mötesplats för samtal mellan heterosexuella kvinnor och män”, *Tvärtanten* 1987/4, s. 18ff. Vid den här tiden hade Forum i Göteborg blivit en inrättning, och föreningen existerade alltså parallellt med denna formella institution.

³⁴² Korrespondens och diskussioner återfinns också i Göteborgsforums arkiv.

spektiv. Kvinnoperspektivet i allmänhet och det lesbiska i synnerhet bör han överlåta åt kvinnor att uttala sig om.³⁴³

Här framkommer kraftig kritik formulerad mot bakgrund av en epistemologisk position som understryker forskares situering och ståndpunktsteori. Vidare illustreras också den kunskapsmässiga klyfta som ansågs existera på basis av könstillhörighet (och möjligtvis sexualitet), formulerat som kvinnorespektive mansperspektiv. Symptomatiskt använder kritikerna uttrycket ”kvinnoperspektiv” och inte ”kvinnliga perspektiv”. Det var inte det kvinnliga perspektivet som skulle överlåtas till kvinnor, utan just kvinnoperspektivet. Detta är ett gott exempel på dels synen på kvinnoperspektiv, dels den fluktuerande begreppsanvändningen under årens lopp som noterades i det föregående kapitlet. ”Djup” kunskap, verkade kritikerna hävda, var resultatet av en uppsättning könade erfarenheter. Dessa kunde inte överbryggas.

Det verkar dock som om föreläsningen ”Den lesbiska kroppen” var föremål för starkast kritik:

Om Egfried Bleux som är man planerar att föreläsa under denna rubrik blir det pinsamt tydligt att dualismen mellan kroppen och talet om kroppen är en absolut förutsättning för detta. Hans föreläsning kommer att illustrera precis det som han säger sig vara kritisk emot – det manliga språkets våld mot den kvinnliga kroppen. [...] Egentligen är hela denna fråga omåttligt komisk. Den lesbiska kroppen har så att säga blivit utvald till en metaforisk mötesplats för samtal mellan heterosexuella kvinnor och män. Bäste Egfried Bleux och Eva Björkander – stäm träff någon annanstans!³⁴⁴

Eva Björkanders svar på kritiken gick i princip ut på att utmana polariseringen mellan det manliga och kvinnliga som enligt henne återskapades genom ett bibehållande av ståndpunktsepistemologiska utgångspunkter. Björkander använde förvisso inte denna terminologi men hävdade:

³⁴³ Borgström m.fl. 1987, s. 19f.

³⁴⁴ Eva Borgström m.fl. 1987, s. 20 [understrykning i original]. Konflikten kom alltså också att handla om relationen mellan homosexuella och heterosexuella forskare.

Att män inte kan förstå specifika kvinnliga erfarenheter kunskaper perspektiv helt o fullt inifrån är uppenbart liksom att kvinnor inte kan förstå mäns erfarenheter, kunskaper, perspektiv helt o fullt inifrån, liksom att ingen mer än jag själv kan förstå mitt liv inifrån ... men skulle vi stanna vi [sic!] det kan vi inte tala om något mer än oss själva [...].³⁴⁵

Konflikten var så pass djupgående att Björkander i samband med sin replik meddelade att hon valt att ta en paus med arbetet inom Forum. Incidenter som denna är ett tydligt tecken på hur forskning och relaterad verksamhet ständigt förändras och förhandlas. Den växelverkan som finns och har funnits mellan betydelsen av forskarsubjektets erfarenheter och vilka ämnen en individ kan och bör forska om, visades tydligt i tureorna kring den manlige gästforskaren. Här ställdes det ståndpunktsepistemologiska axiomet på sin spets och uppenbarligen fanns det inom Forum vid tidpunkten skilda uppfattningar.³⁴⁶

Könsspecifikt jämställdhetsbegrepp

Vid ungefär samma tidpunkt utspelades en annan kontrovers, den här gången i Stockholm. Där hade Forum nyligen blivit en inrättning, en formell del av universitetsstrukturen under namnet Centrum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning.³⁴⁷ Föreningen Forum kom att existera parallellt med denna formella inrättning, men med små ekonomiska medel. Som en del av universitetet och underställd rektorsämbetet skulle Centrum styras av en nämnd i vilken alla fakulteter samt den formellt fristående föreningen skulle representeras. Den juridiska fakulteten valde till Forums förvåning att skicka en man som dess representant. I ett brev till övriga fora meddelade Stockholmsforum detta beslut:

³⁴⁵ Eva Björkander-Mannheimer, "Den förskönade sanningen återuppstånden – på Forum", *Tvärtanten* 1987/4, s. 30f.

³⁴⁶ Om kvinnoforskningen och sexualpolitiska utmaningar, se Ulla Manns, "Rörelsens rum: Det lesbiska i nordisk kvinnoforskning 1975–1990", i Maria Sjöberg & Yvonne Svanström (red.), *Att göra historia: Vänbok till Christina Florin*, Stockholm 2008.

³⁴⁷ "Stadgar för Centrum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning vid Stockholms universitet", rektorsämbetet, 1987-06-12. (F5:1) FFFS, GUB.

Föreningens förslag till representant från juridiska fakulteten (Anita Dahlberg) förkastades och en man utan anknytning till kvinnoforskning utsågs istället. Man hänvisar till hans erfarenheter från arbetsrättslagstiftning och jämställdhetsfrågor och att det är viktigt att det av jämställdhetsskäl finns en man med i nämnden!!! Längre än så har man alltså inte hunnit vid Stockholms universitet när det gäller att skilja på jämställdhet och kvinnoforskning.³⁴⁸

Brevet kommunicerar att nämndens sammansättning borde utgöras av medlemmar med kompetens inom kvinnoforskning och att Forum inte accepterade att en man av jämställdhetsskäl skulle ingå. På grund av olika missförstånd kunde Forum inte få till en uppvaktning av rektor i tid, men historikern Yvonne Hirdman hade å styrelsens vägnar formulerat ett protestbrev ställt till juridiska fakulteten. I brevet underströk hon tydligt att Centrums nämnd skulle bestå av representanter för kvinno- och jämställdhetsforskning inom olika discipliner. Dessa skulle vara ”väl förtrodda med pågående kvinnoforskning”.³⁴⁹ Att åberopa jämställdhetsargument var inte gångbart:

Jämställdhetsbegreppet är en språkligt könsneutral term. Den grundar sig på uppfattningen att kvinnor och män ska ha samma rättigheter och skyldigheter. Men metoden för att nå dithän var i första hand att ”sträva efter att förbättra kvinnors ställning.”³⁵⁰

Med stöd från ett remissvar från Jämställdhetsombudsmannen ifrågasatte Forum ett könsneutralt jämställdhetsbegrepp.

JämO har [...] framhållit att ”könsneutrala kvoteringsregler innebär risk för att fler män kommer in i sådana organ, där kvinnor har den bästa representationen, utan att kvinnor

³⁴⁸ ”Till Forum i Lund och övriga fora”, brev från Forum Sthlm, 1987-12-02, (B2:2) FFFS, GUB.

³⁴⁹ ”Angående tillsättande av juridiska fakultetens representant i Centrum för kvinnliga forskare och kvinnoforsknings nämnd”, brev, 1987-11-10, (B2:2) FFFS, GUB.

³⁵⁰ ”Angående tillsättande av juridiska fakultetens representant i Centrum för kvinnliga forskare och kvinnoforsknings nämnd”, brev, 1987-11-10, (B2:2) FFFS, GUB.

samtidigt ökar sin andel i mansdominerande organ”. Det är uppseendeväckande att en så mansdominerad församling som den juridiska fakulteten åberopar jämställdhetsargument för att öka mansrepresentationen inom en organisation som har till syfte att förbättra kvinnornas diskriminerade ställning inom universiteten. Ett sådant beslut strider tvärtom mot hur jämställdhetsbegreppet i dag måste tolkas.³⁵¹

Forums kritik handlade dels om att den utsedde mannen inte var tillräckligt kompetent, dels om att eventuella jämställdhetsargument inte var giltiga eftersom det könsneutrala jämställdhetsbegreppet riskerade att öka mansrepresentationen inom kvinnodominerade organ, men inte tvärtom. Resonemanget ovan kunde därför inte betyda något annat än att jämställdhetsbegreppet vid tidpunkten borde användas könsspecifikt i syfte att öka kvinnorepresentation i olika sammanhang.³⁵² Likt exemplet med den manlige föreläsaren i Göteborg var kontroversen i Stockholm en enskild händelse, som i sin enskildhet blottlägger principiella dimensioner av jämställdhet och kompetens, men också om akademikers kön och dess koppling till forskning och akademisk verksamhet.³⁵³

Åter i Göteborg pågick under hösten 1987 en långt större och för kvinnoforskningen viktigare konflikt. Även denna gång var en man inblandad. Sveriges enda professur i kvinnohistoria var för andra gången vakant och i tätgruppen fanns en man, Christer Winberg, och en kvinna, Yvonne Hirdman. Det blev en infekterad strid som på många sätt illustrerar relationen mellan Forums två syften. Vid den här tiden var inte bara universiteten färre än idag, det gällde även antalet professurer. Efter

³⁵¹ ”Angående tillsättande av juridiska fakultetens representant i Centrum för kvinnliga forskare och kvinnoforsknings nämnd”, brev, 1987-11-10, (B2:2) FFFS, GUB.

³⁵² Även om foruminrättningarna under 1980-talet successivt blev inrättningar med ett tydligare fokus på de forsknings- och undervisningsanknutna frågorna, visar citatet ovan att inrättningen i mångt och mycket uppfattades som syftandes till att, som man skriver, ”förbättra kvinnors diskriminerade ställning inom universiteten”.

³⁵³ Sara Edenheim och Malin Rönnblom resonerar på ett snarligt sätt vad avser bristen på numerär jämställdhet vid dagens genusvetenskapliga institutioner: ”Vi får så att säga jämställdhetspolitiken kastad tillbaka i ansiktet på oss och hade vi enbart varit inställda på jämställdhet hade vi inte haft något bra svar att ge. Vi ger istället ett feministiskt svar: de forskare och lärare som söker sig till oss är redan utkoterade från sina heminstitutioner; dels på grund av forskningsinriktning och dels på grund av kön. Män som arbetar med genusforskning har sällan problem med att stanna kvar inom sina ämnen, liksom kvinnor som *inte* arbetar med genusforskning lättare får tjänst på heminstitutionen efter disputation [...]” Edenheim & Rönnblom 2014, s. 101.

den så kallade befordringsreformen från 1999 kan en docent bli professor genom att just bli befordrad på egna meriter. Tidigare erhöles en professur i konkurrens med andra. Antalet stolar var därmed begränsade. Den kvinnohistoriska professuren innebar också att innehavaren också var ämnesföreträdare. Tjänsten var med andra ord betydelsefull för det kvinnovetenskapliga fältet överlag.

I det följande kommer diskussionerna om och turerna kring professuren att analyseras genom ett fördjupande resonemang. Det syftar till att blottlägga vikten av dels definitionen av kvinnohistoria som ämne, dels till ärendets jämställdhetsaspekter. Skildringen syftar också till att beskriva hur dessa två dimensioner sammanstrålade. Striden om professuren kom på många sätt att manifesteras den svåra balansgång som utmärkte Forums engagemang.

Professuren i kvinnohistoria – ett belysande exempel

Nordens första professur i kvinnohistoria inrättades vid historiska institutionen vid Göteborgs universitet 1982.³⁵⁴ Den var en fortsättning på Gunnar Qvists personliga tjänst vid samma institution och den kom att bli föremål och utgångspunkt för en i många delar principiell debatt om kvinnohistoria som ämne och om kön som faktor i akademien. Som nämnades i kapitel 2 förekom oenighet om professurens inriktning redan vid dess tillkomst 1982. Forum ansåg bland annat att ämnet inte fick reduceras till ”variabeln kön”, utan borde avse ”kvinnor och kvinnors verklighet”.³⁵⁵

Vid första utlysningen 1984 placerade samtliga sakkunniga historikern Gunhild Kyle i främsta förslagsrummet, följd av den norska historikern Ida Blom.³⁵⁶ Vad gällde definitionen av ämnesområdet kvinnohistoria var de sakkunniga ense om att ämnet skulle betraktas som ett sakområde och inte

³⁵⁴ Analysen och resonemangen om professuren i kvinnohistoria utgörs av redigerade och utvecklade delar av min magisteruppsats om samma ämne. Se Jakob Winther Forsbäck, *När kvinnohistoria blev genushistoria: Professuren i kvinnohistoria vid Göteborgs universitet 1984–1995*, opubl. Göteborg 2009.

³⁵⁵ ”Angående innehållsbeskrivning av professur i kvinnohistoria”, 1982 -04-04, (F2:6) FFFS, GUB.

³⁵⁶ Övriga sökande var Bengt Ankarloo och Beata Losman, Se Magnus Mörner, ”Sakkunnigutlåtande över professuren i kvinnohistoria 1984”, Humanistiska fakultetskansliet, Göteborgs universitet, 1984; Birgitta Odén, ”Sakkunnigutlåtande över professuren i kvinnohistoria 1984”, Humanistiska fakultetskansliet, Göteborgs universitet, 1984; Ingrid Semmingsen, ”Sakkunnigutlåtande över professuren i kvinnohistoria 1984”, Humanistiska fakultetskansliet, Göteborgs universitet, 1984.

innebära en från historieämnet skild vetenskapssyn eller ansats. Sakkunnige Magnus Mörner underströk till och med att de kvinnliga sökande hade uttryckt samma uppfattning.³⁵⁷ De sakkunniga tycktes därmed konsolidera den syn på kvinnohistoria som hade varit gängse i vissa läger, nämligen att den primärt skulle fungera som ett tillägg till den ”vanliga” historieforskningen, en utfyllnad av den historievetenskapliga kartans vita fläckar.

Gunhild Kyle skulle strax gå i pension och därför utlystes tjänsten på nytt 1986. Konflikten kring den påföljande utnämningen skulle bli både lång och infekterad. Bråket kom att handla om två övergripande problemkomplex, å ena sidan definitionen av ämnet kvinnohistoria, å andra sidan betydelsen av forskares kön. Olika intressenter lade olika vikt vid dessa dimensioner, samt hur de eventuellt påverkade varandra.

Vad gällde själva definitionsfrågan kan man konstatera att graden av komplexitet i de sakkunnigas hållning i denna fråga ökade avsevärt i förhållande till 1984 års ärende. De sakkunniga 1987, Åke Holmberg, Gunhild Kyle och Eva Österberg, ägnade mycket möda åt att försöka definiera kvinnohistoria och i förlängningen också huruvida de sökandes produktion kunde betraktas som sådan.

I Kyles utlåtande står att läsa: ”Som jag tolkar ämnesbeskrivningen krävs det en *problematisering av kvinnohistorien* för att en historisk undersökning ska kunna kallas kvinnohistorisk.”³⁵⁸ Här kan det vara på sin plats att påpeka att ämnesbeskrivningen inte hade ändrats sedan det första tillsättningsärendet, utan löd alltså:

Ämnet kvinnohistoria omfattar kvinnans sociala och ekonomiska, kulturella och rättsliga ställning i familj och samhälle från äldsta tid till våra dagar, de ideologiska och politiska faktorer som varit av betydelse i detta sammanhang samt den roll hon spelat i politik och samhällsliv. För behörighet till professuren krävs dokumenterad vetenskaplig kompetens inom den bemärkelse som ovan anförts. Vid värderingen av sökandes vetenskapliga produktion skall särskilt avseende fästas vid

³⁵⁷ Magnus Mörner, ”Sakkunnigutlåtande över professuren i kvinnohistoria 1984”, Humanistiska fakultetskansliet, Göteborgs universitet, 1984, s. 1f.

³⁵⁸ Gunhild Kyle, ”Sakkunnigutlåtande över professuren i kvinnohistoria 1987”, Humanistiska fakultetskansliet, Göteborgs universitet, 1987, s. 2, [min kursiv].

arbeten i kvinnohistoria, även om specimina på andra områden inom ämnet historia också skall tagas i beaktande.³⁵⁹

Det räckte enligt Kyle inte med att de sökandes produktion uppvisade så kallad kvinnohistorisk relevans i betydelsen att kvinnor inbegripits i undersökningen. För att detta mer preciserade krav skulle anses uppfyllt menade Kyle att den tilltänkta efterträdaren borde vara bekant med kvinnoforskningens teoretiska utveckling. Det vill säga teorier och perspektiv som exempelvis disciplinerna sociologi och antropologi hade utvecklat.³⁶⁰

Kyles inledande principförklaring avvek från exempelvis Holmbergs genom att kvinnohistoria som ämne enligt Kyle borde bestå dels av en problematisering av kvinnosituationen samt en ”viss orientering” i teorier som hör därtill.³⁶¹ Åke Holmberg dryftade ett enligt honom grundläggande problem, nämligen i vilken grad de sökandes produktion var kvinnohistoria, eller som Holmberg uttryckte det, hade ”kvinnohistorisk relevans”.³⁶² Den frågan var givetvis avhängig en definition av kvinnohistoria. Holmberg tolkade ledigkungörelsens sista mening, “[...] men även specimina inom andra områden av historieämnet ska beaktas” som en ingång till en diskussion om vad det borde innebära rent konkret.³⁶³ Enligt Holmberg blev forskningen kvinnohistoriskt relevant om den uppvisade resultat som trots avsaknad av kvinnohistoriska intentioner behandlade kvinnors liv och leverne. Det vill säga att forskning som inbegrep kvinnors liv, exempelvis demografi och familjehistoria, var per definition att betrakta som kvinnohistoriskt relevant.

Även Eva Österberg diskuterade i en inledande passus frågan om kvinnohistoria som specialinriktning. Det var enligt Österberg viktigt att ”kvinnohistorisk problematik [...] spela[r] framträdande roll i tjänsteinnehavarens forskning och undervisning.”³⁶⁴ Hon poängterade exempelvis att all

³⁵⁹ Universitets- och högskoleämbetet, beslut, 1982-12-06, reg. nr. 3601-1740-82, GU-Dnr- E1 a 694/82, Humanistiska fakultetskansliet, Göteborgs universitet.

³⁶⁰ Jag tolkar detta som en implicit hänvisning till den av antropologen Gayle Rubin inspirerade, och alljämt framväxande, teoribildningen om genusystemet. Se kapitel 2.

³⁶¹ Kyle 1987, s. 2.

³⁶² Åke Holmberg, ”Sakkunnigutlåtande över professuren i kvinnohistoria 1987”, Humanistiska fakultetskansliet, Göteborgs universitet, 1987, s. 2.

³⁶³ Holmberg 1987, s. 1.

³⁶⁴ Eva Österberg, ”Sakkunnigutlåtande över professuren i kvinnohistoria 1987”, Humanistiska fakultetskansliet, Göteborgs universitet, 1987, s. 2.

familjehistoria inte var liktydig med kvinnohistoria och i likhet med Kyle menade hon att innehavaren av professuren borde vara orienterad i kvinnoforskningens teoretiska utveckling. Emellertid underströk Österberg att enskilda specimina mycket väl kunde betraktas som kvinnohistoriska även om för ämnet utvecklade teorier och metoder inte använts.

Hur blev då resultatet? Nedan listas de sökande i två steg samt de sakkunnigas förslag:

Sökande 1987: Yvonne Hirdman, Ann-Sofie Ohlander [f.d. Kälvemark] och Christer Winberg. Utfall, första omgången:

Tablå 1.

Sakkunniga 1987	Åke Holmberg	Gunhild Kyle	Eva Österberg
1:a förslagsrummet	Christer Winberg	Ann-Sofie Ohlander	Ann-Sofie Ohlander
2:a förslagsrummet	Ann-Sofie Ohlander	–	–

[Källa: Sakkunnigutlåtanden över de sökande till professuren i kvinnohistoria 1987]

Strax efter att de sakkunniga hade författat sina utlåtanden drog Ohlander tillbaka sin ansökan.³⁶⁵ Eftersom två av de tre sakkunniga hade placerat henne i första förslagsrummet tvingades de nu att ta ställning till de två kvarvarande sökande, Hirdman och Winberg.

Utfall, andra omgången:

Tablå 2.

Sakkunniga 1987	Åke Holmberg	Gunhild Kyle	Eva Österberg
1:a förslagsrummet	Christer Winberg	Yvonne Hirdman	Christer Winberg

[Källa: Sakkunnigutlåtanden över de sökande till professuren i kvinnohistoria 1987]

³⁶⁵ Ohlander i brev till regeringen 1987-09-25, GU-Dnr E311 44/86, Humanistiska fakultetskansliet, Göteborgs universitet. Tidigare hade även Birgit Sawyer dragit tillbaka sin ansökan, enligt brev till regeringen 1986-11-24, GU-Dnr E311 44/86. Humanistiska fakultetskansliet, Göteborgs universitet.

Enligt utfallet av de uppdaterade utlåtandena föreslog en oenig tjänsteförslagsnämnd Christer Winberg. Hirdman överklagade beslutet vilket avsågs av universitetet men senare bifölls av regeringen, vilken den 14 april 1988 utnämnde Hirdman till professor i kvinnohistoria.³⁶⁶

Den här summariska genomgången fångar knappast de turer och partsinlagor som utgjorde själva konflikten. Nedan följer därför en skildring och analys av de konfliktytor som uppenbarade sig, vilka samtidigt blottlade och producerade föreställningar om både kön och vetenskap.

Kvinnohistoria kontra vetenskaplig historia

Konflikten om definitionen av kvinnohistoria hade till viss del sin upprinnelse i de sakkunnigas tolkning av tjänstebeskrivningen. Eftersom beskrivningen inte hade uppdaterats och därför enligt vissa inte speglade ämnets snabba förändring, var den inte i fas med forskningsfronten. Inte nog med att de olika definitionerna av kvinnohistoria resulterade i olika bedömningar av de sökandes produktion, övergripande regler om vad som skulle beaktas vid en professurtillsättning kontrasterade dessutom mot den specialinriktning som just ämnesnamnet skulle indikera. Det blev en kamp om akademiskt tolkningsföreträde. Det fanns enligt högskoleförordningen en uppsättning kompetenskrav för vanliga professurtillsättningar. Dock poängterades som sagt i fallet med den aktuella professuren att ”för behörighet krävs kompetens inom det definierade området, men även specimina inom andra områden av historieämnet ska beaktas”.³⁶⁷ Problemet var att vissa intressenter menade att kompetens inom specialområdet kvinnohistoria borde beaktas i första hand, följt av övriga kompetenskrav, medan andra hävdade motsatsen. Kompetens inom området kvinnohistoria var, återigen, avhängig en definition av just kvinnohistoria.³⁶⁸

Hirdmans och Winbergs ansökningshandlingar exemplifierar dessa skilda inställningar till professuren och ämnet överlag. Där Winberg bifogade en redovisning av sin samlade forskning nämnde Hirdman inte ens sin avhandling, som handlade om Sveriges kommunistiska parti under

³⁶⁶ ”Verksamhetsberättelse 1988”, Forum Stockholm, s. 3, (A1:1) FFFS, GUB.

³⁶⁷ Post- och inrikes tidningar, 1986-09-25.

³⁶⁸ Jfr Gunneriusson 2002, s. 218. Kontroverser om professurtillsättningar under 1900-talets första hälft uppkom ofta på grund av bristen på konsensus i fråga om vad som utgör god vetenskap.

andra världskriget, utan fokuserade i sin ansökan på de enligt henne rent kvinnohistoriska kvalitéerna i sin forskargärning.³⁶⁹

I artikeln ”Kvinnohistoria – politik eller vetenskap” (1988), författad i direkt anslutning till konflikten om professuren, analyserade historikern Gro Hagemann definitionsproblematiken. Hagemann identifierade två huvudpositioner i debatten om definitionen av kvinnohistoria. Den första innebar att ämnet borde definieras utifrån forskningsobjektet, med andra ord kvinnor, vilket innebar att kvinnohistoria borde betraktas som en typ av tillägghistoria som inte krävde för ämnet speciellt utvecklade teorier. Det vill säga att kvinnors del(ar) i historien sågs som i hög grad utforskat område och borde behandlas på ”sedvanligt” historievetenskapligt sätt, med forskningsobjektet kvinnor i fokus. Den andra definitionen ”fokuserar på genus som strukturerande princip i samhället och tvingar fram frågor om varför kvinnorna är osynliga i historien”.³⁷⁰ Av det följde att kvinnohistoria borde definieras utifrån problemställning alternativt vilket perspektiv som användes. Det innebar att genus/kön som strukturerande maktskapande princip borde användas som och utgöra en premis för forskningen. Hagemann hävdade att två av de tre sakkunniga, Holmberg och Österberg, i huvudsak intog den förstnämnda positionen, medan Kyle anförde den andra. Den förstnämnda positionen företrädde också, enligt Hagemann, av Christer Winberg och den norske historikern Ottar Dahl, om än med vissa inbördes meningsskiljaktigheter (båda kritiserade delar av ämnet kvinnohistoria utifrån lite olika utgångspunkter). I Norge hade en liknande dispyt om ämnet kvinnohistoria utspelats. En tongivande kritiker i den norska debatten hade varit just Ottar Dahl.³⁷¹

Winberg förordade följaktligen en syn på kvinnohistoria som framför allt synliggörande i kumulativ mening. Kvinnors liv och leverne hade inte utforskats tillräckligt. Dessutom kritiserade han Gunhild Kyles (och

³⁶⁹ Ansökningshandling från Winberg till regeringen, inkom till GU 1986-10-16, Dnr E311 44/86, Humanistiska fakultetskansliet, Göteborgs universitet. Ansökningshandling från Hirdman till regeringen, inkom till GU 1986-10-20 Dnr E311 44/86, Humanistiska fakultetskansliet, Göteborgs universitet.

³⁷⁰ Gro Hagemann, ”Kvinnohistoria – politik eller vetenskap?”, *Häftet för kritiska studier* 1988/3, s. 15.

³⁷¹ Se Ottar Dahl, ”Kvinnehistorie - Kategorihistorie eller samfunnshistorie”, 1985, i *Historie og teori – Artikler 1975–2001*, Oslo 2004. Dahls kritik riktas mot ett enligt honom svårdefinierbart forskningsområde, det vill säga kvinnohistoria, eftersom kvinnor inte kan betraktas som en enhetlig kategori då klass, nation, etnicitet och andra kategorier skär tvärs igenom kategorin kvinnor. Hagemann skriver att: ”Där Dahl kräver en teoretisk avgränsning är alltså Winberg emot den beskärning som ligger i en problemorientering”. Se Hagemann 1988, s. 21. För en analys av den norska kvinnohistoriska teoretiska diskussionen, se även Blazevic 2014.

andras) premiss och menade att ett på förhand givet teoretiskt perspektiv riskerade att underminera forskningens frihet. Det fanns därmed stora skillnader i de teoretiska och metodologiska inställningarna till begreppet och ämnet kvinnohistoria. Därför kan det vara fruktbart att kort titta närmare på Winbergs och Hirdmans partsinlagor.

I sin besvärsskrivelse till regeringen slog Winberg tydligt fast att ”[k]ärnpunkten i konflikten är naturligtvis hur kvinnohistoria ska definieras”.³⁷² Därmed, fortsatte han, står valet inte ”bara mellan två personer, utan mellan två sätt att betrakta kvinnohistorien”.³⁷³

Winberg anförde vidare ett sluttande plan-argument som helt kort gick ut på att ett anammande av den definition som Kyle och Hirdman förordade riskerade att underminera kvinnohistoria som vetenskap. Winberg befarade en ovälkommen frontförskjutning och menade dessutom att ett på förhand givet perspektiv eller teoretiskt ställningstagande inte var förenligt med vetenskaplig verksamhet. Han kritiserade vad han uppfattade som en bedömning av de sökandes intressen snarare än historievetenskapliga kompetens, inom vilket Winberg hade ett försteg enligt de sakkunniga.³⁷⁴ Intressant nog menade även Hirdman att kvinnoforskningen skulle marginaliseras om Winbergs definition fick råda.

Winbergs besvärsskrivelse författades som ett svar på Hirdmans överklagan i vilken hon skriver:

Att vi har fått kvinnohistoria som ett specifikt ämnesområde innebär i sig ett belägg för den pervertering som den androcentriska världens föreställningar lett till. Målsättningen måste givetvis vara att all historisk forskning utgår i från den självklarheten att världen befolkas av två kön, män och kvinnor. Att detta erkänns och beaktas också av ”vanliga” historiker, dvs att arbeta i denna integrerande riktning måste vara en av huvuduppgifterna för en innehavare av professuren i kvinnohistoria.³⁷⁵

³⁷² Christer Winberg, besvär till regeringen, 1987-11-19, s. 5, GU-dnr/ref. nr. E311 3464/87, GUA, Skrivelsen författades som ett svar på Hirdmans överklagan.

³⁷³ Christer Winberg, besvär till regeringen, 1987-11-19, s. 8, GU-dnr/ref. nr. E311 3464/87, GUA.

³⁷⁴ Christer Winberg, besvär till regeringen, 1987-11-19, s. 6, GU-dnr/ref. nr. E311 3464/87, GUA.

³⁷⁵ Yvonne Hirdman, besvär till regeringen, 1987-10-22, s. 2, GU-dnr/ref. nr. E311 3464/87, GUA.

Hirdman förordade en utveckling mot ett perspektiv som integrerade könsteorier i den gängse historieforskningen, vilket var svårförenligt med synen på kvinnohistoria som tydligt avgränsad objektsforskning. Kvinnohistoria hade vid tiden, enligt Hirdman, producerat ”ett fruktbart kaos vad beträffar metoder, källtolkning och teoribildning”.³⁷⁶ Därför, hävdade hon, var det inte rimligt att exempelvis sakkunnige Åke Holmberg kritiserade vetenskapliga svagheter som var en naturlig följd av ämnets ringa livslängd.³⁷⁷ Att den för tiden nydanande definitionen av kvinnohistoria innebar ett skifte i fråga om vetenskapssyn underströks i ett brev från en grupp kvinnohistoriker vid Umeå universitet till Humanistiska fakultetsnämnden vid universitetet i Göteborg. De menade att teoriutvecklingen hade:

lett till framväxten av olika paradig inom denna forskningsinriktning med utgångspunkt dels i olika vetenskapsteoretiska synsätt, dels i olika uppfattningar om det sociala könsbegreppets teoretiska ställning och analytiska värde.³⁷⁸

Att kvinnohistoria utgjorde ett avsteg, eller i alla fall ett vetenskapsteoretiskt nytänkande, som särskilde inriktningen från gängse historievetenskap, exemplifieras i Gunhild Kyles sakkunnigutlåtande: ”Otvivelaktigt har Hirdman gjort större insatser på det kvinnohistoriska området än vad Winberg har gjort. Winbergs överlägsenhet som vetenskaplig historiker är emellertid lika klar.”³⁷⁹ Winbergs reaktion på Kyles slutsats är talande för problematiken kring tillsättningsärendet i allmänhet, men definitionsproblematiken i synnerhet. Winberg svarade: ”Ämnesföreträdaren Kyle ställer här alltså uttryckligen sitt eget ämne kvinnohistoria mot vetenskaplig historia!”³⁸⁰ I ett senare brev till regeringen tolkade han situationen som att Hirdman ”kräver att bli utnämnd för att hon är feminist”.³⁸¹

³⁷⁶ Yvonne Hirdman, besvär till regeringen, 1987-10-22, s. 3, GU-dnr/ref. nr. E311 3464/87, GUA.

³⁷⁷ I Åke Holmbergs sakkunnigutlåtande kritiseras vissa delar av Hirdmans produktion för brist på metodisk stringens. Den kritiken erkänner inte Hirdman eftersom hennes definition av kvinnohistoria är så pass oprövad och ung. Även Kyle och Österberg riktade liknande kritik mot Hirdmans produktion.

³⁷⁸ Brev till tjänsteförslagsnämnden från kvinnovetenskapligt forum, Umeå universitet, 1987-11-02, (brevet finns i en pärm med material om professuren som återfinns i humanistiska fakultetskansliet, Göteborgs universitet) [understrykning i original].

³⁷⁹ Kyle 1987, tillägg s. 2.

³⁸⁰ Christer Winberg, besvär till regeringen, 1987-11-19, s. 7. GU-dnr/ref. nr. E311 3464/87, GUA, [understrykning i original].

³⁸¹ Christer Winberg, brev till regeringen, inkom 1988-03-18, s. 3. Utbildningsdepartementet, huvudarkivet 1975–1996, regeringsakter, underserie A, (vol. E1A:2869) RA.

Konflikten gällde således även kvalitetskrav och frågan om vad som utgör god forskning. Och eftersom det rådde delade meningar om vad som borde betraktas som kvinnohistoria, i kombination med delade meningar om eventuella universella metodologiska och vetenskapsteoretiska synsätt, blev frågan om kvinnohistorisk relevans än svårare. Statsvetaren Maud Eduards och ekonomhistorikern Ulla Wikander hävdade vid tiden, i en debattartikel, att diskussionen om kvinnohistorisk relevans var ett påfund av de sakkunniga i syfte att kompetensförklara Winberg.³⁸²

Gro Hagemann menade också att om kvinnohistoria definierades utifrån forskningsobjekt, det vill säga att kvinnor ska inbegripas i ämnet eller framställningen, så borde den så kallade allmänhistorien likställas med manshistoria eftersom den allt som oftast inbegripit män.³⁸³ Mot bakgrund av att inte heller Hirdman betraktade kvinnohistoria som ett sakområde utan istället som ett eller flera perspektiv, erkände hon inte de sakkunnigas inställning till frågan om kvinnohistorisk relevans. Och eftersom hon ansåg det omöjligt att avgränsa olika samhällsfenomens inverkan på könsbundna strukturer och vice versa, drog Hirdman slutsatsen att all historia är principiellt relevant utifrån ett kvinnohistoriskt eller könshistoriskt perspektiv. Att vissa intressenter menade att familjerelationer var mer kvinnohistoriskt relevanta än exempelvis ägandeformer eller krig, vittnade enligt Hirdman om just det androcentriska perspektiv som gängse historievetenskap vid tiden genomsyrades av.³⁸⁴ Som nämndes i kapitel 2 hade Forum redan 1982 i samband med utformningen av tjänsten befarat den diskussion som kom att bli verklighet 1987/1988, nämligen huruvida kön som variabel var en tillräcklig förutsättning för kvinnohistoria.

Även Forum i Stockholm kritiserade på uppdrag av samtliga foraorganisationer de sakkunnigas diskussion om kvinnohistorisk relevans som en typ av nyklassificering av ämnesområdet. Forum såg två potentiella förklaringar till två av de sakkunnigas hållning, nämligen att de var okunniga om vad kvinnohistoria var och att de genom ”en sådan klassificering [ville] ställa en nog så traditionell historiker framför en nydanande kvinnohistoriker”.³⁸⁵ Resultatet av detta, menade Forum, var följande: ”Den slutsats som de

³⁸² Maud Eduards & Ulla Wikander ”Rädda professuren i kvinnohistoria”, *Dagens nyheter*, 1987-11-19.

³⁸³ Hagemann 1988.

³⁸⁴ Yvonne Hirdman, brev till regeringen, inkom 1988-02-16, s. 6f, Utbildningsdepartementet, huvudarkivet 1975–1996, regeringsakter underserie A, (vol. E1A:2869) RA.

³⁸⁵ ”Till utbildningsminister Lennart Bodström”, Brev från Forum Stockholm, s. 2, (B2:2) FFFS, GUB.

sakkunniga drar är nämligen, att en person som enligt dem själva inte är kvinnohistoriker blir lämpligast som professor i kvinnohistoria.”³⁸⁶ Forum hävdade att kvinnohistoria per definition skulle problematisera kvinnors villkor specifikt utifrån ”någon av de teoretiska ansatser som utvecklats inom kvinnoforskningen”.³⁸⁷ Kvinnohistoria krävde andra utgångspunkter än den traditionella historieforskningen. Med andra utgångspunkter menade man att ”KÖNET tillkommer som en grundläggande historisk kategori vid sidan av de kategorier som historieforskare annars arbetar med”.³⁸⁸

Mediala reaktioner och fokus på kön

Under hösten och vintern 1987 var tillsättningskonflikten en följetong i flera av landets tidningar.³⁸⁹ Majoriteten av nyhetsartiklarna handlade framför allt om könsfrågan och de upprörda känslor det initiala valet av Winberg hade orsakat. Därutöver publicerades också debattartiklar som i stort handlade om kompetenskrav och frågan om kön.³⁹⁰

³⁸⁶ ”Till utbildningsminister Lennart Bodström”, Brev från Forum Stockholm, s. 2, (B2:2) FFFS, GUB.

³⁸⁷ ”Skrivelse”, okt- 1987, s.1, (B2:2) FFFS, GUB.

³⁸⁸ ”Skrivelse”, okt- 1987, s.1, (B2:2) FFFS, GUB [versaler i original].

³⁸⁹ ”Vem efterträder Kyle?” 1987-08-29, *Göteborgs-Posten*; ”Ny ’kvinno’-professor – Det blev en man...” 1987-10-09, *Göteborgs-Posten*; ”Fel man’ blev kvinnoprofessor” 1987-10-27, *Göteborgs-Posten*; ”Feministprotest mot ny professor” 1987-11-03, *Dagens nyheter*; ”Kvinnoprotester” 1987-11-07, *Göteborgs-Posten*; ”Protester mot manlig professor” 1987-11-08, *Dagens nyheter*; ”Kvinnofolkhögskolan protesterar” 1987-11-03, *Göteborgs-Posten*; ”Regeringen avgör professurtvist - ’Kvinnomaffian vill ha Hirdman’” 1987-11-30, *Dagens nyheter*; ”Fredrikor protesterar mot manlig professor” 1987-12-13, *Dagens nyheter*; ”Kvinnoprotest mot manlig professor” 1987-11-19, *Arbetet*; ”Massivt stöd för kvinnlig professor” 1987-11-19, *Sydsvenskan*; ”Protester mot kvinnoforskare” 1987-12-13, *Göteborgs-Posten*; ”Fler protester mot professor” 1987-11-20, *Göteborgs-Posten*; ”Universitetsstyrelsen sade nej till Hirdman” 1987-12-12, *Göteborgs-Posten*; ”Omtvistade efterträdare i hyllningsbok” 1987-12-18, *Dagens nyheter*; ”Kvinnoprofessuren – en fråga för regeringen” 1988/1, *Spionen*; ”Kvinnorna vann slaget” 1988-04-15, *Dagens nyheter*; ”Kvinna blir professor efter utdragen strid” 1988-04-15, *Svenska dagbladet*

³⁹⁰ Se t.ex. historikern Beata Losman, ”Kvinnohistoria och kvinnoforskning”, 1987-12-02, *Göteborgs-Posten*. Hon hävdade där att Winberg inte var kvinnohistoriker samt att professuren var ett utmärkt tillfälle att förbättra statistiken vad gäller andelen kvinnliga professorer i landet; Sven B Ek, ”Kompetensen främst”, 1987-12-07 *Göteborgs-Posten*. Ek replikerade att kompetens måste väga tyngst och att han helst hade sett en kvinna som Kyles efterträdare, men att man inte kunde bortse från högskoleförordningens regler av den anledningen. Se även Sven B. Ek, ”Professuren i kvinnohistoria” 1987-11-20, *Göteborgs-Posten*; Forskare på historiska institutionen vid Göteborgs universitet, ”Historiskt kampanj” 1987-12-02, *Göteborgs-Posten*; Rolf Karlbom, ”Kvinnohistoria – inget för män?” 1987-11-20, *Arbetet*; Maud Eduards & Wikander, Ulla, ”Rädda professuren i kvinnohistoria” 1987-11-19, *Dagens nyheter*; Mikael Löfgren, ”Om professuren i kvinnohistoria” 1988/1, *Tvärtanten* (ursprungligen i *Expressen* 1988-01-22); Lisa Mattson, ”Kvinnoforskning med förhinder”, 1987-10-08, *Göteborgs-Posten*; Marianne Mossige-Norheim, ”Låt inte fel person bli kvinnoprofessor” 1987-11-27, *Aftonbladet*; Renate Schäffer, för Internationella kvinnoförbundet för fred och frihet, ”Kvinnohistoria” 1987-11-29,

I en av de första artiklarna i ämnet intervjuades Gunhild Kyle som underströk att de sakkunniga, som vid tidpunkten författade sina utlåtanden, enbart bedömde de sökande efter kompetens, varför det var helt rimligt att även en man kunde komma i fråga för jobbet. Vidare intervjuades den tidigare nämnda Eva Björkander som var föreståndare för Forum för tvärvetenskapliga kvinnostudier i Göteborg, vilket var namnet på Forum som inrättning. Hennes kommentar fångar aspekter av pressbevakningen, men framför allt av den konflikt som följde på utnämningen av Winberg i första instans:

Nu skall vi inte gå händelserna i förväg,[...] Jag tror säkert att Christer Winberg är en duktig forskare, men det handlar ju ändå om **kvinnohistoria** och om kompetensen finns hos de två kvinnliga kandidaterna borde en av dem få jobbet. Förordas mannen tror jag att många kommer att reagera starkt.³⁹¹

Björkander satte fingret på ett förhållande som återkom i mediabevakningen, nämligen att vissa intressenter hade förutsatt att professuren varit ämnad åt en kvinna och att könstillhörighet därför borde utgöra en inkluderings- eller exkluderingsfaktor.

Frågan om de sökandes kön dominerade tidningarnas bevakning, i vilken kompetensproblematiken kom i andra hand. I nästan varje artikel på nyhetsplats nämndes frågan om de sökandes kön och den uppståndelse utnämningen av Winberg hade skapat. I flera fall refererades olika uttåg och skrivelser som regeringen mottagit från kvinnoorganisationer och kvinnoforskargrupper. I kombination med ett överväldigande stöd för Hirdman dominerade jämställdhetsargument i skrivelserna från vad som skulle kunna kallas utomakademiska avsändare, medan motsvarande resonemang från akademiska avsändare var mer subtila och försiktiga. Där handlade resonemangen istället i högre grad om kompetensfrågan den vidhängande definitionen av kvinnohistoria.³⁹²

Göteborgs-Posten; Christer Thörnqvist, – för doktorandklubben, historiska institutionen, Göteborgs universitet, ”Vetenskapliga meriter är viktigare än könstillhörighet” 1988/1, *Spionen*.

³⁹¹ ”Vem efterträder Kyle?”, *Göteborgs-Posten*, 1987-08-29 [fetsstil i original].

³⁹² Med utomakademiska avsändare menar jag exempelvis politiska kvinnoförbund och olika kvinnorörelsegrupper, med akademiska avsändare avses forskarnätverk såsom Forum, men även enskilda akademiker. Se Winther Forsbäck 2009, s. bilaga 1.

I en av många debattartiklar som rörde tillsättningen avhandlades de sökandes produktion med avseende på dess eventuella kvinnohistoriska relevans. Artikelförfattaren beskriver delar av Winbergs produktion som just kvinnohistoriskt relevant vilket borde leda till den hypotetiska frågan: ”Hur hade dessa [arbeten] uppfattats i konkurrensen om Winberg varit kvinna.”³⁹³ Frågan satte debatten på sin spets genom att postulera vikten av de sökandes kön. Frågan kan förtydligas: Om Winberg i likhet med Hirdman hade varit kvinna, hade då deras teoretiska inomvetenskapliga skiljelinjer ändå resulterat i en så pass problematisk debatt? Frågan kan givetvis inverteras: Hur hade situationen sett ut om Hirdman varit man? Jag se ingen rimlig eller fruktbar väg ur denna kontrafaktiska frågeställning, varför jag väljer att betrakta den enkom som en ingång till en diskussion om den tvehågsenhet och ängslan som jämställdhetsfrågan gav upphov till. För Forum och stora delar av det kvinnovetenskapliga fältet, utgjorde både Winbergs kön och hans bristande kvinnovetenskapliga teoretiska förankring ett problem.

Sammanstrålade syften

Efter att tjänsteförslagsnämnden initialt hade föreslagit Winberg skickade Forum i Göteborg ut en skrivelse som de uppmanade andra fora runt om i landet att bestyrka. Följande interna brev till forumorganisationerna, som alltså föregick spridningen av den formella skrivelsen, inleds på ett sätt som visar hur viktig könsfrågan var:

Vi har haft extra styrelsemöte angående förslaget till ny innehavare av professuren i kvinnohistoria. Som väl alla vet är en man föreslagen. Här i Göteborg med lite hjälp utifrån har en skrivelse författats. Vår förhoppning är att samtliga Fora; Centrum osv. kan ställa sig bakom denna skrivelse [...].³⁹⁴

³⁹³ Sven B. Ek, ”Professuren i kvinnohistoria”, *Göteborgs-Posten*, 1987-11-26. Samma text anfördes som underlag inför tjänsteförslagsnämndens sammanträde om Hirdmans överklagan.

³⁹⁴ Internt brev till samtliga fora från ”Forum för tvärvetenskapliga kvinnostudier och forum för kvinnliga forskare i Göteborg”, (brevet finns i en pärm med material om professuren som återfinns i humanistiska fakultetskansliet, Göteborgs universitet).

Brevet nämner vidare ingenting om de sökandes olika teoretiska utgångspunkter eller kvinnohistoriska kvalifikationer. Av brevet kan man bara dra slutsatsen att frågan om de sökandes kön var mycket viktig för organisationens engagemang, en föga förvånande omständighet givet att den kvinnofackliga frågan var ett av Forums två övergripande syften.

Trots det underströk Gunhild Kyle att de sökandes kön inte hade betydelse för de sakkunnigas bedömningar.³⁹⁵ I den utlovade skrivelsen, som sedermera också undertecknades av flera foraorganisationer, poängteras också att ”vår oro gäller inte förhållandet att en man ställs före en kvinna”.³⁹⁶ Det interna brevet indikerar ett engagemang som i hög grad var sprunget ur de sökandes könstillhörighet, medan den officiella skrivelsen anger argument som rörde de sökandes kvinnohistoriska kompetens. Denna diskrepans bör tolkas som ett explicit uttryck för effekterna av Forums dubbla syften. Från Stockholm skickades till regeringen ytterligare en skrivelse som hade nästan samma innehåll. Den ovan citerade meningen hade dock modifierats på ett sätt som sammanfattar frågans dubbla natur: ”Vår oro gäller inte i första hand att en man ställs före en kvinna utan att en för specialprofessuren icke-kompetent man ställs före en kompetent kvinna.”³⁹⁷

I linje med det kvinnofackliga syftet var Forum kritisk mot utnämningen av en man. I linje med det andra syftet, det forskningsfrämjande, riktades kritik mot Winbergs bristande kvinnohistoriska och perspektivmässiga kompetens. Återigen utgjordes bryggan mellan dessa två problematiker idén om kvinnoperspektiv, eftersom det kvinnoperspektiv som efterfrågades under årens lopp hade sammanfogats med forskarsubjektens kvinnliga situering och vidhängande perspektiv. Engagemanget kan sägas ligga väl i linje med den samtalsordning som analyserades i föregående kapitel. Det vill säga den mer eller mindre konkretiserade idén om kvinnliga perspektiv och dess direkta koppling till kvinnliga forskarsubjekt, samt det perspektivets oavhängiga

³⁹⁵ Se intervju med Kyle, ”Regeringen avgör professurtvist - ’Kvinnomaffian vill ha Hirdman’”, Dagens nyheter; 1987-11-30. Kyle resonerade i sitt sakkunnigutlåtande kring Hirdmans och Winbergs olika kvinnohistoriska kompetens och kommer som sagt fram till att specialkompetensen borde premieras före den allmänna kompetensen.

³⁹⁶ ”Skrivelse”, okt- 1987, s.1, (B2:2) FFFS, GUB.

³⁹⁷ ”Angående tillsättning av professuren i kvinnohistoria vid universitetet i Göteborg”, inkom 1987-11-20, till regeringen från ”Forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning Stockholms universitet.” Utbildningsdepartementet, huvudarkivet 1975–1996, regeringsakter, underserie A. vol. E1A:2869, RA.

betydelse för kvinnoforskning. Det kan av kontextuella skäl vara befogat att påminna om att vid tiden för konflikten var fler än 9 av 10 professorer i Sverige män. Samtidigt är det tydligt att denna omständighet i vissa fall tonades ner, sannolikt som en konsekvens av det principiella tabu som omgärdade argument sprungna ur rättvise- eller maktaspekter, dimensioner som varit svårmanövrerbara i den akademiska meritokratiska diskussionen.

Perspektivet konsolideras

År 1992 sade Hirdman upp sig och några år senare utlystes professuren igen, varpå ekonomhistorikern Anita Göransson tillträdde tjänsten. Denna gång var Ida Blom, Klas Åmark och Marianne Liljeström sakkunniga. Återigen diskuterades tjänstebeskrivningen. Den hade inte heller denna gång uppdaterats för att motsvara ämnesinriktningens förändring.

Ida Blom slog fast att tjänstebeskrivningen inte speglade utvecklingen inom området. Snarare betraktade hon beskrivningen som ett minimikrav. Blom menade vidare att kunskap och förtrogenhet med förändringen från kvinnohistoria till genushistoria (eller ”kjønshistorie”) borde betraktas som tilläggs kvalifikationer. I klartext: Hirdmans efterträdare borde spegla, eller åtminstone vara införstådd med, den förändring som har skett inom specialinriktningen.³⁹⁸ Av bland annat den anledningen menade Blom att en av de sökande, Beata Losman, inte var kompetent nog för en professur i kvinnohistoria. Losmans bristande intresse för olika teorier som kunde kopplas till ämnets förändring gjorde henne inte lämplig för den aktuella professuren, enligt Blom. Marianne Liljeström gick så långt att hon närmast diskvalificerade Losman redan i utlåtandets inledning. Liljeström menade att den ursprungliga och fortsatt gällande tjänstebeskrivningen var ”förlegad” eftersom den inte motsvarade ämnets teoretiska och ämnesmässiga förändring.³⁹⁹ Liljeström ansåg nämligen att Losman var närmast ”teorifientlig” och stod för en förlegad syn på historia som vetenskap vilket till och med resulterat i ”källchauvinism”.⁴⁰⁰

³⁹⁸ Ida Blom, ”Sakkunnigutlåtande över professuren i kvinnohistoria 1995”, Humanistiska fakultetskansliet, Göteborgs universitet, 1995, s. 1.

³⁹⁹ Marianne Liljeström, ”Sakkunnigutlåtande över professuren i kvinnohistoria 1995”, Humanistiska fakultetskansliet, Göteborgs universitet, 1995, s. 1.

⁴⁰⁰ Liljeström 1995, s. 6f; I ett utlåtande över ett forskningsprojekt 1988, noterar Yvonne Hirdman att just Losmans hållning i teori och metodfrågor, det vill säga att kvinnoforskningen inte behövde nya

Klas Åmark å sin sida diskuterade inte begreppet kvinnohistoria eller tjänstebeskrivningen explicit men intog en i många fall liknande position som sina två kollegor. Han kritiserade inte Losmans brist på ämnes-specifik teoriansknytning men ifrågasatte hennes bristande teoretiska intresse. Detta var så pass allvarligt att han inte ansåg henne tillräckligt vetenskapligt kompetent för en professur i ämnet kvinnohistoria.⁴⁰¹

Överlag har de sakkunnigas bedömningar av enskilda sökandes produktion inte behandlats ingående i resonemangen ovan. Här gör jag ett undantag eftersom kritiken av Losman på ett så tydligt sätt utgör en del av ställningstagandena i definitionsdebatten. Losman var nämligen en av de sökande redan 1984. Hon var förvisso inte topplacerad men någon dylik kritik mot hennes traditionella teoriskeptiska hållning framfördes inte då.

Det är viktigt att notera att diskussionen om ”kvinnohistorisk relevans” var avgränsad till just 1987 års tillsättning. Förekomsten, avsaknaden och karaktären av diskussioner om kvinnohistorisk relevans indikerar enligt min mening graden av konsensus i ämnesdefinitionsfrågan, i kombination med frågan om de sökandes kön. Uttrycket kvinnohistorisk relevans förekommer alltså inte i utlåtandena från 1984 och 1995, troligtvis av samma orsak: nämligen en generell konsensus bland de sakkunniga om ämnesdefinitionen. Viss relevansdiskussion förekommer i utlåtandena från 1984 och 1995, men det är snarare utifrån en mellan de sakkunniga i stort sett överensstämmande position. År 1984 definierades ämnet kvinnohistoria av de sakkunniga fortfarande framför allt utifrån forskningsobjektet kvinnor. Syftet var att med gängse historievetenskapliga metoder och teorier producera kunskap om kvinnor i historisk tid. Det betyder emellertid inte att forskningsfronten vid tiden korrelerade med en sådan syn, som sannolikt uppfattades som ganska förlegad av många kvinnohistoriker redan 1984. År 1987 sammanstrålade diskussionen om definitionen av kvinnohistoria med frågan om de sökandes kön, inte minst eftersom två av de tre sakkunniga enligt Forum försökte särskilja kvinnohistoria från allmänhistoria i syfte att kompetensförklara Winberg för professuren.⁴⁰² År 1995 hade de köns-

sådana, var just en egen hållning som inte representerade de inom fältet gängse uppfattningarna. Se Yvonne Hirdman, ”Utlåtande över forskningsansökan 88/115”, s. 2, (vol. 23) JÄMFO, RA.

⁴⁰¹ Klas Åmark, ”Sakkunnigutlåtande över professuren i kvinnohistoria 1995”, Humanistiska fakultetskansliet, Göteborgs universitet, 1995, s. 6f.

⁴⁰² ”Till utbildningsminister Lennart Bodström”, Brev från Forum Stockholm, (B2:2) FFFS, GUB.

teoretiska perspektiven slagit igenom, vilket föranledde de sakkunniga att diskvalificera forskare som inte anammat förändringen.⁴⁰³

Professuren och i synnerhet tillsättningen 1987 kan ses som en brytpunkt. Här vann så att säga den typ av kvinnohistorieforskning som vägrade se det nya ämnet som en forskningsobjektsstyrd underavdelning till ”vanlig” historia. Den nya kvinnohistorien handlade om en teoretisk ansats som till mångt och mycket utgick ifrån könsstrukturernas primat. Den kunde göra historieskrivningen mer varierad och i kumulativ mening mer verklighetsanpassad.

Ämnets öde var knappast bundet till professuren i Göteborg. Engagemanget kring ärendet 1987 visar hur viktig professuren ändå var för kvinnoforskare, men också för vissa utomakademiska grupper. De epistemologiska aspekterna av professuren korrelerade på ett tydligt sätt med ämnesutvecklingen överlag, varför professuren kan betraktas som ett konkret uttryck för utvecklingen av ämnet kvinnohistoria. Att professuren, trots en oförändrad tjänstebeskrivning, exemplifierar en utveckling från vad som skulle kunna kallas objektsforskning 1984, till perspektivstyrd forskning 1995 visar även hur den senare typen befästes och fördjupades efter och kanske som ett resultat av, kontroversen 1987.⁴⁰⁴ Denna förändring underströks bland annat i samband med att Forum i Umeå samma år ansökte om att bli en inrättning. Forum noterade då, precis det som professuren i mångt och mycket illustrerar:

Från början var uppgiften att komplettera de många brister, som finns i kunskapen om kvinnor. Så småningom vidgades perspektivet till att gälla studier avseende kön som social strukturingsprincip, dvs forskning, som sätter könsaspekten i fokus för intresset.⁴⁰⁵

Till denna mer vetenskapliga omständighet bör också fogas det faktum att händelserna 1987 med all önskvärd tydlighet visar hur marinerad konflikten uppfattades vara i frågor som rörde kön och makt.

⁴⁰³ Se exempelvis Liljeström 1995, s. 1.

⁴⁰⁴ De olika uppfattningarna om tjänstebeskrivningen 1982, och det faktum att de sakkunniga 1984 avfärdade kvinnohistoria som perspektiv, vittnar om att professuren redan 1984 inte låg i linje med den av Forum föredragna forskningsfronten.

⁴⁰⁵ ”Material rörande fora som inrättningar”, 1987-03-12, s. 18, n. 1, (B2:2) FFFS, GUB.

Institutionalisering, aktioner och lobbying

Bland andra har den danska historikern Bente Rosenbeck noterat att aktivismen kring akademins könsordningar inte sällan inneburit ömsom anpassning ömsom opposition, nästan som vågrörelser. Det har dock inte varit förbehållet könsliga förhållanden utan också utgjort en del av andra både vetenskapliga och sociala kamper inom akademien.⁴⁰⁶ Opposition har skett inom vissa ramar, samtidigt som anpassningen har parats med både vetenskaplig och politisk kritik. I takt med att kvinnoforskningen succesivt institutionaliserades tycks den explicita aktivismen och kampen mot kvinnoförtrycket gradvis om inte minskat så i varje fall tagit nya uttryck. De feministiska utrop som kan avläsas i dokumenten från Forums tillblivelse blir mer sällsynta under 1980-talet. Långsamt började det som Joan Scott har talat om som en form av avradikalisering att synas. Något som kanske i viss mån kan förklaras med upptagenhet med forskningsmässiga och administrativa frågor.⁴⁰⁷ Här gäller det att understryka att den bedömningen, i linje med Scott, inte är direkt överförbar på den feministiska aktivismen i civilsamhället eller politiken, utan främst handlar om det akademiska sammanhanget.⁴⁰⁸

Vad gäller institutionaliseringens inverkan på diskussionerna om själva forskningsverksamheten kan en konflikt skönjas mellan förespråkare för vardera ”ben”, det vill säga det simultana arbetet för en egen institution och för integration av kvinnoperspektiv i de gängse disciplinerna.⁴⁰⁹ År 1989 förekom exempelvis internkritik mot ”navelskåderi” inom Forum, inte minst i samband med arbetet inför forskningspropositionen.⁴¹⁰ Det ena benet, det vill säga integrationen, glömdes bort när engagemanget för en egen institution blev för starkt, hävdade kritikerna. Kritiken gick bland annat ut på att ett alltför stort fokus på det nya institutionsbyggandet lämnade kvinnoforskare som verkade i traditionella discipliner i sticket. Det var ett eko av en farhåga som dryftades redan i början av 1980-talet. Från Forum i Stockholm var man då, som tidigare nämnts, rädd för att en sådan

⁴⁰⁶ Rosenbeck 2014.

⁴⁰⁷ Joan Scott, *The Fantasy of Feminist History*, Durham 2011, s. 27.

⁴⁰⁸ Se även Länason 2011.

⁴⁰⁹ Se även Manns 2006.

⁴¹⁰ ”Om forskningspropositionen”, brev från ”Ulla”, 1989-09-29, (E1:3) FFFS, GUB.

utveckling skulle leda till att den potentiella institutionen skulle bli en ”lekplats för kvinnliga forskare där de kan kläcka idéer bilda teorier, komma med ny kunskap, nya metoder – utan att någon bryr sig om det”.⁴¹¹ Emellertid fanns mot slutet av 1980-talet tydliga argument för en hårdare separation från de traditionella disciplinerna, på grund av kvinnoforskningens tvärvetenskapliga natur. I en promemoria från sent 1980-tal skriver Forum: ”Kvinnoforskningen behöver därför ’ett eget rum’. Det är också där den feministiska teoriutvecklingen kan få de bästa förutsättningarna.”⁴¹²

Det fanns följaktligen, som var fallet med stora delar av den här utvecklingen, en dubbelhet även i inställningen till det reella och organisationsmässiga utfallet av den det forskningsfrämjande syftets två ben. En egen institution riskerade att å ena sidan marginalisera kvinnoforskarna, även om den kunde vara bra för den feministiska teoriutvecklingen. En ökad satsning på integration i de gängse disciplinerna kunde å andra sidan äventyra sammanhållningen. Parallellt med den här teoretiskt förankrade konflikten, av frågan om hur forskningen bäst kunde blomstra och utvecklas, engagerade sig forumorganisationerna i olika kampanjer och upprop. Dessa var framför allt kopplade till forskning och undervisning, dock hade de inte sällan politiska dimensioner.

Blixtaktioner för förändring

För Forums del handlade den direkt politiska kampen om att motverka könsdiskriminering i allmänhet och bristen på jämställdhet i akademien i synnerhet. Organisation skulle verka för alla kvinnor i akademien, men här tycks bland annat institutionaliseringen resulterat i en slagsida mot de forskningsmässiga frågorna. Det förekom givetvis undantag. Vid några tillfällen under 1980-talet engagerade sig Forum i dagsaktuella feministiska frågor. Det handlade exempelvis om upprop kring det då och senare mycket uppmärksammade fallet med två läkare, medialt titulerade som ”allmänläkaren” och ”obducenten”, som anklagades för att ha mördat och

⁴¹¹ ”Vad är Forum bra för? Hur kan det bli bättre? Beträktelser utifrån exemplet Stockholm”, Forum Stockholm, 1983, s. 14, (E1:1) GUIG, GUA.

⁴¹² ”Kvinnoforskningens framtid – Krav på basresurser inför forskningspropositionen”, juni 1989, s. 2, (F3:7) FFFS, GUB [understrykning i original].

styckat en ung kvinna.⁴¹³ Vid ett annat tillfälle protesterade Forum mot en friande våldtäktsdom där rätten beskrivit det 16-åriga offrets agerande som ”klädsamt och konventionellt motstånd”.⁴¹⁴ Den här typen av upprop var dock sällsynta. Vad Forum kallade politiska aktioner hade nästan alltid med forskning eller utbildning att göra, exempelvis kring frågor om obefintlig kvinnlig representation i undervisningsmaterial.⁴¹⁵

I syfte att snabbt kunna agera upprättades 1987 en så kallad ”het linje” mellan olika fora. Genom den skulle blyxtaktioner kunna samordnas, när sådana krävdes.⁴¹⁶ Även om källmaterialet inte ger några explicita exempel på när denna heta linje eventuellt skulle ha använts, vittnar planeringen och själva förekomsten om ett sådant kommunikationsbehov både om strategisk planering och givetvis också ett uppfattat behov. Det vill säga att Forum uppfattade den akademiska situationen i vilken de verkade som sådan att ett potentiellt behov av blyxtaktioner förelåg.

En nämnvärd och uppmärksam händelse som härvidlag lämnat spår i Forums arkiv är uppståndelsen och aktionen vid läkaren Bo Bergmans disputation i februari 1988.⁴¹⁷ Bergman hade vid den medicinska fakulteten skrivit en avhandling om ”slagna fruar” och enligt kvinnoforskare visat prov på exceptionell könsblindhet kombinerat med mycket problematiska utgångspunkter. Bergman hade bland annat föresatt sig att svara på frågan varför kvinnor blir slagna, utan att överhuvudtaget intressera sig för de män som slår. Slutsatserna kom därför att handla om just kvinnornas beteende och deras eventuella möjlighet att undvika att bli slagna. Dessa omständigheter ansågs utgöra en mycket problematisk agendasättning, enligt många engagerade kvinnoforskare och kvinnojourer. Inte minst eftersom Bergmans avhandling var den första av sitt slag i Norden.

Vid disputationen genomförde därför den norska sociologen Eva Lundgren, genom bland andra Forum och Roks (Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige), en extraopposition i form av ett längre föredrag som kraftigt ifrågasatte Bergmans forskning och slutsatser. Enligt

⁴¹³ Brev till justitieminister Laila Freivalds, från Forum i Gbg, 1989-04-14, (E1:3) GUIG, GUA.

⁴¹⁴ ”Uttalande”, Forum i Lund, 1986-04-28, (F3:1) FFFS, GUB.

⁴¹⁵ ”Till försvar för det kvinnliga kulturarvet”, Brev till utbildningsministern, 1987-12-22, (B2:2) FFFS, GUB.

⁴¹⁶ ”Material från flerforumträff i Lund 3-4 december 1987”, s. 3, (F3:7) FFFS, GUB.

⁴¹⁷ Avhandlingen heter *Battered Wives: Why are they Beaten and Why do they Stay?*

etnologen Gabriella Nilsson, som har analyserat händelsen i avhandlingen *Könsmakt eller häxjakt?* (2009) utgjorde uppståndelsen kring disputationen en start på en fördjupad politisk och vetenskaplig diskussion om mäns våld mot kvinnor. Inte minst visade, enligt Nilsson, mötet mellan de vita rockarnas opolitiska vetenskaplighet och de upprörda feministernas ovetenskapliga politik, att distinktionen dem emellan manifesterades och samtidigt utmanades av den disputerade forskaren Lundgrens vetenskapliga kritik mot Bergmans studie. Hennes kritik var vetenskaplig, men hon flankerades av kvinnliga aktivister i publiken, ett faktum som spädde på den mediala bilden av extraoppositionen som en politisk snarare än vetenskaplig aktion. Enligt Nilsson förstärktes detta intryck ytterligare av den omständighet att det tabu könspolitiskt agerande är omgärdat av, accentuerades när kvinnorna agerade tillsammans snarare än tillsammans med män.⁴¹⁸

Då disputationsaktens ordförande enligt egen utsago, efter ett långt anförande av Lundgren, ansåg att man inte hade mer tid till förfogande, avbröt han den extra oppositionen. Detta föranledde protester från Lundgrens anhängare i publiken. I Forums arkiv återfinns också de protester som skickades till UHÄ med anledning av att disputationen hade avbrutits på grund av tidsbrist.⁴¹⁹ Forum kom att få rätt i sin klagan och UHÄ riktade således kritik mot de ansvariga för formellt fel i samband med disputation.⁴²⁰ Nilsson hävdar att Eva Lundgren å sin sida bröt mot etiketten, men inte mot de formella reglerna.

Vad var då, ur ett forumperspektiv, detta ett tecken på? Här hade Forum genom Lundgren, tillsammans med framträdande kvinnoorganisationer, bland andra Roks, drivit både en politisk och vetenskaplig kamp: En vetenskaplig aktion i könspolitisk skrud, eller kanske tvärtom en könspolitisk aktion i vetenskaplig skepnad. Det är just detta som gör mötet mellan vetenskap och politik, vetenskapligt intressant. Det sätter fingret på gränslandet mellan politiska intentioner och vetenskaplig bevisföring.

Disputationen klargjorde också ytterligare konfliktlinjer genom att Bergman, enligt Nilsson, kom att förkroppsliga kvinnoforskarnas och kvinnojourernas absoluta motsats. Nilsson påpekar hur skapandet och identitets-

⁴¹⁸ Gabriella Nilsson, *Könsmakt eller häxjakt?: Antagonistiska föreställningar om mäns våld mot kvinnor*, Lund 2009, s. 173.

⁴¹⁹ ”Ang formellt fel begånget i samband med disputation”, Brev till UHÄ, 1988-06-28, (B2:2) FFFS, GUB.

⁴²⁰ ”Synpunkter i anledning av yttrande från UHÄ [...]”, Brev till Justitiekanslern, från Organisationer för kvinnoforskning i Sverige, utkast 1989-02-01, (B2:2) FFFS, GUB.

formationen av den sociala rörelse kvinnoaktivisterna tillhörde behövde en ”andre”, något att kontrasteras emot.⁴²¹ Bergman fyllde den rollen med råge. Han var en manlig medicinare som hade ett enligt kvinnoforskarna fullkomligt bakvänt perspektiv på mäns våld mot kvinnor, ett perspektiv som kunde sammanfattas som att viktiga förklaringar och därmed lösningar på problemet stod att finna i kvinnornas beteendemönster.⁴²² Att ett sådant perspektiv av Bergman presenterades som neutralt, gjorde också att reaktionerna på detsamma framstod som i någon mån mer politiska, än just de utgångspunkter som föranlett reaktionen.

Episoden och Forums engagemang i frågan belyser kombinationen av politisk aktivism och vetenskaplig akademisk verksamhet som omgärdade delar av kvinnoforskningen i synnerhet, men kanske i allmänhet den forskning som syftar till att lösa samtida och framtida problem. Sådan forskning accentuerar förekomsten av ett på förhand givet och identifierat problemområde (svag tillväxt, miljöförstöring, social ojämlikhet, ojämställdhet, sexism, rasism med mera) som ska lösas bland annat med hjälp av forskning. Att via forskning adressera samhällsproblem leder också föga förvånande till att olika intressenter försöker påverka beslutsfattare att tilldela resurser till just deras verksamhet och forskning.

Lobbying som strategi

Forum var av naturliga skäl mycket intresserat av forskningspolitikens utformning och statsmakternas satsningar på kvinno- och jämställdhetsforskning. Det kan i det här sammanhanget vara värt att notera hur relativt liten forumorganisationen var, i materiell bemärkelse. Forum konstaterade under slutet av 1980-talet att även om satsningar på kvinnoforskning hade gjorts, var de ekonomiska ramarna för specifikt Forum ”minimala”.⁴²³ Samtliga forainrättningar i landet förfogade då över en budget som totalt uppgick till cirka 3,5 miljoner kronor (ungefär 6 miljoner kronor i 2015 års penningvärde/kpi).⁴²⁴

⁴²¹ Nilsson 2009, s. 175.

⁴²² Nilsson 2009, s. 175.

⁴²³ ”Kvinnoforskningens framtid – Krav på basresurser inför forskningspropositionen”, juni 1989, s. 1, (F3:7) FFFS, GUB.

⁴²⁴ ”Kvinnoforskningens framtid – Krav på basresurser inför forskningspropositionen”, juni 1989, s. 6, (F3:7) FFFS, GUB.

Som intresseorganisation författade Forum olika promemorior och remissvar på regeringens forskningspolitiska propositioner. Enligt JÄMFO hade JÄMFO:s och Forums synpunkter på forskningspropositionerna för åren 1983/84 och 1986/87 spelat en viktig roll. Även inför 1989 års proposition anordnades möten mellan företrädare för regeringskansliet, JÄMFO och Forum. Vid det mötet företrädde statsmakterna av personal från både statsrådsberedningens forskningsavdelning samt arbetsmarknadsdepartementets jämställdhetsansvarige. Frågorna som skulle dryftas, som Forum av JÄMFO anmodats att förbereda, hade följaktligen både forskningsmässiga och fackliga dimensioner:

Hur går det med tjänsteställningen för kvinnliga akademiker? Vad gynnar forskningen om jämställdhet/kvinnor? Hur observerbara är universitetsinstitutionerna på behoven av kvinno/jämställdhetsforskning och på att ge plats åt kvinnliga forskare?⁴²⁵

Omfattningen på de problem som skulle avhandlas vittnar om ett helhetsgrepp om forskningsfrågor och bristen på jämställdhet inom akademien. Kön, forskningsinriktning och jämställdhet behandlades simultant av intressenter från forumnivå till beslutsnivå, ett konkret exempel på statsfeministisk praktik och logik. Detta blottlägger inte bara en viss syn på problematiken som skulle åtgärdas, utan visar i förlängningen även hur idéer om kön reproducerades och förhandlades som en konsekvens av det mångfacetterade engagemanget.

Trots de knappa resurserna ägnade Forum stort kraft åt att övertyga beslutsfattare om nödvändigheten av mer kvinnoforskning. År 1989 signerade 47 kvinnliga riksdagsledamöter från riksdagens samtliga partier en motion som krävde mer resurser till kvinnoforskningen.⁴²⁶ Förslaget var ett av flera direkta resultat av Forums lobbying, som inte minst inriktades på att övertyga framför allt riksdagens kvinnliga ledamöter om behoven av ökade resurser.⁴²⁷ Detta gjordes bland annat genom riktade informations-

⁴²⁵ Brev till ”Forum/Centrum för kvinnoforskning”, 1988-08-22, från JÄMFO, s. 2, (vol. 24) JÄMFO, RA.

⁴²⁶ Motion, 1989/90:FP1249, ”Reellt resurstillskott till kvinnoforskningen”, (F2:6) FFFS, GUB.

⁴²⁷ ”Material från flerforumträff i Lund 3-4 december 1987”, s. 7, (F3:7) FFFS, GUB. I ett brev från redaktionen på *Kvinnovetenskaplig tidskrift* noterar man att ett informationsmöte i riksdagen ”resulterade i att en sexpartimotion skrevs”. Se brev från *Kvinnovetenskaplig tidskrift* till Forum i Stockholm, 1990-06-19, (F1:11) FFFS, GUB.

kampanjer till enskilda riksdagskvinnor. De olika forumorganisationerna ansvarade för kontaktskapande med olika partiföreträdare. I några fall fanns dessutom personliga vänskapsband som kunde vara till hjälp. Forum noterade att kunskapsnivån om kvinnoforskning bland riksdagsledamöterna var låg, varför gedigen information om just forskningen och den kvinnofackliga verksamheten var nödvändig.⁴²⁸ Bland annat föreslog Forum, också år 1989, att riksdagen skulle köpa in ett temanummer av *Kvinnovetenskaplig tidskrift* som rörde forskningspolitik, för distribution till ”alla kvinnor (och män?) i riksdagen”.⁴²⁹

Det finns goda skäl att anta att den kunskap och insikt riksdagsledamöterna och tjänstemän på myndighetsnivå trots allt uppvisade, och följaktligen deras idéer om och språkbruk kring kvinnoforskningen och de kvinnliga forskarna, i hög grad härrörde från kvinnoforskare. Även denna omständighet ligger i linje med ett statsfeministiskt perspektiv på utvecklingen. En omistlig del i själva begreppet statsfeminism är som tidigare nämnts det faktum att den intellektuella jordmånen, de teoretiska resonemangen, de politiska problembeskrivningarna och verklighetsbeskrivningarna, kommer underifrån. Interaktionen mellan nivåerna resulterar sedan i olika typer av reformer eller satsningar. Politiken hade knappast fått den utformning den fick, både vad avser retorik och praktik, utan påtryckningar underifrån.⁴³⁰ Det var i mångt och mycket ett slags tryck som i brist på reell omfördelning mellan kvinnor och män kom att fokusera på erkännande av olikhet.

Utan omfördelning, bara erkännande och ståndpunkt(er)

Möjligtvis bottenar de identitetspolitiska argument kring kvinnliga erfarenheter och kvinnliga perspektiv som dominerar de tidiga årens utveckling, av både fältet och Forum, i en kontext i vilken omfördelning i Frasers tappning var svår genomförbar och mer eller mindre tabubelagd.⁴³¹ Det vill

⁴²⁸ ”Anteckningar från flerföramötet den 23 november 1989”, s. 2, (F3:8) FFFS, GUB.

⁴²⁹ ”Till Eva Hedkvist Petersen Socialdemokratiska riksdagsgruppen”, brev från Forum Sthlm, (B2:2) FFFS, GUB.

⁴³⁰ Se t.ex. Outshoorn & Kantola 2007, s.2f.

⁴³¹ Fraser, 2003, s. 233.

säga, om nu omfördelning inte var möjlig, då fanns främst erkännandets strategi kvar.⁴³² Och av den politiska makten organiserad omfördelning har varit svår att implementera i ett samhälle och framför allt i en organisation, med individfokuserad meritokrati som både självbild och ideal.⁴³³ Därför tycks erkännandets politik och reproduktionen av kön som följer i dess spår, ha varit en framkomlig väg.

I föregående och föreliggande kapitel har jag försökt visa hur denna reproduktion kan förstås. Först och främst kan föreställningarna om kön (upphöjandet/explicitgörandet av kvinnliga perspektiv t.ex.) betraktas som en beskrivning av hur världen faktiskt är. Då är det så att säga inte skribenten (i det här fallet Forum) som producerar idéer om kön, utan mer eller mindre korrekt beskriver en yttre social verklighet och historia i vilken till exempel kvinnor i heterosexuella parförhållanden under 1970-talet, utförde den absoluta majoriteten av det obetalda hemarbetet. Att notera ett sådant statistiskt förhållande är som nämndes i kapitel 1 inte att producera kön, det är att redovisa det kön och de könsstrukturer som av historien och samhället redan är skapade. Att däremot knyta en dylik statistisk omständighet till enskilda kvinnor och förvänta sig att enskilda individer, i exempelvis en forskargärning, ska representera den typ av kvinnlighet som följer av en sådan förväntad erfarenhet, det är en annan sak. Det signifikanta hoppet sker mellan strukturell (i det här fallet statistisk) nivå och individuell dito. Att förvänta ett visst beteendemönster, vissa autentiska erfarenheter, av individer ur (köns)kollektiv är däremot att reproducera i det här fallet kön. Ett sådant tillskrivande av egenskaper och erfarenheter kan givetvis handla om andra dimensioner av den intersektionella kategorifloran, ej heller kan det undgå exkludering av vissa individer som tillhör kollektivet. Teoretikern Iris Marion Young hävdar:

Att säga att en människa är en kvinna kan kanske säga något i största allmänhet om de hinder och förväntningar som hon

⁴³² Jag menar att man kan förstå dessa två dimensioner som två poler som genererar ett spektrum av möjligheter. Fraser påpekar visserligen att de i praktiken är beroende av varandra (eftersom vardera polen kan leda till och samtidigt förutsätter den andra), men som tankeexperiment menar jag alltså att man kan använda dem som två poler i ett nollsummespel där engagemang för det ena ledet skulle kunnat ha ägnats åt det andra. Det är på något vis ofrånkomligt att när vi riktar vår uppmärksamhet i ena riktningen är det oundvikligen så att vi riktar den bort från något annat.

⁴³³ Med organiserad omfördelning avses exempelvis öronmärkt finansiering till en köns- eller annan grupp, alternativt kvotering.

har att möta. Men det säger inget om vem hon är, vad hon gör, hur hon förhåller sig till sin sociala position.⁴³⁴

Young hävdar att benämningen kvinna, eller för den delen man, inte berättar något om vem en specifik person är i någon fundamental mening. Det står i bjärt kontrast till signifikanta delar av Forums krav på representation och erkännande av kvinnliga- eller kvinnoperspektiv.⁴³⁵

Erkännandets politik och den tidiga utvecklingens fokus på kvinnliga perspektiv är på många sätt kopplad till idéer om ståndpunktsteorier i allmänhet och ståndpunktsfeminism i synnerhet. Ståndpunktsteori kan förvisso framstå som självklar ur det tänkande subjektets, den skrivande människans perspektiv. Individerna är resultatet av tidigare sociala, biologiska, politiska, geologiska, kosmologiska, ja historiska händelser. I så motto kan individer i en basal mening knappast lösgöras från sin ståndpunkt, sin individuella situation. Men det är inte denna banala version av ståndpunktsteori som ägnats tusentals sidor akademisk text, det är istället frågan om gruppbaserad ståndpunkt och i förlängningen frågan om i vilken grad en enskild individ, ur det för tillfället aktuella kollektivet, kan representera och använda sig av gruppens erfarenheter och karaktäristika.⁴³⁶

Om ståndpunkten istället formuleras som ett intellektuellt teoretiskt koncept, ett teoretiskt systembygge, då är den tillgänglig som ståndpunkt först efter att den införlivats och begripits av det forskande subjektet. Och som vetenskaplig teori bör den principiellt vara möjlig att anammas av alla typer av människor. Om så inte är fallet, att det krävs någon typ av gruppbaserad konstitution för att begagna sig av den, då är man tillbaka på ruta ett. Vetenskapsteoretikern Margareta Hallberg kommenterar denna omständighet på följande sätt:

⁴³⁴ Young 2000, s. 244.

⁴³⁵ Samtidigt finns en motsättning i citatet ovan. Young hävdar å ena sidan att en generell uppfattning om förhinder kan formuleras, å andra sidan att epitetet kvinna inte säger något om "vem hon är". Samtidigt, om det första ledet är sant, så är ju "kvinna" en person som statistiskt ("i största allmänhet") lever i en kontext där hon möter vissa "förhinder" på grund av hennes kön. Då kan förhinder vara en del av vem hon är, i någon mening. Ett sådant förhållande kan vara sant oavsett "vad hon gör" eller hur hon "förhåller sig till sin sociala position". För en diskussion av detta, och ett försvar av kategorin kvinnor, se t.ex. Lena Gunnarsson, "A Defence of the Category 'Women'", *Feminist Theory* 2011/12(23).

⁴³⁶ För en rekapitulering av mängden publikationer om ståndpunktsteori, se Rosenbeck 2014, s. 168.

Då feminismen är en teoretisk position och inte en spontan till följd av ett visst kön, kan feminister hävda att de har möjlighet att se det andra inte ser och att den feministiska ståndpunkten kan grunda en alternativ vetenskap.⁴³⁷

Hallberg poängterar att ståndpunkten bör betraktas som en teoretisk position, bortom det tänkande subjektets personliga situation. Min poäng är att bland andra Forums sammankoppling mellan det feministiska projektet och forskningens kvinnoperspektiv, i sin tur en följd av kvinnors kvinnliga erfarenheter, på ett effektivt sätt har suddat ut gränserna mellan de två. Ståndpunktsteori som begrepp lyser dock med sin frånvaro i Forums arkiv. Andra uttryck användes, framför allt kvinnliga perspektiv och kvinnoperspektiv, som då inte sällan tycks ha varit en konsekvens av den kvinnliga erfarenheten. En de facto-ståndpunkt proklamerades, även om själva ordet alltså sällan användes.

Här menar jag att Forums dubbla syften, implicita ståndpunktsanammande i form av explicitgörande av det kvinnliga perspektivet som en potentiell kvalitet med mera, måste förstås som en avgörande inspiration inom den samtalsordning som skapades i relation med olika myndigheter, den komponent av statsfeminism som handlar om påtryckningar och argumentation underifrån. Den omständigheten bör betraktas som en förklarande faktor. Om den kvinnliga erfarenheten betraktades som en nödvändig förutsättning för, i det närmaste determinerade kvinnoforskningen, då är det ur ett sådant perspektiv inte någon felaktig eller problematisk sammanblandning av de två dimensionerna som har skett.⁴³⁸ Snarare är det en någorlunda följdriktig och logisk praktik i linje med kvinnlighetens ståndpunkt som ett verkligt fenomen och som en kvalitetsfrämjande intellektuell reservoar.

Sammanfattning

Under 1980-talet konsoliderade Forum sin position som kvinnoforskningens primära organisatoriska plattform, inte minst genom transformeringen

⁴³⁷ Hallberg 1992, s. 255.

⁴³⁸ Jfr Alnebratt 2009, s. 150.

till så kallade arbetsenheter eller inrättningar inom universiteten. Den explicita kritiken mot exempelvis JÄMFO som tidigare framförts försvinner, även om undantag finns. JÄMFO:s anammande av Forums dubbla syften leder till, eller i vart fall innebär, att kvinnoforskningsfrågan och den kvinnofackliga frågan behandlas simultant av även denna organisation.

Utvecklingen uppvisar fortsatt en hög närvaro av (re)produktion av kön, i betydelsen förfäktandet av könsstyrda perspektiv, intressen och erfarenheter (som kan representeras av enskilda individer). Inte minst blev de få fall där män figurerar i källmaterialet ett uttryck för den snåriga relationen mellan jämställdhetsarbetet och kvinnoforskningens könsrelaterade perspektiv. Konflikten kring professuren i kvinnohistoria fungerar som ett belysande exempel på problematiken kring och sammanflätningen av just de frågor Forum arbetade med. Här sammanstrålande Forums två syften i ett konkret ärende som simultant enligt Forum hade både kvinnofackliga- och kvinnoforskningsfrämjande aspekter.

Forum arbetade målmedvetet med vad de själva kallade för lobbying i syfte att utöka de förhållandevis begränsade resurser organisationen förfogade över. Kvinnliga riksdagsledamöter uppvaktades och informerades mot bakgrund av deras ringa kunskap om kvinnoforskning och kvinnliga forskares villkor. Denna omständighet vittnar om förekomsten av en avgörande del av statsfeminismens drivande kraft, nämligen interaktion och framför allt teoretiskt, aktivistiskt, och kunskapsmässigt tryck underifrån.

I artikeln ”Feminism’s History” (2004) sammanfattar Joan Scott sina övergripande intryck av utvecklingen av det kvinnovetenskapliga fältets koppling till politisk och social aktivism:

As academic feminism has gained institutional credibility, it has also seemed to lose its close connection to the political movement that inspired it. In the 1970s and 1980s, we were the knowledge-producing arm of a broad-based feminist movement devoted to radical social change.⁴³⁹

Scott pekar här på ett amerikanskt sakförhållande som i viss mån gör sig påmint även i Forums arkiv, nämligen att graden av vad som skulle kunna

⁴³⁹ Scott 2004, s.13; Jfr Alnebratt 2009, s. 201.

kallas politiskt kamp och aktivistisk retorik minskade under 1980-talet och framför allt under 1990-talet. Inte minst påskyndades denna utveckling i och med att de olika fora omvandlades till arbetsenheter och därmed blev en del av universitetens infrastruktur. Det var därmed inte enbart den statsfeministiska interaktionen som strömlinjeformade och i någon mån avradikaliserade Forums hållningar, det var också den successiva institutionaliseringen inom universitetsvärlden (vilket på sätt och vis också skulle kunna betraktas som en del av den statsfeministiska processen). Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att de nya inrättningarna inte innebar fler fasta tjänster eller kraftigt ökade anslag. Det var inte ännu frågan om några ämnesinstitutioner i traditionell mening.

Till alla paradoxer som omgärdar framväxten och utvecklingen av detta fenomen, kan därmed ytterligare en fogas; den akademikritiska blickens status, omfattning och framtid i och inom en etablerad verksamhet.⁴⁴⁰ Eller kunde den långsamt ökande tryggheten erbjuda möjligheter till självkritik, en kritisk blick på den egna verksamheten som knappast var strategiskt möjlig under de formativa åren?

Forums arbete, inte minst kontakter med riksdagsledamöter och beslutsfattare, politikens svar, själva statsfeminismens och den statsfeministiska interaktionens existens, skriver in den här utvecklingen i ett arv från upplysningen som dominerade svenskt reformarbete under 1900-talet. Tanken var att forskare tillhandahöll sannolik kunskap om den sociala verkligheten, ibland lanserade policyförslag, men i princip överlät till politikerna att utforma reformer för framtiden.⁴⁴¹ Med kunskap skulle samhället förbättras, människor kunde befrias. Detta utmanades sedermera i viss mån på ett teoretiskt plan av dekonstruktionen och det som lite slarvigt kallas för poststrukturalism. Spänningsfältet mellan den moderna konstruktionen och den postmoderna dekonstruktionen består inte enbart av en kunskapsfilosofisk dimension, utan bör också analyseras i förhållande till de praktiska konsekvenser det får. Vad detta problem innebar för Forum, huruvida det över huvud taget går att spåra i Forums arkiv, kommer att diskuteras härnäst.

⁴⁴⁰ Scott 2008, s. 2.

⁴⁴¹ Se t.ex. Sverker Sörlin & Gunnar Törnqvist, *Kunskap för välstånd: Universiteten och omvandlingen av Sverige*, Stockholm 2000; Aronsson 2016.

När 1980-tal blir 1990-tal befästs bilden av en tydligare stadga av vad som i vid mening kan benämnas den akademiska feminismen, men också omständigheter som blottlägger den teoretiska fragmentering som i viss mån möjliggjordes av ökad stabilitet. 1990-talet såg genusbegreppets definitiva intåg i den forskningspolitiska diskussionen och med det också en fortsatt begreppspluralism och begreppsförvirring, och inte minst den viktiga och kritiserade utredningen *Viljan att veta* (SOU 1995:110), om kvinnoforskningen och de kvinnliga forskarna. Vad gäller föreställningarna om och reproduktionen av kön tar även denna dimension nya uttryck, inte minst i form av ett tydligare avståndstagande från den sammanblandning och till synes slumpvis begreppsliga utbytbarhet som alltför jämt karakteriserade diskussionerna om satsningar på genusperspektiv, jämställdhetsprojekt och kvinnor i akademien. Om detta kommer nästa kapitel att handla.

Kapitel 4 – Fragmentering och brytpunkter 1990–1995

År 1997 presenterade bakteriologerna och läkarna Agnes Wold och Christine Wennerås tydliga bevis på könsdiskriminering inom det medicinska fältet. Kvinnor, kunde Wold och Wennerås visa, behövde vara minst dubbelt så framgångsrika som män för att få forskningsanslag. Studien publicerades i *Nature*, en av världens mest välrenommerade naturvetenskapliga tidskrifter.⁴⁴² Intressant nog finns få om inga dokument om detta, reaktioner eller annat, i Forums arkiv. Saken uppmärksammades givetvis i vida kretsar och medialt, men avsaknaden av efterlämnat material om en dylik händelse understryker för mig den fragmentering av primärmaterialet som motiverar mitten av 1990-talet som undersökningens tidsmässiga slutpunkt.

För akademins del var året 1995 viktigt. Det var året då en stor jämställdhetspolitisk satsning drevs igenom av den socialdemokratiska regeringen. Till följd av de satsningar och regelförändringar som då gjordes ökade exempelvis andelen kvinnliga professorer från cirka 6 procent till dryga 20 procent under det påföljande decenniet.⁴⁴³ Inom denna reform fanns bland annat de så kallade Tham-professorerna. Turerna och debatterna kring Tham-professorerna är väl utforskade av historiken Birgitta Jordansson, samt av sociologen Maria Törnqvist i avhandlingen *Könspolitik på gränsen* (2006).⁴⁴⁴ 1990-talets forskningspolitik präglades överlag av expansion och olika typer av omställningar, vilka i hög grad var konsekvenser av politiska och ekonomiska förändringar.⁴⁴⁵ Vad gäller politikens intresse för akademisk jämställdhet inordnades denna fortsatt under frågan om kvalitet. Den borgerliga fyrtiparegeringens inriktning mot vetenskaplig excellens och avreglerad lokal styrning innebar exempelvis att de jämställdhetsfrämjande initiativen till stor del skulle ”anpassas efter ledande kvinnliga forskares uppfattningar”.⁴⁴⁶

⁴⁴² Christine Wennerås & Agnes Wold, ”Nepotism and Sexism in Peer-review”, *Nature* 1997:387, s. 341-343.

⁴⁴³ Hirdman 2014, s. 82.

⁴⁴⁴ Törnqvist 2006; Jordansson 1999; Jordansson 2003.

⁴⁴⁵ Benner 2001, s. 26f.

⁴⁴⁶ Benner 2001, s. 79.

Forum fortsatte som tidigare nämnts som intresseföreningar med små ekonomiska medel, även efter transformeringen till mer fasta inrättningar och sedermera institutioner. Under det sena 1990-talet, parallellt med institutionaliseringsprocessen av det ämne som idag kallas genusvetenskap, fortsatte alltså föreningen Forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning i Stockholm som en liten sammanslutning utan ekonomiska resurser. Den existerar fortfarande under namnet Forum för feministisk forskning. I exempelvis Stockholm trycktes föreningen Forums informationsskrift *Kvinnor, forskning* fram till och med 2005.

Den forsknings- och undervisningsanknutna verksamheten blev under 1990-talet helt enkelt en del av de alltmer fasta ramar som de nya kvinno- och sedermera genusvetenskapliga institutionerna utgjorde. Som nämndes i kapitel 1 är ett tydligt exempel den omständigheten att Göteborgsforums arkivmaterial återfinns i den genusvetenskapliga institutionens arkiv. De dokument som sparats speglar detta förhållande. Från att föga förvånande enbart innehålla Forums aktiviteter under sent 1970-tal, till att under åren komma att behandla det som då kallades Forum för tvärvetenskapliga kvinnostudier, till Institutionen för kvinnovetenskap, som fick disciplinär status just år 1995.⁴⁴⁷ Mot slutet av 1990-talet och under 2000-talet etablerades genusvetenskapliga institutioner vid flertalet lärosäten i Sverige. Vid 00-talets slut fanns förutom vid de stora universiteten institutioner även vid universiteten i Karlstad, Örebro och Södertörn högskola.⁴⁴⁸

Det här kapitlet är således präglad av källmaterialets fragmentering. Kapitlet syftar till att illustrera en under 1990-talet något mer frekvent principiell kritik mot vad Forum och kvinnoforskare i allt högre grad uppfattade som en otydlig gränsdragningsproblematik mellan forskningsfrämjande och jämställdhetspolitiska satsningar. Det är på 1990-talet som Forum tydligare markerar mot just den gränsdragningsproblematik mellan kvinnoforskare och kvinnliga forskare som också Forum under de formativa åren reproducerade. Inte minst i form av den diskursiva rundgång jag analyserat i tidigare kapitel. Argumentationen under de formativa åren och framgent, oavsett grad av medveten intention, formulerade kvinnoforskningens

⁴⁴⁷ Foss Fridlitzius 1997, s. 67, n. 215.

⁴⁴⁸ För en sammanställning av tjänster vid de olika lärosätena, se Mia Liinason, "Mapping Women's/Gender/Feminist Studies in Sweden 1975–2010", i Liinason 2011, s. 41ff.

nödvändiga kvinnoperspektiv som i det närmaste en synonym till det kvinnliga perspektivet, vilket i sin tur var en konsekvens av de kvinnliga erfarenheterna. Det diskursiva resultatet blev att forskande kvinnor närmast per definition sysslade med kvinnoforskning, samt ett implicit antagande om att enskilda kvinnor medierade och representerade detta perspektiv. Den här mer eller mindre medvetna strategiska essentialismen, som kombinerades med ett förfäktande av det kvinnliga perspektivets komplementära meritokratiska styrka, utgjorde onekligen en jordmån för den samtalsordning Forum på 1990-talet skulle komma att principiellt distansera sig ifrån. Som det ska visa sig kvarstod en viss ambivalens avseende detta.

Kontexten för analysen av utvecklingen under det tidiga 1990-talet är dels det allt mer pluralistiska teoretiska tänkandet inom feminismen i allmänhet och kvinnoforskningen i synnerhet, dels institutionaliseringen av Forums verksamhetsområden. Denna komplicerade utveckling kan inte beskrivas på ett heltäckande sätt. Istället ligger fokus i det här kapitlet på ett antal teoretiska omständigheter som tillskrivits utvecklingen under 1990-talet, närmare bestämt framväxten av den så kallade tredje vågens feminism, poststrukturalismens allt ökande dragningskraft och dekonstruktionen av kön som kvinnopolitisk utmaning. Det är mot bakgrund av dessa utvecklingslinjer Forums argumentation kommer att analyseras.

1990-talets utmaningar

Inför tjugooårsjubileet av Forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning i Stockholm höll Yvonne Hirdman 1998 ett tal vid en konferens ägnad kvinnoforskningens utveckling. Talet publicerades som en artikel i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* samma år. I artikeln kritiserar Hirdman bland annat vad som i vid mening kan beskrivas som poststrukturalismens kritik av de stora berättelserna, inklusive de feministiska. Kopplat till detta var enligt Hirdman framväxten av begrepp som den ”heterosexuella matrisen” (med hänvisning till filosofen Judith Butler). Hirdman skriver:

Vad som då sker är återigen en glidning bort från makten och vetenskapen, hän mot politisering, moralisering och

ideologiproduktion. [Den ”heterosexuella matrisen” är] en begreppsbildning som är mer politisk än vetenskaplig. Ty begreppet ”heterosexuell matris” är laddat av underliggande normer och värderingar [...].⁴⁴⁹

Hirdman befarade en ökad slagsida mot moralisering och värderingar. Intressant nog riktades liknande ”anklagelser” mot Hirdman själv i samband med striden om professuren i kvinnohistoria i Göteborg. Det vill säga att hennes perspektiv var på förhand givet och laddat av underliggande normer och värderingar.

Två år senare, i en festskrift till historikern Alf W. Johansson, undersökte Hirdman frågan om varför kvinnor skurar toaletter. Denna fråga låter hon vandra runt i akademins många och skiftande disciplinära rum. Hon frågar statsvetaren, nationalekonomen, sociobiologen och psykologen: ”Jag finner för det första att toalettfrågan avspeglar en ordning mellan kön som de tillfrågade finner *oproblematiske* – även om de skulle anse att denna praktik avspeglar en ojämlig maktrelation mellan könen.”⁴⁵⁰ Här efterfrågade Hirdman alltså politiska och eller moraliska ställningstaganden av de forskare hon mer eller mindre direkt hade konsulterat. Samma sak gjorde hon i den ovan citerade artikeln i *Kvinnovetenskaplig tidskrift*. Strax efter hon kritiserat den ”heterosexuella matrisen” för en problematisk politisering skriver hon följande:

Så menar jag att upprördhet och vetenskap bör kombineras. Ty upprördheten krävs för att vi ur det som betraktas som självklart ska kunna se det absurda. Det kan ses som ett slags metod. På den här punkten blir vi ofta anklagade för moralisering. Det ska vi inte bekymra oss mycket över. Betänk istället att förbud mot moralisering upphör inför vissa områden och företeelser: nazism, judeutrotning. Att skriva icke-moraliserande om klitorisomskärning borde också anses otillbörligt.⁴⁵¹

⁴⁴⁹ Yvonne Hirdman, ”Konstruktion och förändring – genus som vetenskap”, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1998/3-4, s. 7.

⁴⁵⁰ Yvonne Hirdman, ”Varför skurar kvinnor toaletter?” i Ragnar Björk m.fl. (red.), *Människan i historien och samtiden: Festskrift till Alf W. Johansson*, Stockholm 2000, s. 135 [kursiv i original].

⁴⁵¹ Hirdman 1998, s. 7.

En försvarare av begreppet ”heterosexuell matris” och dess potential skulle här mycket väl kunna välja den andra meningen i citatet ovan för att motivera sitt perspektiv: ”Ty upprördheten krävs för att vi ur det som betraktas som självklart ska kunna se det absurda.”

Politik, moral, upprördhet kan användas som slagträ mot forskning som ogillas och försvar och motiv för forskning som uppskattas och behövs. Detta är nu ingen kritik mot Hirdman, det är ett sätt att visa den svårighet, ambivalens och balansgång som följer av att på ett vetenskapligt sätt studera och analysera orättvisor och orättfärdigheter mot bakgrund av en vilja att bekämpa dem, en hörnsten i den emancipatoriska forskningstraditionen.⁴⁵²

Ovanstående exempel är en av många reaktioner på 1990-talets allt mer pluralistiska feministiska tänkande. Det sätter fingret på den utmaning som dekonstruktionen av kön och angränsade fenomen utgjorde, både i vetenskapliga och politiska termer. Problemen var komplexa, inte minst för att de blottlade en ständigt aktuell fråga: vad ska vi med forskning till?

Paralyserande dekonstruktion

Debatten om poststrukturalismens successiva intåg i humanvetenskaperna har varit omfattande. Diskussionen har handlat om allt från epistemologi och ontologi, till konkret forskning och praktiska konsekvenser.⁴⁵³ För kvinnoforskningens del är utvecklingen onekligen snårig. I många delar utgjorde den expanderande könsforskningen en viktig komponent av den poststrukturalistiska vägen, inte minst som en bidragande del av humanvetenskapernas kulturella vändning. För den amerikanska och europeiska kvinno- och genushistorieskrivningens del kan knappast Joan Scotts användning av ”gender” överskattas, dels som en rent historievetenskaplig landvinning, dels som en del av en ökad slagsida mot poststrukturalistiska angreppssätt under 1980-talet.⁴⁵⁴

⁴⁵² Som nämndes i kapitel 2 hävdade Patricia Hilden exempelvis att feministiska historiker borde ”strike a balance between present politics and a commitment to history”. Se Alberti 2002, s. 70; Se även Elgán 2000, s. 122f.

⁴⁵³ I USA utspelades under 1990-talet de så kallade ”science wars”, där poststrukturalistiska ansatser uppfattades som ett vänsterprojekt behäftad med retoriska krumbukter snarare än logisk koherent argumentation. Se t.ex. Paul R. Gross & Norman Levitt, *Higher Superstition: Academic Left and its Quarrels with Science*, Baltimore 1994, s. 11. Se även Foss Fridlitzius 1997, s. 26, not 99.

⁴⁵⁴ ”Gender” kan inte på ett enkelt sätt översättas till ”genus”. Begreppen har olika konnotation, i både vardaglig och akademisk användning. För en analys av Scotts betydelse för historievetenskapen, se t.ex. Sara Edenheim, ”Att komma till Scott – teorins roll inom svensk genushistoria”, *Scandia* 2012/2.

Anammandet av ”gender” som en poststrukturalistisk kategori betraktades emellertid som mycket problematiskt av vissa forskare. En sådan var historikern Joan Hoff, som 1994 publicerade artikeln ”Gender as a Postmodern Category of Paralysis”, i vilken hon gick till våldsamt angrepp på den postmoderna utvecklingen som hon menade var manlig, misogyn, a-historisk och inte minst politiskt paralyserande.⁴⁵⁵ Hennes huvudsakliga kritik gick ut på att ”poststructuralism leaves activists without generalizations about the commonly shared experiences of women as a basis for activism”.⁴⁵⁶ Detta är en nyckelmening. Hoff hävdade att poststrukturalistisk dekonstruktion fragmenterar könsföreställningarna till den grad att en gemensam kvinnlig erfarenhet förnekas, samtidigt som patriarkatet tonas ner till följd av föreställningar om ”multipla maskuliniteter”.⁴⁵⁷ Hoff slog fast att när forskare började omdefiniera ”gender” enligt en manlig version av poststrukturellt könstänkande började kvinnohistoriker frukta vart utvecklingen var på väg. Förnekandet av kvinnokultur och kvinnliga erfarenheter var oerhört problematiskt, enligt Hoff. I polemik mot den italienska litteraturvetaren och historikern Teresa de Lauretis skriver hon:

[A]ccording to Teresa de Lauretis, women where defined by their differences rather than commonality derived from subordination under patriarchy over time. Differences among women, de Lauretis has asserted, will prevent feminism from ever again being represented as a ’coherent ideology’. In this sense, deconstruction represents an attack on radical political feminism in the United States. Yet this point of view is what [Joan] Scott has praised in reviewing de Laureti’s work as a ”crucial breakthrough for feminist theorizing” because of its commitment to antiessential particularism.⁴⁵⁸

⁴⁵⁵ Det finns sannolikt mängder av texter som berör dessa frågor. Jag menar dock att Hoff’s artikel på ett tydligt sätt renodlar de principiella problem som vissa forskare såg hos vad som i mycket vid mening kan betecknas som poststrukturalistiska könsanalyser. Jfr Hilde Romer, ”Historia, feminism och poststrukturalism”, *Häftet för kritiska studier* 1989/3, s. 55ff.

⁴⁵⁶ Joan Hoff, ”Gender as a Postmodern Category of Paralysis”, *Women’s History Review* 1994/3(2), s. 150.

⁴⁵⁷ Hoff 1994, s. 155 [min översättning].

⁴⁵⁸ Hoff 1994, s. 157.

Citatet illustrerar en övergripande konflikt i det könsteoretiska akademiska tänkandet. Eller med Joan Scotts ord: "The controversy is symptomatic of the tensions within feminist history, between the political imperative to essentialize 'women' and the relativizing effects of history."⁴⁵⁹ Hoff ställde sig med all önskvärd tydlighet på den ena sidan. Och hon tycks ha gjort det av både aktivistiskt politiska skäl och forskningsmässiga.

Här blottläggs en konflikt mellan politisk vilja och intellektuell övertygelse. Hoff undrar förvånat "why it was not more difficult for historians of women to be seduced in the first place by a theory that did not provide any basis for feminist politics".⁴⁶⁰ Här ställer hon frågan på sin spets och antyder att forskares anammande av vissa teorier, koncept och metoder egentligen inte bör guidas av rimligheten i dessa teorier, koncept och metoder, utan i vilken mån de kan utgöra verktyg för politisk aktivism och samhälllig förändring. Den politiska nyttan kan trumfa den intellektuella övertygelsen. Hoff tycktes anta att om kvinnohistoriker hade förstått konsekvenserna av ett anammande av poststrukturalistisk dekonstruktion, hade de av pragmatiskt politiska skäl inte gjort det. Motsatsen, med Hoff's argumentationsgång, innebär då att ett medvetet feministiskt anammande av poststrukturalism vittnar om intellektuell stringens. Det vill säga att de feministiska poststrukturalisterna uppvisade intellektuell hederlighet givet att de anammade en vetenskaplig uppfattning som, enligt Hoff, motverkade feminismens politiska projekt.

Den amerikanska och svenska utvecklingen skiljer sig åt på vissa punkter. Emellertid kastar Hoff's resonemang ljus över principiella frågor som accentuerades under perioden. Exempelvis skrår historikern Ann-Marie Berggren inte orden när hon i polemik mot delar av den på 1990-talet allt mer pluralistiska feministiska teoribildningen hävdar att "[q]ueer-teorin är dödsstöten för kvinnorörelsen som politisk rörelse".⁴⁶¹ Jag tolkar

⁴⁵⁹ Scott 1996, s. 9. Att det generella kvinnoförtrycket är en generalisering i sig utgör därmed ett problem för den argumentation som i den här kontexten söker montera ner generaliseringar, men samtidigt hävda kvinnoförtryckets generella natur. Samtidigt, feminister "behöver göra generaliseringar" konstaterar statsvetaren Drude Dahlerup, vilket i sin rena form blottlägger diskrepansen mellan vad feminister "behöver" göra i en feministisk kamp och vilka skäl forskare har att betrakta exempelvis en given generalisering som sann, samt problemen som följer om dessa omständigheter krockar. Dahlerup 2001, s. 34.

⁴⁶⁰ Hoff 1994, s. 159.

⁴⁶¹ Anne-Marie Berggren, *Kan makten byta kön?: Ett personligt perspektiv på kvinnorörelsens ideologi och 1900-talshistoria*, Stockholm 2011, s. 91. Hon skriver vidare: "Det är ett olyckligt äktenskap mellan

detta budskap som att Berggren, liksom Hoff, befarade splittring och i förlängningen politisk kraftlöshet. Utan generaliseringar, ingen kvinno-rörelse. Den emancipatoriska forskning Hoff förordade var modern i den meningen att den uppvisar tilltro till det faktum att generaliserbar kunskap om verkligheten är ett oavhängigt verktyg för att formulera sammanhållna normativa åsikter och utmejsla reformer för förändring.

Joan Hoff's kritik var ett svar på ett akademiskt anammande av Joan Scotts teoretiseringar av "gender".⁴⁶² Det är likväl viktigt att poängtera att dekonstruktionen av kön längs andra maktskapande axlar existerade innan debatten om både "gender" och poststrukturalism blossade upp.⁴⁶³

Konkurrerande kategorier med praktiska konsekvenser

Det är knappast så att dekonstruktionen och relativiseringen av kön i betydelsen upplyftandet av andra maktordningar inträffade först på 1990-talet. Det räcker med att konsultera amerikanska kvinnohistoriker på 1970-talet för att se hur kritiken mot könsordningen som ovedersäglig bas fanns redan då. I artikeln "The Problem of Women's History" från 1976, sammanfattar de tre historikerna Ann D. Gordon, Mari Jo Buhle och Nancy Schrom Dye ett antal problemområden som den framväxande nya kvinnohistorieskrivningen ställdes inför. Detta gjordes både genom hänvisningar till den så kallade första vågens kvinno-rörelse, men även till generella teoretiska koncept och problematiker vad gällde intersektionen mellan klass, ras och kön. Att definiera kvinnors villkor och situation i generella termer visade sig oerhört svårt, rent empiriskt. Författarna hävdade att förtrycket innebar olika saker vid olika tidpunkter, för olika grupper av kvinnor. Att enbart fokusera på det band som fanns mellan kvinnor på könsbasis gjorde inte bara våld på svarta kvinnors liv, utan blundade för vita kvinnors roll i exempelvis förslavningen av USA:s svarta

genusperspektivet och den starka versionen av postmodernism. Det minst olyckliga är att det drar på sig kritik för teoretisk obegriplighet, vilket inte precis bidrar till att införliva det i huvudfaran i forskningen i de stora humanistiska och samhällsvetenskapliga områdena." Se Berggren 2011, s. 99.

⁴⁶² Historikern Monika Edgren har visat att just det genushistoriska fältet inte tycks ha anammats den teoretiska radikaliserings hon noterat inom genusforskningen generellt. Se Monika Edgren, "Genushistoria och den tvärvetenskapliga genusforskningen", *Scandia* 2010/1. Se även Blazevic 2014.

⁴⁶³ Hemmings 2005, s. 115, 120ff.

befolkning och påföljande rasistiska strukturer.⁴⁶⁴ Författarna hävdade vidare att synen på kvinnor som en egen ”kast”, vars situering utgör en stabil bas, innebar svårigheter och rentav felaktigheter:

To assert centuries of sisterhood will not explain, nor help overcome, the historic reality of antagonisms and conflicting experiences among women. We must know as much about what kept women apart as we know about what situation they shared. Working class women in the last century felt their oppression in class terms and organized around their work; women in ethnic communities recognized the alienation and subjection they shared with men of the same nationalities more than they identified common bondage with Anglo-Saxon women.⁴⁶⁵

Kvinnor som historisk kategori, hävdade författarna, kunde inte utgöra en singular bas för historiska analyser. De förordade en analys som tillvaratog ett ”interrelationship between women’s oppression and ethnic and class experience [...]”.⁴⁶⁶ Det finns fler exempel på den här typen av protointersektionell analys. Det intressanta är inte hur frekventa de var, utan dess blotta existens inom ett framväxande kvinnovetenskapligt internationellt fält.

Räcker emellertid antagandet om att makt inte är primärt könsbunden för att en analys eller teori ska kunna kallas intersektionell? Enligt historikern Sara Edenheim och statsvetaren Maria Carbin introducerades intersektionalitet som begrepp och koncept under det sena 1980-talet i USA och runt millennieskiftet i Sverige.⁴⁶⁷ I polemik mot genusvetaren Nina Lykke, som vill inkludera kvinnoforskningens tidiga intresse för både klass och kön i den intersektionella historien, hävdar de:

Nordic feminist scholar Nina Lykke (2005) also strives towards, what she calls, a ’broader understanding of intersectional thinking’. For this purpose, she criticizes, e.g. bell hooks’

⁴⁶⁴ Gordon, Buhle & Dye 1976, s. 86f.

⁴⁶⁵ Gordon, Buhle & Dye 1976, s. 87.

⁴⁶⁶ Gordon, Buhle & Dye 1976, s. 88.

⁴⁶⁷ Sara Edenheim & Maria Carbin, ”The Intersectional Turn in Feminist Theory: A Dream of a Common Language?”, *European Journal of Women's Studies*, 2013/20(3), s. 235.

genealogy of intersectionality for not acknowledging European feminists' inclusion of class in the 1970s, since this implies that those feminists did, indeed, *'think* interseccionally (Lykke, 2005, our emphasis). It is hard not to see this prolongation of intersectionality into a white feminist past as an attempt to clear this same feminism from a compromising history.⁴⁶⁸

Edenheim och Carbin menar alltså att Lykkes synsätt inte bara urvattnar konceptet interseksjonalitet, utan är därtill ett försök att rentvå den "vita" feminismen från en historia av brist på interseksjonellt tänkande.⁴⁶⁹ Intressant nog, som nämndes i kapitel 2, var det just Nina Lykke som 1981 menade att män inte skulle kunna syssla med kvinnoforskning på grund av oöverbryggbara insiktsbarriärer.⁴⁷⁰ Även om Lykke är ett individuellt exempel understryker hennes tänkande och skrivande den förändring fältet härvidlag genomgått.⁴⁷¹

Enligt Edenheim och Carbin är det egentligen först kring millennieskiftet vi kan tala om ett svenskt genomslag för interseksjonella angreppssätt, då till följd av insatser av framför allt av feminister med postkoloniala perspektiv.⁴⁷² Den komprometterande historia Edenheim och Carbin syftar på handlar sannolikt om att 1970- och 1980-talens feministiska kvinnoforskare i hög grad ansåg att kön utgjorde en mer genomgripande kategori än andra maktstrukturerande dito. Diskussionerna om klass kunde knappast betraktas som ett anammande av interseksjonellt tänkande.⁴⁷³ Med ett sådant resonemang skulle den kvinnohistoriska pionjären Gunnar

⁴⁶⁸ Edenheim & Carbin 2013, s. 236 [kursiv i original].

⁴⁶⁹ Se även Nina Lykke, "Nya perspektiv på interseksjonalitet: Problem och möjligheter", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 2005/2-3, s. 7ff.

⁴⁷⁰ Se kapitel 2, samt "Rapport från ett möte i Köpenhamn 6-7 november 1981", s. 2, (F1:2), FFFS, GUB.

⁴⁷¹ För en aktuell text om Lykkes teoretiseringar, se Nina Lykke, "Er tiden inde til et skift fra genus till genus? Om navngivningspraksisser i akademisk feminisme", *Tidskrift för genusvetenskap* 2016/4, s. 67ff.

⁴⁷² För historieämnets del kan man nämna Paulina de los Reyes uppmärksammade artikel "Det problematiska systemskapet: Om 'svenskhet' och 'invandrarskap' i svensk genushistorisk forskning", *Historisk Tidskrift* 1998/3. Se även Paulina de los Reyes, Irene Molina & Diana Mulinari (red.), *Maktens (o)lika förkländnader: Kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige – en festskrift till Wuokko Knocke*, Stockholm 2002.

⁴⁷³ För en kritik mot detta synsätt, se Ingrid Holmquist, "Traditionell feminism, vad är det? Om historie(o)medvetenheten inom genusforskning", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 2005/4, s. 97ff. Holmquist menar att det sena 1970-talets intresse för både klass och kön, exemplifierat med Heidi Hartmanns tväsystemteorier, och teoretiseringar av det problematiska äktenskapet mellan feminism och marxism, hade interseksjonella kvaliteter. Se Hartmann 1979.

Qvists hållning också kunna beskrivas som intersektionell, givet det faktum att han 1980 hävdade: ”Eftersom kvinnorna finns inom alla samhällsskikt är det befogat att studera varje enskild kvinnofråga ur två aspekter: könskonfliktsaspekten och klasskonflikten”.⁴⁷⁴

Edenheim och Carbin menar att stora skiljelinjer inom olika typer av feminismer ofta porträtterats som just skiljelinjer och inte som de konflikter de egentligen är. Intersektionalitet har därför vuxit fram och kunnat användas som en enighetsskapande kraft i sökandet efter en enhetlig feminism. Den teoretiska ångest som poststrukturalismen skapade, understryker Edenheim och Carbin, botades inte sällan med ytliga intersektionella analyser där forskare på så sätt kunde fortsätta hävda, i strid med poststrukturalismens primat, att världen går att beskriva korrekt. Dessutom erbjöd intersektionaliteten enligt författarna en rad plattityder som de flesta forskare och teoretiker kunde hålla med om, till exempel att maktskapande strukturer överlappar varandra.

Ytterligare ett exempel på den allt mer pluralistiska konfliktfyllda utvecklingen under 1990-talet adresseras av genusvetaren Mia Länason i en diskussion om 1990-talets feminism i allmänhet och författaren Nina Björks teoretiseringar i synnerhet:

Med stöd i postmodernismens dekonstruktion av kvinnan föreslog Björk att det går att ”tro på kvinnoförtryck utan att tro på kvinnan”. För Björk betydde detta inte att lämna den politiska kampen därhän, men att feminister behöver utveckla ett dubbelt medvetande. I ett sådant kunde å ena sidan kvinnors situationsbestämda erfarenheter av underordning formuleras och användas som kunskap i en politisk kamp, och å andra sidan en filosofisk reflektion göras, där den utopiska önskan att inte vara bestämd av sitt kön kunde uttryckas och bli en målsättning.⁴⁷⁵

⁴⁷⁴ Gunnar Qvist, ”Könspolitik och klasspolitik i ett manssamhälle”, *Aktuell kvinnoforskning*, RJ 1980:2, s. 38. Även den norske historikern Ottar Dahl, en av de tongivande debbattörerna i den norska debatten om kvinnohistoria under tidigt 1980-tal, borde då i linje med ovanstående betraktas en intersektionell tänkare eftersom han menade att kategorin kvinnor var alltför heterogen för att fungera som utgångspunkt för analys. Se Dahl 1985/2004; Se även Blazevic 2014, kap 2.

⁴⁷⁵ Mia Länason, ”En feminism utan kvinnan – Kommentar till texter från 1990-talets feministiska rörelse”, i Klara Arnborg, Fia Sundevall & David Tjeder (red.), *Könspolitiska nyckeltexter 2: Från befolkningskris till talibantal 1930–2002*, Stockholm 2012, s. 217f.

Forskare som Joan Hoff och andra med henne kunde inte acceptera logiken bakom innebörden i resonemang likt Björks. De menade att en idé om kvinnan var tvungen att innehålla något för att politisk förändring skulle kunna formuleras och genomföras. En ”filosofisk reflektion” kunde inte trola bort en högst reell målkonflikt som mycket skissartat kan sammanfattas på följande sätt: Ett forskningsmässigt och politiskt fokus på skillnader mellan grupper leder till homogenisering av erfarenheter inom grupper, vilket leder till politisk kraft. Fokus på skillnader inom grupper leder till partikularism/pluralism av erfarenheter, vilket leder till politisk kraftlöshet.⁴⁷⁶ Omvänt gäller denna situation den eller de grupper vars maktövertag bekämpas, därav Hoff's ilska över idén om multipla maskuliniteter. Det är helt enkelt svårt att rikta kritik mot en grupps (makt)position om gruppen dekonstruerats så till den milda grad att måltavlan inte längre är koherent utan istället består av multipla enheter.

Aktivismen och engagemanget som försökte öka den kvinnliga representationen i akademien samt implementera kvinnoperspektiv i forskningen i en kombinerad sammansatt kamp genom Forum, i relation med exempelvis JÄMFO, UHÄ och HSRF, tillhörde i mångt och mycket en tradition av feminism som inte var speciellt intersektionell.⁴⁷⁷ Hållningen sammanfattas väl i ett citat av Yvonne Hirdman från 1998:

Att människor uppdelade i HAN och HON utgör ett slags grundläggande orientering av världen är också en banalitet, som inte borde väcka någons förundran, men det gör det. Påstår man att genusordningen är den primära, på vilken andra ordningar byggs, får man snart höra att ”genus” eller ”kön” bara är en ”kategori” – där finns alla de andra och de är viktigare eller lika viktiga. Klass, ras, etnicitet till exempel – dagens korrekta ramsa.⁴⁷⁸

⁴⁷⁶ De olika hållningarna skisserade ovan, innebar i mångt och mycket olika sidor i den till synes eviga paradox eller målkonflikt som utgjort ett slags metodologiskt verktyg i undersökningen. Se Olofsson 2002, s. 2f.

⁴⁷⁷ Det är inte självklart att denna skillnad berodde på generationsklyftor mellan olika feminister. Se t.ex. Sara Edenheim, ”Några ord till mina kära mödrar, ifall jag hade några”, *Tidskrift för genusvetenskap* 2010/4, s. 109ff.

⁴⁷⁸ Hirdman 1998, s. 8 [versaler i original].

Den teoretiska konkurrensen av övriga maktordningar utgjorde inte bara en utmaning för den kvinnovetenskap som betraktade kön som primär maktbas och främst intresserade sig för kvinnors liv och villkor. Den innebar på principiell nivå ett problem även för Forums fackliga jämställdhets- och antidiskrimineringsarbete. Att i en dylik kontext lyfta in klass, etnicitet/ras, sexualitet med mera innebär en de facto relativisering av köns betydelse. Dock, att dekonstruera kön på detta sätt är inte att förneka att kön existerar, det är att relativisera köns status som primär maktskapande struktur.⁴⁷⁹ Ett anammande av idén att de intersektionella kategorierna inte kan viktas generellt eller förstås separat, utgör likväl en potentiell underminering av jämställdhet som prioriterat problem.⁴⁸⁰ Varför i första hand satsa på köns- mässig jämlikhet om det inte finns skäl att anse att den är mer grundläggande än andra maktskapande strukturer? Hur argumentera för exempelvis positiv särbehandling av underrepresenterat kön och då samtidigt inte göra detsamma för andra grupp- eller identitetskonstellationer?⁴⁸¹

Även om resonemangen ovan inte är en fullödig skildring av de många utmaningar och teoretiska konflikter som förvisso knappast var nya, men som tycks ha accentuerats under det tidiga 1990-talet, utgör de beskrivna konfliktlinjerna en kontext mot vilken Forums utveckling kan analyseras.

Situation och framtid i början av 1990-talet

År 1992 sammanställde samtliga fora gemensamt en skrift över kvinnoforskningens aktuella läge och framtid. Ansvariga för framställan var förestandarna på respektive inrättning. Forum betonade att de arbetsenheter som nu fanns vid samtliga universitet och vid högskolorna i Luleå och

⁴⁷⁹Den identitetspolitik som understryker en mångfald av kategorier är på många sätt inte mer post-strukturalistisk/postmodern än något annat. Tvärtom söker den autenticitet och strukturförklaringar, fast i en pluralitet av identiteter och kategorier. Samtidigt är det rimligt att säga att upplyftandet av parallella ordningar är en de facto relativisering och dekonstruktion av de enskilda kategoriernas betydelse. Den poststrukturalistiska dekonstruktionens motstånd mot just strukturer och autenticitet är därför just inte fokuserad på erfarenheternas erkännande i form av identitetspolitiska krav.

⁴⁸⁰ Genusvetaren Lena Gunnarsson har kritiserat en sådan hållning med argumentet att den intersektionella paletten faktiskt består av separata delar som är konceptuellt åtskilda på ett identifierbart sätt. Se Gunnarsson 2011, s. 27.

⁴⁸¹ Utbildningsdepartementets hållning var vid tiden tydlig. De hävdade exempelvis att "[k]önsperspektivet [...] har en övergripande ställning eftersom det skär tvärs igenom alla andra perspektiv". *Kartläggning och utvärdering av jämställdhetsprojekt inom universitet och högskolor*, Utbildningsdepartementet, Ds 1994:130, s. 14.

Örebro alla stod bakom den analys som presenterades i framställan. Det var tydligt att de initiala föreningarna för kvinnliga forskare och kvinnoforskning hade transformerats till permanenta inrättningar, samtidigt som ett ideellt engagemang för kvinnliga forskare fortfarande organiserades parallellt i föreningsform.⁴⁸² Att de olika forumorganisationerna och sedermera inrättningarna hade olika namn vittnar förövrigt om pluralism. I Göteborg fick inrättningen namnet Forum för tvärvetenskapliga kvinnostudier, i Umeå Kvinnovetenskapligt forum. Enligt de av rektorsämbetet fastställda stadgarna kallades inrättningen i Stockholm Centrum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning.⁴⁸³

I det ovannämnda dokumentet, underströk Forum, användes termen kvinnoforskning som samlingsnamn för alla de inriktningar som behandlades, det vill säga feministisk forskning, jämställdhetsforskning, genusforskning, samt könsteoretisk forskning. Jag menar, kanske något kontraintuitivt, att detta är ett tecken på en ökad begreppsprecision i förhållande till hur motsvarande dokument såg ut bara tio år tidigare.

Forum resonerade kring ett flertal problem som var knutna till kvinnoforskningen och även inom ramen för problembeskrivningarna kan förändringar över tid noteras. Den dubbla strategin, det vill säga försöken att integrera könsperspektiv i traditionella discipliner kombinerat med uppbygandet av ett eget fält, hade inneburit svårigheter på så sätt att kvinnovetenskapliga insatser och forskningsprodukter inom ramen för gängse discipliner inte ansågs vara meriterande i de traditionella ämnena, utan då endast i kvinnovetenskap. En sådan verklighet mötte enligt Forum inte andra forskare med specialkompetens. Forum menade att det motstånd som fanns mot kvinnoforskningen hade sin grund i att forskningens antagande om relationen mellan makt och kön ännu upplevdes som kontroversiellt.⁴⁸⁴

Vidare är det tydligt att Forum nu inriktade problemformuleringarna på situationen för forskningen i första hand och i andra hand på

⁴⁸² "Kvinnoforskningen i Sverige. Hittillsvarande utveckling och framtida behov", samtliga Centra/Fora, odat. sannolikt 1992, s. 1, not 1. (F3:8) FFFS, GUB. Se även Ulla Holm, "Paradoxical Conditions for Women's Studies Centres in Sweden" i Nina Lykke, Christine Michel & Maria Puig de la Bellacasa (red.), *Women's Studies: From Institutional Innovations to New Job Qualifications*, University of Southern Denmark 2001, s. 182.

⁴⁸³ "Stadgar för Centrum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning vid Stockholms universitet", rektorsämbetet, 1987-06-12, (F5:1) FFFS, GUB.

⁴⁸⁴ "Kvinnoforskningen i Sverige. Hittillsvarande utveckling och framtida behov", samtliga Centra/Fora, odat. sannolikt 1992, s. 5, (F3:8) FFFS, GUB.

situationen för kvinnliga forskare. Argumentationen handlade om att akademien var oförmögen att införliva och tillvarata nydanande forskning, vilket resulterade i att den ”verklighetsbild” som presenterades för studenter och forskare blev ”systematiskt sned och onödigt ofullgånge”.⁴⁸⁵ Forum rörde sig bort från retorik om det kvinnliga perspektivet och de kvinnliga forskarnas annorlunda och kompletterande forskning.⁴⁸⁶ Istället underströks att en förändrad akademisk attityd vad gällde kön kunde få allmänt goda konsekvenser, inte minst i form av en mer människotillvänd akademi som rörde sig bort från hårda konkurrensideal:

Forskningens förändring i en mer könsmedveten riktning är viktig på flera sätt. Den kan betyda mycket för den framtida rekryteringen av kvinnor till forskare, oavsett om de väljer att forska kring kvinnovetenskapliga frågor eller inte.⁴⁸⁷

Trots att förändringarna kan tyckas otydliga, menar jag att tilltalet i exempelvis ovanstående dokument hade fått en slagsida mot forskningsfrågor, snarare än kvinnofackliga dito, även om dessa givetvis fanns med vilket inte minst citatet ovan visar. Möjligtvis är själva omstruktureringen av Forum till fasta inrättningar, styrda av nämnder, en delförklaring. En annan är att synen på könsperspektiv och dess koppling till bestämda könsmissiga situationer, hade förändrats. Ett tecken på det förstnämnda var att den officiella målsättningen för exempelvis Kvinnovetenskapligt forum i Umeå, det vill säga den formella arbetsenhet som var sprungen ur Forum, vid tiden innehöll en syftesformulering som innebar att enheten skulle ”verka för en

⁴⁸⁵ ”Kvinnoforskningen i Sverige. Hittillsvarande utveckling och framtida behov”, samtliga Centra/Fora, odat. sannolikt 1992, s. 6, (F3:8) FFFS, GUB.

⁴⁸⁶ Här kan man möjligtvis notera hur stor skillnad det var mellan diskussionerna inom den feministiska akademiska teoretiska forskningsfronten och vad man lite slarvigt kan kalla den samhällsliga kulturdebatten. Utanför akademins portar gjorde vid denna tid mer sociobiologiska böcker om kön succé. Internationellt blev boken *Män är från mars kvinnor är från venus* av John Gray en bästsäljare 1992. För svensk del blev Maria Borelius bok *Sedan du fött* från 1993 ett av många tecken på ett allt mer biologiskt och särartsbetonat samtal. För en diskussion om detta, se t.ex. Ulla Wikander, ”Kvinnokultur, skillnader och sociobiologi”, i Florin, Christina, Lena Somme stad & Ulla Wikander (red.), *Kvinnor mot kvinnor: Om systerskapets svårigheter*, Stockholm 1999; För en samtida diskussion, se Cornelia Klinger, ”Likhet eller särart? Feministiska frigörelsestrategier déjà-vu”, *Häftan för kritiska studier* 1993/3, s. 41f; Karin Widerberg, ”Vi behöver en diskussion om könsbegreppet”, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1992/4.

⁴⁸⁷ ”Kvinnoforskningen i Sverige. Hittillsvarande utveckling och framtida behov”, samtliga Centra/Fora, odat. sannolikt 1992, s. 6, (F3:8) FFFS, GUB.

könsteoretisk kunskapsutveckling på tvärvetenskaplig grund och – att stödja en kritisk engagerad kvinnoforskning”.⁴⁸⁸ Syftesbeskrivningen inkluderade inte explicit frågan om kvinnliga forskares situation. Låt vara att kvinnoforskningens betydelse för jämställdhetsarbetet underströks. Om samma tendens vittnar de av rektorsämbetet fastställda stadgar som reglerade verksamheten i Stockholm.⁴⁸⁹ Tendensen kan ytterligare exemplifieras genom det faktum att den ofinansierade intresseförening för kvinnliga forskare som kom att existera parallellt med Forum (Centrum) i Stockholm i första hand kom att ägna sig åt rekryteringsfrågor och bristande jämställdhet. Exempelvis ansökte föreningen 1994 om medel från utbildningsdepartementet för att kunna utföra en studie som syftade till ökad kvinnlig rekrytering.⁴⁹⁰

Trots att Forum i den tidigare nämnda översikten resonerade på ett förhållandevis nytt sätt, vad avser kopplingen mellan akademisk jämställdhet och kvinnoforskning, uppvisade organisationen ambivalens. En passus om kvinnor i forskningen visar att Forum fortfarande såg kvinnoforskningen som den primära katalysatorn för akademisk jämställdhet:

Det bör vidare noga övervägas om inte den effektivaste vägen till ökad rekrytering av kvinnor till forskningen – något som efterlyses i många svenska såväl som andra länders forskningspolitiska dokument – går via en medveten uppbyggnad av kvinnovetenskapliga miljöer.⁴⁹¹

Budskapet i citatet lämnades i övrigt okommenterat. Det tycks indikera att det trots den mer forskningsinriktade argumentationen ändå var så att Forum hävdade en kausal gång mellan stöd till vissa forskningsperspektiv och stöd till en specifik grupp, av jämställdhetspolitiska skäl. Och om kvinnoforskningens organisatoriska plattform gjorde det, är det ur ett statsfeministiskt perspektiv följdriktigt att staten kontinuerligt kom att inspireras av dylika tankegångar.⁴⁹²

⁴⁸⁸ ”Sammanställning över foras verksamheter”, 1990, s. 6, (F3:8) FFFS, GUB.

⁴⁸⁹ ”Stadgar för Centrum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning vid Stockholms universitet”, rektorsämbetet 1987-06-12, (F5:1) FFFS, GUB.

⁴⁹⁰ ”Medel för budgetåret 1994/95 för jämställdhetsåtgärder U94/2094/UH”, från föreningen Forum i Sthlm, 1994-11-10, (B2:2), FFFS, GUB.

⁴⁹¹ ”Kvinnoforskningen i Sverige. Hittillsvarande utveckling och framtida behov”, samtliga Centra/Fora, odat. sannolikt 1992, s. 11, (F3:8) FFFS, GUB.

⁴⁹² Alnebratt 2009, s. 232.

Ökade anslag och förändrad retorik

I sin anslagsframställan för åren 1993/1994 efterfrågade Forum ytterligare resurser, både i form av ökade anslag till respektive Forum och förbättrade lokalförhållanden. De krävde två miljoner till vardera arbetsenhet, en ökning med drygt 100 procent. Forum ville dessutom se fler satsningar på kvinnovetenskapliga tjänster.⁴⁹³ Dessa materiella omständigheter är visserligen inte lika intressanta som de förslag på forskningsprogram som Forum presenterade. Det finns goda skäl att betrakta den typen av idéutveckling som del av den statsfeministiska interaktionen, i så motto att forskningens inriktning emanerade från forskarna och den lokala nivån, varefter de potentiellt kunde realiserars av välvilligt inställda anslagsgivande organ.⁴⁹⁴ Forum underströk dessutom betydelsen av statsmakternas satsningar under de föregående åren:

Utan överdrift kan man säga att kvinnoforskningens framväxt blev möjlig tack vare centralt stöd och initiativ. Det räcker med att här nämna UHÄs, Jubileumsfondens, JÄMFOS och HSRs insatser.⁴⁹⁵

Forum betraktade följaktligen myndigheternas insatser som en nödvändig faktor för framväxten av fältet. Det förtjänar att understrykas, inte minst mot bakgrund av den kritik Forum bitvis riktade mot central styrning.

Vissa av forskningsprogramförslagen i Forums behovsframställan från 1992 känns igen från tidigare år, exempelvis förslag om program för studiet av ”Jämställdhetens strukturella förutsättningar i Sverige” och ”Kön, familj och samhälle”.⁴⁹⁶ En inriktning som kan belysa viss förändring var ”Det mångkulturella Sverige”. En del av forskningsproblemet handlade om följande:

⁴⁹³ ”Kvinnoforskningen i Sverige. Hitillsvarande utveckling och framtida behov”, samtliga Centra/Fora, odat. sannolikt 1992, s. 16ff, (F3:8) FFFS, GUB.

⁴⁹⁴ Eduards 2007, s. 187ff.

⁴⁹⁵ ”Kvinnoforskningen i Sverige. Hitillsvarande utveckling och framtida behov”, samtliga Centra/Fora, odat. sannolikt 1992, s. 12, (F3:8) FFFS, GUB.

⁴⁹⁶ ”Kvinnoforskningen i Sverige. Hitillsvarande utveckling och framtida behov”, samtliga Centra/Fora, odat. sannolikt 1992, bil.1, s. 1f, (F3:8) FFFS, GUB.

Missförhållanden på arbetsmarknaden, i utbildningssystemet och i ”invandrarfamiljen” tenderar att bortförklaras som orsakade av kulturella olikheter och kulturella handikapp. Genom att se invandrade kvinnor som bärare av problemegenskaper, ofta uttryckta i kulturella termer, kan stat och arbetsmarknad marginalisera och osynliggöra kvinnorna.⁴⁹⁷

Citationstecknen kring ordet ”invandrarfamiljen” är signifikanta. Här syns en förändring av språkbruket på bara ett drygt decennium. I kapitel 2 analyserades några av de initiala arbetsgrupper som Forum i Stockholm skapade i samband med organisationens tillblivelse. En kort rekapitulation avslöjar skillnader i språkbruk och ansats. År 1979 skulle arbetsgruppen för invandrarforskning arbeta för:

1) invandrarkvinnornas utbildningsbehov och integrering i svenska samhället 2) behovet av ett tvärvetenskapligt paket i invandrarkunskap riktat till svenskarna [...]. Programmet syftar till att göra invandrarkvinnan medveten om sin situation och sina möjligheter, så att hon sedan själv skall kunna aktivt medverka i den omställningsprocess hennes byte av vistelseland innebär.⁴⁹⁸

Förändringen i tilltal kan berätta flera saker. Å ena sidan kan den ovan noterade diskrepansen helt enkelt vara ett uttryck för språklig förändring, för ökad språklig nyansering. Från invandrarkvinnan till ”invandrarfamiljen” inom citationstecken. Det vill säga att det tidigare mer homogeniserande språkbruket främst var av språkteknisk art och alltså inte korresponderade med reellt hållna uppfattningar om invandrarkvinnors homogenitet. Å andra sidan går det inte att veta om så var fallet, vilket dessutom är sekundärt i förhållande till vad språkbruket faktiskt gör. Det är helt enkelt svårt att kommunicera en uppfattning om heterogenitet inom en given grupp genom att omnämna gruppen i bestämd form

⁴⁹⁷ ”Kvinnoforskningen i Sverige. Hittillsvarande utveckling och framtida behov”, samtliga Centra/Fora, odat. sannolikt 1992, bil.1, s. 3, (F3:8) FFFS, GUB.

⁴⁹⁸ ”Arbetsgruppen för invandrarforskning”, 1979, Forum i Sthlm s. 1, (B2:3) FFFS, GUB.

singular. Bakomliggande intention och egentlig uppfattning kan inte alltid avläsas i det faktiska språkbruket, vilket är det som opererar och får konsekvenser i samtalsordningen, eller diskursen om man så vill. Även ”invandrarfamiljen” inom citationstecken markerar härvidlag avstånd och olikhet i förhållande till andra slags familjer.

I det här sammanhanget är det intressant att notera att Forum, trots intresset för mångkultur, inte resonerade kring eventuella rekryteringsfrågor knutna till den typen av forskning. Organisationen hade under ett drygt decennium i varierande ordalag argumenterat för erfarenheternas betydelse för forskningens utformning och kvalitet, men valde att inte inbegripa breddad rekrytering längs etniska linjer som en del av förslaget om forskning kring invandrarskapet och dess samhällsliga dimensioner. Faktum var att man från forskarhåll, redan i samband med diskussionerna om jämställdhetsforskning i slutet av 1970-talet, befarade att just begreppet jämställdhet och i förlängningen jämställdhetsforskning, till skillnad från kvinnoforskning, skulle bli alltför inkluderande och riskera att inbegripa ”raser” och socioekonomiska aspekter.⁴⁹⁹

Forskningens framtid – kvotering av beslutsfattare

Att de olika forumrättningarna i allt högre grad kom att ägna sig åt forskningsfrämjande aktiviteter under 1990-talet bör inte skymma det faktum att akademins jämställdhetsproblem alltjämt var en självklar del av det övergripande problemkomplex Forum arbetade med.

År 1992 publicerade utbildningsdepartementets forskningsberedning utredningen *Forskningens framtid – en strategi inför 2000-talet* (Ds 1992:27). Utredningen handlade om de olika utmaningar svensk forskning stod inför. Landets samtliga centra/fora för kvinnoforskning, det vill säga inrättningarna, författade ett yttrande som svar på utredningen.

Ett av utredningens problemområden handlade om forskarsamhällets flexibilitet och förnyelseförmåga. Forum hävdade att avsaknaden av dessa värden i hög grad speglade kvinnoforskningens situation och låga status. Akademins bristande förnyelseförmåga utgjorde ett hinder för kvinnoforskningens utveckling eftersom kvinnoforskningen i sig bestod av

⁴⁹⁹ Se kap. 2 samt UHÅ-rapport 1979:16, s. 14.

förnyelse. Kvinnoforskningens inneboende tvärvetenskaplighet var dessutom ett exempel på hur akademien i övrigt borde arbeta mot målet mer flexibilitet. Dessvärre, kunde Forum konstatera, hade detta nytänkande inom kvinnoforskningen inte använts som inspirerande exempel i rapporten, kvinnoforskningen hade över huvud taget inte omnämnts.⁵⁰⁰

Det var dock utredningens ansats kring frågan om framtidens forskarrekrytering som Forum kritiserade hårdast. Utredningen förklarade den låga andelen kvinnliga forskare med de val som görs till gymnasiet och högre utbildning. Forum avfärdade den förklaringen helt och hållet. Om de val som unga kvinnor och män gjorde hade avspeglats i akademien, hade kvinnors höga andel på grund- och forskarutbildningsnivå resulterat i långt fler kvinnor på högre nivåer. Istället var det fortfarande så att 30 procent av lektoraten och endast fem procent av professurerna innehades av kvinnor. Nej, svaret var enligt Forum att problemet med bristande representation på de högre tjänstenivåerna helt enkelt berodde på ”olika slag av öppen och dold diskriminering”.⁵⁰¹ Vad borde då göras?

Forum föreslog inte kvotering av tjänster, men däremot av aktörer i tillsättningsprocessen.⁵⁰² Förslaget gick ut på att vid anställningsärenden där någon av de sökande var kvinnor, skulle minst en av de sakkunniga vara kvinna. Tjänsteförslagsnämnderna skulle också vara numerärt jämställda. Forum varken motiverade detta förslag eller anförde några principiella resonemang om kvoteringens förtjänster eller brister. Trots frånvaro av explicita argument torde det bakomliggande resonemanget handla om att män traditionellt valt män och att en sådan kultur skulle motverkas av att kvinnor väljer kvinnor, alternativt kunde hindra att män valde män av oprofessionella skäl.⁵⁰³ Forum noterade en verklighet i

⁵⁰⁰ ”Yttrande över 'Forskningens framtid – en strategi inför 2000-talet' Ds 1992:27”, s. 1f, (F3:8) FFFS, GUB.

⁵⁰¹ ”Yttrande över 'Forskningens framtid – en strategi inför 2000-talet' Ds 1992:27”, s. 2, (F3:8) FFFS, GUB. Siffror av den här typen kan vara bedrägliga. Att andelen kvinnliga professorer endast var 5 procent kan även uttryckas som att nästan en fördubbling hade skett gentemot de 3 procent som var fallet drygt tio år tidigare.

⁵⁰² Överlag återfinns i arkivmaterialet knappt några idéer om direkt kvotering, däremot att positiv särbehandling borde utredas grundligt. Det vill säga att tjänster ges till underrepresenterat kön vid lika meriter. Se t.ex. Remissförslag ang. utredningen Forskningens framtid (SOU 1981:29), från Forum i Stockholm, 1981-08-30, s. 4, (B2:2) FFFS, GUB.

⁵⁰³ ”Yttrande över 'Forskningens framtid – en strategi inför 2000-talet' Ds 1992:27”, s. 2, (F3:8) FFFS, GUB. Om ”dold diskriminering” som ”icke-händelser”, se även *Dold diskriminering på akademiska arenor: Osynligt, synligt, subtilt*, Högskoleverket, rapport 2005:41, s. 7; Cathrine Seierstad & Geraldine

vilken män valde män, inte minst för att de valda var män. Detta ansågs problematiskt. En lösning kunde då vara att kvinnor borde välja kvinnor (för att de är kvinnor), vilket innebar att Forum medvetet anammade en praktik organisationen på principiell nivå ansåg felaktig. Därmed skulle könslig nepotism åtgärdas med just könslig nepotism.

Att Forum valde att inte argumentera för direkt kvotering av akademiska tjänster bör även analyseras mot bakgrund av att de ansåg att kvotering av män hade varit en realitet under hundratals år och att universiteten i praktiken varit besatta av (manligt) kön:

Under det svenska universitetsväsendets 500-åriga historia har vi tillspetsat uttryckt haft 400 år av 100 %-ig könskvotering av män med absolut manligt monopol på universitetstjänster, 70 år av radikal könskvotering av män och 40 år av moderat könskvotering av män.⁵⁰⁴

Lösningen på problematiken ansågs bland annat vara könskvotering av beslutsfattare snarare än medarbetare, vilket är en viktig distinktion.⁵⁰⁵ För övrigt menade Forum knappast att könskvotering av män under 1900-talets senare decennier hade varit av medveten formell art. Glappet mellan formella rättigheter och reella möjligheter illustrerades av ojämnt utfall, av vilket implicit ”moderat” kvotering av män utgjorde en delförklaring.⁵⁰⁶

Överlag tycks Forum, som tidigare nämnts, ha tonat ned argument som handlade om hur kvinnors annorlunda forskning kunde komplettera mäns traditionella angreppssätt. Snarare inriktades analysen på frågan om kunskap som makt i mer allmänna ordalag: ”Eftersom kunskapsproduktion är en källa till inflytande och makt i samhället är det väsentligt att

Healy, ”Women’s Equality in the Scandinavian Academy: A Distant Dream?”, *Work, Employment and Society* 2012/26(2).

⁵⁰⁴ ”Yttrande över ’Forskningens framtid – en strategi inför 2000-talet’ Ds 1992:27”, s. 2, (F3:8) FFFS, GUB. Forum specificerade genom att tillägga: ”(radikal könskvotering av män = en man med tillfredsställande/tillräcklig kompetens får tjänsten framför bättre meriterade kvinnor; moderat könskvotering av män = vid likvärdiga meriter får mannen tjänsten före kvinnan)”.

⁵⁰⁵ Kvotering är inte samma sak som positiv särbehandling vilket är den medvetna praktik som motsvarar Forums uttryck ”moderat könskvotering”. Se t.ex. Fredrik Bondestam, *Positiv särbehandling och akademien: Tjugofem år av ideologi, retorik och praktik*, Uppsala 2003.

⁵⁰⁶ Informella strukturer i mansdominerade miljöer tycks missgynna kvinnor, medan formella transparenta ordnade system gynnar dem. Under årens lopp har olika metaforer för denna omständighet formulerats, exempelvis *glastak*, *sticky floor*, *leaking pipeline* med flera. Se Husu 2001, s. 175.

lösa problemen med låg andel kvinnliga professorer och forskare.”⁵⁰⁷ En av de viktigaste utmaningarna för det högre utbildningsväsendet handlade därför om ”makt- och rekryteringsstrukturen”.⁵⁰⁸ Förutom kvotering i vissa instanser föreslog Forum att strategin för att svara på de problem utredningen adresserade borde inbegripa ökade satsningar på foruminrättningarna, prioritering av kvinnovetenskaplig forskning samt en allmän förstärkning av jämställdhetsarbetet vid universitet och högskolor.

Givet intresset för utfall, det vill säga uppfattningen att formella lika rättigheter inte var en tillräcklig indikator på jämställdhet, är det intressant att notera att Forum inte såg könskvotering av forskare som en eftersträvanvärd metod för att komma till rätta med snedrekrytering. Om det eventuellt fanns personer inom Forum som förespråkade kvotering som verktyg, tycks Forum som helhet inte ha ansett att en sådan åtgärd var att föredra. Och om det vid något tillfälle skulle föreslås kvotering var det rimligen i ett yttrande över en utredning som behandlade frågan om rekrytering.

Fler tjänster och HSFR-tjänsternas fortsättning

I föregående kapitel analyserades de krav som Forum ställde inför inrättandet av HSFR-tjänsterna i jämställdhetsforskning 1984. År 1990 planerade HSFR att instifta ytterligare forskartjänster, men inte specifikt i kvinno- eller jämställdhetsforskning. Forum hade genom kontakter med statsvetaren och kvinnoforskaren Maud Eduards, som vid tillfället var verksam vid HSFR, fått det ”strategiska” rådet att hålla kraven få på dessa forskartjänster. Allt annat var enligt Eduards ”dödfött”.⁵⁰⁹ Forum hade ändå beretts tillfälle att komma med förslag angående dessa och man nöjde sig till följd av Eduards råd med att från samtliga fora enbart föreslå inriktning på en av tjänsterna. Denna borde enligt Forum inriktas på ”Feministisk teori med tvärvetenskaplig inriktning”. Bakgrunden var det ökande behovet av feministisk teoriutveckling inom olika fält.

⁵⁰⁷ ”Yttrande över ’Forskningens framtid – en strategi inför 2000-talet’ Ds 1992:27”, s. 2, (F3:8) FFFS, GUB.

⁵⁰⁸ ”Yttrande över ’Forskningens framtid – en strategi inför 2000-talet’ Ds 1992:27”, s. 2, (F3:8) FFFS, GUB.

⁵⁰⁹ ”Hej alla fora!”, Brev till samtliga fora från Forum i Umeå, 1990-04-10, (F1:11) FFFS, GUB.

Dessutom hade det kvinnovetenskapliga fältet producerat flera potentiella sökande.⁵¹⁰

Vad gällde de befintliga specialinriktade HSFR-tjänsterna i jämställdhetsforskning tycks Forum fortsatt ha förutsatt att de skulle innehas av kvinnliga forskare. I ett internt brev om frågan skriver Forum i Stockholm att tjänsterna borde rotera mellan olika discipliner och att det exempelvis inom etnologi och socialantropologi fanns ”flera kvinnliga forskare” som skulle kunna söka tjänsterna.⁵¹¹

Eventuellt hade de fem tjänsterna i jämställdhetsforskning under åren av Forum kommit att tolkas som ”jämställdhetstjänster”, som de benämns i ett brev från Stockholmsforum, i betydelsen tjänster för underrepresenterat kön.⁵¹² Det är möjligtvis förklaringen till att Forum genomgående diskuterade hur många kvinnliga forskare som fanns inom olika discipliner, som då eventuellt skulle kunna bli aktuella för det som nu omnämndes som jämställdhetstjänster. Forum satte implicit ett likhetstecken mellan kvinnliga forskare och forskare som antogs vara aktuella för HSFR:s tjänster i jämställdhetsforskning. Det är återigen sannolikt att Forum ansåg att kvinnligt kön var en nödvändig förutsättning för att inneha tjänsterna. Språkbruket kommunicerar dock att det i det närmaste utgjorde en tillräcklig förutsättning, vilket är logiskt om tjänsterna tolkades som tjänster för kvinnor, syftandes till att jämna ut universitetens bristande könsbalans.

I forskningspropositionen 1989/90 hade ytterligare tjänster i jämställdhetsforskning föreslagits. Nu handlade det istället om tre professorer i jämställdhetsforskning med samhällsvetenskaplig anknytning. Forums generella hållning var att satsningar egentligen borde inriktas på mellanpositioner, varför ett viktigt krav i samband med dessa potentiella professorer var att säkra möjligheterna för återväxt genom doktorander. För samtliga tre professorer menade Forum att inriktningen borde definieras som ”forskning som problematiserar maktförhållandet mellan kvinnor och män”.⁵¹³

⁵¹⁰ Brev till HSFR från samtliga fora, 1990-05-09, s. 1, (F1:11) FFFS, GUB.

⁵¹¹ ”Hej, alla centra/fora”, Brev till samtliga fora från Forum i Stockholm, 1990-04-18, s. 1, (F1:11) FFFS, GUB.

⁵¹² ”Hej, alla centra/fora”, Brev till samtliga fora från Forum i Stockholm, 1990-04-18, (F1:11) FFFS, GUB.

⁵¹³ Remissvar till UHÄ, från samtliga fora, 1990-05-27, s. 1, (F1:11) FFFS, GUB.

Intressant nog återfinns inga explicita krav på att dessa professurer skulle reserveras för kvinnliga sökande, något som krävdes i samband med inrättandet av HFR-tjänsterna 1984. Huruvida Forum betraktade det som en självklarhet mot bakgrund av ämnesinriktningen är svårt att avgöra. Tydligt är att forskningens innehåll och perspektiv var den primära frågan, borta är hänvisningar till kvinnliga forskares kvinnliga perspektiv. Vad gällde hänvisningar till könade mönster inom universitetsvärlden nöjde sig Forum med att konstatera att tjänsterna inte borde vara ortsbundna på grund av den dåliga rörlighet som utmärkte svenska universitet, inte minst bland kvinnliga forskare.

Forum förslog preciserade krav för vart och ett av de tre professurerna. En professur i medicinsk kvinnoforskning, vars syfte skulle vara att utforska sambandet mellan kvinnors generella villkor och kvinnors hälsa. En professur i ekonomisk kvinnoforskning som skulle inriktas på mäns och kvinnors ekonomiska situation. Och slutligen, en professur i samhällsvetenskaplig kvinnoforskning vars fokus skulle ligga på ”kön och makt i familj och samhälle”.⁵¹⁴ Utöver dessa förslag formulerade forumorganisationerna i Stockholm och Uppsala kompletterande uppfattningar. De såg tydliga risker med alltför allmänt hållna ämnesinriktningar. Speciellt gällde detta den sistnämnda professuren. En sådan vid inriktning riskerade att omfamna i det närmaste all kvinnoforskning och att huvudsyftet, ökad kunskap om våld mot kvinnor, därför skulle osynliggöras eller undermineras. Professuren borde istället klart och tydligt inriktas på ”kön och makt i familj och samhälle av betydelse för studiet av våld mot kvinnor”.⁵¹⁵ Här fick Forum även stöd från Riksorganisationen för kvinnojourer i Sverige, som också uppmanade UHÄ att inrikta professuren mot studiet av våld mot kvinnor.⁵¹⁶

Diskussionerna om dessa tjänster vittnar om att Forum allt eftersom, i allt högre grad, kom att fokusera på vikten av kön som (makt)perspektiv i den forskning som skulle bedrivas inom ramen för de aktuella tjänsterna, samtidigt som de inte upplevde att diskussionerna om ämnesinriktningarna behövde inkludera krav på kvinnliga tjänsteinnehavare. Resonemang-
et framstår möjligtvis som paradoxalt mot bakgrund av skildringen av

⁵¹⁴ Remissvar till UHÄ, från samtliga fora, 1990-05-27, s. 2, (F1:11) FFFS, GUB.

⁵¹⁵ Brev till UHÄ, från Forum i Stockholm, 1990-06-06; Brev till UHÄ från Forum i Uppsala, 1990-06-19, (F1:11) FFFS, GUB.

⁵¹⁶ Brev till UHÄ, från ROKS, 1990-06-26, (F1:11) FFFS, GUB.

Forums hållning till de befintliga HSFR-tjänsterna. Samtidigt är det rimligt att förklara den diskrepansen med att dessa tjänster kommit att betraktas som just jämställdhetstjänster syftande till att motverka snedrekrytering.

En brytpunkt i retoriken

I november 1995 anordnades ett seminarium av utbildningsdepartementets arbetsgrupp för jämställdhet och högre utbildning och forskning (JÄST-gruppen). Konferensen hölls under en turbulent period. Litteraturvetaren Ebba Witt Brattströms utredning *Viljan att veta, viljan att förstå* (SOU 1995:110) och de så kallade Thamprofessorerna stod bland annat på dagordningen.⁵¹⁷ Utbildningsministern deltog, liksom riksdagsledamöter knutna till arbetsgruppen, samt ett flertal forskare. För historicämnets del medverkade Christina Florin.

Under rubriken ”Seminariets uppläggning och syfte” beskriver riksdagsledamoten Margritta Edgren hur gruppen hade arbetat i drygt tre år vilket hade gett goda resultat. Vidare konstaterade hon bland annat att det enligt 1995 års system skulle dröja 167 år innan könsmässig jämvikt på professorsnivå skulle uppnås. Därefter skriver hon följande:

För dagens möte har vi valt ett antal ämnesområden och ett antal företrädare för dessa som aktivt har använt genus som perspektiv i sin forskning. Vi har bett dem svara på följande frågor i sina anföranden: *Vad tillför genusperspektivet ditt ämne? När är genusperspektivet viktigt, och vilka situationer är kritiska? Hur styr genusperspektivet forskningsinriktning och metodfrågor? Hur kan man ge genusperspektivet legitimitet? Hur går vi vidare?*⁵¹⁸

Efter detta stycke diskuteras diskriminering och jämställdhetsproblem på svenska högskolor och universitet. Det citerade stycket sticker ut från den övriga kontexten och understryker den av Kerstin Alnebratt kritiserade sammanblandningen mellan ett särskilt teoretiskt perspektiv och vad som i många fall är politiskt jämställdhetsarbete och inte minst arbetsmiljö-

⁵¹⁷ Se Eduards 2007, s. 200ff.

⁵¹⁸ *Genusperspektiv i forskningen*, Ds 1996:26, s. 47 [kursiv i original].

problem. De frågor som anges i citatet indikerar ett intresse för forskningsteoretiska frågor, men kontexten och det övriga innehållet i Edgrens anförande handlade om jämställdhet. Christina Florins genomgång av kvinno- och genushistoria bestod istället av en historiografisk analys av teorier, metoder och förändring inom historieämnet. Statsvetaren Anna G Jónasdóttir, en annan forskare som medverkade på konferensen, behandlade explicit frågan om förvirring kring seminariets syfte:

Varför är vi då här idag? Med sikte på vad ombes vi belysa ”genusperspektivets betydelse för utvecklingen inom olika vetenskaper”? Skall vi hjälpa till med argument för att motivera effektiva åtgärder för att få in fler kvinnor i forskning och högre utbildning, särskilt kanske på de högre nivåerna? Eller förväntas vi belysa de fyra frågor vi fått oss förelagda i syfte att ge underlag för förslag till relevanta kvinnovetenskapliga områden [...]. Det viktiga här är att oavsett alla beröringspunkter mellan de två, så rör det sig om två skilda sakfrågor.⁵¹⁹

Jónasdóttir underströk vikten av att särskilja frågan om forskning och frågan om jämställdhet i akademien. Det är sannolikt mot bakgrund av liknande kritik som Kerstin Alnebratt noterar att statens sammanblandning av de olika frågorna oroade kvinnoforskare på fältet.⁵²⁰

Den statsfeministiska interaktionen skedde däremot genom dokument som återfinns i Forums arkiv. Den information och inspiration som staten och makten fick kommunicerades genom de remissvar, promemorior och skrivelser som Forum i rollen som kvinnoforskningens organisatoriska bas kommunicerade. Om Forum under årens lopp i dylika dokument inte höll en tydlig rågång mellan de olika frågorna, är det ur ett statsfeministiskt perspektiv knappast förvånande att inte heller statsmakterna, myndigheterna och de politiska partierna gjorde det. Snarare är det följdriktigt.

Att tydligt särskilja de olika problemområdena var ett angreppssätt som den omskrivna och tidigare nämnda utredningen *Viljan att veta, viljan att förstå* (SOU 1995:110) inte beaktade. Huvudansvarig för utredningen,

⁵¹⁹ *Genusperspektiv i forskningen*, Ds 1996:26, s. 88.

⁵²⁰ Alnebratt 2009, s. 232.

vars undertitel var *Kön, makt och den kvinnovetenskapliga utmaningen i högre utbildning*, var litteraturvetaren Ebba Witt-Brattström. Utredningen skulle bli föremål för debatt och kontrovers, inte minst rörande den punkt som Jónasdóttir diskuterade ovan.

Forum markerar mot sammanblandning

De konkreta policyförslagen i Witt-Brattströms utredning, som en kritiker noterade, blottade sammankopplingen mellan forskningsinnehåll och jämställdhetsarbete på ett tydligt sätt. I en kritisk debattartikel hävdade statsvetaren Marie Demker:

Av de 22 förslag till stöd för ”underrepresenterat kön” som presenteras är 12 egentligen stöd till kvinnoforskning. Stödet till kvinnoforskning har därutöver en särskild rubrik med 19 förslag vilka framförallt rör forskningsrådet för kvinnoforskning.⁵²¹

Demker nöjde sig inte med denna kritik i sakfrågan, utan fokuserade på Witt-Brattströms bevekelsegrunder och utgångspunkter, som enligt Demker var problematiska på ett sätt som försvagade både kvinnoforskningen och kvinnliga forskares situation:

Utredaren Ebba Witt-Brattströms tolkning är gjord utifrån förutfattade meningar om ett institutionaliserat kvinnoförtryck inom universitetet. [...] Den verklighetsbild som utgör grunden för utredningens förslag tycks bygga mer på förutfattade meningar och egna negativa erfarenheter än på studier av verkligheten idag för kvinnliga forskare.⁵²²

Witt-Brattström hade enligt Demker en felaktig verklighetsbild. Dessutom skulle särbehandling av könen institutionaliseras om utredningens budskap fick fäste. Budskapet i utredningen var enligt Demker att ”[k]vinnliga forskare förutsätts syssla med kvinnoforskning och kan därmed hänvisas

⁵²¹ Marie Demker, “Fördomar om kvinnoförtryck”, 1996-02-10, *Dagens Nyheter*.

⁵²² Marie Demker, “Fördomar om kvinnoförtryck”, 1996-02-10, *Dagens Nyheter*.

till ett 'eget' forskningsråd."⁵²³ Demker lyfte även frågan om vilken grad det "institutionaliserade kvinnoförtrycket" Witt-Brattström postulerade handlade om misogynia strukturer och uppfattningar, eller om motstånd eller kritik mot kvinnoforskningen. Witt-Brattström verkade, enligt Demker, anse att det sistnämnda nästan per definition var en komponent av det förstnämnda. Överlag tycks bristande rågång mellan forskarsubjekt och forskningsobjekt gjort det svårt att identifiera motståndets karaktär eftersom kritik mot kvinnoforskning då betraktas som kritik mot kvinnor och vice versa.

Demkers kritik bestod därmed av två övergripande linjer: dels utredningens bristande hållning vad gällde skillnaden mellan kvinnliga forskare och kvinnoforskare, dels Witt-Brattströms problematiska utgångspunkter och förutfattade uppfattningar. Dessa punkter framfördes också av Kungliga Vitterhets och Antikvitets Akademien. I Akademiens remissvar lyftes framför allt frågan om utredningens brist på den förutsättningslöshet som borde genomsyra arbetet. Akademien var oerhört kritisk mot de "exempellösa propåer om styrning och central kontroll" utredningen förordade.⁵²⁴ Bland annat poängterades att utredningens krav på obligatorisk fortbildning i genusteori för samtliga universitetslärare utgjorde ett "ideologisk tvångsåtgärd" som "dessbättre" inte förekommit tidigare.⁵²⁵ Akademien hävdade till och med att utredningen, som man betraktade som ett "provokativt manifest", riskerade att diskreditera den aktuella forskningsinriktningen.⁵²⁶ Till denna kompromisslösa kritik fogade Akademien dessutom ett ifrågasättande av utredarens själva upplägg:

Hela ansatsen i utredningen är sådan, att varje försök till rationell argumentation ter sig utsiktslöst. Utredaren förklarar inledningsvis, att hennes hållning är "underdog-perspektivets" (s 8). [...] Men ett ögonblicks eftertanke leder till insikten, att det valda perspektivet förvandlar varje invänd-

⁵²³ Marie Demker, "Fördomar om kvinnoförtryck", 1996-02-10, *Dagens Nyheter*.

⁵²⁴ Remissvar från Kungliga Vitterhets och Antikvitets Akademien, 1996-02-15, s. 4, (B2:2) FFFS, GUB.

⁵²⁵ Remissvar från Kungliga Vitterhets och Antikvitets Akademien, 1996-02-15, s. 3, (B2:2) FFFS, GUB.

⁵²⁶ Remissvar från Kungliga Vitterhets och Antikvitets Akademien, 1996-02-15, s. 2, (B2:2) FFFS, GUB.

ning till en bekräftelse att utredaren har sett rätt. Den som säger emot henne talar naturligtvis utifrån maktens perspektiv, och därmed omöjliggörs allt sakligt meningsutbyte.⁵²⁷

Akademien menade att Witt-Brattströms självpåtagna underläge omöjliggjorde saklig kritik. Måhända kan Akademiens kritik mot utredningen representera en, i brist på bättre beskrivning, mer traditionell hållning. Witt-Brattström förordade enligt Akademien en ovälkommen styrning av forskning och akademi. Att universitetsvärlden redan var behäftad med maktpolitiska strukturer och styrning tycktes Akademien inte anse. Snarare presenterades den fria kunskapssökande akademien som själva antitesen till det politiska livet utanför universitetens byggnader.

Som nämndes ovan riktade Marie Demker inte enbart kritik mot utredningens utgångspunkter, utan också mot dess förslag. Det gjorde även Forum, som på ett flertal punkter ifrågasatte utredningens verklighetsbild och reformförslag. Föreningen Forum i Stockholm, det vill säga den nu avknoppade ideella organisation som existerade parallellt med Centrum för kvinnoforskning, ifrågasatte i linje med Vitterhetsakademien det fruktbara i att instifta obligatoriska kurser i det som nu kallade genus-teori. Föreningen ansåg att en sådan modell inte skulle få ”önskad effekt, utan snarare förstärka motståndet mot kvinnoforskningen”.⁵²⁸ I övrigt handlade föreningens kritik främst om vad som ansåg vara en problematisk centralisering av verksamheten, vilket skulle bli en konsekvens om utredningens förslag om en koordinerande myndighet skulle realiserats. En koordinator välkomnades, men denna borde då knytas till och eventuellt ambulera mellan de olika centra/fora runt om i landet.

Liknande tankar framfördes i det remissvar som författades av samtliga fora, efter beredning i så kallade flerforamöten. Utredningens förslag om obligatorisk utbildning i genusteori ställde sig samtliga centra/fora tvekan till. Forum kunde vara behjälpligt med kunskap, men en sådan satsning borde inte vara obligatorisk. Den skulle kräva stora arbetsinsatser varför personalutvecklingsenheterna vid lärosätena

⁵²⁷ Remissvar från Kungliga Vitterhets och Antikvitets Akademien, 1996-02-15, s. 1, (B2:2) FFFS, GUB.

⁵²⁸ Remissvar, från Föreningen Forum i Sthlm, 1996-02-28, s. 3, (B2:2) FFFS, GUB.

var bättre lämpade.⁵²⁹ Forum motsatte sig dessutom utredningens förslag om inrättandet av ett nationellt centraliserat forskningsinstitut. Kritiken mot bristen på ett lokalt perspektiv var tydlig: ”Centra/fora för kvinnoforskningens verksamheter osynliggörs över huvud taget på ett anmärkningsvärt sätt i hela beskrivningen av kvinnoforskningsorganisationen i Sverige.”⁵³⁰

Ur ett statsfeministiskt perspektiv är det intressant att notera att Forum, trots att utredningens direktiv förordade samarbete och utbyte med Forum, endast vid ett tillfälle hade fått möjlighet att yttra sig. Enligt Forum hade deras synpunkter tonats ner och dessutom framställts på ett selektivt sätt.⁵³¹ Sammantaget upplevde Forum att utredningen i alltför hög grad var inriktad på lösningar som underminerade det lokala inflytandet. Makten över forskningen borde vara decentraliserad, även om behovet av öronmärkta pengar till Forum fortfarande förelåg.

En viktig aspekt av kritiken gick helt i linje med Demkers kritik. Utredningen lyckades inte hålla isär jämställdhetsfrågan och forskningsfrågan eftersom satsningar på kvinnor och jämställdhet utgjordes av och presenterades som satsningar på kvinno- och genusforskning och vice versa. Forum konstaterade: ”Förvånande nog blandar utredningen ihop jämställdhetsåtgärder för underrepresenterat kön med organisation av kvinnoforskningen [...]”⁵³² De konsekvenser som ett sådant förhållningssätt kunde få utvecklade Forum inte. Det faktum att Forum explicit poängterade något som ansågs mycket problematiskt på ett sätt som källmaterialet från de tidiga åren inte uppvisar, vittnar ändå om en förskjutning i förhållandet mellan de två frågorna. Från Forums symbiotiskt sammankopplade syften, till markeringar av åtskillnad mellan forskning och jämställdhet.⁵³³

Andra dokument vittnar om att rågången mellan det kvinnofackliga jämställdhetsarbetet och forskningsfrågan alltför var svår att upprätthålla.

⁵²⁹ Yttrande över betänkandet SOU 1995:110”, från samtliga fora, 1996-02-28, s. 3, (F5:1) FFFS, GUB.

⁵³⁰ Yttrande över betänkandet SOU 1995:110”, från samtliga fora, 1996-02-28, s. 4, (F5:1) FFFS, GUB.

⁵³¹ Yttrande över betänkandet SOU 1995:110”, från samtliga fora, 1996-02-28, s. 2, (F5:1) FFFS, GUB.

⁵³² Yttrande över betänkandet SOU 1995:110”, från samtliga fora, 1996-02-28, s. 2, (F5:1) FFFS, GUB.

⁵³³ För en kritisk diskussion om relationen mellan forskning och jämställdhetspolitik, se t.ex. Norlander 1997; Widerberg 1986.

I ett dokument från inrättningen i Stockholm från 1995 återfinns en intressant dubbelhet som återigen på sätt och vis kan illustrera brytpunkterna mellan å ena sidan Forums dubbla syften, å andra sidan den återkommande ambivalensen när det gällde diskrepansen mellan forskar-subjekt och forskningsperspektiv:

Statsmakterna har under många år försökt främja kvinnors deltagande i naturvetenskap och teknik. Av flera olika skäl kan det i det här sammanhanget vara mer angeläget att se till behoven där det faktiskt finns en livaktig och avancerad genusforskning men få eller inga tjänster med den inriktningen.⁵³⁴

Istället för att satsa resurser på att öka rekryteringen av kvinnor till naturvetenskaperna borde staten snarare satsa på områden där genusforskningen var vital. Att ställa dessa satsningar mot varandra och att överhuvudtaget nämna det kvinnliga underskottet inom naturvetenskap leder till slutsatsen att genusforskning i realiteten betraktades både som kvinnors forskning och framför allt som farkost för fler kvinnliga forskare i allmänhet. Om statsmakterna ville satsa på kvinnor borde de satsa på genusforskning, var innebörden. Detta är exempel på att trots att språket och argumentationen förändrades under årens lopp, återkom den här typen av resonemang, som mot bakgrund av den övergripande utvecklingen framstår som ambivalent. Här kan man återigen minnas den slutsats Kerstin Alnebratt drar angående statens satsningar, nämligen att partipolitiskt och statligt stöd till kvinno- och genusforskning främst kommunicerats som satsningar på jämställdhet. Det reproducerade en problematisk och rentav felaktig hållning, något som tidigare nämnts dessutom skapade oro inom forskningsfältet.⁵³⁵ Samtidigt tycks i realiteten likande hållningar ha florerat inom Forum, som citatet ovan visar. Givet den vikt teorin om statsfeminism lägger vid påtryckningar och inspiration underifrån, kan statens agerande och retorik begripliggöras mot bakgrund av Forums tidvis otydliga åtskillnad mellan krav på mer kvinnoforskning och krav på jämställdhet och fler kvinnor i akademien.

⁵³⁴ "Kallelse", Centrum för kvinnoforskning i Sthlm, 1995-09-05, s. 3, (F5:1) FFFS, GUB.

⁵³⁵ Alnebratt 2009, s. 232.

I mångt och mycket kom Witt-Brattströms utredning vidare att kommunicera en relativt gängse form av klassisk svensk jämställdhetspolitik. En form som använt den könsliga olikheten som bas. Det vill säga, kvinnor och män är olika men lika mycket värda, de kompletterar varandra i allsköns sammanhang. Därutöver blir organisationer bättre av att både kvinnligheten och manligheten blir representerad. Närvaro av enskilda kvinnor och män, som antas representera sitt köns särskilt könsrelaterade erfarenheter, bidrar därmed till kvalitet.

Forums reaktioner på utredningen vittnar om viss förändring över tid i Forums argumentation. Det är förvisso sant att föreningarna tidigt kritiserade en alltför centraliserad kontroll av både kvinnoforskningen och jämställdhetsarbetet. I denna del tycks kontinuitet råda. Istället menar jag att förändringen ligger i den principiella inskräpningen av behovet av åtskillnad mellan kvinnliga forskare och de som nu i allt högre grad omnämndes som genusforskare. Orsaken till detta är sannolikt mångfacetterad, men en potentiellt viktig faktor var möjligtvis själva ordet genus. Nu blev det uppenbart för vissa intressenter att satsningar på genusforskning kunde och borde hållas åtskilda från jämställdhetsarbetet. Saken var långt ifrån uppenbar tidigare, när prefixet ”kvinna” frekvent användes i diskussioner om de forskningsperspektiv som skulle stödjas. En jämförelse mellan förslagsformuleringarna i Witt-Brattströms utredning och den anslagsframställan som Forum författade tre år tidigare visar att retoriken skilde sig åt. Forum hade i viss utsträckning rört sig bort från ståndpunktsteoretisk argumentation.⁵³⁶

Avsaknaden av en tydlig rågång mellan jämställdhetsarbete och satsningar på det som nu kallades genusforskning i Witt-Brattströms utredning, måste ha handlat om något annat än missförstånd och okunnighet. Möjligtvis är missförstånd kombinerat med jämställdhetspolitiska intentioner rimliga som förklaring när det gäller vissa partipolitiska propositioner och motioner av det slag som utgör Kerstin Alnebratts huvudsakliga källmaterial.⁵³⁷ Det är möjligt att politiker och tjänste-

⁵³⁶ ”Kvinnoforskningen i Sverige. Hittillsvarande utveckling och framtida behov”, samtliga Centra/Fora, odat. sannolikt 1992, s. 6, (F3:8) FFFS, GUB.

⁵³⁷ Alnebratt 2009, s. 150, 232. Min poäng är att den oreflekterade ståndpunktsfeministiska hållning, som statsmakterna enligt Alnebratt reproducerade, i hög grad emanerade från Forums aktivism och argumentation, oaktat i vilken grad den var strategiskt eller reellt särartsbetonad.

män inte var insatta i kvinnoforskningens och jämställdhetsarbetets komplexa relation. Samma sak kan knappast sägas om en namnkunnig litteraturvetare tillika forummedlem i form av Witt-Brattström.

Den här studien inriktas inte på individer, men det är värt att notera att Witt-Brattström som mångårig forummedlem levererade en utredning som på väsentliga punkter inte var i takt med just Forum anno 1995. Att inte klart och tydligt, inte minst proaktivt, slå fast skillnaden mellan kvinnliga forskare och kvinno- eller genusforskare, berättar något. Frågan är vad och vilka förklaringar som eventuellt kan skönjas. En samtida förklaring handlade om brist på tid. Även ekonomhistorikern Anita Göransson kritiserade utredningens sammanblandning av de två aspekterna, men hävdade i en debattartikel att utredningen av myndigheterna hade stressats fram, samt fått för lite resurser.⁵³⁸ En annan potentiell förklaring är att Witt-Brattström och hennes medhjälpare verkat inom en av Forum, i relation med myndigheter, skapad diskurs som under årens lopp inte hållit isär den emancipatoriska kvinnoforskningen från frågan om kvinnlig representation.

Disparata inriktningar under gemensamt paraply

Det verkar som om det tidiga 1990-talets bruk av begreppet genus inte nämnvärt skilde sig från hur man talade om kvinnoperspektiv, vilket i sin tur som sagt varit intimt sammankopplat med kvinnliga perspektiv. Det vill säga att olika intressenter i mångt och mycket antog att detta framför allt var en ny benämning på samma analytiska blick. Om denna analytiska blick var olösligt kopplad till, de facto predestinerad, av kvinnliga (generella och autentiska) erfarenheter hos de forskande subjekten, fanns det inte någon anledning att inte benämna satsningar på genusperspektiv som just satsningar på kvinnliga forskare och vice versa. Forum ansåg inte att kvinnoforskare och kvinnliga forskare var samma sak, men hade under årens lopp använt ett språkbruk som inte skilde dem åt. Det är sannolikt i ljuset av en sådan samtalsordning Witt-Brattströms utredningsförslag bör tolkas. Det låg mer i linje med Forums retorik under början av perioden.

I takt med ökad institutionell trygghet, sannolikt kombinerat med en ökad närvaro av könslig dekonstruktion i den teoretiska debatten, kunde

⁵³⁸ Anita Göransson, "Kön, vetenskap, demokrati", *Svenska Dagbladet*, 1996-03-10.

nu Forum tydliggöra och understryka en principiell åtskillnad mellan kvinnliga forskare och kvinnoforskare. Uppfattningen att det funnits en spänning mellan dessa två dimensioner hade som sagt existerat från Forums tillblivelse, men av olika skäl hade man inte vinnlagt sig om att påtala den speciellt ofta. År 1995 kunde Forum inte längre bortse från ett könsteoretiskt problematiskt antagande om kvinnors och mäns könsstyrda komplementära forskningsintressen, ett antagande som under årens lopp hade fått näring av både ståndpunktsteoretiska och i vissa fall särartsretoriska argument för jämställdhet. Pendeln hade svängt något. Den successivt ökande institutionella tryggheten minskade dessutom behovet av de strategiska överväganden som de tidiga årens aktivism möjligtvis krävde.⁵³⁹

Statsvetaren Maud Eduards ställer i ett bidrag till Witt-Brattströms utredning upp en översiktlig tablå för att illustrera det hon då uppfattade som huvudfåror i det alltjämt framväxande disparata könsforskningsfältet:

Forskning	Politik	Teori
Kvinnoforskning	Kvinnorörelse	–
Jämställdhetsforskning	Jämställdhetspolitik	–
Genusforskning	–	Genusteori
Feministisk forskning	Kvinno/feministrörelse	Feministisk teori

[Källa: Maud Eduards, ”En allvarsam lek med ord”, i SOU 1995:110, s. 63]

Obeaktat rimligheten i Eduards beskrivning och analys kan man dra slutsatsen att olika aktörer varit tvungna att samlas under ett förment gemensamt paraply.⁵⁴⁰ Olika individer och grupperingar inom Forum och kvinnoforskningen överlag hade i varierande grad varit anhängare av olika delar av Eduards uppställning, samtidigt som gränserna mellan deskriptiva och normativa perspektiv inte alltid varit, eller gjorts tydliga. Skillnaden

⁵³⁹ För ett resonemang om institutionell trygghet, se t.ex. Mia Länason, ”En utforskning av ojämlikhetsregimer i akademien”, *Tidskrift för genusvetenskap* 2014/1, s. 86ff. Cirka 60 procent av de som sysslade med mans- och maskulinitetsforskning under 1990-talet var kvinnor. Det är knappast en tillräcklig empirisk notering men den omständigheten tycks ge vid handen att ett reellt försanthållande av erfarenhetsbestämd ståndpunktsteori knappast fick genomslag i den del av genusforskningen som behandlade maskulinitetsfrågor. Det visar att det finns en viktig skillnad mellan den forskning som faktiskt bedrivits och det sätt på vilket Forum och andra intressenter talade om densamma inom en samtalsordning som simultant behandlade rekryterings- och forskningsfrågan. Se Berggren 2011, s. 249.

⁵⁴⁰ Se även Eduards 2007, kap 5.

mellan ett feministiskt perspektiv och ett mer allmänt könsperspektiv kan i det här sammanhanget möjligtvis jämföras med skillnaden mellan ett socialistiskt perspektiv och klassperspektiv, respektive antirasistiskt perspektiv och ras/etnicitetsperspektiv. Gemensamt för de förstnämnda är den explicit uttalade politiskt normativa dimensionen, förändringsintentionen, medan de sistnämnda snarast är deskriptivt analytiska. Detta är en renodling, relationen mellan nivåerna är inte på förhand given. Det går exempelvis utmärkt att anlägga klassperspektiv på en vetenskaplig fråga utan att för den skull kämpa för ett klasslöst samhälle.

Dessutom handlar problematiken om skillnaden mellan att vara exempelvis feminist/marxist/liberal och att bedriva feminism/marxism/liberalism i ett vetenskapligt författarskap.⁵⁴¹ Forum, som feministisk organisation, manövrerade som en kvinnofacklig och forskningsbefrämjande kraft mellan dessa nivåer, något som inte minst utmanade mer traditionella föreställningar om relationen mellan forskning och förändringssyftande politisk aktivism.

Forums betydelse i ett föränderligt 1990-tal

Under de år studien behandlar kom statsmakterna att intensifiera sina försök att lösa universitetens och högskolornas jämställdhetsproblem.⁵⁴² Sedan 1994 har regeringspolitiken på området dominerats av så kallad jämställdhetsintegrering, en strategi som bland annat handlat om att samtliga led och nivåer i en given organisation ska beakta jämställdhetsperspektiv.⁵⁴³ Parallellt innebar Forums utveckling att man över tid kom att fokusera på det ena av de två syftena, forskningen. Detta förhållande avspeglas i Forums arkiv. De dokument som härrör från 1990-talet handlar överlag om anslagsäskan, forskningssatsningar, remissvar kring forskningsprogram med mera. Det vill säga den typ av material som ett gängse institutionsarbete genererar. Det är inte så att Forum inte drev forskningsfrågor under de tidiga åren. Snarare är poängen att de då i högre grad flätade samman dem med rekryteringsfrågan. Det kvinnovetenskapliga arbetet blev inrättningar och sedermera

⁵⁴¹ Sven-Eric Liedman & Ingvar Johansson, *Positivism och marxism*, Stockholm 1981, s. 220f.

⁵⁴² *Svart på vitt: Om jämställdhet i akademien*, SOU 2011:1.

⁵⁴³ *Kunskap i samverkan – för samhällets utmaningar och stärkt konkurrenskraft*, Prop. 2016/17:50, s. 78.

institutioner, det kvinnofackliga och jämställdhetspolitiska arbetet började drivas av staten och av universiteten i högre grad.

Den teoretiska utveckling som allteftersom kom att influera 1990-talets feminism och könsforskning har lämnat få konkreta spår i Forums material, bortsett från principiella markeringar mot sammanblandning av forsknings- och rekryteringsfrågor. Den teoretiska utvecklingen kan möjligtvis spåras i den relativa avsaknaden av explicita hänvisningar till kvinnors kvinnliga perspektiv och dylik argumentation. Dekonstruktionens potentiella partikularism var därtill möjligtvis inte speciellt gångbar i diskussioner om de generella problem Forum arbetade med. Likaså lyftes inte frågan om snedrekrytering längs andra kategori- eller identitetslinjer. Att den feministiska teoretiska pluralismen ökade samtidigt som statsmakterna övertog och i högre grad började driva jämställdhetsarbetet resulterade kanske i att Forum inte behövde förhålla sig till de svårigheter som en ökad dekonstruktion och fokus på parallella kategorier framgent kunde innebära för argumentationen om akademisk jämställdhet.⁵⁴⁴

Sammanfattning

Balansgången mellan Forums två syften hanterades under årens lopp på olika sätt, i olika sammanhang. Det är tydligt att utvecklingen under det tidiga 1990-talet, när foruminrättningarna successivt ökade fokuseringen på forskningens villkor och innehåll, berättar att just forskningen faktiskt var den primära målsättningen, och hade så varit. Jämställdhetsfrågan var ett nödvändigt ont, en tröttsam påminnelse om samhällets och akademins tillstånd. Även om arkivmaterialet från 1990-talet är tunt vittnar det källmaterial som trots allt finns om en tydligare principiell åtskillnad mellan akademins jämställdhetsarbete och kvinnoforskningens utveckling.

Forums reaktion på Ebba Witt-Brattströms utredning 1995 visar att organisationens argumentation hade förändrats jämfört med tidigare år. Att Forum protesterade mot utredningens oförmåga att hålla isär satsningar på det som nu kallades genusforskning och jämställdhetspolitiska satsningar på

⁵⁴⁴ Det är inte minst mot bakgrund av detta begripligt att den genusvetenskap som utvecklades från 1990-talet och framåt har haft en komplex relation till föregångaren kvinnovetenskap. Se Edenheim & Rönnblom 2014, s. 102.

kvinnliga forskare, visar att diskussionen fick ny slagsida. Förklaringen är sannolikt en kombination av olika faktorer. Jag har pekat på både institutionaliseringens stabiliserande effekter, men också den i allt högre grad pluralistiska feministiska teoriotvecklingen. Den mer eller mindre explicita ståndpunktsfeminism som användes som verktyg under de tidiga åren kom i allt högre grad att framstå som inkompatibel med dekonstruktionen av kön och det accelererade intresset för skillnad inom och inte mellan könsgrupper. Samtidigt är kopplingen inte helt klar, kanske eftersom det inte var ändamålsenligt att dekonstruera grupperna kvinnor och män i ett sammanhang som försökte komma till rätta med just jämställdhetsproblemet.

Forumorganisationerna markerade på principiell nivå mot exempelvis Witt-Brattströms oförmåga att särskilja forskningsfrågan från rekryteringsfrågan, men när de själva resonerade om vad som kunde motverka snedrekrytering i akademien var det ändå satsningar på kvinno- och genusforskning som var lösningen. Av det kan sannolikt tre alternativa slutsatser dras. Den första handlar om att ett sådant förslag skulle leda till mer kvinno- och genusforskning, som i sin tur kunde bistå med kunskap kring hur ojämställdheten och snedrekrytering kunde lösas. Den andra förklaringen är att Forum trots förändrad principiell retorik ändå tänkte sig att det var primärt kvinno- och genusforskning som kunde locka fler kvinnor att forska över huvud taget. Den tredje förklaringen kan vara att Forum strategiskt använde myndigheternas jämställdhetsengagemang för att tillförsäkra kvinno- och genusforskningen mer resurser. Forskningsresurser var resurser oavsett om de kallades jämställdhetssatsningar eller något annat.

Kerstin Alnebratt menar att staten har haft en instrumentell syn på kvinno- och genusforskningen, att den har sett fältet som ett verktyg för jämställdhetspolitik. Jag menar att även Forum på flera sätt gav uttryck för en instrumentell syn på både kvinnoforskningen och de kvinnliga forskarna. De förslag på forskningsprogram och tjänstebeskrivningar som lanserades under årens lopp bär i flera fall tydliga spår av en mycket samhällstillvänd syn på vad forskningen och de kvinnliga forskarna skulle åstadkomma och kunna bidra med. Det ligger helt i linje med den feministiska ambition som omgärdade Forums själva existens, det vill säga målsättningen att motverka könsrelaterade maktförhållanden. Enligt Joan Scott syftade den feministiska historieskrivningen och forskningen inte i

första hand till att dokumentera kvinnors erfarenheter, utan snarare att ”destabilisera nuet”, att utmana ”patriarkala institutioner” och inte minst, att ifrågasätta förment naturgivna föreställningar.⁵⁴⁵ Det var detta som var det feministiska i det feministiska intellektuella värvet, knappast ett generellt intresse för kvinnor i allmänhet. Om feminismen därmed handlar om förändring i nuet och framtiden, måste den feministiska historiska och vetenskapliga blicken i Scotts tappning, om den ska kallas feministisk, i någon mån syfta till, eller handla om förändring i nuet och i framtiden. Den omständigheten tvingar på något sätt in den feministiska analysen i en instrumentell och samhällstillvänd fåra. Aldrig så många analyser av könade omständigheter i historiens samhällen kan förändra livsvillkoren för de människor som inte längre lever. Feminismens normativa målsättningar kräver i viss utsträckningen ett instrumentellt angreppssätt givet att det är just framtiden som ska och kan förbättras.

Avhandlingens kronologiska upplägg kan ge vid handen att jag försökt skapa en i dramaturgisk mening traditionell skildring av uppgång och fall. Att Forum bildades, förändrades, monterades ner materiellt, till förmån för utvecklingen av de kvinno- och genusvetenskapliga miljöerna är likväl ett faktum. Den faktiska kvinno- och genusforskningen kom att breddas och växa i allt snabbare takt. Med detta sagt vill jag understryka att själva den kvinno- och genusvetenskapliga forskningen, något som jag inte undersökt empiriskt, sannolikt uppvisar en brokig utveckling som inte på ett enkelt sätt kan appliceras på vare sig en linjär eller normalfördelad utvecklingslinje.⁵⁴⁶

Mot bakgrund av den skildring och analys av Forums aktiviteter och argumentation som presenterats i de förgående kapitlen kommer nästa kapitel att diskutera studiens slutsatser. Det sker dels genom en rekapitulation av de viktigaste svaren på frågan om hur Forum resonerade och agerade för sina stipulerade syften, inom och som en del av det jag kallar en statsfeministisk interaktion och dels genom resonemang som syftar till att försöka förklara utvecklingen och den delvis motsägelsefulla diskursen.

⁵⁴⁵ Scott 2004, s. 21 [min översättning].

⁵⁴⁶ Jfr Hemmings 2005.

Kapitel 5 – Avslutande diskussion

Avhandlingens övergripande syfte har varit att analysera hur Forum balanserade sina dubbla syften att dels etablera och stödja kvinnoforskning, dels arbeta kvinnofackligt och främja jämställdhet inom akademien. I vad mån höll Forum isär argumentationen för kvinnoforskning respektive jämställdhet och var det överhuvudtaget en målsättning? Vilken roll spelade Forums hållningar och opinionsbildning ur ett statsfeministiskt perspektiv? Vilka blev konsekvenserna av att ha flera agendor och konfliktytor i skärningspunkten mellan politik och forskning?

Svaret på den övergripande frågan, om hur Forum argumenterade och bedrev sitt arbete och konsekvenserna därav, kan mycket kondenserat formuleras på följande sätt: Det sätt på vilket man argumenterade för kvinnoforskning skapade och reproducerade idéer om kön (manligt/kvinnligt i akademien och annorstädes). Sättet på vilket Forum argumenterade för jämställdhet och ökat stöd för kvinnliga forskare, gav upphov till och kommunicerade idéer om vad (kvinno)forskning var och borde vara. Att denna växelverkan var en konsekvens av balansgången mellan Forums två syften, har jag försökt visa i de föregående kapitlen.

I ett tidigare skede av avhandlingsarbetet var ambitionen att försöka studera Forums syften som två separata dimensioner. Det har i praktiken visat sig vara svårt, inte minst av empiriska skäl, vilket är intressant på flera sätt eftersom det bland annat understryker hur sammanflätade de olika frågorna var. Därför har Forums diskussioner om forskning i allmänhet och kvinnoforskning i synnerhet kommit att bli analytiskt intressanta främst i relation till vilka följder argumentationen kunde få för Forums jämställdhetspolitiska syften och vice versa. Forums engagemang mot den bristfälliga akademiska jämställdheten har för den här studien därmed blivit extra intressant eftersom det fick konsekvenser för karaktären på Forums forskningsfrämjande arbete. Organisationens verksamhet hade således en tydlig koppling till den tudelning av jämställdhetsbegreppet som varit gängse i den svenska debatten under många decennier, nämligen idén om den yttre och den inre jämställdheten. Det ur de kvinnliga erfarenheterna destillerade kvinnoperspektivet som Forum förfäktade, motsvarades av det som kallades inre jämställdhet, det vill säga ett

erkännande och upplyftande av könsens olika erfarenheter. Kampen för kvinnors närvaro motsvarades av den yttre jämställdheten, det vill säga procentuell representation. Det är en uppdelning av olika aspekter av jämlikhetssträvanden som även korrelerar med den tidigare nämnda Nancy Frasers teoretiseringar om relationen mellan erkännande och omfördelning, såtillvida att den inre jämställdheten i hög grad handlar om erkännande, och den yttre om omfördelning av resurser och positioner.

Det empiriska materialets karaktär har till skillnad från tidigare forskning möjliggjort en skildring där just Forum fått komma till tals, i form av organisationens språkbruk och argumentation. Analysen av Forum och dess betydelse bidrar till kunskapen om hur den lokala gräsrotsaktivismen agerade och argumenterade i arbetet för akademisk jämställdhet och kvinnoforskningens framväxt. Som nämndes i kapitel 1 är skildringen av Forum dessutom ett sätt att analysera bredare frågor kring balansgången som Forums verksamhet innebar och var uttryck för. Forums dubbla karaktär förmår belysa inte enbart de samhälleliga och akademiska omständigheter som frammanade motstånd, den belyser också motsättningar och paradoxer inom det feministiska intellektuella tänkandet. Forum utgör därmed en konkretisering av de svårigheter liknande sociala och akademiska kamper stått inför. Studien kan också fungera som en påminnelse och ett belägg för att utvecklingen inte var enhetlig. Ambivalensen som tidvis gjorde sig påmind är på många sätt ett uttryck för den pluralism av uppfattningar som fanns inom Forum och kvinnoforskningsfältet i stort.

Trots att den undersökta perioden är förhållandevis kort vittnar inte minst det föränderliga språkbruket om hur snabbt fältet utvecklades. Under loppet av drygt tio år försvann i princip de för 1970-talet tidstypiska hänvisningarna till det kvinnliga perspektivet, och ersattes av diskussioner om genus- och könsteoretiska perspektiv. Den förändringen bör dock inte tolkas som att Forum och den forskning och aktivism organisationen representerade gick från total enighet till pluralism och oenighet. Pluralismen fanns där även under de formativa åren. Forums tidiga verksamhet och diskussioner visar att olika uppfattningar om både forskning och akademisk jämställdhet florerade redan då.

Undersökningen visar att det samhälleliga jämlikhets- och jämställdhetsarbetet, statens satsningar och retorik, behöver betraktas från flera

håll. I det här fallet ur ett underifrånperspektiv. Det betyder inte att statens och myndigheternas maktinnehav kan ignoreras, men att det sätt på vilken beslutande nivåer opererat och resonerat historiskt också bör inbegripa analyser av den teoretiska och ideologiska inspiration som olika påtryckningsgrupper stått för. Analysen av den statsfeministiska interaktionens karaktär och betydelse, det vill säga hur gräsrotsnivån varit involverad, ger vid handen att liknande studier av statlig inkorporering av sociala kamper fordrar att forskaren tar hänsyn till hur maktens motpart alternativt partner har agerat och argumenterat. Det innebär återigen inte att den makt som staten och myndigheterna de facto har haft bör tonas ned, snarare att den vetenskapliga förståelsen ökar genom både ett underifrån- och ovanifrånperspektiv. Exempelvis har den av staten och myndigheterna reproducerade sammanblandningen av kvinnoforskare och kvinnliga forskare, som tidigare forskning identifierat, här belysts ur ett perspektiv som understryker gräsrotsaktivismens förhållanden. Därmed framgår att motsvarande sammanblandning också präglade denna nivå och alltså inte var en uteslutande statlig uppfattning. Forums sätt att bilda opinion, i linje med dess helt grundläggande dubbla syften, kan ses som en viktig orsak till denna sammanblandning. Motiven till detta inte sällan varit av strategisk art i en kontext som krävde ömsom opposition, ömsom anpassning.

Under de tjugo år som studien avhandlar tycks uttrycken för Forums aktivistiska dimensioner successivt ha mattats av. De dokument som härrör från Forums formativa period under slutet av 1970-talet och början av 1980-talet kommunicerar i något högre grad kämpaglöd och feministisk vigör, än de uttryck för vad man skulle kunna kalla mer gängse institutionsverksamhet som allteftersom kom att karaktärisera kvinnoforskningens organisation. Vilka förklaringar som eventuellt kan åberopas är inte givet. Forums visioner var inte fullt ut förverkligade vid undersökningsperiodens slut. Det gällde särskilt jämställdhetsaspekten, medan den kvinnoforskningsfrämjande dimensionen av arbetet burit frukt i form av en ökande närvaro av könsteoretiska perspektiv i olika slags ämnen, samt en institutionalisering av det som efter undersökningsperioden skulle komma att kallas genusvetenskap. En övergripande konsekvens av Forums verksamhet, och att Forum under 1980-talet inordnades i universitetsorganisationen, var just att den utvecklingen resulterade i att

behovet av Forum på sätt och vis upphörde. Forums kvinnofackliga jämställdhetsarbete institutionaliserades, byråkratiserades och blev en del av den jämställdhetsintegrering som varit statsmakternas redskap sedan mitten av 1990-talet. Forums forskningsfrämjande arbete resulterade i de kvinno- och sedermera genusvetenskapliga institutionerna, samt sögs delvis upp i andra ämnen.

I denna avslutande diskussion är ambitionen att sammanfatta, analysera och diskutera studiens slutsatser. För att fånga tidsaspekten och konsekvenserna av utvecklingens ambivalenser och dilemman inleds resonemanget med en fördjupande analys av de tidiga årens diskussion om kvinnliga perspektiv och kvinnoperspektiv. Denna leder i sin tur till en diskussion om de könsreproducerande konsekvenser Forums tudelade verksamhet fick. I syfte att närmare analysera de strategiska överväganden som omgärdar utvecklingen diskuteras därpå de pragmatiska och taktiska dimensionerna av Forums feministiska karaktär. Därefter inriktas analysen på den statsfeministiska interaktionens betydelse. Avslutningsvis presenteras några tentativa förklaringar.

De tidiga årens kontext och betydelse

Existensen och framväxten av forumorganisationerna i Sverige var unik i jämförelse med de andra nordiska länderna såtillvida att Sverige var först med så kallade basorganisationer för kvinnoforskning, det vill säga forumorganisationerna. Det kunde olika nordiska representanter för kvinnoforskningsfältet konstatera vid ett möte i Danmark redan 1981.⁵⁴⁷ Vid sidan av det lokala engagemanget för kvinnoforskning och kvinnlig emancipation, något som delades med kvinnoforskare i våra grannländer, måste myndigheternas beslut att 1978 tilldela öronmärka medel till forumorganisationerna betraktas som något av en nödvändig förutsättning för det fortsatta arbetet. Den jämställdhetspolitiska kontexten var således avgörande.

⁵⁴⁷ ”Rapport från ett möte i Köpenhamn 6-7 november 1981”, (F1:2) FFFS, GUB. Se även *Forskningspolitik i Norden: Den forskningspolitiska utvecklingen i de nordiske land på 1980-tallet*, Nordisk Forskningspolitisk Råd, Köpenhamn 1985, s. 103.

Att kvinnoforskningen i sig dessutom hade både inomvetenskapliga och dagspolitiska dimensioner är tydligt. Ett bland många exempel är hur kvinnohistorikern Gunnar Qvist på 1970-talet engagerade sig i den politiska debatten om jämställdhet, just på basis av sin historiska forskning. Historievetenskapliga landvinningar kunde ligga till grund för normativa policyförslag. Om det vittnar Qvists direkta hänvisningar till historisk kunskap i anslutning till en diskussion om bristen på jämställdhet i det svenska samhället: ”Här skall diskuteras några *historiskt härledda utvägar*, som väl inte ensamma leder till målet men sannolikt kan föra vårt samhälle lite närmare detta.”⁵⁴⁸ Qvist använde alltså slutsatser från sin historiska forskning för att mejsla ut mer eller mindre explicita politiska reformförslag för framtiden. Kopplingen mellan det vetenskapliga och politiska tänkandet var i fall som dessa helt tydlig. Joan Scott konstaterar, som tidigare nämnts, i linje med detta att:

Rather than there being a separation between feminist politics and academic studies of gender, the two are part of the same political project: a collective attempt to confront and change existing distributions of power.⁵⁴⁹

Historien om kvinnoforskning är följaktligen en historia om forskning och samtidigt en historia om politik och akademins förändring. I Sverige utgjorde Forum en förändringsskapande och pådrivande kraft i bägge avseendena.

Mål och medel

De tidiga årens verksamhet och argumentation är på många sätt viktiga. Det var då tonen sattes för det som komma skulle. Forums tidiga verksamhet karaktäriserades av att mål och medel var sammanflätade på flera sätt. Ett exempel på sammanflätningen är den särartsretorik som blev en konsekvens av uttryck som ”det kvinnliga perspektivet” och ”kvinnlig särkultur”, just som, nota bene, argument för jämn könsrepresentation.

⁵⁴⁸ Gunnar Qvist, ”Klasspolitik eller könspolitik i jämställdhetsarbetet”, *Arbetsrörelsens årsbok* 1980, s. 22 [min kursivering]. Se även Winther Forsbäck 2014.

⁵⁴⁹ Scott 1988, s. 6.

Kvinnliga perspektiv kunde förmedlas och operationaliseras av kvinnliga forskare vilket skulle resultera i annorlunda forskning som kunde komplettera den dominerande manliga dito. Forskarsubjektets kön var en epistemologisk genväg till bättre och mer verklighetsanpassad forskning. Argumentationen om kön blev särartsbetonad, även om detta inte alltid var avsikten, utan möjligtvis en konsekvens av Forums dubbla syften, det simultana kvinnoackliga och kvinnovetenskapliga engagemanget.

Den här typen av särartsresonemang växte fram i en kontext i vilken kvinnoforskarna förde olika kamper genom Forum, samtidigt som de mest kraftfulla argumenteten för respektive målsättning i viss mån underminerade den andra. Den kvinnoackliga aktivismens bas i någon typ av rättvisepatos fick tonas ned inom den kvinnovetenskapliga akademiska kampen, givet akademins individuellt meritokratiska självbild och universalistiska anspråk. Precis samma storheter stod i kontrast till idéer om gruppbaserad rättvisa och representation. Det pragmatiska mellanläget, oavsett om det var en strategi, eller ett medvetet försanthållande av särartsretorik, blev en samtalsordning som gjorde det manliga och kvinnliga till meritokratiska egenskaper, till meritokratiskt kapital. Därmed reproducerades föreställningar dels om könsstrukturens primat, dels om att könsmässiga egenskaper och erfarenheter kunde representeras av enskilda kvinnor och män.

Samtalsordningen existerade som sagt i det teoretiska spann som Nancy Fraser har identifierat som omfördelning kontra erkännande. Alltså i överförd mening omfördelning av resurser och positioner kontra erkännande av förnekade och missaktade kulturella skillnader.⁵⁵⁰ Forums dubbla engagemang var en reaktion på en samhällelig och akademisk situation i vilken kvinnor var kraftigt underrepresenterade på högre nivåer, samtidigt som kvinno- och könsrelaterade analyser var relativt frånvarande i forskningen. I viss utsträckning kom identitetspolitiska dimensioner, i form av ståndpunktsteorier och krav på erkännande av kvinnliga erfarenheter, att utgöra svar på frågor som i grunden hade makt- och fördelningspolitiska dimensioner.

Forums tidiga utveckling och den diskurs som växte fram under slutet av 1970-talet och det tidiga 1980-talet illustrerar en komplex väv av aktivism och vetenskaplig hängivenhet. Den var komplex eftersom

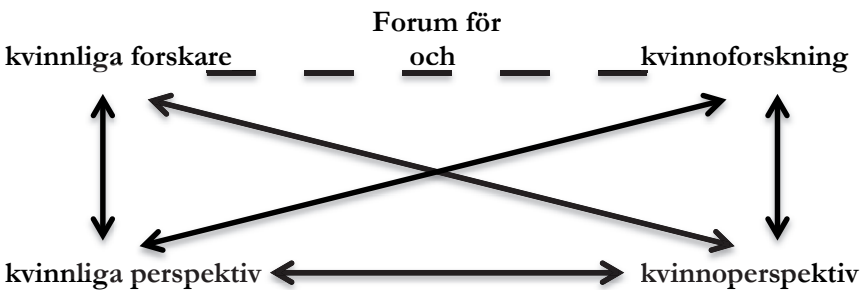
⁵⁵⁰ Fraser 2003, s. 231ff.

kvinnoforskare knappast var överens eller ens ideologiskt samstämmiga gällande storheter som kön och forskning, jämställdhet och kvinnoforskning.

Fluktuerande begreppsanvändning

”Det är i konkretionen som teorin demaskeras”, skriver Yvonne Hirdman.⁵⁵¹ Och för att konkretisera resonemanget kan följande kondenserade parafras ur det sena 1970-talets samtal formuleras: Kvinnor har kvinnliga perspektiv. Kvinnor kan representera gruppen kvinnor och representerar då också det kvinnliga perspektivet och kvinnliga karaktäristika, vilket är en avgörande komponent av kvinnoforskningens kvinnoperspektiv. Detta är, i mer eller mindre bemärkelse, särartsbetonad kulturell essentialism.

Även om parafrasen illustrerar det diskursiva utfallet av en statsfeministisk interaktion var det knappast så att vare sig Forum eller andra intressenter explicit hävdade att de olika begreppen var utbytbara. I organisationsnamnet figurerade onekligen både ”kvinnliga forskare” och ”kvinnoforskning”, vilket indikerar att Forum ansåg att det fanns en kvalitativ skillnad mellan dessa två uttryck. Det kvalitativa innehållet i respektive uttryck kom att operationaliseras som kvinnors kvinnliga perspektiv och kvinnoforskarens kvinnoperspektiv. En analys av Forums källmaterial ger vid handen att dessa begrepp inte sällan förekom på ett sätt som underminerade eventuell åtskillnad mellan vad de betecknade. Saken kan illustreras av nedanstående figur:

Kvinnliga perspektiv var en följd av könstillhörighet, det vill säga något som kvinnor besatt givet deras samhälleliga bakgrund. Kvinnoperspektivet

⁵⁵¹ Hirdman 2007, s. 158.

presenterades som en följd av detta. Och eftersom kvinnoperspektiv var en nödvändig komponent av kvinnoforskning skapades en rundgång i vilken kvinnoforskning utfördes av kvinnliga kvinnoforskare med kvinno- och/eller kvinnliga perspektiv. Det resulterade i att kvinnors forskning per definition utgjorde kvinnoforskning oavsett vad de faktiskt gjorde. Satsningar på kvinnliga akademiker utgjorde därmed satsningar på kvinnoperspektiv. Nu ansåg knappast Forum att så var fallet, vilket som sagt indikeras av det tudelade namnet på organisationen. Poängen är att sättet på vilket Forum argumenterade reproducerade precis denna sammankoppling mellan nivåerna och den rundgång som blev dess konsekvens.

Att använda kvinnoperspektiv och kvinnliga perspektiv synonymt fungerar som ett slags talhandling, som i det här fallet monterar den ner distinktionen mellan forskarsubjekt och forskningsobjekt, en skillnad som den emancipatoriska forskningen per definition har utmanat. Dock måste den aktuella och tidsanknutna kontexten inbegripas i en analys. Kontexten i det här fallet är en organisation som de facto arbetade för både de ovan nämnda subjekten och objekten. Vill man retrospektivt försöka bryta isär dessa två begrepp skulle man kunna peka på att det kvinnliga perspektivet i första hand handlar om forskarsubjektet, kvinnoperspektivet handlar då snarare om forskningsobjektet eller den yttre sociala och historiska verklighet som studeras. Att dessa två uttryck av Forum ibland användes synonymt, ibland tillsynes slumpartat, berättar något om det begränsade isärhållande mellan Forums två syften som faktiskt gjordes, vilket också är följdriktigt givet det tudelade sammanflätade engagemanget.

En helt genomgående tendens i materialet gäller Forums krav på specificeringar av tjänster och forskningsprojekt i kvinno- eller jämställdhetsforskning. Från inrättandet av den kvinnohistoriska professuren i Göteborg under tidigt 1980-tal, vilken behandlas i kapitel 3, till andra typer av tjänster under tidigt 1990-tal kan man skönja krav som motsatte sig kön som enbart en variabel i forskningen. Istället framhölls kvinnoperspektiv och kön som maktstrukturerande perspektiv. Bryggan mellan Forums två syften förstärktes genom att det kvinno- och sedermera könsperspektiv som enligt Forum borde få fäste i forskningen under de formativa åren så hårt sammanfogades med kvinnors just kvinnliga kvinnoperspektiv enligt figuren ovan.

Härvidlag blottlägger den infekterade striden om professuren i kvinnohistoria, som skildras i kapitel 3, ett flertal tänkvärda omständigheter. Historiografiskt uppvisar professurens förändring flera intressanta aspekter, inte minst de sakkunnigas succesivt ökande teori- och perspektivmässiga krav. När det gäller den för studien intressanta balansgången mellan Forums två syften illustrerades den primärt i samband med händelserna 1987. Forums och kvinnovetningsfältets reaktion på den initiala utnämningen av Christer Winberg visar hur Forums dubbla syften opererade simultant i detta fall. Att en man skulle bli ämnesföreträdare för Sveriges enda professur i kvinnohistoria, när andelen kvinnliga professorer överlag var så låg, uppfattades som närmast en förolämpning. Samtidigt handlade frågan i högsta grad om inriktningen på professuren och frågan om kvinnohistorisk kompetens. Den bild av det för professurinnehavaren nödvändiga kvinnoperspektiv som Forum kommunicerat under årens lopp, kopplade i hög grad detta perspektiv till det kvinnliga perspektiv som emanerat ur just kvinnors levda erfarenheter, återigen enligt figuren ovan. På så sätt smälte Forums dubbla syften samman på ett mycket konkret sätt, ett sätt som manifesterade intersektionen mellan forskningen och den emancipatoriska kvinnokampen.

Separatistisk kvinnovetenskap och akademisk kvinnokamp

Rubriken ovan kunde egentligen vara omvänd, det vill säga akademisk kvinnovetenskap och separatistisk kvinnokamp, men som den nu är utformad fångar den en principiell dimension av Forums verksamhet under framför allt de tidiga formativa åren. Kunde akademisk kvinnovetenskap och separatistisk kvinnokamp hållas isär? Var det ens ett önskvärt mål?

Statsvetaren Maud Eduards har visat hur separatistisk kvinnokamp i civilsamhället och politiken inte sällan betraktats med misstänksamhet.⁵⁵² Det har bottnat i det brott som en sådan verksamhet gör mot den arbetsnorm mellan könen som varit rådande. Konsensus och demokratiska normer har utmanats när kvinnor lierat sig med varandra för politisk förändring. Som en social rörelse för samhällelig förändring kunde

⁵⁵² Eduards 2007.

eventuell kvinnlig feministisk separatism låta dess uppenbart politiska målsättningar hamna i förgrunden. Det kunde inte Forum, för det första eftersom målet i flera avseenden var vetenskapligt, men också på grund av akademins historia och traderade normer.

Vetenskapens traditionella fokus på vetenskapligt utfall och generella ointresse för demokratisk pluralism gjorde att separatism var ett slags akademisk oxymoron. Det vill säga, idén om att uppfattningar och påståenden av både empirisk och normativ natur kan och ska bedömas i egen rätt, oavsett avsändarens identitet, utmanas av medveten separatism. Även om många (akademiska) sammanslutningar i praktiken har varit manligt separatistiska så tycks en uttalad separatistisk intention ha varit tabu.⁵⁵³ Ett sådant resonemang tycks ge vid handen att vi skulle kunna ha aldrig så många homogena seminarier så länge det inte finns en sådan intention. Problematiken är inte lika tydlig i icke-akademiska politiska sammanhang där maktkamp på basis av grupperns situation och grupp-baserade intressen inte sällan är en förutsättning. Vad Forum beträffar komplicerade dess dubbla syften saken ytterligare eftersom separatism i en facklig kontext, till exempel för att utbyta erfarenheter, var och är något annat än separatism som en del av intellektuell forskningsverksamhet.

Forum var i praktiken separatistiskt, om än inte formellt. Manliga akademikers ointresse bidrog sannolikt till det, kombinerat med det faktum att Forum under den formativa perioden hade en ambivalent inställning till huruvida män överhuvudtaget skulle kunna bli medlemmar, samt det explicit kvinnofackliga syftet.

Som nämndes i kapitel 3 tangerar den här diskussionen ståndpunkts-teoretiska aspekter. I den ståndpunktsteoretiska tankefiguren finns dessutom förklaringar till den sammanblandning som skett mellan kvinno- och genusforskare och kvinnliga forskare överlag. I Forums argumentation, inte minst under de formativa åren, spelade ståndpunktsfeministiska antaganden en viktig roll för skapandet av kvinnliga forskare som kategori, även om själva begreppet ståndpunktsteori eller ståndpunktsfeminism inte användes. Ståndpunktsfeminism är förvisso mer sofistikerad än vad jag här ger sken av.⁵⁵⁴ Problematiken har ändå bäring på den paradox och potentiella

⁵⁵³ Eduards 2007, kap 5.

⁵⁵⁴ Se t.ex. Harding 2001.

konsekvens som många forskare och aktivister tvingats förhålla sig till, nämligen att sökandet efter distinkta kvinnliga erfarenheter på gruppnivå samtidigt befäster och reproducerar könsskillnader på individnivå.

Kön som konsekvens

En viktig konsekvens av Forums tudelade verksamhet var det sätt på vilket idéer om kön både producerades och förhandlades. Jag har argumenterat för att produktionen av kön, skapandet av könsföreställningar, i den här kontexten har varit kopplad till idéer om generella erfarenheter, eller i vart fall antagandet att enskilda individer besitter och representerar gruppbaseade erfarenheter. I det här fallet innebär detta en förmodan av ett kollektivs stereotypa erfarenheter och det perspektiv på världen som är följden av sådana erfarenheter. Som jag poängterade i kapitel 1 är dock påpekandet av statistiska omständigheter knappast att producera kön. Det är att blottlägga reella omständigheter. Det är i övergången mellan denna aggregerade verklighet och den individuella nivån som reproduktionen av dessa idéer tar fart. Det sitter då i det knippe stereotypa förväntningar som riktas mot den enskilda individen ur det aktuella kollektivet. När det kvinnliga kvinnoperspektivet förväntas från den enskilda kvinnan.

Att kvinnor och män i många avseenden har levt under olika villkor genom historien är något av en truism. Likaså att en sådan situation också sannolikt har genererat olika typer av erfarenheter, på aggregerad nivå. Men i ett anställningsförfarande i en organisation som anställer enskilda personer tvingas beslutsfattare vare sig de vill det eller inte, om individers könsrelaterade erfarenheter ska betraktas och beaktas som meritokratiskt kapital, att anta vissa typer av kvaliteter hos individer baserade på gruppstillhörighet. Aggregerade omständigheter överförs till individuella förväntningar. Allt detta sker i en positiv anda, det är positiva egenskaper som tillskrivs individuella män och kvinnor i ett sådant sammanhang. Precis på samma sätt som exempelvis rasism kan manifesteras i förväntningar av att en svart person per definition är bra på att dansa, till exempel. Fenomenet kan sammanfattas med Franz Fanons frekvent återopade devis om att den som älskar den svarte mannen är lika ”sjuk”

som den som hatar honom.⁵⁵⁵ Det påståendet har historiskt haft sin könsliga motsvarighet i just könslig exotisering.

Forum verkade i en miljö som anställde individer. Därför utgjorde exempelvis krav på ökat genomslag för det kvinnliga perspektivet eller kvinnoperspektivet, med hjälp av ökad numerär jämställdhet, också per definition implicita antaganden om att de enskilda kvinnor som skulle tillsättas i akademien av specifikt dessa kvalitetsfrämjande skäl också representerade och medierade detta perspektiv. Denna motsägelsefulla situation var en del av den pedagogiska utmaning och balansgång som nämndes i kapitel 1, en argumentation som å ena sidan säger att kompetens inte sitter i könet, å andra sidan kommunicerar att kön är en kompetens.

Kontextens tvingande omständigheter

De ojämlika maktförhållanden Forum under årens lopp försökte motarbeta satte gång på gång den feministiska teorins dilemma på sin spets. Eller med Iris Marion Youngs ord: ”Vi vill och behöver beskriva kvinnor som en grupp, men det verkar inte låta sig göras utan att man blir normaliserande och essentialiserande.”⁵⁵⁶ Young har likt ett otal andra forskare identifierat denna överordnade motsättning inom feminismen. Det verkar svårt att se hur båda polerna kan vara sanna givet att det finns en ovedersäglig motsättning i att samtidigt påstå att gruppen kvinnor existerar och att gruppen kvinnor inte existerar. Problemet med den förstnämnda hållningen är att den kräver en innehållslig definition, vars blotta existens enligt Young bidrar till just det som motarbetas. Problemet med den sistnämnda är bevarande av status quo och att det är svårt att ställa politiska krav å en grupps vägnar, samtidigt som gruppen inte finns. Forum existerade och verkade i den skärningspunkten. Young har försökt lösa denna knut genom att tala om så kallade seriella kollektiv. Alla som står i en väntande kö på, säg ett postkontor, står där av liknande anledningar, men delar nödvändigtvis inte så mycket annat:

Avsikten med att betrakta kvinnor som en benämning på en serie är att lösa det dilemma som har uppstått inom feministisk

⁵⁵⁵ Franz Fanon, *Svart hud vita masker*, Göteborg 1997, s. 26. Jmf. Hirdman 2007, s. 156f.

⁵⁵⁶ Young 2000, s. 230.

teori: att vi måste beskriva kvinnor som ett socialt kollektiv men inte tycks kunna göra det utan att tillgripa en falsk essentialism som normaliserar och utesluter människor. Genom att tänka på genus som serialitet undviker vi dessa problem och kommer dessutom förbi den identitetsproblematik som har förpestat försöken att beskriva vad det innebär att vara kvinna.⁵⁵⁷

Trots alla försök att komma till rätta med problematiken illustreras situationen kanske bäst genom de motsägelsefulla konsekvenser den fick. De av samhället och historien producerade negativa stereotyper av kvinnor, som kvinnoforskningen av både emancipatoriska och vetenskapliga skäl velat belysa och förändra, var formade av samma slags generaliserande ingredienser som de positiva stereotyper bland andra Forum använde som argument för kvinnlig representation inom en akademisk kontext som efterfrågat kvalitet, snarare än samhällelig rättvisa. Det slags dilemma dessa paradoxer inrymmer utgjorde en helt genomgripande aspekt av utvecklingen som studerats på de föregående sidorna.

Motståndet mot en ojämlig ordning har alltså, som nämndes i kapitel 1, enligt statsvetaren Carol Bacchi inneburit att feminister har avkrävts skäl till varför kvinnors inflytande bör öka. Meningsskapandet som följde de avkrävda argumenten har skett i ett sammanhang och ett samhälle som efterfrågat det. Bacchis konstaterande belyser väsentliga aspekter av Forums verksamhet och omgivande kontext. Situationen föranledde i linje med detta ytterligare ett slags dubbel bestraffning. Om kvinnor skulle rekryteras för att deras a priori kvinnliga perspektiv var bra för akademien, av akademiska kvalitetsskäl, reproducerades en stereotyp som osynliggjorde dem som individuella forskare.⁵⁵⁸ Om kvinnor skulle rekryteras för att motarbeta samhällliga aggregerade statistiska orättvisor utmanades akademiska dygder om elitism och individuell meritokrati.

⁵⁵⁷ Young 2000, s. 243. En annan hållning i linje med s.k. kritisk realism diskuteras av Ann Heilmann med hänvisning till Lena Gunnarsson. Forskare borde "redirect our attention to what it means to 'occupy the position as woman': 'The womanhood or 'womanness' emerging from the position as woman is a real feature of women, whether they wish it or not". Se Heilmann 2011, s. 80. Se även Gunnarsson 2011.

⁵⁵⁸ Huruvida en sådan stereotyp är sann eller inte är en empirisk fråga. Det som emellertid per definition är vetenskapligt problematiskt med stereotyper är huruvida de stämmer på individnivå.

Forums arbete existerade i en kontext som enligt Forum gjorde verksamheten nödvändig. En kontext i vilken bland annat den kvinnliga representationen, både vad gällde forskningens innehåll och universitetens toppositioner, var mycket låg. De reella samhälleliga ojämlikheter som exempelvis fördelningen av professurer innebar, representerade och var en följd av, måste förstås som en kontextuell bas som i sig möjliggjorde och kanske framtvängde strategiska överväganden.

Strategi och taktik – en balansakt

Akademins könsproblematik under slutet av 1900-talet har naturligtvis historiska rötter. I en studie av de akademiska kvinnorna och akademins könade omständigheter under förra seklets första hälft drar Hanna Markusson Winkvist slutsatser som på många sätt illustrerar den historiska eftersläpning som kan skönjas i mitt material: ”Kvinnor ansågs [...] i vissa avseenden behövas just för att de var kvinnor, medan man i andra avseenden menade att kön måste negligeras och formella meriter väga tyngst.”⁵⁵⁹ Den här motsättningen kan sammanfatta flera tendenser i det problemkomplex Forum arbetade med, mot och samtidigt reproducerade under de år som undersökts här. Problematiken har därmed historiska dimensioner, och försöken att hantera den har tagit många olika uttryck, inte sällan illustrerade av vad statsvetaren Drude Dahlerup betecknar som ambivalens:

*Feminismen kännetecknas av ambivalenser och svåra strategiska val framför dikotomiskt tänkande. Särartstänkandet inom feminismen kan vila på antaganden både om biologiska eller kulturella olikheter, och ofta är det oklart vilket. Strategiska hänsyn har betydelse för om likhet eller särart betonats.*⁵⁶⁰

Denna passus betraktad med Forums verksamhet i åtanke gör den aktivistiska dimensionen tydlig och relativt avgränsbar i förhållande till det vetenskapliga tänkandet. Den sista meningen i citatet ovan visar splittningen mellan å ena sidan viljan att med hjälp av eventuellt strategiska

⁵⁵⁹ Markusson Winkvist 2003, s. 211.

⁵⁶⁰ Dahlerup 2001, s. 36 [kursiv i original].

särartsargument driva igenom politisk förändring och å andra sidan det potentiella intellektuella avvisandet av särartstänkande.

Dahlerup understryker feminismens strategiska möjligheter mot bakgrund av de mål den vill uppnå. Hon pekar dessutom implicit på det teoretiska avkall som eventuellt måste ske i de fall där den intellektuella vetenskapliga uppfattningen inte varit i linje med de feministiska målsättningarna. Motsättningen är i första hand principiell, verkligheten är inte så renodlad. Det finns inga skäl att tro att Forum höll möten där man medvetet valde mellan feministiska mål och intellektuell övertygelse. Det låter sig knappast göras i ett sammanhang där, som Dahlerup konstaterar, ”frågan om ’kvinnor som grupp’ [både är] kvinnorörelsens akilleshäla och dess *raison d’être*.”⁵⁶¹ Dahlerup diskuterar vidare hur dikotomin särart/likhet har tagit alltför stort utrymme i den inomfeministiska analysen. Hon slår därtill fast:

Debatten har fått förnyad relevans genom den nya och utbredda användningen av begreppet ”essentialism”, särskilt inom poststrukturalistisk feministisk teori. Innan flera studenter börjar skriva att i stort sett alla feminister före postmodernismen var ”essentialister” är det kanske på sin plats att ta upp diskussionen igen.⁵⁶²

1990-talets poststrukturalistiska kritik mot den tidigare feminismens påstått essentialistiska karaktär har enligt Dahlerup varit överdriven, och inte tagit hänsyn till de strategiska behov som förelegat. Dahlerup tar sitt resonemang till det sena 1800-talets Danmark och Dansk kvindesamfunds Astrid Stampe. Efter ett längre citat från Stampe konstaterar Dahlerup att Stampe använde ”komplementaritetsargument”, men att ”avgjort taktiska överväganden [...] samtidigt [var] inblandade i argumentationen”.⁵⁶³ Dahlerup menar att särartsresonemangen som gång efter annan uttryckts i feminismens historia många gånger har haft taktiska eller strategiska orsaker, i linje med Gayatri Spivaks uppmaning till strategisk essentialism, en potentiell faktor som diskuterades i kapitel 2.

⁵⁶¹ Dahlerup 2001, s. 34 [kursiv i original].

⁵⁶² Dahlerup 2001, s. 18.

⁵⁶³ Dahlerup 2001, s. 19.

Dahlerups resonemang illustrerar skillnaden mellan att vara och att göra. Att vara essentialist är att hysa essentialistiska uppfattningar. Att göra essentialism är att ge uttryck för och dryfta dylika uppfattningar. Det sistnämnda kan ske utan övertygelse om dess överensstämmande med verkligheten. Det tänkande subjektet behöver alltså inte vara essentialist i någon kognitiv bemärkelse, för att kunna uttrycka essentialism. Ur ett sådant perspektiv är det möjligtvis historiskt intressant och nyanserande att resonera om huruvida förfaktare av exempelvis kvinnokultur eller kvinnors särart under sent 1970-tal och tidigt 1980-tal så att säga egentligen var essentialister. Den inverkan dylika idéer fick på föreställningarna om kön är samtidigt inte beroende av en sådan insikt, utan av vad som faktiskt dryftades, kommunicerades, debatterades samt de potentiella konsekvenserna därav.

Faktum är att argumentation som emanerat från Forum i form av remissvar och programförklaringar innehåller en hel del av just den här typen av språkbruk och antaganden. Att kvinnor exempelvis antogs ha en annan rationalitet är en pendang till detta, en motsvarighet i den akademiska världen. Kvinnokultur i kulturlivet, kvinnorationalitet i vetenskapen. Sådan argumentation fick konsekvenser, speciellt i ett sammanhang som anställde individer, obeaktat i vilken mån den var strategiskt pragmatisk eller genuin. Om människors förmågor försvaras, motiveras eller framhävs på basis av vad de "är" leder det till att dessa föreställda egenskaper cementeras och reproduceras. Detta är återigen kärnan i den ständigt återkommande feministiska paradoxen, som förvisso inte är feministisk i första hand, utan generellt samhällslig. Den återfinns exempelvis även i kampen för homosexuellas och färgades villkor. Motsättningen gäller därmed alla sammanhang där övergripande rättviseargument av strategiska skäl tonas ned till förmån för kvalitetsargument vad gäller underrepresenterade gruppers inkludering (via representativa individer) i allehanda sammanhang. I realiteten innebär detta att det i de flesta fall är marginaliserade gruppers särart som reproduceras, även om principen är tillämpbar på, säg, behovet av män (för att de är män) i förskolan.

Dock, i det ögonblick essentialismen eller särartsretoriken framstår som enbart strategisk förlorar den sin kraft, den avslöjas som lögn i någon mening. Genusvetaren Lena Gunnarsson konkluderar, med hänvisning till Linda Alcoff, att ett påstående endast kan uppfattas som seriöst, och därmed få

strategisk effekt, om det också presenteras som ett genuint försanthållande, bortom strategiska överväganden.⁵⁶⁴ Detta är sannolikt en avgörande omständighet. Att en uppfattning hålls för sann är något annat än att den förfäktas av primärt strategiska skäl. I vetenskaplig mening är det svårmanövrerbart att argumentera för existensen av säg, ett distinkt socialt kollektiv, enbart för att ett sådant försanthållande kan ge politiska eller emancipatoriska vinster. Uppfattningen bör rimligtvis stämma oberoende av vilka vinster som eventuellt kan utvinnas i ett senare skede, i steg två av analysen.

Samtidigt är det vanskligt och i någon mening insinuant att läsa in så kallad strategisk essentialism i texter och dokument som uttrycker exempelvis särartsargumentation. Ur ett vad man skulle kunna kalla antigeneralistiskt perspektiv blir epitetet strategisk essentialism ett försvar, en välvillig läsning, av en potentiellt problematisk men politiskt nödvändig särartsretorik. Men vad avser de skribenter som verkligen hävdade en kvinnlig erfarenhet, ett kvinnligt perspektiv, eller menade att kvinnor och män kompletterar varandra, så är det snarast insinuant att hävda att de egentligen inte hyste dessa uppfattningar, utan endast kommunicerade dem av pragmatiskt politiska skäl.

Gunnarssons och Alcoffs budskap understryker vikten av att den strategiska essentialismen används i hemlighet. Så fort den erkänns, så fort den artikuleras som enbart strategisk, försvagas den. Den eventuella förekomsten av strategisk essentialism går därmed inte att leda i bevis. Om den var strategisk i betydelsen falsk erkändes det knappast. Om den var genuin så var den det och kunde då vara pragmatiskt förnuftig samtidigt som den omhuldades som sann. Därför är det också svårt att slå fast huruvida vissa proklamerade uppfattningar, så som de framträder i mitt källmaterial, var just primärt strategiska. Följaktligen bör den strategiska essentialismen eller särartsretoriken främst betraktas som en potentiell belysande faktor mot bakgrund av sammanhanget, eller som en konsekvens av de handlingsalternativ som stod till buds. De argument, dokument och strategier som emanerade ur Forum, som en del av kommunikation med maktcentra som UHÄ, HSR och JÄMFO, utarbetades inom en logik som

⁵⁶⁴ Gunnarsson 2011, s. 30. Spivak anser som tidigare nämnts att den strategiska essentialismen inte ska vara hemlig utan tvärtom synlig. Hon förordar enligt Ann Heilmann en ”strategic use of essentialism in a scrupulously visible political interest”. Se Heilmann 2011, s. 83.

i någon mån nödgade aktörerna att använda argument för jämställdhet som i sig underminerade delar av det likhetsfeministiska tänkandet.

Den statsfeministiska interaktionens betydelse

I en nu 20 år gammal debattartikel med titeln ”Kvinnoforskning och statsfeminism – en ohelig allians?” (1997) hävdar ekonomhistorikern Kerstin Norlander att de föregående decenniernas utveckling av kvinnoforskningen varit problematisk. Under rubriken ”Jämställdhetspolitik ≠ kvinnovetenskap” beskriver hon två problemkomplex vars lösningar skapat motsägelser. Norlander formulerar problemet som ”dels den egna arbetsituationen och dels kritiken av den vetenskapliga världsbilden”. Målet för den förstnämnda problematiken har enligt Norlander varit likabehandling i den statliga jämställdhetspolitikens anda. Den andra problematiken har istället handlat om resurser till forskning och organisering. Norlander konstaterar att ”[e]n tydlig gränsdragning mellan de olika aspekterna har inte skett utan de har ofta flutit samman till en enda fråga”.⁵⁶⁵

Även om kvinnoforskarna under vad Norlander kallar eldsjälsfasen på 1970- och halva 1980-talet var nödgade att blanda samman den fackliga frågan och kunskapsfrågan, var socialdemokratins inkorporering av engagemanget mycket problematisk eftersom dess jämställdhetspolitik byggd på ett likhetsideal och lika möjligheter. Den manliga normen hade därmed inte utmanats, enligt Norlander.⁵⁶⁶

Norlander konstaterar, likt senare Alnebratt, att satsningar på kvinnoforskning av statsmakterna har använts som jämställdhetsåtgärder. Till detta bör fogas att myndigheternas engagemang i hög grad välkomnades av kvinnoforskningsfrämjande skäl, inte minst av Forum. Som framgått i kapitel 4 kunde samtliga foruminrättningar 1992 konstatera: ”Utan överdrift kan man säga att kvinnoforskningens framväxt blev möjlig tack vare centralt stöd och initiativ. Det räcker med att här nämna UHÄs, Jubileumsfondens, JÄMFOs

⁵⁶⁵ Norlander 1997, s. 37. Norlander kritiserade i en tidigare artikel olika intressenters oförmåga att hålla isär kvinnor och kvinnoforskare men lyckas inte heller själv att upprätthålla distinktionen: ”Kvinnoforskarna har ju just genom erfarenheten av underordning i samhället [som kvinnor, min anm.] lyckats forska fram massor av intressant kunskap.” Se Kerstin Norlander, ”Vad gör strukturerna med oss? Feminismens akademiska dilemma”, *Häftet för kritiska studier* 1994/4 s. 10.

⁵⁶⁶ Norlander 1997, s. 38.

och HSRs insatser.”⁵⁶⁷ Vidare framgick i samma kapitel att det finns exempel på hur Forum även under 1990-talet, trots principiell kritik mot sammanblandningen av de två frågorna, ansåg att jämställdhetspolitiska satsningar på kvinnliga forskare bäst realiserades genom satsningar på det som nu kallades genusforskning. Bevekelsegrunden för en sådan hållning är svår att förklara fullt ut. Den kan helt enkelt ha bottnat i en pragmatisk ambition att öka kvinno- och genusforskningens resurser. Den kan också vara ett uttryck för idén att just genusforskning skulle locka fler kvinnor till akademisk forskning överhuvudtaget. Detta är inte märkvärdigt i ljuset av dels kvinnoforskningens emancipatoriska ambitioner och tradition, dels uppfattningen om den kvinnliga erfarenhetens situation som en forskningsmässig nödvändighet för jämställdhet och ett nedmonterande av patriarkala maktstrukturer. Återigen denna pendelrörelse, där det ena ger det andra och vice versa.

Ett viktigt resultat i den här undersökningen är blottläggandet av det faktum att Forum som organisation i högsta grad bidrog till denna dubbelhet. Ur ett statsfeministiskt perspektiv bör Forum dessutom betraktas som katalysator för det idégods som allteftersom sögs upp i de forskningspolitiska hierarkierna. Att utvecklingen uppvisar motröster och ambivalenser i olika led är förvisso sant. Det vore märkligt om så inte vore fallet. Situationen var onekligen fylld av motstridiga intressen. De till Forum knutna forskarna eftersträvade autonomi, som företrädare för en marginaliserad grupp behövde Forum ändå statens hjälp att åtgärda ett genomgripande strukturellt problem som en liten intresseorganisation med begränsade medel inte kunde lösa.

Den statsfeministiska interaktionen var i vissa delar ambivalent. Forums beroende av statsmakterna blev emellanåt ansträngt. Som noterades i kapitel 2 var etableringen av just JÄMFO allt annat än oproblematiserad. Här kan man dra sig till minnes den kritik som exempelvis Forum i Stockholm riktade redan 1979 mot planerna på att inrätta ett centralt sekretariat. Forum förordade att både kvinnoforskningen och jämställdhetsarbetet skulle drivas lokalt, av Forum. De medel som planerades tillfalla en central samordning av frågorna borde istället ges till Forum som menade att de hade bäst förutsättningar att arbeta med de aktuella frågorna.

⁵⁶⁷ Se ”Kvinnoforskningen i Sverige. Hittillsvarande utveckling och framtida behov”, samtliga Centra/Fora, odat. sannolikt 1992, s. 12. (F3:8) FFFS, GUB.

Det tycks dessutom ha varit en balansgång att från både forskarhåll och myndighetshåll erkänna forskningens politiska dimensioner och betydelse, samtidigt som traditionella föreställningar om neutral förutsättningslös kunskapsproduktion behövdes som kvalitetsmarkörer, som akademiska axiom, om man så vill. Exempelvis visades i kapitel 2 hur vissa av de uppsatser Forum producerade om verksamheten och kvinnoforskningens nödvändighet, innan de gick i tryck i UHÄ:s regi, redigerades så att stycken som underströk kvinnoforskningens politiska dimensioner föll bort.

Är det i själva verket så att ambivalensen i den statsfeministiska interaktionen är ett belägg för att den inte var en viktig faktor i utvecklingen? Forums kritik mot makten i olika sammanhang kanske kullkastar teorin om statsfeminism. Jag tror inte det. Kritiken mot makten, den problematiska interaktionen, säger ingenting om existensen av den statsfeministiska interaktionen i sig och vilka konsekvenser den fick. Nej, statsfeminismen och den statsfeministiska interaktionen som fenomen var viktiga och då handlade det som sagt inte om feminism i statlig tappning, utan om den för teorin om statsfeminism helt nödvändiga interaktion med feministisk teoribildning och den gräsrotsaktivism som Forum stod för.

I kapitel 4 diskuterades eventuella missförstånd mellan de olika intressenterna. Kerstin Alnebratt riktar kritik mot staten, mot makten, mot politikens felaktiga uppfattningar om kvinno- och genusforskningens verksamhet. En sådan kritik, med vidhängande perspektiv, bortser från att kvinnoforskarna i Forum själva var delaktiga i att formulera de uppfattningar som myndigheterna torgförde. Statens tal och aktiviteter var som sagt ur ett statsfeministiskt perspektiv till en inte obetydlig del en följd av Forums argument och retorik. Om man, som Forum gjorde, hårt kopplade den kvinnliga erfarenheten till det kvinnovetenskapliga perspektivet är det knappast överraskande, i en akademisk kontext som anställer individer, att statsmakterna under årens lopp inte höll isär satsningar på kvinnoforskningen och satsningar på kvinnliga forskare. De två blev utbytbara komplement till å ena sidan forskningen, å andra sidan ett kollegium med mansöverskott.

Forums dubbla syften separerade kvinnliga forskare och kvinnoforskare i teorin, men långt ifrån alltid i praktiken. Ett flertal exempel på detta har analyserats i de föregående kapitlen. Ett sådant är den ovannämnda fluk-

tuerande användningen av uttrycken kvinnliga perspektiv respektive kvinno-perspektiv. Det var som tidigare nämnts en begreppsanvändning som i praktiken inte särskilde forskningsobjekt (kvinno-perspektiv) och forskar-subjekt (det kvinnliga perspektivet). Till detta kan läggas att Forums dubbla syften dessutom korrelerade med feminismens två dimensioner. Det forskningsfrämjande syftet relaterades till ett gediget underlag för ett försant-hållande av kvinnoförtrycket. Det kvinno-fackliga syftet svarade mot femi-nismens normativa andra dimension, viljan och försöken att bryta ner och bekämpa olika uttryck för förtrycket, varav bristande jämställdhet var ett. Enligt resonemanget ovan tycks sammanblandningen av kvinnoforskare och kvinnliga forskare i viss mån vara en feminismens sammanblandning.

Alnebratt hävdar vidare att statens felaktiga uppfattning om kvinno-forskningen skapade oro bland forskare på det kvinno- och genusveten-skapliga fältet.⁵⁶⁸ Här är det möjligt att Alnebratt noterat den principiella kritik som återgavs i kapitel 4. Ett historiskt perspektiv visar dock att den oro för sammanblandning av kvinnliga forskare och kvinnoforskare som artikulerades på 1990-talet, var en förändring i förhållande till diskursen bara drygt tio år tidigare. Från en mycket förbunden kamp för kvinnors kvinnliga perspektiv som en nödvändig komponent av kvinnoforskningen, till oro inför konsekvenserna av en dylik hållning drygt tio år senare. Faktum är att Forums identitetspolitiska slagsida, som inte minst var följsam i en akademisk kontext där kvinnlighet och manlighet kunde fungera som meritokratiska kvaliteter, återigen måste betraktas som delförklaring till varför myndigheterna argumenterade och agerade som de gjorde.

Sammanfattningsvis skulle man kunna säga att det viktigaste det stats-feministiska perspektivet tillför i den här undersökningen är att det riktar sökarljuset mot att idégodset emanerade underifrån, från i det här fallet Fo-rooms uppfattningar om forskning och könsmaktproblematik. Det förringar inte det faktum att det föga förvånande varit statsmakterna och myndig-heterna som innehaft den exekutiva makten, när det gällt allt från finansiering av forskning till jämställdhetspolitiska satsningar. Staten och de poli-tiska partierna har självklart haft egen agens och politiska målsättningar. Samtidigt var de sätt på vilka staten och partierna talade om kvinno- och genusforskning direkt kopplade till och ur ett statsfeministiskt perspektiv,

⁵⁶⁸ Alnebratt 2009, s. 232.

inspirerat av uppfattningar som kom från Forum som kvinnoforskningens organisatoriska plattform. Att dessa idéer och den diskurs som därmed skapades var en del av en balansgång mellan olika värden och problematiker, tycks stå lika klart.

Förklarande sammanhang

Som nämndes i kapitel 1 är förklaringar svåra att slå fast. Till varje förklarande faktor tycks ytterligare faktorer kunna fogas. Jag vill trots det avslutningsvis sammanfatta vilka förklaringar som kan utvinnas ur resonemangen ovan.

Den övergripande orsaken till Forums själva existens handlar rimligtvis om samhälleliga faktorer, exempelvis manssamhällets utformning, samt en typ av tidsanda i vilken patriarkala strukturer allteftersom kom att utmanas på flera fronter. Vore det inte för samhällets och akademins mekanismer anno 1978, givetvis med historiska rötter, hade inte Forum existerat, eller snarare, behövt existera. Att förklaringen till Forums framväxt i grunden handlar om en reaktion mot ett manssamhälle, mot patriarkatet, eller mot könsrelaterade strukturer bör betraktas som en självklar men ändå viktig fond för Forums aktivism och retorik under årens lopp.

Vad gäller Forums sätt att bilda opinion för de två syftena finns sannolikt flera förklaringar till samtalets och argumentens komplexa och ibland motsägelsefulla utformning. Den under årens lopp höga frekvensen av kvalitativa argument, i förhållande till rättviseargument, har sammanfattningsvis förmodligen tre övergripande orsaker: (i) ett faktiskt försant-hållande av komplementära kvalitativa egenskaper ("förnekad kvinnlighet", "olika rationalitet", "kvinnligt perspektiv", "kvinnors särart"), (ii) att grupp-baserade rättviseargument, i en avgränsad individfokuserad meritokratisk kontext, var svaga, (iii) den målrationella eller ändamålsenliga styrkan i strategisk eller pragmatisk essentialism, inte minst i ett sammanhang som av kvalitetsskäl premierade just komplementär särartsretorik samt därtill inte erkände akademins ansvar för att åtgärda samhälleliga orättvisor.

Dessvärre är det svårt att vikta dessa dimensioner, inte minst på grund av utvecklingens komplicerade natur. Samma slags komplexitet omgärdar det faktum att Forums aktivism tycks ha mattats av trots att jämställd-

hetssituationen förbättrades mycket långsamt under den aktuella perioden, exempelvis vad avser kvinnlig representation på högre nivåer.⁵⁶⁹ Ett skäl till detta bör vara omstöpningen av Forum till inrättningar och sedermera ämnesinstitutioner. Av sådana krävdes följsamhet gentemot regler och anpassning till konventioner. Man kan i det här sammanhanget minnas den farhåga som Forum redan 1981 dryftade och som diskuterades i kapitel 2. Forum befarade då att en inordning i universitetsorganisationen skulle kunna medföra ovälkommen styrning, att organisationen skulle förlora sin så kallade utomparlamentariska frihet. Den farhågan besannades på flera sätt. Att Forum trots allt blev inrättningar eller arbetsenheter, vilka till följd av kvinnoforskningens expansion kom att bli kvinno- och sedermera genusvetenskapliga institutioner är en yttre organisatorisk faktor som i hög grad berodde på Forums behov av stadga. Förändringen visar att kvinno- och genusforskningen till slut blev så pass etablerad och förhållandevis politisk kraftfull, att egna institutioner kunde upprättas vid sidan av en succesiv integrering av könsteoretiska perspektiv i de traditionella disciplinerna. Huruvida utvecklingen är att betrakta som en succéhistoria låter jag vara osagt, inte minst eftersom en sådan bedömning vilar på ett flertal normativa idéer om vad som utgör en godtagbar akademisk situation.

Vingklippt syfte

Det kvinnofackliga syftet vingklippes i viss mån av den ordning som efter inrättandet av formella arbetsenheter kom att innebära ett ökat fokus på de forskningsmässiga frågorna. Åtminstone i formell mening. För de engagerade forskarna i den kvinnovetenskapliga miljön, var akademisk jämställdhet då och hädanefter en mycket viktig fråga. Lägg till detta att statsmakterna under årens lopp i allt högre grad började presentera reformer och potentiella lösningar på akademins jämställdhetsproblem. Universiteten började, i linje med många andra samhällssektorer och myndigheter, ta sig an problematiken med hjälp av jämställdhetsintegrering

⁵⁶⁹ Detta är förvisso en sanning med modifikation. Under den undersökta perioden fördubblades andelen kvinnliga professorer. Men det var från en låg nivå, till en ny låg nivå. Från cirka 3 procent till 6 procent. Se Hirdman 2014, s. 82.

och andra satsningar. 1990-talets utveckling resulterade dessutom i, som framgått i kapitel 4, att Forum i samband med Witt-Brattströms utredning kom att explicit markera mot sammanblandningen av kvinnoforskare och kvinnliga forskare. En sammanblandning som i hög grad var en konsekvens av den samtalsordning Forum varit med om att etablera, men som nu alltså borde brytas ned.

Samtidigt sammanföll den ökade stabiliteten med en successivt ökande teoretiskt pluralism. Jag menar dock inte att Forums uppluckring till förmån för institutionsbyggandet kan förklaras av den ökande teoretiska pluralismen, snarare att de tycks sammanfalla något i tid. Feminismens teoretiska utveckling och framväxten av det som lite slarvigt kan kallas tredje vågens feminism bör sannolikt betraktas som sekundära förklaringar till Forums minskande ”utomparlamentariska” karaktär. Den teoretiska utvecklingen är förvisso kontextuellt viktigt eftersom den hade principiell bäring på Forums arbete för kvinnliga forskares situation. En analys av akademins maktdimensioner som inkluderade flertalet maktstrukturerande kategoriseringar och omständigheter skulle sannolikt ha blivit svår att realisera inom ramen för en verksamhet som kämpade för just kvinnliga akademikers arbetsmiljö och karriärvägar. En konkretisering av ett intersektionellt Forum framstår som oerhört komplext. Inte nödvändigtvis i forskningsmässigt hänseende, men i ett representationspolitiskt och fackligt dito. Detta är naturligtvis bara ett tankeexperiment i syfte att klargöra den forskningsmässigt ökande teoretiska pluralismens potentiella konsekvenser för Forums fokus på kvinnors villkor och vidhängande fackliga engagemang. Det engagemanget förutsatte ett bibehållet fokus på kön, samt att kön uppfattades som primär samhällelig och akademisk maktstruktur.

Kön som kompetens

Den institutionella svaghet som utmärkte det framväxande kvinnovetenskapliga fältet under tidigt 1980-tal kan utgöra en delförklaring till både den potentiellt strategiska essentialismen och de svepande hållningar som effektivt suddade ut gränserna mellan kvinnoforskare och kvinnliga forskare. I ljuset av en prekär ekonomisk och maktpolitisk situation i akademien krävdes

fokus på konkreta framsteg, framsteg som åtföljdes av, eller snarare frambringades av, ett helhetsgrepp på frågan om kvinnors situation och den kvinnovetenskapliga forsknings- och kunskapsfrågan. Det handlade självklart inte om något tvång i formell mening. Men betraktat mot bakgrund av konsekvenserna av att inte agera, att inte arbeta för förändring, så finns det goda skäl att tolka de eventuella strategiska övervägandena som i viss utsträckning föranledda av yttre omständigheter bortom Forums och forskarnas kontroll. Skulle man agera måste det ske inom de diskursiva och akademiska ramar som existerade. Dessa ramar satte i foucauldiansk bemärkelse gränser för vad som var möjligt att säga och göra. De innebar också att vissa argument var mer framgångsrika än andra.

Argument kring rättvisa räckte inte, utan resonemangen styrdes mot exemplifieringar, mot en reproducerande konkretion av vad kvinnor, som kvinnor, kunde bidra med. Ett liknande resonemang för Hirdman när hon hävdar:

Det är underordningens bittra lag nummer ett. Poängen med rejäl underordning är onekligen att den sköts bäst av de underordnade själva. [...] Ju skickligare Hon är på att skapa lite mer utrymme innanför kontraktets gränser, ju starkare upprätthålls det. Alla 'make-the-best-of-it'-strategier innebär därför ett cementerande av murarna, ett värn mot förändring, en garanti för reproduktion också av dessa sociala strukturer.⁵⁷⁰

Sannolikt är det precis detta vi ser i många av de dokument den tidiga kvinnoforskningen och Forum producerade. En ibland strategisk, ibland reell föreställning om kulturell essentialism vad gällde kvinnors värde som forskare och syftet med jämställdhet i akademien. Allt skapat i relation till de instanser som hade makt över pengar, regelverk och utlysningar. Forums arbete bidrog till en samtalsordning som kom att betrakta kön som en kompetens och som därigenom reproducerade grunderna för just de könsolikhetsföreställningar som i sig motiverat kön som kompetens. Vad citatet ovan illustrerar är att såtillvida detta stereotypiserande av kvinnlighetens perspektiv har uppfattats som något problematiskt, vilket det har

⁵⁷⁰ Yvonne Hirdman, *Genus: Om det stabila föränderliga former*, Malmö 2003, s. 91.

utifrån feministiska perspektiv som syftat till att just identifiera och montera ned stereotyper, så bör det noteras att det är kvinnligheten och kön i betydelsen kvinnors könstillhörighet, som har reproducerats. Förvisso skapas det manliga i en könsbinär värld per automatik när det kvinnliga accentueras, men utvecklingen uppvisar tydligt att män utgjort ett slags ren bakgrund mot vilken en kvinnlig relief har tecknats. Att kvinnors kvinnliga- eller kvinnoperspektiv skulle göra forskningen och akademien bättre utgör i själva verket ett bra exempel på delar av den genussystemteori som Yvonne Hirdman, bland annat, är så känd för; nämligen isärhållande och hierarki. Skillnaden består i att hierarkin hade vänts uppochner i och med att det kvinnliga sätts på piedestal.⁵⁷¹ Isärhållandet är emellertid detsamma.

Det verkar som att individuellt meritokratiska sammanhang där rättviseargument på basis av gruppstillhörighet är mer eller mindre tabubelagda och omfördelning i Nancy Frasers anda tycks motarbetas, främst kan erbjuda erkännande som en framkomlig väg. Och en samtalsordning som efterfrågar ökad kvalitet i en verksamhet genererar följaktligen argument som svarar mot en sådan målsättning. I det steget blir komplementära argument om kön som kompetens logiska. Kvalitet genereras av olika perspektiv, det kvinnliga kompletterar det manliga och kombinationen av dessa storheter blir större än delarna, lika med ökad kvalitet. Det forskningsmässiga krav som var en del av detta resonemang var i det här fallet behovet av det kvinnliga perspektivet, som var en nödvändig komponent av kvinnoperspektivet, som i sig var en nödvändig komponent av kvinnoforskningen.

Epilog: Jämställdhet som medel, kön som kvalitet

Framväxten av både kvinnoforskningen och Forum karaktäriserades av akademins och forskningens relation till vad Yvonne Hirdman har kallat ”jämställdhetens växande väsen”.⁵⁷² Det väsen som från 1970-talet kom att

⁵⁷¹ Yvonne Hirdman kallar problematiken ”[s]ärartens fara”, vilket enligt Hirdman innebär: ”Att man tar till sig de kollektiva egenskaper, färdigheter sysslor etc. som underordningen utmejslat. [...] Faran som lurar är således att man gör en ”upside-down” – man accepterar det tillskrivna, det gjorda ”är”-et, men värderar det annorlunda. Man petar upp det på en piedestal, man dyrkar det, man fyller det med ’värdighet’. Black is beautiful. Kvinnor är underbara.” Se Hirdman 2007, s. 156f.

⁵⁷² Hirdman 2001, s. 175; se även Hirdman 2014.

genomsyra mycket av samhälleligt reformarbete och som också kom också att intressera sig för akademien. Alla de utredningar om jämställdhetsforskning, kvinnoforskning och jämställdheten på universiteten som sjosattes under 1970-talet och framgent, är en del av detta. Den reformatoriska jämställdhetspolitik som statsmakterna bedrev och byggde sin verksamhet på, var grundad i den idé om jämställdhet som växte fram i och som en del av 1960-talets könsrollsdebatt. Den implicerade parollen var att män och kvinnor var olika, men lika mycket värda. Under ett sådant motto, i en sådan kontext, var upphöjandet av det kvinnliga (perspektivet) en fruktbar och framkomlig väg, speciellt i kontrast till motsatsen; nedvärderandet av det manliga.

En central del av kritiken mot det samhälleliga jämställdhetsarbetet har alltså handlat om att det har reproducerat olikhet genom återkommande diskussioner om könen som just komplementära och innehavare av vissa könsspecifika färdigheter. ”Olikhet [produceras] under jämställdhetsflagg” som Hirdman kritiskt kommenterar.⁵⁷³ Olikheten har för akademins del producerats, inte minst av Forum under de formativa åren, genom idéer om inre jämställdhet och tanken på att det kvinnliga (och förvisso manliga) ska representeras och erkännas.

Samtalet om akademien har föga förvånade kretsat kring hur verksamheten ska bli så bra som möjligt. Av kanske den anledningen har idéer om kvalitet varit framträdande och givet just målsättningen ökad kvalitet har både elitistiska och demokratiska ideal försvarats med hänvisning till kvalitetssäkring. Demokratiska ideal som i mångt och mycket handlat om pluralism, folklig representation, omfördelning med mera, har samlats under och argumenterats för genom kvalitetsargument. En intressant dimension av Forums och även i förlängningen universitetens och statens jämställdhetssträvanden, var den form som jämställdheten följaktligen fick i det akademiska livet. Gång på gång tycks olika intressenter ha känt sig manade att peka på det ultimata målet, nämligen den bättre forskning, den bättre fungerande organisation, som jämställdheten skulle leda till. Det resulterade i en hållning som i första hand underströk jämställdheten som ett medel för förbättrad verksamhet och eventuellt i andra hand som ett verktyg för att bekämpa historiskt förankrade orättvisor och åstadkomma

⁵⁷³ Hirdman 2001, s. 180.

lika möjligheter. Det är därför inte speciellt märkligt att kön, jämställdhet, manligt och kvinnligt också började uppfattas i kvalitetstermer.

Att jämn könsfördelning i realiteten leder till kvalitetsökning kan härvidlag frikopplas från idéer om manlighet och kvinnlighet. Om man antar att forskartalang i en population är oberoende av kön och rekryterar lika många män som kvinnor, blir varje forskare i snitt bättre än om man bara rekryterar ur den ena gruppen, det vill säga halva populationen. Detta statistiska faktum har ingenting att göra med vare sig manliga eller kvinnliga perspektiv, manlighet eller kvinnlighet, eller med deras eventuellt kompletterande karaktär. Det var således i hög grad sammanhanget i vilket de här frågorna diskuterades som genererade konsekvenser för idéer om kön. Att en viss grupp på aggregerad nivå har vissa värderingar och vissa erfarenheter må förvisso vara sant. Det var det implicita och ibland explicita antagandet att individer ur en specifik grupp kunde representera dessa kvalitetsfrämjande erfarenheter, besatt dessa värderingar och perspektiv, som då blev ett slags könsreproduktion i kombination med att man faktiskt inte kunde veta om antagandena stämde på just individnivå. Systemet var upplagt på så sätt att den så kallade kritiska massa som krävdes för att göra i det här fallet kön redundant, levererades med en person åt gången.

Summary

With a dual purpose: Forum for Women Scholars, Activism, and State Feminism, 1975–1995

Introduction

This thesis explores features of the activism surrounding the establishment of women's studies in Sweden from 1975–1995 through an analysis of the organization the Forum for Women Scholars and Women's Studies (hereafter, the Forum).

Local branches of the Forum were established in the late 1970s at the universities in Lund, Uppsala, Stockholm, Göteborg, Umeå, and later, Linköping. They started out as small entities with limited resources and gradually became permanent units within the university infrastructure. The Forum's purpose was twofold: first, to support and establish women's studies, both as an interdisciplinary field and as a new perspective within traditional disciplines; and second, to act as a women's union for all women in academia in order to promote gender equality and fight discrimination. These aims were a reaction to, on the one hand, a male-dominated academy, (i.e. only a small percentage of professors were women), and on the other, a research milieu that had largely ignored the female half of the population.

The Forum was also an expression of activism in research and in a broader sense, activism's role in the academy's development. This thesis does not, however, focus on feminist or women's studies-related research. Rather, this text focuses on the organized grassroots activism that surrounded the emergence of women's studies in Sweden throughout the twenty-year period from 1975 to 1995.

The purpose of this thesis is to analyze how the Forum for Women Scholars and Women's Studies balanced their two objectives: promoting gender equality in academia and establishing and supporting women's studies.

Therefore, the study explores how the Forum argued for its two purposes, and why they acted and argued in the way they did. How did the

Forum argue for the necessity of women's studies and/or new perspectives within traditional disciplines? And how did they promote academic gender equality? To what extent did the Forum separate the arguments for the establishment of women's studies from more general arguments for gender equality (e.g. representation of women in academe)? What kind of impact did the Forum's activism have, from a so called state feminist perspective? What were the consequences of having multiple agendas and areas of conflict in the intersection between politics and research?

In many descriptions of the emergence of women's studies and the corresponding gender equality struggle in Sweden, the Forum is mentioned as an important player. Today's gender studies departments eventually emerged due to the earmarked funds that the government began providing to the Forum in the late 1970s. It is already known that feminism and gender equality work in the academic world produced a variety of conflicting objectives and difficult choices. Through an analysis of the Forum's archival material, this study contributes an understanding of how these contradictions were handled at the local organizational level, rather than on a theoretical or government level.

Previous research suggests that the emergence of women's studies and gender equality reforms in academia resulted in the bureaucratization of gender equality work, while women's and gender studies scholars have, in general, been conflated with scholars who are women. This study explores a key player in the historical process that resulted in these paradoxical conditions. By studying the Forum, this project illuminates aspects of the Swedish state-feminist gender equality struggle that were not about the actions of the government, but instead about the activist grassroots level and the interaction between activists and government.

The primary source material consists of memoranda, minutes, appeals, and pleadings, as well as other types of material that represents the Forum's two-part operation.⁵⁷⁴ The Forum's archival material sheds historical light on paradoxes that seem to encompass large parts of the activism surrounding gendered power relations. That is, stereotypical ideas about sex/gender were constantly reproduced in a context that sought to dismantle the

⁵⁷⁴ The archives of the Forum-organizations in Gothenburg and Stockholm have been analyzed. The latter archive also includes material from the other organizations.

importance of gender as a structuring principle or limiting/privileging feature in people's lives. For decades, questions of representation and gender equality have been complicated by the claim that women are different from men. This claim of difference provided the basis for collective action for gender equality, but simultaneously undermined the efforts to make sex/gender a redundant aspect of societal and academic life and thought. The Forum also provides a means to empirically study the contradictions, tensions and feminist paradoxes that were a product of the tension between the academy's individualistic elitist ideals, and increasing demands for democratic representation.

The Forum's dual purpose should not be mistaken for the double strategy of women's studies, which pursued the establishment of new research fields (i.e. women's and gender studies) as well as theoretical integration into mainstream disciplines (e.g. women's and gender history).

Given the fact that the Forum was a feminist organization with feminist political objectives, while at the same time a player in the world of research and academia, these two dimensions sometimes collided. As the historian Joan Scott puts it: "The controversy is symptomatic of the tensions within feminist history, between the political imperative to essentialize 'women' and the relativizing effects of history."⁵⁷⁵ For example, a scholarly emphasis on difference within a group undermines political strength (i.e. individual women have different experiences), and an emphasis on a group's unique characteristics, while strengthening the political potency, reproduces stereotypical notions of that same group. The Forum was, so to speak, stuck between these two aspects. Moreover, politically motivated strategies to combat gender inequality were hard to pursue in an academic context based on individualistic and meritocratic hiring and research practices.

Research activism is premised on goals beyond the simple quest for knowledge. This approach to research upends assumptions about what knowledge production should entail by foregrounding the effort to change society for the better and combat inequalities. In this way, emancipatory research is related to other kinds of research that are rarely regarded as activist, for example, research that strives to increase economic growth or improve market practices.

⁵⁷⁵ Scott 1996, s. 9.

Historically, marginalized groups have had to combine different strategies in the struggle for, as Nancy Fraser would put it, redistribution and recognition. At the same time, the plea for recognition requires a recognition of the differences between, in this case, women and men. This project uses Gayatri Spivak's notion of strategic essentialism to highlight the strategic rather than the idealistic aspects of the Forum's demands regarding the recognition of female perspectives.

The concept of so called state feminism is used as a theoretical tool, not to explore the government's actions but rather to highlight the importance of feminist activist pressure on different governmental bodies. The Forum represents a sort of state feminism from below. This thesis emphasizes the role of feminist activism and its explanatory value vis-à-vis a discourse that did not seem to be able to separate female subject positions from women and/or gendered structures as objects of research, while still claiming to be a force for the elimination of the same stereotypical and complementary ideas about sex/gender.

Structure

The thesis is divided into five chapters. The first chapter introduces the research questions, as well as previous research, methods, and theoretical approaches. Chapter Two consists of an analysis of the formation of the Forum organizations in the late 1970s. Specifically, the chapter analyzes the contemporary discussion about "female perspectives", and its significance in relation to questions of both women's representation and the need for women's studies. The third chapter explores developments in the 1980s. The Forum's view of the relationship between sex/gender and academic research is analyzed through conflicts related to men's participation in the still-growing field of women's studies. Chapter Four places the Forum's declining role in the 1990s within the context of the successive establishment of women's studies departments and the challenges of post-structural deconstruction and third wave feminism. In this context, the need to separate women scholars in general from women's studies scholars seemed increasingly necessary, even though the organization still promoted women's studies (conducted by women scholars) as a path to academic

gender equality. In Chapter Five, the thesis' results and conclusions are discussed. One important conclusion is that the Forum's discursive reproduction of sex/gender as a meritocratic quality has to be understood as an important reason for the government's inability to separate women scholars in general from women's studies scholars.

Chapter 2 – A dual purpose and fighting spirit, 1975–1982

In the late 1970s, a combination of different developments resulted in the politicization of gender equality – both within and outside of the academy. The government's increased attention to gender equality, both in general and within academia, resulted in several investigations and studies regarding women in academia and women's studies. As a result, in 1978, the government allocated resources to fund local branches of the Forum for Women Scholars and Women's Studies.

The Forum's early engagements testify to a level of ambition that extended beyond the walls of the academy. The Forum would discuss policy ideas for the realization of a better world within and outside the academy, an approach that demonstrated the organization's activist stance and belief in the transforming potential of academic research.

Furthermore, this chapter shows how the Forum's activities in the early years partly focused on the development of "women's studies" as an area of research rather than an academic discipline, while demands for a recognition of a "female perspective" were directly linked to so-called women's union issues (i.e. discrimination, representation) and the need for gender equality within the academy. During these formative years, the Forum used the expressions "female perspective" and "the perspective of women" and/or "women's perspectives" synonymously, and thus combined a focus on women or sex/gender with a perspective that was in itself female. In other words, the difference between the thinking scholar, the subject, and the object of research (be it women in history or gendered power structures) was made invisible. This crucial point is difficult to translate from Swedish to English. There seems to be no proper way to

bridge the discursive difference between different connotations of certain terms and concepts separated by two languages.

The establishment in 1982 of the so-called JÄMFO, a government-run delegation for gender equality research, was problematic. The Forum would have preferred that the funds were allocated to the Forum directly, and JÄMFO's activities were a virtual blueprint of the Forum's dual purpose. JÄMFO was tasked with initiating and coordinating gender equality research and women's studies. The delegation would also focus on gender equality in universities and act as a channel of information for legislators and policymakers.

The inconsistent language that developed in this field was striking. Several governmental reports on what was called gender equality research, many of which were conducted in collaboration with researchers in the field, testify to the difficulties both policymakers and researchers had with using consistent language. The explanation for this pluralism is likely to reflect uncertainty about what different stakeholders actually wanted to accomplish as well as the fact that they wanted to address multiple questions simultaneously.

The connection between so-called internal gender equality (i.e. the impact of, and respect for the female perspective) and an academic discourse that emphasized quality and excellence created a situation in which gender-based experiences (e.g. female perspective), came to be considered meritocratic qualities. Various stakeholders, including the Forum, simply could not avoid the paradox that many group-related social struggles encounter, namely the reproduction of the same stereotypes against which these groups were fighting.

Chapter 3 – Conflicts and definitions, 1983–1989

During the 1980s, the Forum consolidated its position as an organizational platform for women's studies, especially through its transformation into so-called work units embedded within the university infrastructure. The Forum used lobbying in order to maximize its relatively limited resources. Female members of parliament were courted, for example. This fact testifies to an important component of state

feminism, namely the influence of activists on government. The Forum's activities throughout the 1980s continued to (re)produce reductive ideas about gender-specific perspectives, interests and experiences in order to further the Forum's academic and activist goals.

Furthermore, the chapter includes an analysis of conflicts surrounding men's participation in the still growing field of women's studies. The conflict surrounding a professorship in women's history in 1987, when a man was initially awarded the professorship, serves as an illustrative example of the problems the Forum encountered as it pursued a more equitable research and academic world.

The Forum's two purposes converged in a specific case that combined debates over gender equality and scholarly aptitude within the field of women's history. At the time, women still represented just a small percentage of the professorial profession. In addition, according to the Forum, the male candidate's research interests and perspectives were not really women's history. The Forum and women's history scholars alike stressed that women's history could not and should not be regarded as a supplement to or add-on of traditional history. They argued that the field should be based on new theoretical developments that emphasized gender as an instrument of power, as a structuring principle in history. In theory, this definition did not require a female scholar. But the way the Forum in previous years had argued that a female perspective, based on women's gendered experiences, was a crucial component of women's studies made it hard to separate these aspects in practice.

However, in an academic context in which redistribution of funds and positions of influence are hard to achieve, the Forum had little choice but to plead for the recognition of differences, in order to incite change.

Chapter 4 – Fragmentation and principled critique, 1990–1995

The Forum's decline in the 1990s is reflected in its archives. The fact that the Forum's archival material concerning developments in the 1990s is poor makes it difficult to describe and analyze the consequences of the Forum's transformation into work units and, finally, gender studies departments.

Nevertheless, the source material uncovers a somewhat more articulated distinction between the struggle for academic gender equality and the establishment of women's studies. In 1995, the Forum emphasized that these two aspects were to be understood as separate endeavors, regardless of their entangled nature. Despite this declaration, there are several examples of the Forums' continued rather ambivalent view. For instance, the Forum continued to promote gender equality by linking efforts to increase female representation in academe to an increase in funds for women's studies.

At the same time, the Forum's principled critique of governmental reports and policy proposals that were unable to separate these two goals demonstrates a shift in rhetoric. A combination of factors may explain this shift, including the stabilizing effects of institutionalization and developments within an increasingly pluralistic feminist theoretical debate. The more reductive feminism that was promoted during the early years, sometimes for pragmatic reasons, came to be seen as incompatible with the deconstruction of sex/gender and the accelerated interest in differences within, not between, men and women.

Discussion

How then, did the Forum fight for the establishment of women's studies and for academic gender equality? For a variety of reasons, the Forum's arguments fused these two issues, which in turn reinforced stereotypical notions of gender. If one wishes to argue, in an individual meritocratic context, for increased representation of a certain group, there are good reasons to claim that the identity of this group is uniform. Within institutions that do not devote resources to or attempt to solve injustice, this approach seems to be strategically rational. However, when one claims that sex and gender are aspects that should be taken into account in the hiring process, certain underlying assumptions about maleness and femaleness are laid bare.

Initially, my ambition was to try to study the Forum's two purposes as two separate dimensions of the Forum's development. In practice, keeping these issues separate has been difficult, which has influenced the study in

several ways. The Forum's discussions about academic research and women's studies were analytically useful, since these discussions influenced the Forum's political goals regarding gender equality and vice versa. For this study, the Forum's pursuit of academic gender equality and promotion of women's studies and female perspectives influenced one another, rhetorically and tactically. Thus, the answer to the general question – how the Forum formulated and engaged in its work – can be formulated: The Forum's arguments for women's studies created and reproduced ideas about gender (masculinity/femininity in academia and elsewhere). Meanwhile, the Forum's arguments for equal representation of and increased support for women scholars challenged older ideas about the appropriate forms and goals of academic research.

I have argued that the reproduction of traditional notions of gender has been grounded in the assumption that individuals possess group-based experiences and can accurately represent those groups. To observe gendered historical patterns is not the same thing as reinforcing static gender norms. For example, to document the history of women's unpaid domestic work is not to produce gender. Instead, gender norms are produced in the attempt to use individuals as proxies for historical oppression. To argue that individual women can represent a collective womanhood reinforces assumptions about the uniform nature of women as a group. The Forum used these arguments specifically during the formative years, both as statements of fact and as a strategic or pragmatic tool. In cases in which these arguments were strategic and tactical, the Forum displayed adherence to certain ideals of academic research, arguing that female scholars could best understand the study of women and gender. So there have been pragmatic political reasons to view women as a coherent group in order to combat an unequal academic situation, even though this pragmatism reinforced stereotypical notions of the gendered experience.

“The female perspective” was defined as the result of gender difference, i.e. something that women shared because of a similarly shared societal and sometimes biological background. The female perspective was an essential component of arguments for women's studies. This rhetoric justified further arguments that women's studies should be carried out by

female women's studies scholars with women's and/or female perspectives. This development resulted in a discourse that fused women's scholarship and the field of women's studies. Investing in women in academia thus implied support for a uniquely female perspective. The Forum did not explicitly use this circular reasoning, but the way in which the organization simultaneously argued for women's and or female perspectives and gender equality reinforced the entangled nature of these two aspects.

The symbiotic relationship between demands for redistribution and recognition could possibly explain this paradoxical situation. The emancipatory research tradition's focus on situated knowledge production was easily combined with the pragmatic use of essentialism. Explaining the Forum's very existence requires that we take into account a variety of societal factors and a zeitgeist in which patriarchy was being challenged and confronted on several fronts. Were it not for historical inequalities between the sexes in both society and the academia in the late 1970s, the Forum would not have existed, or rather, would not have had to exist.

Over the twenty years investigated, it seems as if the expressions of the Forum's activist dimensions gradually declined. The documents originating from the Forum's formative years communicate greater fighting spirit and feminist vigor than the more traditional activities surrounding academic departments in later years. Possible explanations are complicated by the consistently low numbers of women in senior positions during this period. The problem of equality as measured in representation was far from remedied by the mid-1990s. The Forum's promotion of women's and or gender perspectives had nevertheless resulted in an increased acceptance of a variety of new theoretical perspectives and the institutionalization of what would come to be known as gender studies.

Previous research stipulates that, for decades, the government has taken a somewhat instrumental view of women's and gender research, as a tool for gender equality politics. This analysis seems perfectly reasonable. I claim that the Forum also helped to promote this approach to gender equity. Theoretical work on the mechanisms of state feminism emphasizes the role played by grassroots' involvement. This research argues that

ideologically motivated grassroots activism can help to explain the shape and form of governmental involvement and reforms.

The Forum, too, embraced an instrumentalist view of both women's studies and women scholars. The reason for this could simply be the fact that, as the political scientist Carol Bacchi concludes, "[F]eminists have been impelled to assign a meaning to 'women' because women have been asked to provide grounds to defend an increase in representation in positions of influence".⁵⁷⁶ The Forum's definition of the female perspective and its proposals for specific research projects and professorships over the years bear in many cases signs of this instrumentalist approach to what women's studies and women scholars should produce, and how they could contribute. This view was, in many ways, a result of the feminist ambition upon which the Forum's very existence was based: the goal of combating gendered power structures and inequalities. Feminism's objectives required an instrumental approach, with a focus on a future that should, and could be, more equal.

⁵⁷⁶ Bacchi 1996, s. 10.

Källor och litteratur

Otryckta källor

Riksarkivet, Stockholm (RA)

Delegationen för jämställdhetsforskning (JÄMFO)
Utbildningsdepartementet, huvudarkivet 1975–1996, regeringsakter
underserie A

Göteborgs universitetsbibliotek (GUB)

Forum för feministisk forskning i Stockholm (FFFS) (Forum för
kvinnligena forskare och kvinnoforskning i Stockholm)

Göteborgs universitets arkiv (GUA)

Göteborg universitet, Institutionen för genusvetenskap (GUIG)
(Forum för kvinnliga forskare och kvinnoforskning i Göteborg)

Blom, Ida, ”Sakkunnigutlåtande över professuren i kvinnohistoria 1995”,
Humanistiska fakultetskansliet, Göteborgs universitet, 1995

Holmberg, Åke, ”Sakkunnigutlåtande över professuren i kvinnohistoria
1987”, Humanistiska fakultetskansliet, Göteborgs universitet, 1987

Kyle, Gunhild, ”Sakkunnigutlåtande över professuren i kvinnohistoria
1987”, Humanistiska fakultetskansliet, Göteborgs universitet, 1987

Liljeström, Marianne, ”Sakkunnigutlåtande över professuren i kvinno-
historia 1995”, Humanistiska fakultetskansliet, Göteborgs universitet,
1995

Mörner, Magnus, ”Sakkunnigutlåtande över professuren i kvinnohistoria
1984”, Humanistiska fakultetskansliet, Göteborgs universitet, 1984

Odén, Birgitta, ”Sakkunnigutlåtande över professuren i kvinnohistoria
1984”, Humanistiska fakultetskansliet, Göteborgs universitet 1984

Semmingsen, Ingrid, ”Sakkunnigutlåtande över professuren i kvinnohistoria 1984”, Humanistiska fakultetskansliet, Göteborgs universitet, 1984

Åmark, Klas, ”Sakkunnigutlåtande över professuren i kvinnohistoria 1995”, Humanistiska fakultetskansliet, Göteborgs universitet, 1995

Österberg, Eva, ”Sakkunnigutlåtande över professuren i kvinnohistoria 1987”, Humanistiska fakultetskansliet, Göteborgs universitet, 1987

Utredningar, rapporter och propositioner

Demokrati och makt i Sverige: Maktutredningens huvudrapport, SOU 1990:44

Dold diskriminering på akademiska arenor: Osynligt, synligt, subtilt,
Högskoleverket, rapport 2005:41

Forskning om jämställdhet: Rapport från UHÄ:s konferens i Uppsala den 8 och 9 maj 1978, UHÄ-rapport 1978:22

Forskningens framtid – en strategi inför 2000-talet, Utbildningsdepartementet,
Ds 1992:27

Forskningspolitik i Norden: Den forskningspolitiska utvecklingen i de nordiske land på 1980-tallet, Nordisk Forskningspolitisk Råd, Köpenhamn 1985

Genusperspektiv i forskningen, Utbildningsdepartementet, Ds 1996:26

Jämställdhetsforskning: Förslag från UHÄ:s arbetsgrupp för jämställdhetsforskning,
UHÄ-rapport 1979:16

Jämställdhet i högskolan: En debattskrift om könsroller i högre utbildning, UKÄ-
rapport 1975:10

Förändring för jämställdhet, UHÄ-rapport, 1977:4

Kartläggning och utvärdering av jämställdhetsprojekt inom universitet och högskolor,
Utbildningsdepartementet, Ds 1994:130

*Kvinneaspekter i humanistisk forskning: Rapport fra en konferanse om
kvinneaspekter i humanistisk forskning*, NAVF 1975

Kvinnor och män i högre utbildning – Trender och tendenser, UHÄ-rapport,
1981:20

*Kvinnorna är hälften: Om kvinnoforskningen och de kvinnliga forskarna vid
universiteteten*, UHÄ/FoU-rapport, 1984:1

- Kunskap i samverkan – för samhällets utmaningar och stärkt konkurrenskraft*, Prop. 2016/17:50
- Om hälften vore kvinnor: Jämställdhetskommitténs betänkande om kvinnorna i forskningen*, SOU 1983:4
- Organisering av jämställdhets-/ kvinnoforskning i Norden: Rapport från Nordiska ministerrådets konferens den 8-10 november 1983 på Lejonaldals slott i Bro, Sverige*, Nordiska ministerrådet 1984
- Svart på vitt: Om jämställdhet i akademien*, SOU 2011:1

Litteratur

- Alberti, Johanna, *Gender and the Historian*, London 2002
- Almgren, Nina, *Kvinnorörelsen och efterkrigsplaneringen: Statsfeminism i svensk arbetsmarknadspolitik under och kort efter andra världskriget*, Umeå 2006
- Alnebratt, Kerstin, *Meningen med genusforskning: Så som den framträder i forskningspolitiska texter 1970–2000*, Göteborg 2009
- Alnebratt, Kerstin & Birgitta Jordansson, ”Jämställdhet, meritokrati och kvalitet: ett triangeldrama i den akademiska världen”, *Tidskrift för genusvetenskap* 2011/2–3.
- Andersson, Lena, *Utan personligt ansvar*, Stockholm 2014
- Ankarloo, Daniel, & Torbjörn Friberg (red.), *Den högre utbildningen: Ett fält av marknad och politik*, Möklinta 2012
- Aniansson, Eva m.fl. (red.), *Rapport från Kvinnouniversitetet: Vetenskap, patriarkat och makt*, Stockholm 1983
- Arkivet för folkets historia, *Meddelanden*, April 1973
- Aronsson, Peter, ”Den historiska kunskapens politiska kraft”, i Patricia Lorenzoni & Ulla Manns (red.), *Historiens hemvist II: Etik, politik och historikerns ansvar*, Göteborg/Stockholm 2016
- Bacchi, Carol Lee, *The Politics of Affirmative Action: 'Women', Equality & Category Politics*, London 1996
- Backman Prytz, Sara, *Borgerlighetens döttrar och söner: Kvinnliga och manliga ideal bland läroverksungdomar 1880–1930*, Uppsala 2014
- Benkert, Sylvia, ”Kvinnoperspektiv på naturvetenskapen med utsiktspunkt från fysiken”, i Eva Aniansson m.fl. (red.), *Rapport från Kvinnouniversitetet: Vetenskap, patriarkat och makt*, Stockholm 1983

- Benner, Mats, *Kontrovers och konsensus: Vetenskap och politik i svenskt 1990-tal*, Stockholm 2001
- Berggren, Anne-Marie, *Kan makten byta kön?: Ett personligt perspektiv på kvinnorörelsens ideologi och 1900-talshistoria*, Stockholm 2011
- Bergman, Helena, ”Vi har tiden på vår sida! Genushistoria och den tvärvetenskapliga vändningen”, *Scandia* 2012/2S
- Bexell, Anna, ”Kvinnoforskning inom medicinen – behövs det?”, i Eva Aniansson m.fl. (red.), *Rapport från Kvinnouniversitetet: Vetenskap, patriarkat och makt*, Stockholm 1983
- Björkander-Mannheimer, Eva, ”Den förskönade sanningen återuppstånden – på Forum”, *Tvärtanten* 1987/4
- Blazevic, Dunja, *Jakten på et fagfelt: Den skandinaviske kvinno- og kjønnshistoriens fremvekst i skjæringsfelstet mellom historieforskning og kvinne- og kjønnsforskning*, Bergen 2014
- Bondekastam, Fredrik, *Positiv särbehandling och akademien: Tjugofem år av ideologi, retorik och praktik*, Uppsala 2003
- Bondekastam, Fredrik, *En önskan att skriva abjektet: Analyser av akademisk jämställdhet*, Uppsala 2004
- Borchorst, Anette & Birte Siim, ”Woman-Friendly Policies and State Feminism – Theorizing Scandinavian Gender Equality”, *Feminist Theory* 2008/9(2)
- Borchorst, Anette & Birte Siim, ”The Women-Friendly Welfare States Revisited”, *Nora* 2002/10(2)
- Borgström, Eva m.fl., ”Den lesbiska kroppen – en metaforisk mötesplats för samtal mellan heterosexuella kvinnor och män”, *Tvärtanten* 1987/4
- Boris, Eileen & Nupur Chaudhuri (red.), *Voices of Women Historians: The Personal, the Political, the Professional*, Bloomington 1999
- Boxer, Marilyn Jacoby, *When Women Ask the Questions: Creating Women's Studies in America*, Baltimore 1998
- Brante, Thomas, ”Den sociologiska invändningen”, i Margareta Bertilsson & Anders Molander (red.), *Handling, norm och rationalitet: Om förhållandet mellan samhällsvetenskap och praktisk filosofi*, Stockholm 1992
- Brolin, David, *Omprövningar: Svenska vänsterintellektuella i skiftet från 70-tal till 80-tal*, Lund 2015
- Carlsson Wetterberg, Christina & Anna Jansdotter (red.), *Genushistoria: En historiografisk exposé*, Lund 2004

- Cobble, Dorothy Sue, *The Other Women's Movement: Workplace Justice and Social Rights in Modern America*, Princeton 2004
- Dahl, Ottar, ”Kvinnehistorie - Kategorihistorie eller samfunnshistorie”, (1985), i *Historie og teori: Artikler 1975–2001*, Oslo 2004
- Dahlerup, Drude, ”Ambivalenser och strategiska val: Om problem kring begreppen särart och jämlikhet i kvinnorörelsen och i feministisk teori”, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 2001/1
- Dahlström, Edmund (red.), *Kvinnors liv och arbete, Kvinnors liv og arbeid: Svenska och norska studier av ett aktuellt samhällsproblem*, Stockholm 1962
- David, Miriam E., *Feminism, Gender and Universities: Politics, Passion and Pedagogies*, Farnham 2014
- de los Reyes, Paulina, ”Det problematiska systemskapet: Om ’svenskhets’ och ’invandrarskap’ i svensk genushistorisk forskning”, *Historisk Tidskrift* 1998/3
- de los Reyes, Paulina, Irene Molina & Diana Mulinari (red.), *Maktens (o)lika förklädnader: Kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige – en festskrift till Wuokko Knocke*, Stockholm 2002
- Edenheim, Sara, ”Några ord till mina kära mödrar, ifall jag hade några”, *Tidskrift för genusvetenskap* 2010/4
- Edenheim, Sara, ”Att komma till Scott – teorins roll inom svensk genushistoria”, *Scandia* 2012/2
- Edenheim, Sara & Malin Rönnblom, ”Avskaffa jämställdhetspolitiken!”, i Maud Eduards m.fl. (red.), *Det heter feminism!: 20 anspråksfulla förslag för att förändra världen*, Stockholm 2012
- Edenheim, Sara & Maria Carbin, ”The Intersectional Turn in Feminist theory: A Dream of a Common Language?”, *European Journal of Women's Studies* 2013/20(3)
- Edenheim, Sara & Malin Rönnblom, ”Akademisk feminism – institutionalisering, organisation och kritik”, *Tidskrift för genusvetenskap*, 2014/1
- Edgren, Monika, ”Genushistoria och den tvärvetenskapliga genusforskningen”, *Scandia* 2010/1
- Eduards, Maud, ”En allvarsam lek med ord”, i SOU 1995:110
- Eduards, Maud, *Kroppspolitik: Om moder Svea och andra kvinnor*, Stockholm 2007

- Ekström, Anders & Sverker Sörlin, *Alltings mått: Humanistisk kunskap i framtidens samhälle*, Stockholm 2012
- Elgán, Elisabeth, ”Tillägnelse och kränkning, några av samtidshistoriens dilemman” i Ragnar Björk m.fl. (red.), *Människan i historien och samtiden: Festskrift till Alf W. Johansson*, Stockholm 2000
- Elgán, Elisabeth, *Att ge sig själv maket: Grupp 8 och 1970-talets feminism*, Stockholm 2015
- Eriksson, Catharina, Maria Eriksson Baaz & Håkan Thörn (red.), *Globaliseringens kulturer: Den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället*, Nora 2002
- Fanon, Franz, *Svart hud vita masker*, Göteborg 1997
- Florin, Christina & Bengt Nilsson, ”Något som liknar en oblodig revolution...”: *Jämställdhetens politisering under 1960- och 70-talen*, Umeå 2000
- Florin, Christina, *Kvinnor får röst: Kön, känslor och politisk kultur i kvinnornas rösträttsrörelse*, Stockholm 2006
- Foss Fridlizius, Rita, *Vetenskap – Feminism – Politik: Till en social förståelse av den feministiska forskningen som en differentierad och heterogen helhet*, Göteborg 1997
- Fraser, Nancy, *Den radikala fantasin: Mellan omfördelning och erkännande*, Göteborg 2003
- Gemzöe, Lena, *Feminism*, Stockholm 2014
- Gordon, Ann D., Mari Jo Buhle & Nancy Schrom Dye, ”The Problem of Women’s History”, i Berenice A. Carroll (red.), *Liberating Women’s History: Theoretical and Critical Essays*, Illinois 1976
- Gross, Paul R. & Norman Levitt, *Higher Superstition: Academic Left and its Quarrels with Science*, Baltimore 1994
- Gunnarsson, Lena, ”A Defence of the Category 'Women'”, *Feminist Theory* 2011/12 (23)
- Gunneriusson, Håkan, *Det historiska fältet: Svensk historievetenskap från 1920–1957*, Uppsala 2002
- Göransson, Anita, ”Fältet, strategierna och framtiden”, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1989/3-4
- Hagemann, Gro, ”Kvinnohistoria – politik eller vetenskap?”, *Häftet för kritiska studier* 1988/3
- Hagemann, Gro, *Feminisme og historieskrivning*, Oslo 2003

- Hallberg, Margareta, *Kunskap och kön: En studie av feministisk vetenskapsteori*, Göteborg 1992
- Hannaman, June, *Feminism*, Harlow 2012
- Harding, Sandra, "Feminist Standpoint Epistemology", i Muriel Lederman & Ingrid Bartsch (red.), *The Gender and Science Reader*, London 2001
- Hartmann, Heidi, "The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism: Towards a more Progressive Union", *Capital & Class* 1979/3
- Hasselberg, Ylva, *Vem vill leva i kunskapsambället: Essäer om universitetet och samtiden*, Hedemora 2009
- Hasselberg, Ylva, *Vetenskap som arbete: Normer och arbetsorganisation i den kommodifierade vetenskapen*, Möklinta 2012
- Hemmings, Clare, "Telling Feminist Stories", *Feminist Theory* 2005/6(2)
- Hemmings, Clare, *Why Stories Matter: The Political Grammar of Feminist Theory*, Durham 2011
- Hernes, Helga, *Welfare State and Woman Power: Essays in State Feminism*, Oslo 1987
- Hernes, Helga, "Hvor kvinnevennlige er de skandinaviske velferdsstatene?", *Kvinneforskning* 2001/3
- Heilmann, Ann, "Gender and Essentialism: Feminist Debates in the Twenty-first Century", *Critical Quarterly* 2011/4
- Hirdman, Yvonne, "Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1988/3
- Hirdman, Yvonne, "Konstruktion och förändring – genus som vetenskap", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1998/3-4
- Hirdman, Yvonne, "Varför skurar kvinnor toaletter?", i Ragnar Björk m.fl. (red.), *Människan i historien och samtiden: Festskrift till Alf W. Johansson*, Stockholm 2000
- Hirdman, Yvonne, *Genus: Om det stabila föränderliga former*, Malmö 2001
- Hirdman, Yvonne, *Gösta och genusordningen: Feministiska betraktelser*, Stockholm 2007
- Hirdman, Yvonne, *Vad bör göras?: Jämställdhet och politik under femtio år*, Stockholm 2014
- Hoff, Joan, "Gender as a postmodern category of paralysis", *Women's History Review* 1994/3(2)

- Holm, Ulla, "Paradoxical Conditions for Women's Studies Centres in Sweden" i Nina Lykke, Christine Michel & Maria Puig de la Bellacasa (red.), *Women's Studies: From Institutional Innovations to New Job Qualifications*, University of Southern Denmark 2001
- Holmquist, Ingrid, "Traditionell feminism, vad är det? Om historie(o)medvetenheten inom genusforskning", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 2005/4
- Holst, Cathrine, "Statsfeminismens moralske grammatikk", i Cathrine Holst (red.), *Kjønnsrettferdighet : utfordringer for feministisk politikk*, Oslo 2002
- Husu, Liisa, "On Methafors on the Position of Women in Academia and Science", *Nora* 2001/9(3)
- Johansson, Thomas, Ove Sernhede & Mats Trondman (red.), *Samtidskulturer: Karaoke, karnevaler och kulturella koder*, Nora 1999
- Jordansson, Birgitta, *Jämställdhetspolitikens villkor: Politiska intentioners möten med den akademiska världen: exemplet "Thamprofessorerna"*, Göteborg 1999
- Jordansson, Birgitta *Genusprofessorerna – skildring av en process: Vad hände i universitetsvärlden när politikerna gjorde en satsning på genusprofessorer?*, Göteborg 2003
- Jordansson, Birgitta, "Jämställdhet och genus på akademins villkor: Två exempel på det vetenskapliga fältets agerande i samband med politiska satsningar", *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 2005/2
- Josephson, Peter, *Den akademiska frihetens gränser: Max Weber, Humboldtmodellen och den värdefria vetenskapen*, Stockholm 2005
- Kirkwood, Catherine, "Investing Ourselves: Use of Researcher Personal Response in Feminist Methodology", i Joanna de Groot & Mary Maynard (red.), *Women's Studies in the 1990s: Doing Things Differently?*, Basingstoke 1993
- Klinger, Cornelia, "Likhet eller särart? Feministiska frigörelsestrategier déjà-vu", *Häftan för kritiska studier* 1993/3
- Lake, Marilyn, "Women's and Gender History in Australia: A Transformative Practice", *Journal of Women's History* 2013/4
- Lantz, Jenny & Linda Portnoff (red.), *179 år av ensamhet*, Stockholm 2016
- Liinason, Mia, *Feminism & the Academy: Exploring the politics of Institutionalization in Gender Studies in Sweden*, Lund 2011

- Liinason, Mia, ”En feminism utan kvinnan – Kommentar till texter från 1990-talets feministiska rörelse”, i Klara Arnberg, Fia Sundevall & David Tjeder (red.), *Könspolitiska nyckeltexter 2: Från befolkningskris till talibantal 1930–2002*, Stockholm 2012
- Liinason, Mia, ”En utforskning av ojämlikhetsregimer i akademien”, *Tidskrift för genusvetenskap* 2014/1
- Liinason, Mia & Marta Cuesta, *Hoppets politik: Feministisk aktivism i Sverige idag*, Göteborg/Stockholm 2016
- Liedman, Sven-Eric & Ingvar Johansson, *Positivism och marxism*, Stockholm 1981
- Lundahl, Pia, *Intimitetens villkor: Kön, sexualitet och berättelser om jaget*, Lund 2001
- Lykke, Nina, ”Nya perspektiv på intersektionalitet. Problem och möjligheter”, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 2005/2-3
- Lykke, Nina, *Genusforskning: En guide till feministisk teori, metodologi och skrift*, Stockholm 2009
- Lykke, Nina, ”Er tiden inde til et skift fra genus til genus*? Om navngivningspraksisser i akademisk feminisme”, *Tidskrift för genusvetenskap* 2016/4
- Manns, Ulla, *Den sanna frigörelsen: Fredrika-Bremer-förbundet 1884–1921*, Stockholm 1997
- Manns, Ulla, ”En man för sin sak – Lars Hierta, Oscar Stackelberg och Fredrik Borg” i Yvonne Svanström och Kjell Östberg (red.), *Än män då?: Kön och feminism i Sverige under 150 år*, Stockholm 2004
- Manns, Ulla, ”På två ben i akademien: Om den tidiga kvinnoforskningens projekt”, i Monica Einarsson (red.), *Blad till Bladh: En vänbok till Christine våren 2006*, Södertörn 2006
- Manns, Ulla, ”Rörelsens rum: Det lesbiska i nordisk kvinnoforskning 1975–1990”, i Maria Sjöberg & Yvonne Svanström (red.), *Att göra historia: Vänbok till Christina Florin*, Stockholm 2008
- Manns, Ulla, ”En ros är en ros är en ros: Konstruktionen av nordisk kvinno- och genusforskning”, *Lychnos* 2009
- Manns, Ulla, ”För framtiden? Emancipatorisk forskning och glapp mellan text och tanke”, i Patricia Lorenzoni & Ulla Manns (red.), *Historiens hemvist II: Etik, politik och historikernas ansvar*, Göteborg/Stockholm 2016

- Markusson Winkvist, Hanna, *Som isolerade öar: De lagerkransade kvinnorna och akademien under 1900-talets första hälft*, Stockholm 2003
- Markusson Winkvist, Hanna, ”Perspektiv på begåvningsreserven”, *Lychnos* 2014
- Messer-Davidow, Ellen, *Disciplining Feminism: From Social Activism to Academic Discourse*, Durham/London 2002
- Moberg, Eva, ”Kvinnans villkorliga frigivning”, i Hans Hederberg (red.), *Unga liberaler: Nio inlägg i idédebatten*, Stockholm 1961
- Morley, Louise, *Organising Feminisms: The Micropolitics of the Academy*, Basingstoke 1999
- Myrdal, Janken, ”Arkivet för Folkets historia 10 år”, *Folkets historia* 1980/1
- Myrdal, Janken, *Spelets regler i vetenskapens hantverk*, Stockholm 2009
- Naples, Nancy A., *Feminism and Method: Ethnography, Discourse Analysis and Activist Research*, New York 2003
- Nilsson, Gabriella, *Könsmaket eller häxjaket?: Antagonistiska föreställningar om mäns våld mot kvinnor*, Lund 2009
- Niskanen, Kirsti & Christina Florin (red.), *Föregångarna: Kvinnliga professorer om liv, maket och vetenskap*, Stockholm 2010
- Nordenstam, Anna, ”Karin Westman Bergs könsrollsseminarium pionjäret 1967-68”, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 2005/4
- Norlander, Kerstin, ”Vad gör strukturerna med oss? Feminismens akademiska dilemma”, *Häften för kritiska studier* 1994/4
- Norlander, Kerstin, ”Kvinnoforskning och statsfeminism – en ohelig allians?”, *Häften för kritiska studier* 1997/4
- Nyström, Daniel, *Innan forskningen blev radikal: En historioGRAFISK studie av arbetarhistoria och kvinnohistoria*, Malmö 2015
- Oakley, Ann, *The Ann Oakley Reader: Gender, Women and Social Science*, Bristol 2005
- Odén, Birgitta, ”Forskande kvinnor inom svensk historievetenskap”, *Historisk tidskrift* 1980/3
- Ohlander, Ann-Sofie, ”En utomordentlig balansakt - kvinnliga forskarpionjärer i Norden”, *Historisk tidskrift* 1987/1
- Olofsson, Année, ”Från redaktionen”, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 2002/4
- Olsson, Jenny-Leontine, *Kön i förändring: Den svenska könsrollsforskningen 1959-1979*, Lund 2011

- Outshoorn, Joyce & Johanna Kantola, *Changing State Feminism*, Basingstoke 2007
- Perkins, Tessa, ”Rethinking Stereotypes”, i Michèle Barrett (red.), *Ideology and Cultural Production*, New York 1979
- Pettersson, Oskar, *Politisk vetenskap och vetenskaplig politik: Studier i svensk statsvetenskap kring 1900*, Uppsala 2003
- Qvist, Gunnar, ”Könspolitik och klasspolitik i ett manssamhälle”, *Aktuell kvinnoforskning*, RJ 1980:2
- Qvist, Gunnar, ”Klasspolitik eller könspolitik i jämställdhetsarbetet”, *Arbetarrörelsens årsbok* 1980
- Rosenbeck, Bente, Drude von der Fehr & Anna G. Jónasdóttir (red.), *Is there a Nordic Feminism?: Nordic Feminist Thought on Culture and Society*, London 1998
- Rosenbeck, Bente, *Har videnskapen kön?: Kvinder i forskning*, Köpenhamn 2014
- Rosenberg, Tiina, ”Är könet kallare än kapitalet – Feminismens uppgång och fall i Sverige”, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 2010/3
- Rowbotham, Sheila, *Hidden from History*, London 1973
- Rubin, Gayle, ”The Traffic in Women”, i Reiter, R. Rayna (red.), *Toward an Anthropology of Women*, New York 1975
- Rømer, Hilde, ”Historia, feminism och poststrukturalism”, *Häftan för kritiska studier* 1989/3
- Rönnbäck, Josefin, *Politikens genusgränser: Den kvinnliga rösträttsrörelsen och kampen för kvinnors politiska rösträtt 1902–1921*, Stockholm 2004
- Rönblom, Malin, ”Att överleva eller övervinna: Feministisk forskning i en post-politisk tid/ett post-politiskt rum”, i Kerstin Sandell (red.), *Att bryta innanförskapet: Kritiska perspektiv på jämställdhet och mångfald i akademien*, Göteborg/Stockholm 2014
- Salomon, Kim, *Rebeller i takt med tiden: FNL-rörelsen och 60-talets politiska ritualer*, Stockholm 1996
- Sandell, Kerstin (red.), *Att bryta innanförskapet: Kritiska perspektiv på jämställdhet och mångfald i akademien*, Göteborg/Stockholm 2014
- Schiebinger, Londa, *Has Feminism Changed Science?*, Cambridge 2001
- Scott, Joan W., *Gender and the Politics of History*, New York 1988

- Scott, Joan W., "Kvinnor som bara har paradoxer att erbjuda: fransk feminism 1789–1945", *Häftet för kritiska studier* 1993/4
- Scott, Joan W., (red.), *Feminism and History*, New York 1996
- Scott, Joan W., *Only Paradoxes to Offer: French Feminists and the Rights of Man*, Cambridge 1996
- Scott, Joan W., "Women's History", i Peter Burke (red.), *New Perspectives on Historical Writing*, Cambridge 2001
- Scott, Joan W., "Feminism's History", *Journal of Women's History* 2004/2
- Scott, Joan W., (red.), *Women's Studies on the Edge*, London 2008
- Scott, Joan W., *The Fantasy of Feminist History*, Durham 2011
- Seierstad, Cathrine & Geraldine Healy, "Women's Equality in the Scandinavian Academy: A Distant Dream?", *Work, Employment and Society* 2012/26(2)
- Seller, Anne, "Realism versus Relativism: Towards a Politically Adequate Epistemology", i Mary Evans (red.), *Feminism – Vol. IV: Feminism and the politics of difference*, London 2001
- Sjöberg, Maria, "Från kvinnohistoria till genushistoria", i Magnus Perlestad (red.), *Genusperspektiv i historia*, Lund 2001
- Spivak, Gayatri Chakraborty, *In Other Worlds: Essays in Cultural Politics*, New York 1987
- Sörlin, Sverker & Gunnar Törnqvist, *Kunskap för välstånd: Universiteten och omvandlingen av Sverige*, Stockholm 2000
- Sörlin, Sverker, *Pianona i Västerbotten: Det politiska och politikens platser*, Stockholm 2014
- Torr, Rachel, "What's Wrong with *Aspiring* to Find Out what has Really Happened in Academic Feminism's Recent Past?", *Feminist Theory* 2007/8(1)
- Törnqvist, Maria, *Könspolitik på gränsen: Debatterna om varannan damernas och Thamprofessorerna*, Lund 2006
- Tännsjö, Torbjörn, *Vänsterdocenten*, Lidingö 2017
- Wahl, Anna, *Könsstrukturer i organisationer: Kvinnliga civilekonomers och civilingenjörers karriärutveckling*, Stockholm 1992
- Wennerås, Christine & Agnes Wold, "Nepotism and Sexism in Peer-review", *Nature* 1997:387 (6631)

- Westman Berg, Karin, *Gråt inte – forskal: Kvinnovetenskapliga studier*, Stockholm 1979
- Widerberg, Karin, ”Har kvinnoforskning med jämställdhet att göra?”, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1986/3
- Widerberg, Karin, ”Vi behöver en diskussion om könsbegreppet”, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1992/4
- Widerberg, Karin, *Kunskapens kön: Minnen, reflektioner och teori*, Stockholm 1995
- Wiesner-Hanks, Merry E., *Gender in History: Global Perspectives*, Oxford 2011
- Wikander, Ulla, ”Kvinnokultur, skillnader och sociobiologi”, i Christina Florin, Lena Sommestad & Ulla Wikander (red.), *Kvinnor mot kvinnor: Om systerskapets svårigheter*, Stockholm 1999
- Wikander, Ulla, *Feminism, familj och medborgarskap: Debatter på internationella kongresser om nattarbetsförbud för kvinnor 1889–1919*, Stockholm 2006
- Winther Forsbäck, Jakob, *När kvinnohistoria blev genushistoria: Professuren i kvinnohistoria vid Göteborgs universitet 1984–1995*, masteruppsats, opubl. Göteborg 2009
- Winther Forsbäck, Jakob, ”Gunnar Qvist och jämställdheten: Historia som politik”, i Maria Sjöberg (red.), *Personligt talat: Biografiska perspektiv i humaniora*, Göteborg 2014
- Young, Iris Marion, *Att kasta tjejkast: Texter om feminism och rättvisa*, Stockholm 2000
- Åkerlund, Andreas, *Mellan akademi och kulturpolitik: Lektorat i svenska språket vid tyska universitet 1906–1945*, Uppsala 2010
- Åmark, Klas, & Gunnar Artéus, *Historieskrivningen i Sverige*, Lund 2012
- Åsberg, Cecilia, ”Debatten om begreppen – ’genus’ i Kvinnovetenskaplig tidskrift 1980–1998”, *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 1998/2
- Östberg, Kjell, ”Det är nått visst med en trotskist – Om den svenska trotskismens framväxt” i Ragnar Björk m.fl. (red.), *Människan i historien och samtiden: Festskrift till Alf W. Johansson*, Stockholm 2000

Debatt- och nyhetsartiklar i press (nyhetsartiklar efter datum)

- Demker, Marie, "Fördomar om kvinnoförtryck", 1996-02-10, Dagens Nyheter
- Eduards, Maud & Ulla Wikander "Rädda professuren i kvinnohistoria", 1987-11-19, Dagens nyheter
- Ek, Sven B., "Kompetensen främst", 1987-12-07, Göteborgs-Posten
- Ek, Sven B., "Professuren i kvinnohistoria", 1987-11-20, Göteborgs-Posten
- Forskare på historiska institutionen vid Göteborgs universitet, "Historiskt kampanj", 1987-12-02, Göteborgs-Posten
- Göransson, Anita, "Kön, vetenskap, demokrati", 1996-03-10, Svenska Dagbladet
- Karlbom, Rolf, "Kvinnohistoria – inget för män?", 1987-11-20, Arbetet
- Losman Beata, "Kvinnohistoria och kvinnoforskning", 1987-12-02, Göteborgs-Posten
- Löfgren, Mikael, "Om professuren i kvinnohistoria", 1988/1, Tvärtanten (ursprungligen i Expressen 1988-01-22)
- Mattson, Lisa, "Kvinnoforskning med förhinder", 1987-10-08, Göteborgs-Posten
- Mossige-Norheim, Marianne, "Låt inte fel person bli kvinnoprofessor" 1987-11-27, Aftonbladet
- Schäffer, Renate, för Internationella kvinnoförbundet för fred och frihet, "Kvinnohistoria" 1987-11-29, Göteborgs-Posten
- Thörnqvist, Christer, för doktorandklubben, historiska institutionen, Göteborgs universitet, "Vetenskapliga meriter är viktigare än könstillhörighet" 1988/1, Spionen.

* * *

- Post – och inrikes tidningar, 1986-09-25
- "Vem efterträder Kyle?" 1987-08-29, Göteborgs-Posten
- "Ny 'kvinno'-professor – Det blev en man..." 1987-10-09, Göteborgs-Posten
- "Fel man' blev kvinnoprofessor" 1987-10-27, Göteborgs-Posten
- "Feministprotest mot ny professor" 1987-11-03, Dagens nyheter

- ”Kvinnofolkhögskolan protesterar” 1987-11-03, Göteborgs-Posten
- ”Kvinnoprotoser” 1987-11-07, Göteborgs-Posten
- ”Protester mot manlig professor” 1987-11-08, Dagens nyheter
- ”Kvinnoprotest mot manlig professur” 1987-11-19, Arbetet
- ”Massivt stöd för kvinnlig professor” 1987-11-19, Sydsvenskan
- ”Fler protester mot professur” 1987-11-20, Göteborgs-Posten
- ”Regeringen avgör professurtvist - 'Kvinnomaffian vill ha Hirdman’”
1987-11-30, Dagens nyheter
- ”Fredrikor protesterar mot manlig professor” 1987-12-13, Dagens nyheter
- ”Protester mot kvinnoforskare” 1987-12-13, Göteborgs-Posten
- ”Universitetsstyrelsen sade nej till Hirdman” 1987-12-12, Göteborgs-
Posten
- ”Omtvistade efterträdare i hyllningsbok” 1987-12-18, Dagens nyheter
- ”Kvinnoprofessuren – en fråga för regeringen” 1988/1, Spionen
- ”Kvinnorna vann slaget” 1988-04-15, Dagens nyheter
- ”Kvinna blir professor efter utdragen strid” 1988-04-15, Svenska
dagbladet

Internetreferenser

- Liedman, Sven-Eric, ”Kritisk är ett viktigt ord”,
<http://www.dik.se/bloggar/dik-bloggen/kritisk-aer-ett-viktigt-ord/>
(Hämtad 2015-09-16)
- Riving, Cecilia, intervju med Joan Scott, 2015,
<http://tidskriftenrespons.se/news/var-upptagenhet-av-skillnader-forenar-oss/> (Hämtad 2015-09-16)

